

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ  
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова праця  
на правах рукопису

**ЛІСЕВИЧ НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА**

УДК: 338.43..636..631.11..

**ДИСЕРТАЦІЯ**

**ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА  
ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ  
ПІДПРИЄМСТВАМИ**

08.00.04 - економіка та управління підприємствами  
(за видами економічної діяльності)

Подається на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних  
досліджень. Використання ідей, результатів  
і текстів інших авторів мають посилання на  
відповідне джерело

\_\_\_\_\_Лісевич Н.А.

**Науковий керівник:**  
доктор економічних наук, професор  
Волощук Катерина Богданівна

**Кам`янець-Подільський - 2019**

## **АНОТАЦІЯ**

**Лісевич Н.А. Інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячене узагальненню теоретичних і методичних положень і розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.

Встановлено, що досягнення стабільного економічного зростання, підвищення якості життя населення, забезпечення продовольчої безпеки країни є глобальними проблемами української економіки, вирішення яких можливе лише в рамках реалізації інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняного аграрного сектора і, в тому числі, тваринництва.

Удосконалено поняття інновації – це не просто нововведення, а нова функція виробництва, нові технології; принципово нові соціально корисні продукти харчування; особливий інструмент підприємництва; ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові, ознака яких полягає в обов'язковій наявності науково-технічної новизни та здатності до виробничого застосування; економічна необхідність, що усвідомлена потребами ринку.

В результаті проведених досліджень встановлено, що інноваційні процеси в агропромисловому виробництві продукції тваринництва мають свою специфіку, відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей впровадження нових технологій; більш продуктивних порід тварин; використання

біотехнологій, які дають змогу отримати більш якісні, корисні продукти; застосування екологічних інновацій, збільшити продуктивність.

Слід вімітити, що в тваринництві швидкість обороту інноваційного капіталу і його приріст не можуть конкурувати з промисловістю. Особливо це стосується виведення нових порід тварин, яке іноді сягає десятки років. Перелом негативних тенденцій, які мають місце в галузі протягом останніх двох десятиліть, з одночасним економічним ростом вимагає запровадження новітніх науково-технічних досягнень, забезпечуючи при цьому максимальну оптимізацію використання обмежених фінансових, інвестиційних, матеріально-технічних ресурсів.

Вважаємо, що інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва необхідно розглядати як стратегічне завдання, а всі заходи, що передбачають досягнення цього завдання, як пріоритетні, які повинні фінансувати не тільки з державного і місцевого бюджетів, а й за рахунок коштів приватних інвесторів, оскільки мова йде по якісно новий чинник інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва й ефективного вирішення продовольчої проблеми.

Доведено, що інноваційний потенціал є комплексним показником, що відображає результат економічного розвитку підприємства, а з іншого боку є показником ефективності його роботи, а тому інноваційний потенціал галузі необхідно розглядати як взаємопов'язану сукупність реальних ресурсів, потенційно-інноваційних ресурсів, які за певний проміжок часу можуть бути задіяні підприємством, та готовність галузі до ефективного використання з метою досягнення стратегічної мети.

Слід відмітити, що інноваційно-інвестиційний потенціал за своєю суттю представляє складну динамічну ієрархічну систему, до складових якої крім характеристик структури і стану товарно-матеріальних ресурсів, рівня науково-технічного прогресу, трудового потенціалу і системи управління має бути включений показник рівня розвитку маркетингу на території (підприємстві). Комплексний характер інновацій, їхня різноманітність і

багатоаспектність вимагають серйозної розробки й обґрунтованої класифікації. Хоч на практиці певні види інновацій чітко відокремити доволі важко.

Узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду свідчить про реальну можливість інноваційного розвитку тваринництва, в процесі реалізації котрого визначальними факторами є: впровадження наукових розробок, високотехнологічне забезпечення тваринництва, здійснення ефективних організаційно-економічних заходів ринкового спрямування і системи маркетингового та стратегічного управління з поєднанням із соціальною складовою технологічних важелів виробництва.

Виявлено, що середовище для сприйняття інновацій потребує удосконалення правового поля, посилення ринково-маркетингової активності, поліпшення інвестиційного та макроекономічного клімату, управління інформаційними течіями, підвищення конкурентноспроможності інноваційних розробок оригінаторами, удосконалення структури та механізмів капіталізації інноваційної продукції і системи інноваційного провайдингу, що спирається на конкретні ліцензійні угоди і механізми ціноутворення.

Розкрито сучасний якісно новий підхід до оволодіння нововведеннями та переведення тваринницьких підприємств на інноваційну модель розвитку на основі впровадження енергоресурсозберігаючих технологій, комплексу науково-дослідних, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних, ринково- та соціально орієнтованих заходів, що забезпечують розв'язання проблеми інтенсифікації та визначають перспективні можливості галузей тваринництва.

Зазначено, що інноваційна політика не може бути відокремленою від загальної політики національного розвитку та її складників: промислового, науковотехнічного, технологічного, інвестиційного тощо. У сучасних умовах суспільного розвитку вагома роль належить інтелектуальним складникам, що варто реалізовувати в Україні, з високим рівнем наукових розробок і

здобутків, а також рівнем освіти, креативності та творчості громадян. Механізми реалізації економічної політики в Україні, як правило, потерпають через недостатню увагу державної влади саме до інноваційного складника.

Зазначено, що низький рівень державного фінансування аграрної науки, зменшення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств, підвищення їх витрат на виробництво обумовлюють слабкий інтерес аграріїв до інноваційних розробок. Цьому також заважають нерозвиненість інформаційних джерел, тимчасовий характер співпраці аграрних підприємств з науково-дослідними установами, відсутність наукового супроводу при опануванні нових технологій тощо. Без ґрунтовного розв'язання поставлених проблем успішний інноваційний розвиток аграрної сфери не можливий.

Встановлено, що наукові дослідження потребують щорічного масштабного фінансування і всебічної державної підтримки, оскільки від цього залежить науковий рівень та якість новацій, що надзвичайно важливо в умовах поширення на українському ринку науково-технічної продукції конкурентоспроможних іноземних техніки й технологій, які за своїми техніко-економічними параметрами не поступаються, а часом і перевершують вітчизняні аналоги. Особливо це стосується імпорту сільськогосподарської техніки, насіння іноземних сортів культур рослин і засобів захисту рослин. Фінансова підтримка інноваційної діяльності необхідна також на інших етапах інноваційного процесу, оскільки стимулювання впровадження має забезпечити попит на вітчизняні наукові розробки.

Основними шляхами вирішення виявлених проблем визначено: забезпечення пріоритету фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств під час розробки Проекту державного бюджету; фінансування за рахунок державного бюджету інноваційних розробок, що мають пріоритетне значення для держави; гарантування державою позик на інноваційний розвиток; удосконалення законодавства щодо венчурного інвестування для

забезпечення фінансування інвестиційних проектів новостворених підприємств за рахунок інвестицій учасників фонду; створення пільгових умов для банківського кредитування інноваційної діяльності підприємств; створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій; сприяння практичній реалізації усіх нормативно-правових документів, які були розроблені для активізації інноваційного процесу на мікро- та макрорівні.

Виявлено, що серед пріоритетних напрямів прискореного збільшення виробництва тваринницької продукції, на нашу думку, перевагу необхідно надавати розвитку високоінтенсивних і швидкоокупних галузей, зокрема таких, як птахівництво і свинарство. Важливо здійснювати заходи, спрямовані на розвиток м'ясного скотарства. Державна політика в племінній справі повинна спрямовуватися на надання підтримки сільськогосподарським підприємствам державної форми власності, а щодо приватизованих підприємств - через управління часткою, що належить державі.

Зазначено, що прискорений розвиток галузі тваринництва в найближчий час і на перспективу тісно пов'язаний з вирішенням найважливішого державного завдання – створення продовольчої незалежності та безпеки країни, зниження імпорту продукції галузі. Успішній реалізації цього завдання сприяють природні умови, що дають змогу виробляти при маловитратній технології конкурентоспроможну продукцію високої якості, а також наявність генофонду з великим потенціалом продуктивності порід, добре адаптованих до умов розведення в різних регіонах країни. Саме тому ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідним і першочерговим завданням, яке вимагає негайного вирішення.

Встановлено, що підвищення активності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є однією з головних передумов

стабільності та сталого розвитку аграрного сектору економіки, оскільки це дозволяє не лише змінити характер виробничої діяльності, але і наповнити її новим значенням і практичним змістом.

Зазначено, що розробники інноваційної економіки мають розбудовувати комплексні концепції науково-технічного розвитку, що базуються на нових досягненнях в інтелектуальній праці, до яких належать: державне регулювання інноваційної діяльності; формування і реалізація державних і регіональних науково-технічних програм; концентрація ресурсів на базисних інноваціях; вибір пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, підтримка їх всіма можливими засобами; розробка критеріїв і оцінка результатів інноваційної діяльності; удосконалення організаційних і інших методів управління науково-технічним розвитком; державна охорона прав і інтересів суб'єктів інноваційної діяльності та інтелектуальної власності; ліцензійно-патентне право, патентування, доступність патентної інформації; правова, фінансова, технічна і інша підтримка; формування передумов для розвитку ринкових відносин в інноваційній сфері і попередження несумлінної конкуренції; створення сприятливого інвестиційного клімату при здійсненні інноваційної діяльності.

Вважаємо, що поняття інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва включає в себе розвиток пріоритетних напрямів галузі тваринництва; впровадження пільг, що уможливають стимулювання надходження приватного капіталу; забезпечення матеріальних винагород за значні наукові дослідження та як результат стимулювання інтелектуальної діяльності вітчизняних науковців, запровадження ефективної політики у фінансово-бюджетній сфері.

На нашу думку, до основного переліку факторів економічного зростання необхідно виділити такі як поліпшення селекційно-генетичного напрямку, техніко-технологічної роботи та інвестування розвитку виробництва продукції тваринництва.

На основі виділення стратегічних моделей розвитку територіального утворення обґрунтовано основні напрями інноваційно-інвестиційної політики у галузі тваринництва відповідно до кожної моделі: стійкого розвитку; інтенсивного розвитку; інтеграційного розвитку; диверсифікація.

Слід відмітити, що здатність країни адаптуватися та протистояти негативному впливу характеризує загалом ступінь готовності регіональної економіки до інвестиційно-інноваційних змін її структури. Тому формування системи довгострокових цілей загальноекономічної діяльності відбувається в результаті прогнозування можливих змін параметрів зовнішнього середовища і зіставлення їх зі стратегічним потенціалом суб'єкта господарювання.

Визначено, що обрання відповідного методу оцінювання ефективності впровадження інновацій залежить від типу об'єкту інновації: засоби і знаряддя праці (нові; реконструйовані; модернізовані); предмети праці (сировина, паливо, матеріали, енергія); предмети кінцевого споживання; технологічні процеси; методи організації виробництва, праці та управління; інноваційний проект. Обсяг ефекту від реалізації інновацій можна визначити їхньою очікуваною ефективністю, у наступних випадках: у продуктивному – покращення рівня якості продукції і розширенням її асортименту; у технологічному – підвищенням рівня продуктивності і поліпшенням умов праці; у функціональному – підвищенням рівня ефективності управління; у соціальному – поліпшенням якості життя. Урахування особливостей галузі дозволить підвищити ефективність розроблення інноваційних стратегій розвитку підприємств, сформувати моделі їхнього інноваційного розвитку, ефективно управляти інноваційними процесами на рівні окремих суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності.

Встановлено, що у сучасній теорії та практиці інноваційного менеджменту дотепер не існує єдиної концепції оцінки ефективності інновацій. Причина – у принциповій відмінності інноваційних проектів від інвестиційних, для яких розроблена єдина загальноприйнята система оцінки



на основі прибутковості. По-перше, прибутковість багатьох інновацій має відстрочений стратегічний характер. По-друге, інноваційна діяльність здійснюється в умовах невизначеності і підвищеного ризику, тому складно передбачити й оцінити на початковому етапі кінцевий результат нововведення. І, метою створення, наприклад, нового товару, може бути не одержання прибутку в короткостроковій перспективі, а створення іміджу інноваційної компанії для стимулювання продажів основного асортименту.

Слід відмітити, що для агропромислового виробника як суб'єкта господарювання найважливішою метою впровадження інновацій є підвищення економічної ефективності його функціонування. Тому будь-яку інноваційну діяльність у виробництві, її результати в першу чергу варто оцінювати з позицій економічної доцільності. Відповідно до сучасної методології, визначення економічної ефективності різних заходів треба здійснювати в межах проектного аналізу, тобто для оцінки економічних результатів інноваційної діяльності агропромислового виробника необхідно аналізувати відповідні інноваційні проекти.

Запропоновано для оцінки загальної економічної ефективності інновацій використовувати систему таких показників, як інтегральний ефект, індекс рентабельності, норма рентабельності, період окупності.

Доведено, що інноваційну діяльність у виробництві, її результати в першу чергу варто оцінювати з позицій економічної доцільності, крім того необхідно враховувати важливість не лише фінансових результатів, але і новизну, яка б задовольняла попит споживачів та виробників.

В результаті проведених досліджень встановлено, що інноваційні процеси в агропромисловому виробництві продукції тваринництва мають свою специфіку, відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей впровадження нових технологій; більш продуктивних порід; використання біотехнологій, які дають змогу отримати більш якісні, корисні продукти; застосування екологічних інновацій, збільшити продуктивність.

*Ключові слова:* інновації, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиції, державне регулювання, інноваційно-інвестиційний потенціал, стратегія розвитку району, адміністративно-територіальна одиниця.

## SUMMARY

Lisevich N.A. Innovative-investment development of livestock production by agro-industrial enterprises. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics by specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by Types of Economic Activities) - Podilsky State Agrarian-Technical University, Kamyanets-Podilskyi, 2019.

The dissertation research is devoted to the generalization of theoretical and methodological provisions and the development of scientifically sound recommendations for innovative investment development of livestock production by agroindustrial enterprises.

It is established that achieving stable economic growth, improving the quality of life of the population, ensuring the food security of the country are global problems of the Ukrainian economy, the solution of which is possible only within the framework of the implementation of innovation and investment development of the domestic agrarian sector and, including, animal husbandry.

Improved notion of innovation is not just an innovation, but a new function of production, new technologies; fundamentally new socially beneficial food; a special tool for entrepreneurship; an idea, practice or product that is perceived by the individual as new, the sign of which is the compulsory availability of scientific and technical novelty and the ability for industrial application; economic need that is aware of the needs of the market.

As a result of the conducted researches it is established that innovative processes in agroindustrial production of livestock products have their specificity, differ in variety of regional, branch, functional, technological and organizational

features of introduction of new technologies; more productive animal species; the use of biotechnology that enables better, more useful products; application of eco-innovations, increase productivity.

It should be noted that in livestock, the speed of innovation capital turnover and its growth cannot compete with industry. This is especially true for the breeding of new animal species, which sometimes reaches decades. The breaking of the negative trends that have taken place in the industry over the last two decades, with the simultaneous economic growth, requires the introduction of the latest scientific and technological achievements, while ensuring the maximum optimization of the use of limited financial, investment, material and technical resources.

We believe that the innovation and investment development of livestock production should be considered as a strategic objective, and all measures aimed at achieving this goal should be prioritized, which should be financed not only by the state and local budgets, but also at the expense of private investors, as it is a qualitatively new factor in the innovation and investment development of livestock production and the effective solution of the food problem.

It is proved that innovation potential is a complex indicator that reflects the result of economic development of the enterprise, and on the other hand is an indicator of its efficiency, and therefore the innovation potential of the industry must be considered as an interconnected set of real resources, potential innovation resources, which a certain amount of time may be involved in the enterprise, and the industry's willingness to use it effectively to achieve a strategic goal.

It should be noted that the innovation and investment potential in its essence is a complex dynamic hierarchical system, which in addition to the characteristics of the structure and condition of inventory, the level of scientific and technological progress, labor potential and management system should include an indicator of the level of marketing development on the territory (enterprise). The complex nature of innovations, their diversity and multidimensionality require serious

development and sound classification. Although in practice certain types of innovation are difficult to distinguish clearly.

Generalization of domestic and foreign experience testifies to the real possibility of innovative development of animal husbandry, in the process of realization of which the determining factors are: implementation of scientific developments, high-tech support of animal husbandry, implementation of effective organizational and economic measures of market direction and the system of marketing and strategic management of social and strategic management. production.

It is revealed that environment for perception of innovations needs improvement of legal field, strengthening of market-marketing activity, improvement of investment and macroeconomic climate, management of information flows, increase of competitiveness of innovative developments by originators, improvement of structure and mechanisms of production of innovative system of production, licensing agreements and pricing mechanisms.

The modern qualitatively new approach to mastering innovations and transition of livestock enterprises to an innovative model of development based on the introduction of energy-saving technologies, a complex of research, production, organizational, financial, commercial, market and socially oriented measures providing solutions intensification and determining the prospects for livestock industries.

It is stated that innovation policy cannot be separated from the general national development policy and its components: industrial, scientific, technological, investment, etc. In today's conditions of social development, the important role belongs to the intellectual components that should be implemented in Ukraine, with a high level of scientific development and achievements, as well as the level of education, creativity and creativity of citizens.

Mechanisms for implementing economic policy in Ukraine, as a rule, suffer because of insufficient attention of the state authorities to the innovative component.

It is noted that the low level of state financing of agrarian science, decrease in the volume of crediting of agricultural enterprises, increase of their costs for production cause a weak interest of agrarians in innovative developments. This is also hindered by the underdevelopment of information sources, the temporary nature of the cooperation of agricultural enterprises with research institutions, the lack of scientific support in the acquisition of new technologies, etc. Without a thorough resolution of the problems posed, successful innovative development of the agricultural sector is not possible.

It is established that scientific research requires annual large-scale financing and comprehensive state support, since it depends on the scientific level and quality of innovations, which is extremely important in the conditions of distribution in the Ukrainian market of scientific and technical products of competitive foreign equipment and technologies, which by their technical and economic parameters not inferior, and sometimes superior to domestic counterparts. This is especially true for imports of agricultural machinery, seeds of foreign crop varieties and plant protection products. Financial support for innovation is also needed at other stages of the innovation process, as stimulation of implementation should ensure the demand for domestic scientific developments.

The main ways of solving the identified problems are defined: ensuring priority of financing innovative development of domestic enterprises during the drafting of the State Budget; financing at the expense of the state budget of innovative developments of priority for the state; guaranteeing the state loans for innovative development; improvement of the legislation on venture investing to provide financing of investment projects of the newly created enterprises at the expense of investments of participants of the fund; creation of preferential conditions for bank lending to innovative activity of enterprises; creating a favorable investment climate for attracting foreign investment; facilitating the practical implementation of all regulatory documents that have been developed to intensify the innovation process at the micro and macro levels.

It is revealed that among the priority areas of accelerated increase in the production of livestock products, in our opinion, priority should be given to the development of high-intensity and high-profit industries, in particular, such as poultry and pig production. It is important to implement measures aimed at the development of beef cattle. State policy in the breeding business should be aimed at supporting state-owned agricultural enterprises, and in the case of privatized breeding enterprises, through the management of state-owned shares.

It is noted that the accelerated development of the livestock industry in the near future and in the future is closely connected with the solution of the most important state task - creation of food independence and security of the country, reduction of imports of products of the industry. Successful implementation of this task is facilitated by natural conditions, which allow to produce competitive high quality products with low-cost technology, as well as the presence of a gene pool with high productivity potential of breeds, well adapted to breeding conditions in different regions of the country. That is why the effectiveness of strategic areas of innovation and investment development of livestock production is an urgent and paramount task that requires immediate resolution.

It is established that increasing the activity of innovative activity of agricultural enterprises is one of the main prerequisites for the stability and sustainable development of the agricultural sector of the economy, as it allows not only to change the nature of production activity, but also to fill it with new value and practical content.

It is stated that developers of innovative economy should develop complex concepts of scientific and technological development based on new achievements in intellectual work, which include: state regulation of innovation activity; formation and implementation of state and regional scientific and technical programs; concentration of resources on basic innovations; choice of priority directions of innovative activity, support by all possible means; development of criteria and evaluation of innovation performance; improvement of organizational and other methods of management of scientific and technical development; state

protection of the rights and interests of the subjects of innovative activity and intellectual property; license-patent law, patenting, availability of patent information; legal, financial, technical and other support; formation of preconditions for development of market relations in the innovation sphere and prevention of unfair competition; creation of a favorable investment climate in the implementation of innovative activities. We believe that the concept of innovation and investment development of livestock production includes the development of priority areas of the livestock industry; the introduction of benefits that can stimulate the flow of private capital; providing material rewards for significant scientific research and as a result of stimulating the intellectual activity of domestic scientists, introducing effective policies in the financial and budgetary sphere.

In our opinion, to the main list of factors of economic growth should be highlighted such as improving the breeding and genetic direction, technical and technological work and investing in the development of livestock production.

Based on the allocation of strategic models for the development of territorial formation, the basic directions of innovation and investment policy in the field of animal husbandry in accordance with each model: sustainable development; intensive development; integration development; diversification.

It should be noted that the ability of a country to adapt and withstand the negative impact characterizes in general the degree of readiness of the regional economy for investment-innovative changes in its structure. Therefore, the formation of a system of long-term goals of economic activity is the result of predicting possible changes in environmental parameters and comparing them with the strategic potential of the entity.

It is determined that the choice of the appropriate method of evaluating the efficiency of innovation implementation depends on the type of innovation object: tools and tools (new; reconstructed; modernized); objects of labor (raw materials, fuel, materials, energy); final consumption items; technological processes; methods of organization of production, labor and management; an innovative project. The extent of the effect of innovation can be determined by their expected

efficiency, in the following cases: in productive - improving the quality of products and expanding their range; in technological - increasing the level of productivity and improving working conditions; in functional - increasing the level of management efficiency; in social - improving the quality of life. Taking into account the peculiarities of the industry will allow to increase the efficiency of developing innovative strategies of enterprise development, to form models of their innovative development, to effectively manage innovation processes at the level of individual subjects of economic (business) activity.

It is established that in modern theory and practice of innovation management there is still no unified concept of evaluation of innovation efficiency. The reason is that the innovative projects are fundamentally different from the investment projects, for which a single standardized system of profitability assessment is developed. First, the profitability of many innovations has a delayed strategic character. Secondly, innovation is carried out in the face of uncertainty and increased risk, so it is difficult to predict and evaluate at the initial stage the end result of an innovation. And, the purpose of creating, for example, a new product, may not be to make a profit in the short term, but to create an image of an innovative company to stimulate sales of the main range.

It should be noted that for the agro-industrial producer as an economic entity, the most important purpose of innovations is to increase the economic efficiency of its operation. Therefore, any innovative activity in production, its results should first of all be evaluated from the standpoint of economic feasibility. According to the current methodology, the determination of the cost-effectiveness of different measures should be carried out within the framework of project analysis, that is, to evaluate the economic results of innovation activities of the agro-industrial producer, it is necessary to analyze the relevant innovation projects.

It is suggested to use the system of such indicators as integral effect, profitability index, rate of return, payback period to evaluate the overall economic efficiency of innovations.



It is proved that innovative activity in production, its results should first of all be judged from the standpoint of economic feasibility, in addition it is necessary to take into account the importance not only of financial results, but also novelty that would satisfy the demand of consumers and producers.

As a result of the conducted researches it is established that innovative processes in agro-industrial production of livestock products have their own specificity, differ in the variety of regional, sectoral, functional, technological and organizational features of the introduction of new technologies; more productive breeds; the use of biotechnology that enables better, more useful products; application of eco-innovations, increase productivity.

Keywords: innovations, innovation-investment development, investments, state regulation, innovation-investment potential, strategy of development of the district, administrative-territorial unit.

## **СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:**

1. Волощук К.Б., Лісевич Н.А. Особливості інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. Науково-виробничий журнал *«Інноваційна економіка»*, 2019. Вип.3-4. 12с. (*Index Copernicus, РИНЦ*) (0,50 друк.арк.) *(Здобувачем розкрито характерні особливості інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва)*

### **Публікації в наукових фахових виданнях:**

2. Місінкевич О.П., Лісевич Н.А. Якість молока як шлях підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства: Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2014. №22. С.315-319. (0,21 друк.арк.) *(Здобувачем виділено шляхи підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства)*

3. Місінкевич О.П., Василюк С.І., Лісевич Н.А. Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств Хмельниччини - шлях до підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства. Науково-практичний збірник (продуктивність агропромислового виробництва). Київ, НДІ. 2014р. №25. С.24-30. (0,29 друк.арк.) *(Здобувачем проведено оцінку інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств)*
4. Волощук К.Б., Лісевич Н.А. Реалії стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції птахівництва. Науково-виробничий журнал «*Сталий розвиток економіки*». Хмельницький, 2019. № 2 (43). С.55-62 (0,54 друк.арк.) *(Здобувачем розкрито стратегічні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції птахівництва)*

**Статті у наукових фахових електронних виданнях України:**

5. Лісевич Н.А. Тенденції інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. Матеріали фахового журналу «*Ефективна економіка*» №2/4: Дніпро, 2019. 12с. (0,50 друк.арк.)

**Опубліковано праці апробаційного характеру:**

6. Лісевич Н.А. Податкове регулювання інвестиційного забезпечення розвитку галузі тваринництва. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. ЖНАЕУ. Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України. Житомир, 2015. С. 829-831. (0,13 друк.арк.)
7. Лісевич Н.А. Стан інвестиційного забезпечення розвитку галузі тваринництва. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції. ХУУП. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації. Хмельницький, 2015. С. 175-177. (0,13 друк.арк.)
8. Лісевич Н.А. Державна підтримка розвитку інноваційно-інвестиційного підприємництва в галузі тваринництва. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи». Харків: ХНАУ, 2016. С.138-142. (0,21 друк.арк.)

9. Лісевич Н.А. Вплив інноваційних процесів на підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства Хмельниччини.Збірник IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання економічних наук» (м. Запоріжжя, 9-10 червня 2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С.62-65. (0,17 друк.арк.)
10. Лісевич Н.А. Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовтня 2017 р. «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів».Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2017. С. 67-71. (0,21 друк.арк.)
11. Лісевич Н.А. Економічна ефективність та стимулювання конкурентоспроможності підприємств галузі тваринництва.Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (20-22 березня 2018 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2018. С. 187-189. (0,13 друк.арк.)
12. Лісевич Н.А. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку виробництва продукції тваринництва. Матеріали XXV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції el-conf.com.ua, 17 грудня 2018 р. “Наукові підсумки 2018 року». Вінниця, 2018. С. 19-29. (0,46 друк.арк.)
13. Лісевич Н.А. Аналіз стану та оцінка перспектив інноваційної привабливості сільськогосподарської галузі Хмельниччини.Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування [www.economy-confer.com.ua](http://www.economy-confer.com.ua), 26 грудня 2018 р. «Світ економічної науки. Випуск 10». Тернопіль, 2018. С. 110-115 (включено до РІНЦ/RSCI). (0,25друк.арк.)

## ЗМІСТ

|   |     |
|---|-----|
| ВСТУП   | 3   |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ       | 14  |
| 1.1. Сутність інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами                                  | 14  |
| 1.2. Особливості та фактори інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва  | 34  |
| 1.3. Методика оцінки ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва  | 50  |
| Висновки до розділу 1   | 71  |
| РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ                             | 73  |
| 2.1. Тенденції виробництва продукції тваринництва   | 73  |
| 2.2. Сучасний стан інноваційно - інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва   | 94  |
| 2.3. Ефективність виробництва продукції тваринництва  | 119 |
| Висновки до розділу 2   | 138 |
| РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ | 141 |
| 3.1. Прогнозування розвитку виробництва продукції тваринництва  | 141 |
| 3.2. Інноваційно-інвестиційні пріоритети виробництва продукції тваринництва   | 165 |
| 3.3. Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва                                       | 186 |
| Висновки до розділу 3   | 210 |
| ВИСНОВКИ  | 213 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ  | 216 |
| ДОДАТКИ   | 236 |

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Динамічний розвиток глобального середовища на світових ринках визначають швидкі зміни факторів, змушують при формуванні умов економічного зростання більш активно вирішувати проблеми забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств. Створення сприятливих умов для оптимального розвитку науково-технічного потенціалу національної економіки стає першочерговим завданням цілеспрямованої державної політики, направленої на досягнення стабільного економічного зростання, підвищення якості життя населення, забезпечення продовольчої безпеки. Саме тому особливої уваги заслуговує дослідження інноваційно-інвестиційних процесів, які є рушійною силою розвитку підприємств, визначають стратегічне майбутнє всієї країни, вирішення яких можливе лише в рамках ефективної реалізації вітчизняного аграрного сектора і, в тому числі, виробництва продукції тваринництва.

Теоретико-методологічними та практичними аспектами інноваційно-інвестиційної діяльності у тваринництві займалися такі вчені як Ю. Бабанова, І. Бланк, Л.Дж. Гітман, Л. Гайдук, Т. Дорошенко, В. Івченко, А. Мертенс, Н. Татаренко, В. Федоренко та ін.

Проблемам інноваційного розвитку виробництва продукції тваринництва присвячені праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: Дж. М. Кейнса, Н. Маренкова, М.Портера, Р. Фатхутдінова, Й. Шумпетера, Ю. Яковця та багатьох інших.

Аналіз інвестиційної діяльності підприємств, значення інноваційного процесу для розвитку економіки країни присвячено чимало праць українських науковців, серед яких найбільш вагомими є праці І. Артимонова, І. Бланка, А. Буряка, І. Вініченка, Л. Борщ, К. Волощук, А. Гайдучького, О. Дація, В. Іванишина, Б. Колтинюка, А. Пересади, С. Тивончук, В. Кравців, М. Місюка, Н. Тарнавської, П.Пуцентейло, А. Стельмашука та ін.

Враховуючи дослідження зазначених авторів, які охоплюють широке коло питань у галузі розміщення, спеціалізації та концентрації тваринництва, ціноутворення, організації та оплати праці, технологій виробництва продукції тваринництва слід зауважити, що в сучасних умовах необхідні нові підходи для створення можливостей стабілізації та переходу на якісно вищий динамічний рівень інноваційно-інвестиційного розвитку. Впровадження новітніх техніко-технологічних та організаційно-економічних рішень прикладного характеру потребують уточнення теоретичних, методичних і практичних питань, пов'язаних зі специфікою розвитку тваринництва на інноваційно-інвестиційній основі. Практична значимість, концептуальні положення і пропозиції сприятимуть вирішенню проблеми підвищення ефективності тваринництва на основі активізації інноваційно-інноваційних процесів, досягнення більшої стійкості розвитку галузі та зміцненню конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників. Вирішення зазначених питань підкреслюють актуальність, визначили вибір теми, мети і завдань даного наукового дослідження.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності економічного факультету і є частиною науково-дослідної теми Подільського державного аграрно-технічного університету «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науковотехнічного прогресу, раціонального використання виробничого та трудового потенціалу, фінансових, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного менеджменту, застосування передових досягнень в обліку та аудиті» (номер державної реєстрації 0110U005064) і «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державного реєстру 0114U007032), в межах якої дисертантом досліджено інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції

тваринництва, визначено необхідність упровадження нових сучасних підходів, стратегічних напрямків, можливостей та завдань інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.

інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретичних і науково-методичних підходів та обґрунтування практичних рекомендацій активізації інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення комплексу наукових та методичних завдань:

- узагальнити теоретичні засади визначення сутності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва;
- виокремити фактори інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами;
- удосконалити методичні підходи до оцінки результатів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва;
- проаналізувати динаміку обсягів виробництва і реалізації продукції тваринництва;
- виявити особливості та основні тенденції інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромислових підприємств;
- обчислити ефективність сучасного стану розвитку виробництва продукції тваринництва;
- провести моделювання і прогнозування розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами;
- обґрунтувати інноваційно-інвестиційні пріоритети виробництва продукції тваринництва;
- оцінити сценарії інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромислових підприємств.

*Об'єктом дослідження є економічні явища і процеси інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.*

*Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, науково-організаційних і практичних аспектів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва як основи забезпечення соціально-економічної стабільності агропромислових підприємств.*

**Методи дослідження.** Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження слугували фундаментальні положення загальної економічної теорії, стратегічного менеджменту та маркетингу, економічного прогнозування та планування, теорії стратегічних альтернатив та прийняття управлінських рішень, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва з позицій їх стратегічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети використані сучасні методи дослідження: системний аналіз - при дослідженні теоретико-методологічних засад інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва; абстрактно-логічний - для уточнення сутності основних понять, визначень і категорій теорії інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва; метод аналогій та порівнянь - при порівнянні різноманітних процесів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва; графічно-аналітичний - для розкриття тенденцій інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва; комплексний аналіз - для визначення основних критеріїв оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва; кластерний аналіз агломеративним методом - для групування об'єктів в кластери на основі міри схожості та удосконалення бізнес-процесів. Методи економічного моделювання використано для визначення ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.



**Інформаційну базу дослідження** склали законодавчі та нормативні документи державних та місцевих органів влади щодо економічних реформ, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики України, Державної служби статистики України, Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації, відділу агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації, дані річної і оперативної звітності агропромислових підприємств, наукові публікації вчених-економістів, навчально-довідкова література, результати досліджень автора.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в теоретичному обґрунтуванні та удосконаленні методичних підходів і розробці практичних рекомендацій активізації інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. Серед наукових положень, представлених в дисертації, які характеризуються науковою новизною та розкривають основні напрями дослідження, слід виділити наступні:

*удосконалено:*

- функціональну модель інноваційного розвитку яка ґрунтується на необхідності врахування загальновідомих функцій вузького кола менеджменту інноваційно-інвестиційної діяльності агропромислових підприємств здійснюється через прояв інновацій у матеріалізації наукомістких ідей і винаходів у якісно нових видах продукції та технологіях, абсолютно нових принципах і підходах до управління ресурсами й організації виробництва та врахування факторів впливу, що сприятиме відродженню галузі, зміцненню конкурентоспроможності та забезпеченню прибутковості виробництва продукції тваринництва, більш повному задоволенню інтересів зацікавлених осіб;

- систематизовано класифікацію інновацій та інвестицій з урахуванням результативності і напряду інноваційного процесу, що зосереджується

безпосередньо у виробництві, зберіганні, транспортуванні та реалізації сільськогосподарської продукції, є його складовою частиною та набуває нового соціально-економічного сенсу таких видів інновацій та інвестицій можливих при наявності платоспроможного попиту реального сектору економіки на результати наукових досліджень і науково-технічних розробок. Щоб досягти мети, необхідно здійснювати ефективну інноваційну політику, яка повинна спрямовуватись на вибір пріоритетів і механізмів прямого державного фінансування інноваційних проектів, на забезпечення стимулу вкладання коштів та одержування прибутків від використання наукових розробок суб'єктами підприємництва;

- наукові підходи визначення дії ряду груп регулюючих, стимулюючих, структурно-утворюючих факторів забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку як стратегічного завдання та заходів досягнення цього завдання, як пріоритетних на основі запропонованого доповнення необхідності врахування функцій та результатів стимулювання трансферу міждержавних інновацій та експорту інвестицій з метою нарощування обсягів виробництва і переробки продукції тваринництва для наповнення сегментами потенційного споживання інноваційно-інвестиційних продуктів та послуг, впливаючи тим самим на інноваційно-інвестиційну активність та привабливість економічної структури підприємств залежно від основної галузевої спрямованості та конкретного секторального поділу різних типів економіки;

- упорядковано складові стратегії інноваційного розвитку за рядом напрямків, виділивши як напрямок «результати», оскільки стратегія інноваційного розвитку України повинна бути простою й зрозумілою, з чіткими й реальними пріоритетними напрямами розвитку, які справді можливо реалізувати за відповідний період як намагання одержати на ринку конкурентні переваги та максимізувати прибуток; забезпечення престижу підприємства та швидке вирішення проблем, що можуть виникнути на виробництві; посилення конкурентної боротьби, зростання попиту

споживачів; вивчення наукових новинок та їх впровадження у виробничий процес з метою поліпшення результатів діяльності підприємства;

- застосування кластерного підходу є необхідним підґрунтям для відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку, досягнення високого рівня та конкурентоспроможності економіки, як найбільш визнаною протягом останніх років та ефективною організаційною формою розвитку виробництва продукції тваринництва в інноваційній сфері на основі об'єднання суб'єктів інноваційної діяльності в інноваційні кластери (агропромислових компаній, дослідних центрів, наукових установ, органів державного управління тощо) на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних між собою технологічним ланцюжком, що через взаємодію його учасників і розвиток конкуренції сприяє динамічному соціально-економічному розвитку і підвищує їхню життєздатність, виступає осередком найбільш ефективних і взаємопов'язаних видів економічної діяльності сукупності взаємозалежних груп підприємств, що успішно функціонують та забезпечують конкурентні позиції на національному та світовому ринках.

*набули подальшого розвитку:*

- інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку шляхом пошуку перспективних інвесторів, можливих джерел інвестування та ефективних фінансових ресурсів які на відміну від наявних безпосередньо використовуються на формування нових ідей та знань, впровадження нових винаходів, наукових досліджень, результатів розробок; введення в дію нових досягнень у вигляді ресурсозберігаючих технологій, прогресивного обладнання та техніки, селекції тварин, нових видів продукції, продуктів харчування; вибором форм управління та організації виробництва та з іншими не менш важливими видами інноваційно-інвестиційної діяльності агропромислових підприємств у розвитку кадрового потенціалу, інформаційному забезпеченні та дорадництві, формування наукоємного

виробничого процесу, створення та дієвості інноваційної структури, застосування енергозберігаючих технологій, екологічних інновацій які відповідно дають змогу збільшити продуктивність, мінімізувати витрати та гарантувати безпеку навколишнього середовища, отримати більш якісні, корисні продукти, що мають оздоровчий та профілактичний ефект;

- обґрунтування формування виробничої програми є пошук шляхів нарощення виробництва тваринницької продукції, урізноманітнення її асортименту та якісних характеристик, враховуючи особливості розвитку галузі, її тісний зв'язок з галуззю рослинництва, широке застосування різних форм організації виробництва як великих тваринницьких комплексів так і дрібних фермерських господарств. Вище зазначені особливості сприяють плануванню та ефективнішому управлінню галуззю, використовуються для узагальнення резервів збільшення основними джерелами яких є збільшення поголів'я та продуктивності, виконання якої створить сприятливі умови для інноваційно-інвестиційного розвитку.

- удосконалення методики оцінювання ефективності інвестування інноваційного розвитку визначено з використанням статистичних, агрегативного, економіко-математичних методів, які мають ряд переваг щодо обчислення підвищення показників прибутковості; зменшення періоду окупності інвестицій; збільшення рентабельності виробництва продукції залежно від результатів і витрат запропоновано за рахунок впровадження виключно нових науково-технічних розробок, які забезпечують лідерство у виробництві нових продуктів, організації бізнес-процесів, визначають конкурентоспроможність, продуктивність всіх підсистем, перспективи розвитку охоплюють увесь спектр видів діяльності агропромислових підприємств з очікуваною ефективністю у наступних видах: у продуктивному - покращення рівня якості продукції і розширенням її асортименту; у технологічному - продуктивності і поліпшенням умов праці; у функціональному - ефективності управління; у соціальному - поліпшенням якості життя.

- методика проведення комплексного дослідження пріоритетних напрямів і перспектив подальшого функціонування вітчизняного ринку продукції та виходу українських виробників на світовий ринок вимагає забезпечення збереження та реалізацію інтелектуального потенціалу; впровадження сприятливої фінансової, кредитної, податкової та митної політики; запровадження системи страхування ризиків державою; створення єдиної правової бази щодо інноваційно-інвестиційного розвитку, включаючи надання об'єктів права, охорону і захист інтелектуальної власності; забезпечивши тісну співпрацю між бізнесом і наукою.

**Практичне значення одержаних результатів.** Наукові положення та методично-практичні результати дослідження підлягають до використання у практиці роботи органів державної влади усіх рівнів, галузей і окремих підприємств при формуванні програм соціально-економічного розвитку з використанням функціональної моделі здійснення підприємством інноваційно-інвестиційної діяльності.

Методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, прогнозування напрямків інвестування та шляхів інноваційної діяльності були використані при розробці Програм соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2016 – 2019 роки (довідка Департаменту агропромислового розвитку Хмельницької обласної державної адміністрації № 03-01/724 від 20.11.2018). Здобувач брала активну участь у визначенні особливостей та розробці Програм розвитку тваринництва в Кам'янець-Подільському районі, орієнтованих в першу чергу на підвищення виробництва продукції тваринництва, тісно пов'язаних з існуючими районними проблемами, що виступає одним з ключових напрямів державної політики сприяння розвитку інновацій та інвестицій в галузь тваринництва району (довідка відділу агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації № 995/01-09/2017 від 07.12.2017).

Практичну цінність має запропонована динаміка показників формування та використання біологічного капіталу птахівництва філії

"Птахофабрика "ABIC" ПАТ " Агрохолдинг Авангард" для оперативного управління протягом 2010-2018 років. Розрахунок загальної потреби коштів знайшли схвалення філії «Птахофабрика «ABIC» ПАТ «Агрохолдинг Авангард» (довідка № 128 від 07.12.2017). Надано пропозиції по вивченню і розрахункам під час планування впливу на продуктивність худоби різних факторів, дозволяючи визначити розміри впливу окремих чинників у їх взаємозв'язку (довідка філії «Мрія» ТОВ СП «Нібулон» № 12/148 від 10.09.2018). Матеріали дослідження мають наукову значимість, визначені шляхи зростання обсягів виробництва молока та потреб у технічному забезпеченні ферм прийнято до впровадження ПП «Калинський ключ» (довідка № 18.1 від 19.10.2018).

Наукові результати дисертаційного дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни на тему «Інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами» використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-технічного університету в навчальній роботі (довідка Подільського державного аграрно-технічного університету № 71-01-523 від 14.08.2019).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею автора. Основні положення, висновки і рекомендації, які викладені у дисертації та виносяться на захист, отримано й аргументовано здобувачем особисто, та відображено в його наукових працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих розробок автора.

**Апробація результатів дисертації.** Основні результати дисертаційної роботи, висновки і пропозиції викладено і схвалено на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Стратегічні напрямки соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації” (Хмельницький, 2015), “Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України” (Житомир, 2015), «Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи» (Харків, 2016), “Актуальні

питання економічних наук” (Запоріжжя, 2017), “Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів” (Харків, 2017), “Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції” (Кам’янець-Подільський, 2018), “Наукові підсумки 2018 року” (Вінниця, 2018), “Світ економічної науки. Випуск 10” (Тернопіль, 2018).

**Публікації.** За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 3,73 друк. арк., з них у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних – 1 стаття (0,50 друк.арк.), в наукових фахових виданнях – 5 статей (2,04 друк.арк.), в т.ч. у наукових фахових електронних виданнях України – 1 стаття (0,50 друк.арк.), 8 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій (1,69 друк.арк.).

**Структура і обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 215 сторінок. Список використаних джерел із 204 найменувань займає 19 сторінок. Робота включає 77 таблиць, 20 рисунків, 6 додатків на 6 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

#### 1.1. Сутність інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами

Інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами об'єктивно потребує входження України у світове господарство на організаційно-економічних засадах ринкових відносин, на принципах рівноправності і взаємної вигоди у співробітництві в інноваціях та інвестиціях в галузі тваринництва. На сучасному етапі розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами пріоритетною є інноваційно-інвестиційна діяльність, оскільки вона передбачає залучення науково-технічних розробок, використання розроблених передових технологій та певний технологічний монополізм.

Трактування певних термінів залежить від часу, конкретних цілей дослідження та аналізу. Для прикладу, в англійських термінологічних словниках термін «інновація» є синонімом «нововведення» та «новизни», тому використовується на рівні з ними. Насправді ж на практиці між ними існує певна різниця [1]. Термін «інновація» використовується у різних аспектах, у теорії, на практиці, самостійно та для визначення ряду понять: інноваційний процес, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність. У світовій економічній літературі не існує загального визначення поняття «інновація». Роль інновації досліджувалась у теорії земельної ренти Д. Рікардо. Автор вивчав науково-технічні та організаційні поліпшення, які впливають на зростання прибутку у різних його формах [161].

А. Сміт в своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» розглядав деякі аспекти інновацій. Фактором, що забезпечує зростання доходів населення, є суспільний розподіл праці, який і розглядався



ним як економічна інновація [178]. Можемо зауважити, що у всіх цих концепціях дія інновацій розглядалася у сукупності з іншими факторами і майже не враховувалася в еволюційних моделях економічного розвитку. Виникнення самостійної інноваційної теорії відбулося на початку XX ст. у працях таких відомих економістів, як В. Зомбарт та Й. Шумпетер [71, 201].

Розробка вітчизняної теорії нововведень, як будь-якої складної та комплексної проблеми, потребує систематизації та класифікації відповідних категорій і понять. Уперше термін «інновація» ввів у науковий обіг австрійський (пізніше американський) учений Йозеф Алоїз Шумпетер у першому десятилітті XX ст. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» (1911 р.). Й. Шумпетер уперше розглянув питання нових комбінацій змін у розвитку (тобто питання інновації) і дав повний опис інноваційного процесу. Й. Шумпетер виділяв п'ять змін у розвитку: 1) використання нової техніки, технологічних процесів або нового ринкового забезпечення виробництва; 2) упровадження продукції з новими властивостями; 3) використання нової сировини; 4) зміни в організації виробництва і в його матеріально-технічному забезпеченні; 5) поява нових ринків збуту. Сам термін «інновація» Й. Шумпетер почав використовувати у 30-ті роки XX ст. При цьому під інновацією Й. Шумпетер мав на увазі зміну з метою впровадження і використання нового вигляду споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості. Дослідження Й. Шумпетера послужили поштовхом до роботи учених у сфері інновацій [201, с.185].

В подальшому теоретичні доробки в галузі економічного розвитку пов'язують з іменем М. Туган-Барановського, який встановив, що не попит регулює пропозицію, а навпаки – пропозиція впливає на попит. Це стає можливим завдяки накопиченню позикового капіталу й інвестуванню його в інвестиційні товари, зокрема в інноваційні, особливо на фазі зростання в економічному циклі для її подовження чи для подолання стагнаційної фази. [194]. Наукові підходи до визначення сутності інновації наведені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

## Наукові підходи до визначення сутності інновації

| Автор                               | Характеристика підходу  |
|-------------------------------------|---|
| Й.Шумпетер                          | Інновації – не просто нововведення, а нова функція виробництва. Це - зміна технології виробництва речей, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація становить стрибок від старої виробничої функції до нової. Великі інновації викликають створення нових підприємств і нового устаткування, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією. Інновація в економічному сенсі завершується тільки з першою комерційною операцією за участю нового продукту, процесу, системи, або пристрою, зазвичай також використовується для описання всього процесу просування такого рішення"[201, с.159]. |
| М.Туган-Барановський                | Попит на товари створюється самим виробництвом і ніяких зовнішніх обмежень розширеного відтворення, крім браку продуктивних сил, не існує. Якщо тільки запас продуктивних сил досить великий, завжди можна розширити виробництво і знайти застосування для нового капіталу [194, с 32].<br>Виробництво керує споживанням і це відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології та виробництво [194, с.175].   |
| П.Друкер                            | Інновації – особливий інструмент підприємництва. Діяльність, яка наділяє ресурси новою можливістю створювати багатство. Мистецтво надання ресурсам нових можливостей для створення цінностей, при цьому підсумувавши, що: у будь-якому разі, що б не змінювалося, потенціал все існуючих ресурсів, який створює цінності, є складовою інновації [54, с.43].   |
| А.Мешков                            | Інновація – це особлива сфера теорії і практики, система дії соціального суб'єкта, спрямована на удосконалення якостей соціокультурного суб'єкта і яка дозволяє агенту придбати в якості винагороди бажані ресурси й позитивну репутацію [134].   |
| А. Томпсон                          | Інновація – це ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові, а на думку та інших, інновацією є генерування, прийняття і впровадження нових ідей, процесів, продуктів і послуг. Тобто, в одному випадку інновація - це результат творчого процесу у вигляді нової продукції (техніки), технології, методу тощо, в іншому - процес введення нових виробів, елементів, підходів, принципів замість існуючих. Проте головна їх ознака полягає в обов'язковій наявності науково-технічної новизни та здатності до виробничого застосування[193, с.35].   |
| Б. Твісс                            | Нове, яке є або результатом появи нової технології (технічне рішення), або результат нетрадиційного застосування відомої технології. Б. Твісс відмітив, що "... Винахід - формулювання, висунення ідеї. Нововведення - застосування, тобто процес, в якому дослідження або ідея набувають економічного змісту. Іншими словами, "винахід" стає "нововведенням", якщо здобуває успіх на ринку ...". Отже, комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, що усвідомлена потребами ринку[190, с.38].  |
| Уткин Е.                            | «Інновація – це об'єкт, впроваджений у виробництво у результаті проведеного наукового дослідження чи зробленого відкриття, який якісно відрізняється від попереднього аналогу» [196, с.127].  |
| Санто Б.                            | «Інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей, винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів та технологій, і, у випадку, коли інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід [168].   |
| Хучек М.                            | «Інновація – це втілення будь-якого нового, будь-яка нова річ, новинка, реформа»[199].  |
| Кот О.                              | «Інновація – це системні впровадження в аграрну сферу результатів науково - дослідницької роботи, що призводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв'язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища». [92, с.38].   |
| Бухвостов Ю.                        | «Інновація є результатом праці, отриманим завдяки застосуванню нових наукових знань, що перетворюють процес функціонування та розвитку виробничо-господарської системи АПК у напрямку підвищення її ефективності, стійкості та системної якості відносин». [25, с.38].  |
| Андрійчук В.                        | «Інновації – новостворені або кардинально удосконалені новації, які за ступенем впливу на результати діяльності суб'єктів господарювання принципово відрізняються від існуючих аналогів або ж не мають аналогів взагалі. Як зазначає В.Г. Андрійчук, життєвий цикл інновації триває доти, доки суб'єкти набувають конкурентних переваг [3, с.593].  |
| Закон «Про інноваційну діяльність». | «Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [64]  |

Джерело: узагальнено автором на основі [3, 25, 54, 64,92,134, 168,190, 193, 194, 196, 199, 201]

На основі узагальнення наукових підходів до трактування сутності вважаємо, що інновації - це не просто нововведення, а нова функція виробництва, нові технології; принципово нові соціально корисні продукти харчування; особливий інструмент підприємництва; ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові, ознака яких полягає в обов'язковій наявності науково-технічної новизни та здатності до виробничого застосування; економічна необхідність, що усвідомлена потребами ринку.

Якщо поглянути на її сутність дещо ширше, вона виступає комплексом практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, методів управління [16, 17]. Її реалізація має здійснюватися з конкретною метою, якою для суб'єкта господарювання виступає забезпечення прибутковості його діяльності, формування іміджу [4], зміцнення конкурентоспроможності та розвиток потенціалу [10]. В свою чергу, інноваційна діяльність в узагальненому вигляді представляє собою процес створення, провадження та поширення інновації [27, 31].

На відміну від інших галузей, в аграрному секторі процес розробки інновацій відбувається більш повільно. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження проблеми через вплив інноваційно-інвестиційного потенціалу на нарощування виробництва продукції тваринництва. Слід вімітити, що в тваринництві швидкість обороту інноваційного капіталу і його приріст не можуть конкурувати з промисловістю. Особливо це стосується виведення нових порід тварин, яке іноді сягає десятки років. Перелом негативних тенденцій, які мають місце в галузі протягом останніх двох десятиліть, з одночасним економічним ростом вимагає запровадження новітніх науково-технічних досягнень, забезпечуючи при цьому максимальну оптимізацію використання обмежених фінансових, інвестиційних, матеріально-технічних ресурсів.

Розглянемо класифікацію інновацій та інвестицій з урахуванням результативності і напряму інноваційного процесу наведена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Класифікація інновацій та інвестицій**

| Класифікаційні ознаки                                | Види інновацій та інвестицій  | Характеристика   |
|--|---|--|
| Види інноваційно-інвестиційних змін                  | Організаційні; економічні; технічні; технологічні; соціальні; юридичні; інформаційні; фінансові; управлінські.    | Продуктові; процесові; технологічні; структурні; методи, стандарти, процедури, нормативи, правила.   |
| Новизна  | Світові; галузеві; ринкові; підприємств.  | Глобалізація та розвиток економіки окремих країн   |
| Суб'єкти господарювання                              | Населення; фізичні та юридичні особи і їх організаційно-правові форми   | Власник; керівник, спеціаліст, рядовий працівник.  |
| Регіональна ознака                                   | Населений пункт; район; область.  | По кожному регіону залежно від їх регіональних функцій   |
| Походження інновацій та інвестицій                   | Вітчизняні; зарубіжні; спільні.   | Результат наукових досліджень; передовий вітчизняний досвід; результат наукових досліджень і досвід іноземних компаній; створення СП.  |
| Форми і прояви кадрового забезпечення                | Власними силами; за участю іноземних і вітчизняних вчених; за участю вітчизняних та іноземних спеціалістів.       | Наукові відкриття вітчизняної науки; запозичені у вигляді консультацій, навчання за кордоном; залучення іноземних фахівців на умовах консалтингу, реінженірингу,                 |
| Джерела інвестування                                 | Власні кошти; позичені та залучені кошти; бюджетні та позабюджетні кошти; гранти на розвиток науки; інші джерела. | Державна підтримка новацій; державно-приватне партнерство; кошти підприємств; Заощадження громадян; венчурний капітал.   |
| Строки реалізації інноваційно-інвестиційних проектів | Короткострокові; середньострокові; довгострокові  | Терміни освоєння проектної потужності.   |
| Рівні окупності                                      | Швидко, середньо, низько окупні   | Міра окупності.  |
| Ступені ризику                                       | Мало; помірно; ризикові   | Прийняття, уникнення, управління   |
| Види ефективності                                    | Економічна; соціальна; екологічна; інтегральна  | Виробництво; послуги; охорона навколишнього середовища; управління.  |
| Призначення  | Багатоцільові (дифузні); одно цільові.  | Системні; цілеспрямовані.  |
| Масштаби впровадження                                | Глобальні; локальні, макро, мікро.  | Нова технологія; виробництва рідкісного продукту, товарів, робіт і послуг.   |
| Агропромислові                                       | Технічні; організаційно - управлінські та економічні, соціоекологічні.  | Системи машин, техніка; технології; норми та нормативи; навколишнє середовище.   |
| Відродження виробництва продукції тваринництва       | Селекційно-генетичні; технологічні; матеріальні.  | Виведення нових порід тварин, запровадження ноу-хау технологій, новітніх науково-технічних досягнень, джерел та видів фінансових, інвестиційних, матеріально-технічних ресурсів. |

Джерело: узагальнено автором на основі: [6,11,17,44,50]

Інноваційно-інвестиційний потенціал за своєю суттю представляє складну динамічну ієрархічну систему, до складових якої крім характеристик структури і стану товарно-матеріальних ресурсів, рівня науково-технічного прогресу, трудового потенціалу і системи управління має бути включений показник рівня розвитку.

Різновиди інновацій з урахуванням критеріїв наведені у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

### Різновиди інновацій з урахуванням критеріїв дії

| Критерії                                   | Різновиди інновацій   |  |   |
|--|---|--|---|
|  | Радикальна  | Рекомбінаційна   | Модифікаційна   |
| Причини інновації                          | Здобуття або утримання позиції лідера, досягнення конкурентноспроможності   | Диверсифікація, пошук нових ринків, підвищення ефективності управління підприємством | Задоволення потреб клієнта  |
| Джерела інновації                          | Власні лабораторії, спеціальні колективи, зовнішня експертиза, ідеї   | Рекомендації клієнтів, внутрішні ідеї, benchmarking                                  | Рекомендації клієнтів   |
| Спосіб впровадження інновації              | На підставі внутрішньої та зовнішньої експертизи, зазвичай централізований процес   | Головним чином на підставі внутрішньої експертизи                                    | На підставі внутрішніх та зовнішніх вимог, процес значною мірою децентралізований |
| Відносини із споживачами                   | Кооперація, що базується на інноваційності (технічні інновації); може бути обмежена (організаційні інновації), індивідуалізація, кастомізація | Специфікації проектів, контрактів  | Тісно пов'язаний з витратами та стандартами якості                                |
| Відносини з іншими фірмами                 | Обмежені  | Середньої інтенсивності, в регіоні та поза регіоном                                  | Міцні зв'язки з фірмами регіону   |
| Наявність механізму впровадження інновацій | Сприйняття виробничими підрозділами впроваджень   | Пошук суб'єктів, які будуть впроваджувати інновації                                  | Готовність виробничих підрозділів до впровадження інновацій                       |

Джерело: узагальнено автором на основі [6,9,23,51,64,73,96]

Комплексний характер інновацій, їхня різноманітність і багатоаспектність вимагають серйозної розробки й обґрунтованої

класифікації. Хоч на практиці певні види інновацій чітко відокремити доволі важко. Усі сукупні ресурси інновації та інвестиції можуть бути представлені у вигляді потоків, взаємодія яких відображена комунікаційною схемою, пов'язаною із життєвим циклом інновації.

Інноваційна діяльність агропромислових підприємств зосереджується безпосередньо у виробництві, зберіганні, транспортуванні та реалізації сільськогосподарської продукції, є його складовою частиною та набуває нового соціально-економічного сенсу. Даний тип економічного розвитку визначається запровадженням нових розробок та впровадження інновацій, використання досягнень науково-технічного прогресу, сучасних технологій управління розвитком виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.

Отже, головним завданням є розроблення сучасної науково-технічної політики, що включає найбільш ефективні організаційно-економічні напрями освоєння інновацій, інвестицій та подальшого нарощування науково-технічного потенціалу в економіці країни.

У сучасних умовах виробнича діяльність в галузі тваринництва не вважається інвестиційно привабливою та супроводжується ризиками. Вона загострює питання розробки та удосконалення сучасних методів управління економічними процесами, пошуку джерел залучення інвестицій, впровадження системи ефективного використання інноваційних ресурсів для підвищення інноваційно-інвестиційної активності. Вирішити зазначені питання можливо за умови визначення відповідності інновацій перспективним інвестиціям, тісної взаємодії інноваційно-інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві та тваринництві зокрема.

Даний напрям висуває потребу розгляду єдиної інноваційно-інвестиційної системи в розрізі інновацій та інвестицій. Від успішного розвитку і функціонування системи залежить стабільність агропромислового комплексу та економічне зростання країни в цілому. Тому забезпечення інноваційно-інвестиційного напрямку розвитку виробництва продукції

тваринницької галузі на практиці є важливим фактором розвитку національної економіки країни, забезпечення продовольчої безпеки, що є стратегічним завданням розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.

Інноваційні процеси в Україні можливі при наявності платоспроможного попиту реального сектору економіки на результати наукових досліджень і науково-технічних розробок. Щоб досягти мети, необхідно здійснювати ефективну інноваційну політику, яка повинна спрямовуватись на вибір пріоритетів і механізмів прямого державного фінансування інноваційних проектів, на забезпечення стимулу вкладання коштів та одержування прибутків від використання наукових розробок суб'єктами підприємництва.

Згідно з твердженням вітчизняного науковця Рожко О.Д., основною метою програми соціально-економічного розвитку України є і повинен бути «інвестиційно-інноваційний розвиток».

Також треба врахувати, що одним із чинників, за допомогою якого можливо досягнути цієї мети, є ефективна політика у фінансово-бюджетній сфері, котра повинна ураховувати такі аспекти, як обмеженість державних коштів; необхідність точного визначити пріоритетних напрямів діяльності інноваційних структур, які мають бюджетне забезпечення; виведення з-під оподаткування коштів, які витрачаються підприємствами на наукові дослідження, розробки, технічне переозброєння та впровадження високотехнологічних продуктів, для стимулювання інноваційної діяльності; головним напрямком національної економіки мають стати використання знань та виробництво, джерелом яких виступають інтелект працівника та інтелектуальна власність; визначення пріоритетних напрямів галузі тваринництва, які створюють інноваційний ефект в економіці, для того щоб за допомогою пільг стимулювати входження приватного капіталу, що дасть змогу зробити пільги прозорішими; забезпечення матеріальних винагород за

значні наукові дослідження, тим самим стимулювання інтелектуальної діяльності вітчизняних науковців [162].

Слід також відмітити, що основними причинами введення інновацій в агропромислових підприємствах є намагання одержати на ринку конкурентні переваги та максимізувати прибуток; забезпечення престижу підприємства та швидке вирішення проблем, що можуть виникнути на виробництві; посилення конкурентної боротьби, зростання попиту споживачів; вивчення наукових новинок та їх впровадження у виробничий процес з метою поліпшення результатів діяльності підприємства.

Тому, інноваційна діяльність - це вид діяльності, пов'язаний із перетворенням наукових досліджень і розробок з продукту, який запропонований на ринку, в новий чи покращений технологічний процес або якісно новий підхід до виробництва та надання суспільно необхідних послуг.

Інновації містять не тільки технічну складову, але й економічне та соціальне наповнення. Особливості освоєння інновацій полягають у тому, що управління ними все більшою мірою переміщуються на новий організаційний рівень. Це пов'язано з тим, що саме використання недосконалих методів господарювання, застосування застарілих технологій та техніки, збільшують безліч питань, які негативно впливають на ефективність тваринницької галузі.

Повільне та не системне надходження основних засобів останніми роками, не може перекрити темпи їх вибуття. При цьому має місце вторинне використання техніки та обладнання, що були в експлуатації та надходять із-за кордону. Вітчизняні розробки, які пропонуються, відстають від зарубіжних аналогів. Особливо це стосується організації безвідходного виробництва, селекції, енерго- та ресурсоощадного забезпечення, господарювання, розвитку виробництва продукції тваринництва, підвищення продуктивності галузей агропромислового комплексу.

Досліджуючи стан інноваційної діяльності агропромислових підприємств можна зазначити, що він не у найкращому стані. Існує чимало



невирішених проблем впровадження та ефективного використання інновацій, що супроводжується втратою ним конкурентоспроможності як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Підтримуючи думку науковців та експертів, можна зазначити, що брак фінансових ресурсів є головною причиною гальмування інноваційного розвитку.

Разом з тим існує ряд інших причин, таких як спад платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, непривабливість вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів через невміння держави фінансово грамотно спрямувати грошові потоки, негативний вплив інфляційних процесів, високі відсоткові ставки за банківські кредити, неплатоспроможність замовників, економічний ризик, недосконала нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності, яка є фрагментарною, нецілісною і суперечливою, та інші економічні та політико-правові проблеми.

Необхідно зазначити, що державі належить особлива роль у посиленні інноваційної діяльності в аграрній сфері, яка при виробленні економічної, науково-технічної і соціальної політики визначає пріоритети основних базисних інновацій на всіх рівнях, формує ринковий механізм її реалізації. Для цього потрібно активніше використовувати всі досягнення науково-технічного прогресу, її агротехнічні, технологічні, організаційно-економічні та інші інноваційні напрямки.

Також до перспектив впровадження аграрних інновацій слід віднести зрозумілу та несуперечливу законодавчу базу, сприйнятливе кредитування сільськогосподарського виробництва, створення моніторингової системи для відстеження інноваційного потенціалу, пошуку шляхів забезпечення сприятливого середовища для здійснення інноваційних процесів. Також, можна зазначити, що одним із найважливіших елементів діяльності аграрних підприємств має бути розроблення його інноваційної політики, яка міститиме у собі важливі стратегічні й тактичні аспекти.

Метою інноваційної політики повинно бути запровадження інновацій у діяльність підприємств для забезпечення оптимального завантаження виробництва.

Вона повинна відбуватися у двох напрямках:

- 1) акцент на потребах ринку і споживачів, яким відповідає маркетингова політика підприємства;
- 2) концентрація на ресурсах, тобто досягнення в науковій і виробничій сферах, технологіях, управлінських механізмах, оптимізуючи цим самим використання матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів суб'єкта господарювання.

Інноваційні процеси в агропромисловому виробництві мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей.

Так, наприклад, аграрні інновації (агроінновації) — це інновації, що реалізуються в аграрному секторі економіки з метою підвищення ефективності його діяльності та забезпечення стабільного розширеного відтворення агропромислового виробництва, реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових порід і видів тварин і птиці, нових технологій в тваринництві і переробній промисловості, нових засобів захисту тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва.

До пріоритетних напрямів інноваційного розвитку у сфері сільськогосподарського виробництва можна віднести:

- формування наукоємного виробничого процесу;
- створення та дієвість інноваційної структури;
- технологічне та технічне оновлення галузі;
- впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів (табл.1.4).

Таблиця 1.4

**Класифікація агропромислових інновацій**

| Селекційно-генетичні   | Технологічні  | Організаційно-управлінські  | Економіко-соціальні   | Екологічні   | Залежно від чинників різного характеру   |
|--|---|---|---|--|--|
| Виведення нових порід, типів тварин, птахів.<br>Створення тварин стійких до захворювань, несприятливих факторів оточуючого середовища. | Нова техніка, Нові технології вирощування, Ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання харчових продуктів, направлених на підвищення споживчої цінності продуктів харчування.<br>Біо-технології<br>Нано-технології. | Формування інтегрованих структур, кооперування, інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств.<br>Нові форми менеджменту організацій і адміністрування, мотивації і оплати праці, управління, маркетингу. | Формування нових систем кадрового і науково-технічного забезпечення. Поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти і культури працівників села. Нові форми забезпечення безпеки: продовольчої, економічної т.д. | Охорона навколишнього середовища. Нові форми забезпечення сприятливих умов для життя, праці та відпочинку. | Регулюючих, стимулюючих, структурно-утворюючих; Внутрішні, зовнішні; Прямі та непрямі дії. |

Джерело: складено автором на основі [17,24,44,56,75,133,153]

До особливостей інновацій, які впроваджуються в аграрних підприємствах, належать: значна тривалість процесу розробки та переважно поліпшувальний характер інновацій, ключова роль науково-дослідних установ у процесі розробки інновацій, врахування регіонального характеру розробки інновацій [9].

Розробники інноваційної економіки мають розбудовувати комплексні концепції науково-технічного розвитку, що базуються на нових досягненнях в інтелектуальній праці, до яких належать:

- державне регулювання інноваційної діяльності;
- формування і реалізація державних і регіональних науково-технічних програм;
- концентрація ресурсів на базисних інноваціях;

- вибір пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, підтримка їх всіма можливими засобами;
- розробка критеріїв і оцінка результатів інноваційної діяльності;
- удосконалення організаційних і інших методів управління науково-технічним розвитком;
- державна охорона прав і інтересів суб'єктів інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;
- ліцензійно-патентне право, патентування, доступність патентної інформації; правова, фінансова, технічна і інша підтримка;
- формування передумов для розвитку ринкових відносин в інноваційній сфері і попередження несумлінної конкуренції;
- створення сприятливого інвестиційного клімату при здійсненні інноваційної діяльності [197].

Слід вирізняти дві головні складові процесу інноваційного розвитку – інноваційні проекти і інноваційний потенціал (кадровий, фінансово-економічний, організаційний, виробничо-технологічний).

Основною суспільною функцією виробничо-господарських умов інноваційного розвитку аграрного сектору економіки є задоволення матеріальних (перш за все харчування) потреб населення, але інновації можуть дати прогрес лише у залученні до виробництва всіх секторів економіки.

В Україні сьогодні необхідно використовувати такі моделі інноваційного розвитку [44,50,73]:

- науково-інноваційне оновлення агропродовольчої сфери, суть якого полягає в тому, що уряд взаємодіє з науковими установами, вищими закладами освіти, підприємствами й організаціями з метою швидшого втілення технологічних інновацій;
- інституціональне забезпечення інноваційного оновлення, яке спрямована на державну підтримку національних інноваційних структур для сприяння виходу національної продукції на світовий ринок;

- інноваційне обслуговування – включає формування і розвиток наукових парків, технопарків, технополісів, територіальних науково-технічних центрів (ТНТЦ), для яких характерна концентрація на певній території наукового, освітнього, виробничого, фінансового потенціалів, і які об'єднані спільним процесом технологічного розвитку;
- зовнішні зв'язки, суть яких визначена в орієнтації на активну участь України у міжнародному науково-технічному співробітництві і широкому обміні науковими результатами та новими технологіям;
- нормативно-правова та управлінська діяльність, яка виявляється в їх необхідності, суспільній обумовленості та цільовій спрямованості; в забезпеченні реалізації політики держави в усіх сферах;
- громадська обумовленість, яка пов'язана з місцем та роллю держави в суспільстві;
- цільова та функціональна спрямованість, що відображає необхідність досягнення максимальних результатів управлінської діяльності.

На етапі інституціоналізації відбувається кінцевий відбір і пристосування інновацій до практичної діяльності підприємства. Інновація на рівні підприємницького ринкового суб'єкта господарювання є кінцевим результатом інноваційної діяльності.

Інноваційний розвиток національного АПК необхідно розглядати як стратегічне завдання, а всі заходи, що передбачають досягнення цього завдання, як пріоритетні. Тобто їх повинні фінансувати, насамперед, не лише з державного і місцевих бюджетів, а й за рахунок коштів приватних інвесторів, оскільки мова йде про якісно новий чинник зростання агропромислового виробництва й ефективного вирішення продовольчої проблеми в державі.

Вважаємо, що поняття інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва включає в себе розвиток пріоритетних напрямів галузі тваринництва; впровадження пільг, що уможливають стимулювання надходження приватного капіталу; забезпечення матеріальних

винагород за значні наукові дослідження та як результат стимулювання інтелектуальної діяльності вітчизняних науковців, запровадження ефективної політики у фінансово-бюджетній сфері.

Отже, інноваційно-інвестиційний розвиток забезпечується за рахунок впровадження виключно нових науково-технічних розробок, які забезпечують лідерство у виробництві нових продуктів, організації бізнес-процесів, визначають конкурентоспроможність, продуктивність всіх підсистем, перспективи розвитку та охоплюють увесь спектр видів діяльності агропромислових підприємств.

Розуміння суті інновацій і механізму інноваційної діяльності у сучасних умовах дасть змогу підприємствам галузі більш ефективно здійснювати свою діяльність, підвищувати результативність функціонування підприємства та конкурентоспроможність на ринку.

Крім того, інноваційний продукт аграрної науки є результатом досліджень в галузі агропромислового застосування уже відкритих явищ і процесів. І зміст досліджень аграрної науки дуже часто зводиться до вирішення технічних проблем, що допомагають збільшити та уточнити знання, необхідні для пошуку в подальшому в інноваційній діяльності підприємства.

Етап упровадження у виробництво досить складний і громіздкий і вимагає ретельного планування та на самих ранніх стадіях підготовки документації потребує налагодження тісного співробітництва і консультацій дослідників, оригінаторів, технологів, економістів, виробничників. Тільки спільними зусиллями можливо знайти рішення з імплементації і термінах реалізації інновацій.

За важливістю виділяються програми загальнодержавні, урядові, регіональні, галузеві об'єктно-цільові, а за змістом – науково-технічні, соціальні, економічні, інвестиційні та інші. Адекватним методом управління програмами в АПК може бути цілеспрямований вплив на об'єкт системного управління конкретними інноваційними проектами, а це – план вирішення

завдання на основі взаємозв'язаних цілей, орієнтованих на зміну технологічної організації за допомогою реконструкції, оновлення технологічного обладнання, порід тварин, переходу на нові матеріали та підвищення якості продукції.

Успіх інноваційного проекту залежить від вдалості формування інноваційної ідеї. Для оцінки проекту і його результатів використовують критерії: вартість, рентабельність, термін окупності затрат, коефіцієнт ефективності, економія на умовно-постійних витратах та інші. До нормативних критеріїв відносяться: правові; відповідність екологічним вимогам; вимогам стандартів якості; додержання прав інтелектуальної власності (патентоспроможність).

Складність трансферу інновацій в сільському господарстві заключається в тому, що цей процес є довготривалим, вимагає фахового наукового супроводження і здійснюється через коопераційний технологічний план, функцію аналізу, функцію прогнозування, функцію координації, що виконуються кваліфікованими спеціалістами.

До участі в інноваційній діяльності запрошуються спеціалісти здатні і готові надати інноваційному підприємству реальну допомогу. Найбільш доцільною в аграрному секторі економіки є проектно-цільова група з проведення наукових досліджень, розробці проекту і виробництву продукції. Можуть створюватися і сумісні наукові дослідження і конструкторські розробки, що мають мету вирішення певних науково-технічних і виробничих проблем, для цієї мети – сумісні підприємства, а між незалежними організаціями – виробнича кооперація [9,17].

На сьогодні інвестиції – це вкладення капіталу для подальшого його збільшення. Приріст капіталу в результаті його інвестування є компенсацією за ризик утрат від інфляції та недержання відсотків від банківських вкладень капіталу.

У сучасній зарубіжній літературі термін «інвестування» часто трактується як придбання цінних паперів (акцій, облігацій). В Україні цей

термін ідентифікується з терміном «капітальні вкладення». Інвестиції у цьому разі розглядаються як вкладення у відтворення основних засобів. Водночас інвестиції можуть спрямовуватися на поповнення обігових коштів, придбання нематеріальних активів (патентів, ліцензій, ноу-хау).

Згідно з ЗУ «Про інвестиційну діяльність», інвестиції визначаються як усі види майнових й інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти різних видів діяльності, у результаті якої утворюється дохід (прибуток) або досягається соціальний ефект [63].

У країнах із розвинутою ринковою економікою під інвестиціями розуміють використання капіталу переважно у двох напрямках: реальні вкладення у матеріальні активи (в основні засоби виробництва, товарно-матеріальні запаси, сумарне вкладення в оборотні матеріальні засоби виробництва); фінансові інвестиції – інвестиції у цінні папери.

У працях представників класичної політекономії, передусім А. Сміта і Д. Рікардо, поглиблено дослідження суті інвестицій і вперше сформовано найважливіші параметри інвестиційної моделі суспільства, чітко розмежовано поняття капіталу і грошей, визначено роль нагромадження капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів та кредиту в розвитку інвестицій [161,178].

Сучасний аналіз теоретичних положень представників різних шкіл та узагальнення сучасної інноваційно-інвестиційної практики здійснено відомими Нобелівськими лауреатами П. Самуельсоном, Г. Марковіцем, М. Міллером, В. Шарпом продовжується іншими дослідниками в таких напрямках[123,137,167,200]:

- моделей і механізмів індивідуального відтворення та інвестиційного поведіння окремих суб'єктів господарювання, які забезпечують найбільш високий ефект їхньої інвестиційно-інноваційної діяльності;
- регулювання макроекономічних умов здійснення суспільного розширеного відтворення та умов інвестиційно-інноваційної активності, що забезпечують економічне зростання та соціально-економічний розвиток.



Дослідження теорії інвестиційно-інноваційного розвитку зумовило і категоріальний апарат у межах циклу інвестиційно-інноваційного розвитку, що дало змогу обґрунтувати їх сутність згідно з цільовою спрямованістю.

Великого значення набувають питання реалізації дієвої фінансово-економічної стратегії та національної інвестиційно-інноваційної політики, що є об'єктом наукового обґрунтування концепцій макроекономічної моделі суспільно-економічного відтворення та фінансово-економічних механізмів її здійснення [185].

Інвестиційно-інноваційна діяльність є одним із важливих складників функціонування кожної сфери діяльності. Економічний достаток організації, галузі, регіону, країни у цілому значною мірою забезпечується обсягами і напрямками вкладення коштів, які генерують економічне зростання й якісні зрушення соціально-економічного розвитку. Ще Дж. Кейнс відзначав, що умови процвітання окремої фірми не ідентичні умовам процвітання економіки у цілому, внаслідок чого виникають суперечності, які слід вирівнювати за допомогою відтворення порушених загальноекономічних пропорцій.

Умови переходу національної економіки в Україні до нової, якісної визначеності потребують реалізації набутих у процесі ринкової трансформації ринкових механізмів запуску економічного зростання та забезпечення його наростаючих темпів.

Слід зазначити, що існує декілька загальних, а для кожної агропромислової сфери - специфічних (галузевих), принципів, якими необхідно керуватися під час розроблення напрямів, способів, методів і механізмів модернізації та відтворення технічних і технологічних засобів агропромислового виробництва. До найважливіших із них, які можна назвати техноеколого-економічними, нині необхідно віднести такі:

- екологічність і екологобезпечність щодо різних природно-екологічних та організаційно- економічних умов ведення виробництва;

- технологічність, надійність, універсальність і комфортність технічних засобів за високих продуктивних та експлуатаційних показників;
- економічність і енергоекономічність з урахуванням функціонування багатокладної економіки в аграрній сфері та різних форм господарювання в агропромисловому комплексі;
- відповідність застосовуваних нових техніко-технологічних засобів вимогам комплексної механізації, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів як основи підвищення продуктивності праці та істотного зниження ресурсомісткості, у тому числі й енергомісткості, агропродовольчої продукції.

Значення науки і техніки для підвищення соціально-економічної та екологічної ефективності сільського господарства, а також інших сфер і галузей агропромислового комплексу нині важко переоцінити. Тут фундаментальні наукові пошуки, техніко-технологічні та інноваційні розробки мають бути спрямовані насамперед на розв'язання таких актуальних завдань:

- 1) оптимальне й екологічно та соціально зрівноважене забезпечення сільського господарства найважливішими виробничими ресурсами (землею, водою, працею, технікою, добривами та засобами захисту рослин);
- 2) істотне підвищення продуктивності тварин, культури тваринництва як головних передумов виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції;
- 3) розроблення принципово нових методів, способів і технологій зберігання сільськогосподарської продукції в процесі виробництва, переробки та доведення до споживача, а також забезпечення екологічної чистоти і високої якості продуктів харчування.

Інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва формується під впливом багатьох об'єктивно заданих для даної країни факторів, включаючи її розміри, наявність природних ресурсів, географічне положення, особливості історичного розвитку галузі та форм підприємницької діяльності. Ці фактори виступають довгостроковими

детермінантами швидкості наряду еволюції інноваційної активності. Саме тому для інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва і досягнення цілеспрямованих змін в інноваційній моделі слід мати необхідний рівень інвестицій та запас знань у сферах, які є основою зростання.

Категоріальне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку розглянемо в таблиці 1.5.

*Таблиця 1.5*

**Категоріальне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку**

| <b>Категорія</b>                    | <b>Характеристика</b>   |
|-------------------------------------|---|
| Інноваційно-інвестиційний цикл      | Фінансування етапів дослідження нематеріальних активів (патентів, ліцензій, ноу-хау) і впровадження інноваційної продукції  |
| Інноваційно-інвестиційна діяльність | Сукупність фінансових, майнових і немайнових активів, технічних, технологічних, комерційних та інших знань, організаційно-економічних змін, які впроваджуються в об'єкти різних видів діяльності для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності аграрного виробництва              |
| Інноваційна продукція               | Новостворена, вдосконалена, конкурентоздатна продукція (нові види техніки, технологій, сортів рослин, ідеї організаційно-економічного змісту), яка якісно впливає на структуру виробництва  |
| Інноваційно-інвестиційний процес    | Сукупність фінансових вкладень в інноваційні цикли – від упровадження новітніх предметів і засобів в аграрне виробництво до подальшого їх поширення у виді виробничого досвіду; права використання землі, а також інших майнових прав   |
| Інноваційно-інвестиційний розвиток  | Здатність забезпечити надходження фінансових, майнових і немайнових активів, технічних, технологічних, комерційних та інших знань, організаційно-економічних змін, які впроваджуються в об'єкти різних видів діяльності для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності виробництва |

Джерело: узагальнено автором на основі: [10,24,37,50,97]

На нашу думку, інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва - це здатність забезпечити надходження фінансових, майнових і немайнових активів, технічних, технологічних, комерційних та інших знань, організаційно-економічних змін, які впроваджуються в об'єкти різних видів діяльності для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності виробництва продукції тваринництва.

## **1.2. Особливості та фактори інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва**

Інноваційна діяльність багато в чому залежить від чинників різного характеру, які можна класифікувати як внутрішні та зовнішні. Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства, що дає більше половини його валової продукції. Значення цієї галузі визначається не тільки високою часткою її у виробництві валової продукції, але і великим впливом на економіку сільського господарства, на рівень забезпечення важливими продуктами харчування.

В Україні сучасне тваринництво проходить складний період становлення. За роки незалежності України відбулися досить суттєві зміни в організаційно-правовому статусі виробників продукції тваринництва, в економіці виробництва продуктів сільського господарства, в кон'юктурі ринку та рівні доходів населення. За останні роки відбулося суттєве скорочення поголів'я великої рогатої худоби, а виробництво яловичини значною мірою перемістилося у приватний сектор. Частка промислового виробництва суттєво скорочується і досі.

Інноваційна діяльність підприємства повинна враховувати особливості тієї галузі, до якої воно належить. На формування інноваційної діяльності підприємств галузі тваринництва в Україні впливають наступні чинники:

- негативні - відсутність коштів для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів; недостатній розвиток матеріально-технічної бази понад 60% всіх підприємств галузі; правові обмеження податкового, антимонопольного характеру тощо;
- позитивні (тобто спонукальні) чинниками формування інноваційної діяльності можна вважати: сформоване конкурентне середовище; державна підтримка інновацій; фінансово-економічна криза в Україні, яка дозволить позбутися тих господарюючих суб'єктів, котрі неспроможні адаптуватися до нових економічних умов.

Співвідношення факторів економічного зростання для різних типів економічного розвитку наведене у таблиці 1.6

Таблиця 1.6

**Співвідношення факторів економічного зростання для різних типів економічного розвитку**

| Фактори економічного зростання   | Екстенсивний розвиток | Інтенсивний розвиток | Інноваційно-інвестиційний розвиток |
|--|-----------------------|----------------------|------------------------------------|
| Зростання обсягів виробництва  | +++                   | +++                  | +++                                |
| Розвиток продуктивних сил  | +                     | +++                  | +++                                |
| Зростання технічного рівня і якості продукції  | +                     | ++                   | +++                                |
| Зростання обігового капіталу   | +++                   | ++                   | ++                                 |
| Зростання обсягів інвестицій   | +++                   | +++                  | ++                                 |
| Прискорення науково-технічного прогресу  | +                     | ++                   | +++                                |
| Оновлення основних засобів виробництва   | +                     | ++                   | +++                                |
| Економічне використання природних ресурсів   | +++                   | +                    | ++                                 |
| Поліпшення фінансових показників   |                       | ++                   | +++                                |
| Поліпшення показників зовнішньоекономічної діяльності  | +                     | ++                   | +++                                |
| Підвищення ефективності господарської діяльності   | +                     | ++                   | +++                                |
| Прогресивність структури господарювання  | +                     | ++                   | +++                                |
| Зростання частки споживання  | +                     | ++                   | +++                                |
| Ощадливість виробництва  | +                     | ++                   | +++                                |
| Поліпшення стану соціальної сфери  | +                     | ++                   | +++                                |
| Поліпшення селекційно-генетичного напрямку   | +                     | ++                   | +++                                |
| Поліпшення техніко-технологічної роботи  | +                     | ++                   | +++                                |
| Інвестування розвитку виробництва продукції тваринництва   | +                     | ++                   | +++                                |
| +++ - фактор економічного зростання відіграє вирішальну роль;<br>++ - фактор економічного зростання відіграє значну роль;<br>+ - фактор економічного зростання відіграє незначну роль. |                       |                      |                                    |

Джерело: Удосконалено автором на основі [194]

На основі виділення стратегічних моделей розвитку територіального утворення обґрунтовано основні напрями інноваційно-інвестиційної політики у галузі тваринництва відповідно до кожної моделі:

- стійкого розвитку – комплекс використання сировини і матеріалів; безвідходне виробництво; реалізація замкнених циклів виробництва; реалізація критичних технологій; реалізація ноу-хау;
- інтенсивного розвитку – реалізація комплексних ресурсо- і енергозберігаючих технологій; збільшення обсягів товарів для населення; збільшення обсягів експорту; реалізація програм соціально-економічного розвитку;
- інтеграційного розвитку – участь у діяльності транснаціональних структур; регулювання діяльності національних структур; створення холдингів, концернів, фінансово-промислових груп тощо; формування інтеграційних структур;
- диверсифікація – створення нових видів продукції; вихід на нові ринки збуту; створення спільних підприємств.

Інноваційні процеси в агропромисловому виробництві мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей.

Янковська О.І. у своїх дослідженнях виділяє п'ять особливостей інноваційного процесу в сільському господарстві [203]:

- 1) тривалий процес розробки новації;
- 2) інновації носять, як правило, покращувальний характер;
- 3) дослідження живих організмів;
- 4) провідна роль науково дослідних установ;
- 5) залежність від природної зони та клімату.

На думку Г.М. Саранчука, основними особливостями інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві є [169]:

- 1) різноманітність сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, вагома різниця в технологіях їх виробництва;
- 2) значна диференціація окремих регіонів країни за агротехнологічними умовами виробництва;

- 3) залежність використовуваних у сільському господарстві технологій від природних умов;
- 4) розпорошеність сільськогосподарського виробництва на значній території;
- 5) велика різниця в періодах виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції;
- 6) відособленість сільськогосподарських товаровиробників від наукових установ, що займаються виробництвом науково-технічної продукції;
- 7) відсутність організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам.

На нашу думку, до основного переліку факторів економічного зростання необхідно виділити такі як поліпшення селекційно-генетичного напрямку, техніко-технологічної роботи та інвестування розвитку виробництва продукції тваринництва.

Основними організаційними формами інноваційно-інвестиційних установ в галузі АПК є навчальні агропромислові дослідницькі центри (співпраця навчальних закладів та агропромислових підприємств), агротехнопарки (територіальний науково-технічний комплекс зв'язаних єдиним інноваційним проектом наукових закладів та агропромислових підприємств), інноваційні інкубатори (сприяють створенню й підтримці малих інноваційних підприємств і розповсюдженню інформації на ринку), венчурні підприємства (спеціалізуються на розробці наукових ідей та їх втіленню в нові продукти).

Разом з тим існує ряд проблем, які заважають інноваційним структурам досягти потрібних результатів. Основні з них:

- невідповідність системи координації та управління АПК у ринкових умовах;
- неузгодженість державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційним процесами;

- недостатня кількість чи відсутність фінансових інститутів, відсутність законодавчої бази, яка регламентує і стимулює діяльність інноваційних підприємств;
- застаріла матеріально-технічна база науководослідних установ;
- недостатня інформованість вчених, неможливість їх виїзду на кращі підприємства України і світу за обміном досвідом;
- відсутність спеціалістів у галузі інноваційного менеджменту.

Основними завданнями держави у складних умовах соціально-політичного розвитку суспільства є налагодження інвестиційної діяльності за рахунок:

- виявлення інвестиційних можливостей країни та розширення обсягів інвестиційного потенціалу;
- забезпечення росту привабливості національної економіки та її суспільних сфер діяльності, особливо аграрної, в числі якої важливою слід вважати галузь тваринництва;
- удосконалення системи фінансово-кредитних ресурсів з метою посилення рівня інвестиційної діяльності;
- збільшення розміру інвестиційних ресурсів за рахунок залучення коштів внутрішніх резервів, іноземних інвесторів та заощаджень громадян.

Варто вказати на необхідність втручання держави не тільки у залагодження політичних і соціальних процесів, що відбуваються у суспільстві, але й на координування заходів державної політики, що спрямовуються на інвестиційне забезпечення основних сфер суспільної діяльності, зокрема галузі тваринництва.

Основою інноваційно-інвестиційного розвитку є науково-технічний прогрес, який забезпечується дією науки, підприємництва, ринку, інфраструктури, людського та інтелектуального капіталу, освіти, власності тощо (табл. 1.7).



Таблиця 1.7

**Фактори забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку  
виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами**

| Фактор                                   | Функція  | Результат дії факторів   |
|--|--|--|
| Виробництво                              | Відтворювальна   | Інновації та інвестиції служать джерелом економічного зростання і змінюють структуру валового внутрішнього продукту країни на користь його більшої наукомісткості.   |
| Наука                                    | Координаційно-організаційна                            | Організація та координація використання наукового та інноваційно-інвестиційного потенціалу   |
| Інтелектуальний капітал                  | Накопичення знань                                      | Перетворення знань в інтелектуальний актив   |
| Інфраструктура                           | Структуруюча   | Пов'язує науку і виробництво   |
| Ринок                                    | Організаційно-стимулююча                               | Організація інноваційно-інвестиційної діяльності як організовуючого стимулу  |
| Інституціоналізм                         | Соціальна  | Підтверджує нерозривність двостороннього зв'язку економічних процесів і факторів суспільного життя. Інновації та інвестиції сприяють насиченню ринку якісними товарами і послугами, що важливо, бо більшість потреб сучасної людини лежить поки ще в матеріальній площині.   |
| Економічний                              | Розвитку економічної системи                           | Економічне зростання розширення виробництва досягається внаслідок якісного вдосконалення факторів зростання: застосування прогресивних технологій; впровадження у виробництво досягнень НТП; підвищення кваліфікації і продуктивності праці трудових ресурсів. У цьому разі темпи зростання реальних обсягів виробництва будуть перевищувати темпи змін реальних сукупних витрат.  |
| Державна підтримка                       | Підвищення темпів розвитку продукції тваринництва      | Фінансова підтримка виробників продукції тваринництва; збільшення поголів'я та обсягів виробництва продукції тваринництва; виплата дотацій дозволила збагатити досвід співпраці власників підприємств з органами місцевої влади. Крім того, упорядковано облік великої рогатої худоби в господарствах населення.   |
| Глобалізаційний                          | Зростання підвищення рівня життя                       | Фактори сукупного попиту та розподілу мають забезпечувати через механізм економічного зростання підвищення рівня життя, що передбачає разом із зростанням доходів збільшення кількості робочих місць; підвищення якості освіти; збільшення пропозиції і більшу доступність необхідних для підтримки життя таких товарів і послуг, як продовольство, житло, охорона здоров'я, безпека; надання особистості і суспільству загалом вибору в економічній і соціальній сферах з метою послаблення їх підпорядкованості і залежності від інших людей і країн.  |
| Безпечність та якість харчових продуктів | Ефективності прав споживачів та національних інтересів | Забезпечення прав споживачів і національних інтересів держави та суспільства в цілому у цій сфері, досягнення яких дозволяє говорити про його ефективність. Однією з найбільш важливих умов забезпечення його ефективності слід визнати ступінь досконалості законодавства, яка знаходиться в прямій залежності від адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, імплементації в законодавство України положень відповідних міжнародних правових актів, узгодження і збалансованості приписів законодавчих та підзаконних актів, використання досвіду правового регулювання в цій сфері інших держав світу тощо |

Джерело: Удосконалено автором на основі: [59,83]

У контексті зазначеного важливу роль відіграє державна політика, котра сприяє формуванню інвестиційної політики, що забезпечує управління інвестиційною діяльністю (комплекс практичних дій юридичних осіб,

держави і громадян по реалізації інвестицій), використовуючи сформовані заходи і нормативно-законодавчі акти. Тут значне місце відводиться заходам фінансової підтримки, серед яких основна увага надається залученню з різних джерел інвестиційних ресурсів. Вони повинні бути спрямовані на формування племінного генетичного потенціалу тварин, модернізацію тваринницьких ферм і комплексів, виробництво інноваційних видів тваринницької продукції та підвищення її якості.

Державна політика, використовуючи свої важелі впливу, сприяє здійсненню інвестиційної політики, котру слід постійно спрямовувати на забезпечення позитивного інвестиційного іміджу країни, сприятливого інвестиційного клімату у її основних сферах суспільної діяльності. Державна інвестиційна політика є не тільки основою для управління інвестиційною діяльністю, але й визначає напрям активізації інвестиційних процесів у країні.

Слід зазначити, що під державною інвестиційною політикою розуміється комплекс правових, адміністративних і економічних заходів держави, що спрямовуються на активізацію поширення інвестиційних процесів [63], але не зазначається за рахунок яких ресурсів буде здійснюватися цей процес.

Державна інвестиційна політика являє собою комплекс заходів і перспектив розвитку інвестиційної діяльності, мета якої полягає у залученні інвестиційного потенціалу, створенні умов для вкладення інвестицій і забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни [68]. У цьому трактуванні вбачається більш активна участь держави у сприянні інтенсивній інвестиційній діяльності.

У якості суб'єктів інвестиційної політики виступають також центральні органи державної влади, органи регіонального, галузевого управління, керівники підприємств й організацій. Вважаємо, що державна інвестиційна політика являє собою систему розроблених державними органами заходів, що забезпечують процес накопичення і використання фінансових ресурсів та

управління інвестиційною діяльністю у галузі тваринництва, котра є об'єктом політики поряд з іншими виробничими об'єктами.

Інвестиційна політика у тваринництві повинна спрямовуватися на:

- концентрацію та ефективне використання інвестиційних ресурсів за усіма джерелами їхнього формування;
- створення сприятливого інвестиційного середовища;
- рівномірність розподілу інвестицій між регіонами;
- прискорення інвестиційного забезпечення розвитку галузі та забезпечення високого рівня її прибутковості;
- збільшення обсягів інвестування стратегічно важливих підгалузей тваринництва;
- формування інвестиційних джерел з власних коштів суб'єктів господарювання;
- зниження регуляторного впливу на інвесторів та залучення іноземних інвестицій;
- стимулювання процесів успішної інвестиційної діяльності;
- використання ефективних форм і механізмів управління інвестиційною діяльністю.

Водночас, від ефективної організації процесу реалізації інвестиційної політики залежить інвестиційна привабливість галузі тваринництва, оскільки інвестиції є основою стійкого її розвитку та конкурентоспроможності. Наразі держава повинна створювати умови для інвестування і здійснювати моніторинг ведення інвестиційної діяльності в країні та поглиблювати євроінвестиційні зв'язки з метою залучення іноземних інвестицій.

Отже, стратегічним завданням державної інвестиційної політики у розвитку тваринництва є стимулювання інвестиційної діяльності, сприяння росту інвестиційних ресурсів для відновлення функціонування малих і середніх тваринницьких ферм з метою утримання в них високопродуктивних тварин, підвищення рівня модернізації виробництва, збільшення випуску якісної тваринницької продукції. У цьому випадку держава повинна

гарантувати виділення грошових коштів на здійснення Міністерством аграрної політики та продовольства реформування галузі тваринництва та запропонувати для цього процесу законодавчі акти і відповідні програмні документи.

Зазвичай держава бере участь у інвестуванні сфер суспільно-господарського життя країни шляхом щорічних відрахувань грошових коштів з державного бюджету (основне джерело інвестицій у пріоритетні для країни інноваційні проекти), що зумовлюють покращення показників їхньої діяльності та забезпечують зростання внутрішнього валового продукту. Однак недосконалість нормативно-правової бази, незначні розміри державної допомоги, корупційний підхід до обмеження можливостей максимально повного і раціонального використання наявного генетичного потенціалу тварин, слабкий рівень адаптації тваринників до приватної власності спонукає до необхідності удосконалення принципів державної політики у сприянні розвитку інвестицій і інвестиційного забезпечення тваринництва, котрі би забезпечили його інтенсивний розвиток.

Прискорити розвиток тваринництва можливо за рахунок своєчасного залучення приватних інвестицій у пріоритетні інвестиційні проекти, оптимізації структури фінансування, збільшення складу нових джерел фінансування.

Науково технічний розвиток вітчизняного тваринництва можливий за наявності належним чином організованою і ефективно функціонуючої інноваційної системи галузі, яка представляє собою сукупність взаємодіючих організацій - учасників процесу створення і освоєння нововведень з комплексним забезпеченням інноваційного процесу в тваринництві. Досвід передових господарств країни свідчить, що впровадження у виробництво досягнень науки і техніки сприяє підтримці високого виробничого потенціалу, що, в свою чергу, забезпечує прискорення науково-технічного прогресу [77].

Загалом, розвиток інноваційних процесів в галузі, повинен визначатись законами ринку, але регулювати і координувати зв'язки між учасниками інноваційної діяльності зобов'язана держава. Зміст державного втручання в інноваційну діяльність підприємств, які спеціалізуються в галузі тваринництва, полягає в тому, що вона повинна визначати пріоритети і здійснювати планування інноваційної діяльності, поєднуючи інтереси державного і підприємницького секторів. Це дозволить активізувати інноваційну складову всієї економічної системи суспільства і забезпечити виробництво конкурентоздатної тваринницької продукції [73].

Вважаємо, що саме інвестиції в сільське господарство здатні вирішити цілий ряд ключових завдань розвитку економіки: підтримання та стимулювання загального економічного зростання, підтримання екологічної безпеки, зниження рівня бідності у довготерміновій перспективі. Стабільні та стійкі інвестиції в сільське господарство здатні створити поштовх для розвитку нових інноваційних технологій. Негативний вплив на розвиток тваринництва надають недосконалість ціноутворення, диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, відсутність державної підтримки та інші фактори. Низька продуктивність худоби є однією з головних причин не тільки поганої якості тваринницької сировини, але й високої трудомісткості і збитковості виробництва продукції галузі.

Принциповою відмінністю сучасного періоду в порівнянні з дореформеним, є те, що економічний стан підприємств, незалежно від форми власності, залежить від результатів їх виробничо-фінансової діяльності. У зв'язку з цим обґрунтування пріоритетних напрямків підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки є досить актуальною проблемою. Вона об'єктивно обумовлена і вимагає всебічного дослідження, виявлення основних факторів і резервів, за рахунок яких може бути досягнута їх ефективність.

Враховуючи, що власні кошти є практично єдиним джерелом фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, найбільш

пріоритетним є розробка та впровадження інструментів податкового стимулювання іноваційної діяльності підприємств:

- податкова знижка (зменшення бази оподаткування на величину інвестиційних витрат іноваційного характеру, що відповідають критеріям, встановленим державою);
- податкові канікули (для підприємств, що працюють винятково у сфері певних пріоритетних напрямів іноваційного розвитку та для новостворених підприємств у разі виробництва ними високотехнологічної продукції);
- податкове списання (зменшення оподатковуваного доходу), податковий кредит (зменшення суми податкового зобов'язання);
- застосування диференційованих ставок податків або їх зменшення відповідно до обсягів та напрямків іноваційної діяльності, для підприємств, що експортують високотехнологічну продукцію.

Активна інтеграція сільськогосподарських товаровиробників з молоко-переробними підприємствами та фінансова підтримка з боку останніх сприяють модернізації доїння корів. Потенціал заготівлі тваринницької продукції від господарств населення використовується недостатньо ефективно.

Фактори впливу на іноваційно-інвестиційну активність агропромислових підприємств, наведені в табл. 1.8.

*Таблиця 1.8*

**Фактори впливу на іноваційно-інвестиційну активність  
агропромислових підприємств України**

| Групи факторів              | Назва факторів впливу    |                         |                             |                       |                       |
|-----------------------------|--------------------------|-------------------------|-----------------------------|-----------------------|-----------------------|
| <b>Регулюючі</b>            | Структурно-управлінський | Нормативно-правовий     | Конкурентний                | Внутрішньо-політичний | Культурно-освітній    |
| <b>Стимулюючі</b>           | Демографічно-соціальний  | Банківсько-бюджетний    | Еколого-природничий         | Паливно-енергетичний  | Геополітичний         |
| <b>Структурно-утворюючі</b> | Галузево-секторальний    | Транспортно-логістичний | Інформаційно-комунікаційний | Ресурсний             | Техніко-технологічний |
| <b>Деструктивні</b>         | Техногенної небезпеки    | Техногенної небезпеки   | Техногенної небезпеки       | Техногенної небезпеки | Техногенної небезпеки |

Джерело: побудовано на основі [18,45,146,164,202]

В групу регулюючих входять фактори, які регулюють відносини всередині інвестиційно-інноваційного середовища та впливають на характер таких відносин наведена в таблиці 1.9.

Таблиця 1.9

**Характеристика групи регулюючих факторів впливу на  
інноваційно-інвестиційну активність агропромислових підприємств  
України**

| Назва фактору впливу     | Основна характеристика  |
|--------------------------|---|
| Структурно-управлінський | Характеризує ступінь використання інноваційно-інвестиційного менеджменту в управлінській структурі підприємств та його безпосереднього впливу на залучення інвестицій та інноваційну діяльність |
| Нормативно-правовий      | Створює базову правову основу інноваційно-інвестиційного розвитку та розвитку агропромислових підприємств, яка спирається на механізми інституційного контролю та регулювання                   |
| Конкурентний             | Відображає наявність в структурі економіки потенційних конкурентів для інвесторів, формує маркетингову політику для агропромислових підприємств у досягненні інноваційно-інвестиційних переваг  |
| Внутрішньополітичний     | Залежно від політичної ситуації формує загальну політику розвитку та характеризує стан інноваційно-інвестиційного клімату   |
| Культурно-освітній       | Здійснює регулюючий вплив на інноваційно-інвестиційну активність агропромислових підприємств через рівень культури та освіченість населення, знання та ступінь науковості                       |

Джерело: : побудовано на основі [45]

У процесі виробництва і реалізації фактори мають ряд істотних правових, економічних і ветеринарно-санітарних проблем, які знижують ефективність виробництва і якість одержаної тваринницької продукції. Крім того, необхідно звернути увагу на значну державну підтримку виробників тваринницької продукції, яку запроваджено в країнах ЄС.

Важливою складовою інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств є створення потужної матеріально-технічної бази, яка б відповідала світовим стандартам і сучасним вимогам новітніх технологій, забезпечувала конкурентоспроможність аграрного сектора. Технічне оснащення аграрного виробництва є надзвичайно важливим з точки зору можливостей впровадження інтенсивних технологій виробництва в тваринництві.

В групу стимулюючих входять фактори, які здійснюють стимулюючий вплив на інвестиційно-інноваційну діяльність, наведена в таблиці 1.10

Таблиця 1.10

**Характеристика групи стимулюючих факторів впливу  
на інноваційно-інвестиційну активність агропромислових підприємств  
України**

| <b>Назва фактору впливу</b> | <b>Основна характеристика</b>   |
|-----------------------------|---|
| Демографічно-соціальний     | Виділяє із загальної структури інноваційно-інвестиційного наповнення сегменти потенційного споживання інноваційно-інвестиційних продуктів та послуг, впливаючи на активність та привабливість агропромислових підприємств           |
| Банківсько-бюджетний        | Створює стимули інноваційно-інвестиційної діяльності, використовуючи наявні грошово-кредитні можливості фінансових установ та впливає на розвиток за допомогою прямих бюджетних трансфертів та інших методів державного впливу      |
| Еколого-природничий         | Характеризує ступінь впливу інноваційно-інвестиційних продуктів на регіональне природне середовище через діяльність інноваційно-активних підприємств та стимулює інвестиційну активність у сфері екологічно-технологічного контролю |
| Паливно-енергетичний        | Визначає ступінь залежності підприємства від вичерпних енергетичних ресурсів та стимулює підприємства інвестувати в інноваційні рішення для зменшення енергозалежності та підвищення енергоефективності виробництва                 |
| Геополітичний               | Характеризується ступенем впливу держави на загальний розвиток підприємства, стимулює трансфер міждержавних інновацій та експорт інвестицій   |

Джерело: побудовано на основі [18]

В групу структурно-утворюючих входять фактори, які складають базово-капітальну структуру економіки підприємств наведена в табл. 1.11.

Таблиця 1.11

**Характеристика групи структурно-утворюючих факторів впливу  
на інноваційно-інвестиційну активність  
агропромислових підприємств України**

| <b>Назва фактору впливу</b> | <b>Основна характеристика</b>  |
|-----------------------------|--|
| Галузево-секторальний       | Визначає базовий рівень розвитку та інноваційно-інвестиційну особливість економічної структури підприємства залежно від основної галузевої спрямованості та конкретного секторального поділу в економічній структурі   |
| Транспортно-логістичний     | Характеризує особливості логістичної інфраструктури підприємства та здатний впливати на напрями та швидкість інноваційно-інвестиційного розвитку   |
| Інформаційно-комунікаційний | Впливає на швидкість проникнення нових інноваційних рішень всередину економіки підприємства та на швидкість інформованості потенційних інвесторів про напрями та перспективність інвестування; залежить від базової інформаційно-комунікаційної структури та ступеня розвитку ІТ-інфраструктури. |
| Ресурсний                   | Залежить від ресурсного потенціалу та особливостей використання основних ресурсів для досягнення інноваційних переваг економіки; залежно від потреби можуть використовуватись як зовнішні ресурси, так і внутрішні   |
| Техніко-технологічний       | Впливає на ступінь насиченості та використання технологічних рішень  |

Джерело: : побудовано на основі [164,202]



Як показує світовий досвід, прогресивний поступальний розвиток сільського господарства та конкурентоспроможність товаровиробників можливі лише при умові відповідного техніко-технологічного забезпечення. Матеріально-технічний та технологічний потенціал сільськогосподарського виробництва є, з одного боку, важливою умовою інноваційного розвитку підприємств, з іншого - його результатом.

В групу деструктивних входять фактори, які чинять негативний вплив на загальну структуру економіки та підприємства. Основна характеристика групи деструктивних факторів наведена в таблиці 1.12.

*Таблиця 1.12*

**Характеристика групи деструктивних факторів впливу на інноваційно-інвестиційну активність агропромислових підприємств України**

| <b>Назва фактору впливу</b>          | <b>Основна характеристика</b>   |
|--------------------------------------|---|
| Техногенної небезпеки                | Належить до фактору деструктивної дії та залежно від техногенно-небезпечних локацій впливає на безпечність та ризиковість інноваційно-інвестиційної діяльності, а залежно від цього регулює напрям її здійснення  |
| Природної небезпеки                  | Належить до фактору деструктивної дії та здійснює вплив на інноваційно-інвестиційну активність через можливі негативні фактори природного походження  |
| Військовий                           | Належить до фактору деструктивної дії, впливає на інноваційно-інвестиційний розвиток залежно від загрози виникнення військового конфлікту з використанням зовнішньої агресії або технології військово-гібридного втручання  |
| Політично-економічної нестабільності | Належить до фактору деструктивної дії та в умовах світової економічної кризи стає ключовим індикатором інвестиційної привабливості та здатності розвивати та впроваджувати нові технології  |
| Корупційний                          | Належить до фактору деструктивної дії та впливає на інноваційно-інвестиційний розвиток, створюючи негативний імідж, особливо для іноземних інвесторів. Зокрема, негативно впливає на інноваційну діяльність агропромислових підприємств, спрямовуючи фінансові потоки не на інноваційні рішення, а на корисну вигоду посадових осіб |

Джерело: : побудовано на основі [146]

Таким чином, чином, кожен фактор має свій вплив на показники регіональної активності агропромислових підприємств. Останнім часом спостерігається поєднання внутрішніх та зовнішніх факторів впливу.

Здатність країни адаптуватися до зазначеного впливу та здатність протистояти негативному впливу характеризує загалом ступінь готовності регіональної економіки до інвестиційно-інноваційних змін її структури. Тому формування системи довгострокових цілей загальноекономічної діяльності відбувається в результаті прогнозування можливих змін параметрів зовнішнього середовища і зіставлення їх зі стратегічним потенціалом суб'єкта господарювання.

В умовах ринку діяльність практично будь-якого суб'єкта господарської діяльності значною мірою визначається зовнішніми умовами, у першу чергу потребами і запитами споживачів, діяльністю конкурентів і ділових партнерів і т. п. Зазначене поєднання дає кожного разу новий ефект впливу на національну економіку та може характеризуватися як позитивним, так і негативним результатом впливу (рис.1.1).



**Рис. 1.1 Стратегічні напрями інноваційного розвитку виробництва продукції тваринництва**

Джерело: : побудовано на основі [198].

Урахування особливостей галузі дозволить підвищити ефективність розроблення інноваційних стратегій розвитку підприємств, сформувати моделі їхнього інноваційного розвитку, ефективно управляти інноваційними процесами на рівні окремих суб'єктів господарської (підприємницької) діяльності [198]. Стратегічний розвиток виробництва продукції тваринництва України вимагає комплексного дослідження пріоритетних напрямів і перспектив подальшого функціонування вітчизняного ринку продукції та виходу українських виробників на світовий ринок. Нижче наведено складові стратегії інноваційного розвитку за рядом напрямків, що відображено в табл. 1.13[10,17].

Таблиця 1.13

**Складові стратегії інноваційного розвитку за рядом напрямків**

| Напрямки стратегії       | Заходи   |
|--------------------------|--|
| Цільовий ринок           | Збільшити частку ринку, зробивши ставку на зацікавлених споживачів конкретної продукції  |
| Позиція товару           | Забезпечити привабливість послуг за рахунок збільшення гарантійного терміну експлуатації і надання комплексів послуг   |
| Асортимент товару        | Розширення номенклатури послуг і підтримки високої конкурентоспроможності з метою окупації ринкових сегментів, які можуть зайняти конкуренти   |
| Ціноутворення            | Проводити політику гнучких цін, здатних швидко реагувати на зміни цін конкурентів і переваг споживачів. Розробити програму зі зниження цін   |
| Реклама                  | Розгорнути нову рекламну кампанію, орієнтовану на цільовий ринок, з урахуванням стратегії щодо положення товару на ринку. Перерозподілити витрати на рекламні заходи на користь стимулювання цільових споживачів   |
| Просування товару        | Збільшити бюджет на просування товару; брати активну участь у виставках та інших формах просування товару  |
| Стимулювання збуту       | Розробити процедуру надання продукції в кредит, а також систему гнучких знижок та надбавок залежно від умов надання послуг   |
| Маркетингові дослідження | Замовити аналіз ринку товару, що виробляється, фірмі, яка спеціалізується на проведенні маркетингових досліджень   |
| Результати               | Варто доопрацювати та створити деякі нові закони, імплементувавши європейські норми, забезпечити виконання цих та інших нормативно-правових актів, їхню фінансову підтримку, створити належну інфраструктуру, активізувати сектор малого та середнього бізнесу, створити систему стимулів і заохочень для учасників інноваційного процесу та ефективного функціонування. |

Джерело : побудовано на основі [185,198]

Вважаємо що необхідно забезпечити збереження та реалізацію інтелектуального потенціалу; впровадити сприятливу фінансову, кредитну, податкову та митну політику; забезпечити страхування інноваційних ризиків державою; створити єдину правову базу щодо інноваційного розвитку, охорони інтелектуальної власності та тісну співпрацю між бізнесом і наукою.

### **1.3. Методика оцінки рівня та ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва**

Для успішного розвитку будь-якого підприємства необхідною умовою виживання на ринку є наявність своєчасного та систематичного аналізу власної інноваційної діяльності. Адже не маючи відповідної інформації про рівень ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва не можливо правильно рухатися та будувати стратегічні плани. Під ефективністю в даному випадку розуміється відносна величина, що характеризує результативність понесених затрат, розрахована зіставленням ефекту та рівнем затрат на його досягнення.

Обрання відповідного методу оцінювання ефективності впровадження інновацій залежить від типу об'єкту інновації: засоби і знаряддя праці (нові; реконструйовані; модернізовані); предмети праці (сировина, паливо, матеріали, енергія); предмети кінцевого споживання; технологічні процеси; методи організації виробництва, праці та управління; інноваційний проект.

Обсяг ефекту від реалізації інновацій можна визначити їхньою очікуваною ефективністю, у наступних випадках: продуктивному – покращення рівня якості продукції і розширенням її асортименту; технологічному – підвищенням рівня продуктивності і поліпшенням умов праці; функціональному – підвищенням рівня ефективності управління; соціальному – поліпшенням якості життя.

Залежно від результатів та витрат, розрізняють наступні методи оцінки ефективності інновацій (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

## Методи оцінки ефективності інновацій

| Метод                  | Переваги  | Недоліки   |
|------------------------|---|--|
| Науково-технічний      | Можна визначити на скільки інновація буде конкурентоспроможною на ринку; на основі отримання патенту (так як це інноваційний продукт) є шанс залучити інвесторів.   | Відсутність чіткої регламентації даних для бази порівняння; не завжди є аналоги з якими можна провести аналогію (так як це інновація або цілком нового продукту, або його модернізація).   |
| Економічний            | Наочно проаналізувати рівень витрат на розробку, впровадження та реалізацію з рівнем отриманого доходу/збитку; на основі аналізу зробити відповідні висновки про доцільність інноваційного проекту(продовжувати, скоротити рівень витрат, не вкладати кошти взагалі).                               | Достатньо велике за обсягом значення ЧПВ не завжди відповідає економічно доцільному варіанту капіталовкладень, залежність від ставки дисконтування; виникають додаткові складності при виборі найбільш доцільного інвестиційного проекту, якщо критерій ВНД приймає декілька різних значень.   |
| Ресурсний              | Врахування перспективи діяльності розвитку підприємства; можливість урахування специфіки ринкових умов для певного об'єкта.   | В аналітичних розрахунках використовується не фактична господарська інформація, а прогнозована; аналітичні процедури носять суб'єктивний характер; через тривалість періоду оцінки та нестабільність реальних процесів припливу та відпливу капіталу не можливо отримати абсолютно точних результатів.   |
| Соціальний             | За умов позитивного внеску у соціальну сферу можливо: отримання певних пільг від держави як соціально-відповідального підприємства; підвищення репутації підприємства.  | Відсутність єдиної методики оцінки соціальної ефективності.  |
| Екологічний            | Застосування грошових аналогів повної економічної цінності навколишнього середовища; оцінка грошово еквівалента економічному збитку від забруднення навколишнього середовища при його запобіганні; фінансова оцінка витрат і результатів, отриманих в процесі здійснення природоохоронних проектів. | Недостатньо теоретичної бази для проведення розрахунків за даними методиками; складність в підрахунках.  |
| Статистичний           | Підвищення показників прибутковості; зменшення періоду окупності інвестицій; збільшення рентабельності виробництва продукції.   | Дисконтований період окупності не показує, чи дійсно інвестиція приносить гроші, задовольняючи потреби споживача на конкурентних ринках; ефективність дії керуючої системи з управління інноваційним розвитком підприємств у зв'язку з недостатнім обсягом інформації або відсутністю показників про динаміку витрат і надходжень, вартість отриманих результатів можна визначити лише при наявності величин запланованих поточних витрат. |
| Агломеративний         | Ефективний механізм регулювання інновацій повинен включати досить різнопланові та диференційовані за силою впливу підсистеми.   | Розробка ефективної стратегії управління процесами в різних кластерах вимагає комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних, демографічних проблем, які безпосередньо впливають та визначають його стан.   |
| Економіко-математичний | Основними факторами ризику є час, упродовж якого здійснюється оцінювання ефективності інновацій, та окупність інновацій, що передбачає визначення обсягу й динаміки руху грошових потоків на тривалому часовому інтервалі.  | Процес визначення ефективності інновацій є доволі складним і багатоетапним, вимагає застосування різноманітних підходів до оціночних процедур. Точність установлення рівня ризикованості інновацій буде тим більшою, чим більше факторів ризику при цьому вдалося врахувати.   |

Джерело : побудовано на основі [46,156,180].

Економічний аналіз може використовуватися не тільки як інструмент оцінки досягнутого рівня інноваційної активності та стійкості підприємства, але і для оцінки зміни цього рівня під впливом різних техніко-економічних факторів, ранжування і добору інноваційних альтернатив на основі встановлених економічних критеріїв прийняття рішень і наявних обмежень на можливості інвестування інновацій [14,46].

Ефективність інновацій виступає одним з її економічних критеріїв. Економічна ефективність інновації означає, що результат, одержаний у ході вкладення інвестицій і всіх ресурсів (грошових, матеріальних, інформаційних, робочої сили) у новий продукт або операцію (технологію), має певний корисний ефект (вигоду) [20,40,104].

Поняття ефективності інновацій є одним із найбільш спірних і проблемних аспектів інноваційного менеджменту. Необхідність оцінки ефективності інноваційних проектів виникає в таких ситуаціях: коли існує багато інноваційних проектів у різних сферах діяльності фірми, різних господарських підрозділах і постає питання про пріоритетність їх фінансування; на початковій стадії розробки інноваційного проекту, коли у проектно-цільовій групі виникає кілька альтернативних проектів із втілення інноваційної ідеї та постає питання про вибір найбільш ефективного варіанта; на заключній стадії прийнятого до реалізації інноваційного проекту для аналізу його результативності. Проект вважається ефективним, якщо цілком досягнуті поставлені цілі й кількісні економічні показники відповідають запланованим.

У сучасній теорії та практиці інноваційного менеджменту дотепер не існує єдиної концепції оцінки ефективності інновацій. Причина – у принциповій відмінності інноваційних проектів від інвестиційних, для яких розроблена єдина загальноприйнята система оцінки на основі прибутковості.

По-перше, прибутковість багатьох інновацій має відстрочений стратегічний характер. Наприклад, управлінські інновації, такі як зміна організаційної структури компанії, поглинання і злиття, упровадження нових

методів управління персоналом, перехід на нові системи управління якістю тощо, дають свої плоди у великому тимчасовому розриві стосовно періоду вкладення коштів. Прибутковість маркетингових інновацій – вихід на нові ринки, зміна стратегії просування – є досить непередбаченою і часто підлягає оцінці лише в контексті підвищення загальної конкурентоспроможності компанії.

По-друге, інноваційна діяльність здійснюється в умовах невизначеності і підвищеного ризику, тому що процес розробки і реалізації проекту є досить тривалим, а зовнішнє середовище змінюється дуже швидко. Тому фахівцям складно передбачити й оцінити на початковому етапі кінцевий результат нововведення. І, нарешті, як відзначалося раніше, метою створення нового товару може бути не одержання прибутку в короткостроковій перспективі, а створення іміджу інноваційної компанії для стимулювання продажів основного асортименту[33, 45].

Ефективність діяльності організації виражається через економічні та фінансові показники. В умовах ринкових відносин не може бути уніфікованої системи показників. Крім того, до системи показників ставляться деякі вимоги. Вони мають:

- охоплювати процеси на всіх стадіях життєвого циклу товару;
- формуватися на перспективу, мінімум на 3-5 років, на основі ретроспективного аналізу діяльності організації;
- спиратися на дані з конкурентоспроможності конкретних товарів на конкретних ринках за конкретний період;
- бути виражені абсолютними, відносними і питомими величинами (наприклад, прибуток, рентабельність товару і виробництва, питома ціна товару);
- бути пов'язані з усіма розділами плану;
- відображати всі аспекти фінансової діяльності організації (доходи, витрати, страхування, ліквідність цінних паперів і коштів, податки та ін.);

- проектування остаточних показників треба здійснювати на основі різноманітних розрахунків, з визначенням міри ризику і стійкості фінансової діяльності, з використанням достатнього і якісного обсягу інформації [48, 85].

Для агропромислового виробника як суб'єкта господарювання найважливішою метою впровадження інновацій є підвищення економічної ефективності його функціонування. Тому будь-яку інноваційну діяльність у виробництві, її результати в першу чергу варто оцінювати з позицій економічної доцільності. Відповідно до сучасної методології, визначення економічної ефективності різних заходів треба здійснювати в межах проектного аналізу, тобто для оцінки економічних результатів інноваційної діяльності агропромислового виробника необхідно аналізувати відповідні інноваційні проекти.

Для оцінки загальної економічної ефективності інновацій використовується система таких показників:

1. Інтегральний ефект.
2. Індекс рентабельності.
3. Норма рентабельності.
4. Період окупності.

1. Інтегральний ефект ( $\mathcal{E}_{\text{инт}}$ ) являє собою величину різниць результатів і інноваційних витрат за розрахунковий період, приведених до одного, звичайно початкового року, тобто з обліком дисконтування результатів і витрат, розраховується за формулою 1.1:

$$\mathcal{E}_{\text{инт}} = \sum_{t=0}^{T_p} (P_t - Z_t) * \alpha_t, \quad (1.1)$$

де  $T_p$  – розрахунковий рік;

$P_t$  – результат в  $t$ -й рік;

$Z_t$  – інноваційні витрати в  $t$ -й рік;

$\alpha_{it}$  – коефіцієнт дисконтування (дисконтний множник).



Інтегральний ефект має також інші назви, а саме: чистий дисконтований дохід, чиста приведена або чиста сучасна вартість, чистий приведений ефект.

## 2. Індекс рентабельності інновацій $J_R$ .

Розглянутий метод дисконтування - метод порівняння різночасних витрат і доходів, допомагає вибрати напрямок вкладення коштів в інновації, коли є дефіцит. Цей метод корисний для організацій, що перебувають на підлеглому положенні й одержують від керівництва вже жорстко зверстаний бюджет, де сумарна величина можливих інвестицій в інновації визначена однозначно. У таких ситуаціях рекомендується проводити ранжування всіх наявних варіантів інновацій в порядку убутної рентабельності. У якості ж показника рентабельності можна використовувати індекс рентабельності. Він має й інші назви: індекс прибутковості, індекс прибутковості. Індекс рентабельності являє собою співвідношення приведених доходів до приведених на цю же дату інноваційних витрат.

Розрахунок індексу рентабельності ведеться за формулою:

$$J_R = \frac{\sum_{t=0}^{T_p} D_j * \alpha_t}{\sum_{t=0}^{T_p} K_t * \alpha_t}, \quad (1.2)$$

Де  $J_R$  - індекс рентабельності;

$D_j$  - дохід у періоді  $j$ ;

$K_t$  - розмір інвестицій в інновації в періоді  $t$ .

Наведена формула відбиває в чисельнику величину доходів, наведених до моменту початку реалізації інновацій, а в знаменнику - величину інвестицій в інновації, продисконтованих до моменту початку процесу інвестування. Або інакше можна сказати - тут рівняються дві частини потоку платежів: доходна й інвестиційна. Перевага в умовах твердого дефіциту коштів повинна віддаватися тим інноваційним рішенням, для яких найбільш високий індекс рентабельності.

3. Норма рентабельності  $E_p$  являє собою ту норму дисконту, при якій величина дисконтованих доходів за певне число років стає рівним інноваційним вкладенням. У цьому разі доходи й витрати інноваційного проекту визначаються шляхом приведення до розрахункового моменту часу:

$$D = \sum_{t=1}^T \frac{D_t}{(1+E_p)^t}, \text{ и } K = \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+E_p)^t}. \quad (1.3., 1.4.)$$

Цей показник інакше характеризує рівень прибутковості конкретного інноваційного рішення, що виражається дисконтною ставкою, за якою майбутня вартість грошового потоку від інновацій приводиться до справжньої вартості інвестиційних засобів. Показник норми рентабельності має інші назви: внутрішня норма прибутковості. Внутрішня норма прибутку, норма повернення інвестицій.

За кордоном розрахунок норми рентабельності часто застосовують як перший крок кількісного аналізу інвестицій. Для подальшого аналізу відбирають ті інноваційні проекти, внутрішня норма прибутковості яких оцінюється величиною не нижче 15-20%.

Норма рентабельності визначається аналітично, як таке граничне значення рентабельності, що забезпечує рівність нулю інтегрального ефекту, розрахованого за економічний строк життя інновацій. Одержувану розрахункову величину  $E_p$  порівнюють із необхідної інвестором нормою рентабельності. Питання про ухвалення інноваційного рішення може розглядатися, якщо значення  $E_p$  не менше необхідної інвестором величини.

4. Період окупності  $T_o$  є одним з найпоширеніших показників оцінки ефективності інвестицій. На відміну від використовуваного в нашій практиці показника "строк окупності капітальних вкладень", він також базується не на прибутку, а на грошовому потоці із приведенням інвестованих засобів в інновації й суми грошового потоку до справжньої вартості.

Формула періоду окупності:

$$T_o = K/D, \quad (1.5)$$

де К - початкові інвестиції в інновації;

Д - щорічні грошові доходи.

Інвестування в умовах ринку поєднано зі значним ризиком і цей ризик тим більше, чимдовше строк окупності вкладень. Занадто істотно за цей час можуть змінитися й кон'юнктура ринку, і ціни. Цей підхід актуальний і для галузей, в яких найбільш високі темпи науково-технічного прогресу й де поява нових технологій або виробів може швидко знецінити колишні інвестиції.

Нарешті, орієнтація на показник "період окупності" часто обирається в тих випадках, коли немає впевненості в тому, що інноваційний захід буде реалізований і тому власник засобів не ризикує довірити інвестиції на тривалий строк.

Слід зазначити і те, що рішення про участь у проекті або його підтримку має прийматися з урахуванням інших оцінок і критеріїв, що у кожному конкретному випадку формуються виходячи з цілей учасників, умов реалізації і пов'язаного з ним ризику, іншими факторами, що часто можуть не мати кількісного вираження. У зв'язку з цим до процедури добору й оцінки інноваційних проектів треба включати як формальні методи розрахунку кількісних критеріїв оцінки економічної ефективності, так і неформальні, експертні методи аналізу різних аспектів проекту [27].

У період ринкової економіки актуальним є впровадження нових технічних і технологічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, а також системна оцінка результатів такого впровадження за допомогою розглянутих показників.

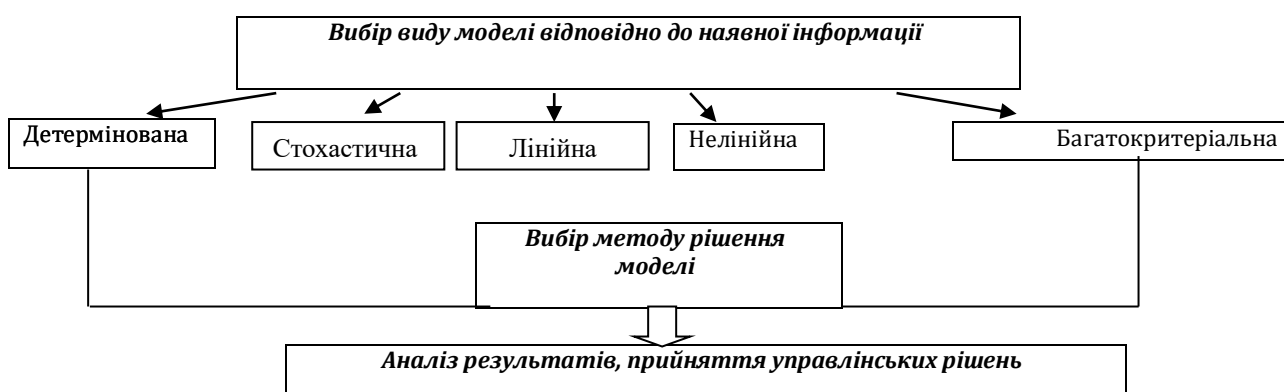
Побудова моделей оптимізації структури сільськогосподарського підприємства має основною метою визначення плану розвитку та прогнозованих даних щодо функціонування виробництва. Практичний дохід вказує на необхідність збалансованості між виробничими ресурсами і запланованими обсягами виробництва продукції між рослинництвом та тваринництвом, окремими сільськогосподарськими культурами та окремими

видами тварин. При моделюванні виробництва, особливо на сучасному етапі перехідного періоду, важливою постає проблема врахування умов виробництва, залежних від впливу випадкових ринкових процесів.

З цієї точки зору співвідношення галузей у сільськогосподарському підприємстві та його спеціалізація повинні задовольняти наявний попит на продукцію, одночасно найбільш повно використовуючи всі види ресурсів господарства. Такий підхід забезпечить мінімізацію фінансового ризику підприємства або максимізацію доходу. Результатом розрахунків за допомогою запропонованої моделі буде оптимальна структура виробництва для конкретного сільськогосподарського підприємства, що враховує наявні виробничі ресурси і умови, в яких функціонує господарство.

Важливим фактором для проведення успішної інноваційної діяльності в сільському господарстві та виробництва інноваційних продуктів є інноваційний потенціал як на державному, галузевому, регіональному, так і на рівні окремого сільськогосподарського підприємства.

Використання результатів оптимізації структури виробництва дає змогу найефективніше використати виробничий потенціал підприємства. Вибір виду моделі відповідно до наявної інформації підприємства можна зобразити схематично (рис. 1.2).



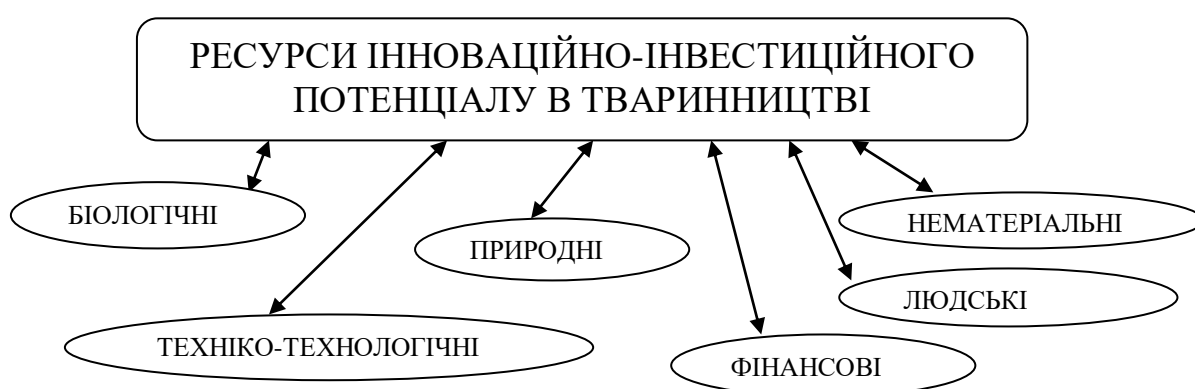
**Рис. 1.2. Вибір виду моделі відповідно до наявної інформації**

Джерело: побудовано на основі [56]

Згідно Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” інноваційний потенціал трактується як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [65].

Інноваційний потенціал галузі тваринництва являє собою сукупність взаємопов’язаних потенційних ресурсів, які при ефективному використанні за певний проміжок часу максимально сприяють стратегічному розвитку галузі. Всі активи галузі складають галузевий потенціал, який повинен сприяти розробці та вдосконаленню інновацій, тому питання створення, управління та розвитку інноваційного потенціалу є актуальними і потребують детального розгляду.

Методика його оцінювання повинна відповідати сучасному інноваційному розвитку галузі тваринництва, бути математично доступною, практичною та гнучкою до змін. Оцінку слід проводити в такій послідовності: 1. Аналіз використання ресурсів галузі. 2. Стан та аналіз галузі. 3. Оцінка інноваційних можливостей галузі або інноваційного розвитку.



**Рис. 1.3. Ресурси інноваційного потенціалу галузі тваринництва**

Джерело: побудовано на основі [159]

Головними потенційними ресурсами галузі тваринництва (рис. 1.3.) є:

- біологічні потенційні ресурси галузі тваринництва сприяють забезпеченості галузі високопродуктивним поголів'ям тварин з якісним породним складом, здатністю поголів'я до відтворення та ін.;
- техніко-технологічні ресурси сприяють переорієнтації виробництва та підвищенню продуктивності, якісних показників тваринницької продукції, що відповідали б ринковим вимогам;
- людський ресурсний потенціал дає можливість працівникам тваринництва розвиватися, експериментувати та застосувати свої знання з допомогою нових технологій, сприяти удосконаленню та розробці інноваційної продукції, приймаючи організаційні та управлінські рішення;
- фінансовий потенціал – прагнення до відповідності наявності фінансових ресурсів галузі її інвестиційній привабливості, кредитоспроможності та ефективного фінансового управління для забезпечення інноваційної діяльності;
- природний потенціал за рахунок родючих сільськогосподарських угідь дає можливість виробляти конкурентоспроможну як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сільськогосподарську продукцію;
- нематеріальний потенціал дає можливість за рахунок наукових розробок, об'єктів інтелектуальної власності, ноу-хау, раціоналізаторських пропозицій, наявності конкурентоспроможних ідей приносити користь у виробництві й реалізації продукції протягом тривалого періоду часу.

Оцінка інноваційного потенціалу проводиться за схемою: “ресурс – функція – проект ” або сільськогосподарське підприємство може застосувати такі методи як: власна оцінка готовності підприємства в цілому або окремої галузі; інтегральна оцінка поточного стану підприємства (галузі) відносно всіх чи групи проектів, що мають реалізуватися [198].

Інноваційний потенціал є комплексним показником, що відображає результат економічного розвитку підприємства, а з іншого боку є показником ефективності його роботи. Тому, інноваційний потенціал галузі необхідно розглядати як взаємопов'язану сукупність реальних ресурсів, потенційно-

інноваційних ресурсів, які за певний проміжок часу можуть бути задіяні підприємством, та готовність галузі до ефективного використання з метою досягнення стратегічної мети.

Одні складові інноваційного потенціалу є кількісними показниками, інші – якісними, що унеможлиблює групування та порівняння показників окремих підприємств до загального оптимального значення. При дослідженнях інноваційного потенціалу враховують можливі ризики та варіанти розв'язання проблем, розглядають потенційні наслідки реалізації прийнятих рішень, а також інтегральну оцінку ризику, яка включає кількісний та якісний аспекти.

В питанні оцінювання економічної ефективності інновацій, передусім треба визнати, що поки ще немає єдиного, найбільш досконалого і придатного у будь-яких умовах методичного підходу до обґрунтування ефективності інновацій. І навряд чи вони будуть, тому що „... світова та вітчизняна практика підтверджують марність будь-яких спроб створення універсальної системи показників”. Ось чому є логічним у кожному конкретному випадку формувати і використовувати систему оціночних показників, яка б забезпечила об'єктивне оцінювання ефективності інновації з урахуванням їх специфіки, економічних інтересів окремих учасників і особливостей стану економіки.

При розробці такої системи доцільно враховувати сучасні умови, досвід самостійних суб'єктів господарювання і керуватися такими основоположними принципами оцінки інновацій:

- чітка відповідність методології проведення економічних розрахунків сучасним умовам господарювання;
- багатокритеріальність і комплексність оцінки ефективності;
- урахування динамічності вихідної інформації і можливих наслідків;
- урахування багатоцільового аспекту інноваційної діяльності;
- альтернативність варіантів при виконанні фінансово-економічних розрахунків;

- множинність можливих джерел фінансування;
- урахування фактора часу та оцінка його впливу на перспективи здійснення інвестицій тощо.

Стратегічний інноваційний розвиток галузі визначається при сумісному розгляді внутрішнього і зовнішнього середовища, тобто інноваційного потенціалу та інноваційного клімату.

Оцінка інноваційної позиції проводиться за допомогою матриці SWOT-аналізу. Кількісний вираз інноваційної позиції ( $P_{oz}$ ) може обчислюватися за формулою:

$$P_{oz} = P_{ot} (K_l) 1/2, \quad (1.6)$$

де  $P_{ot}$  – інноваційний потенціал;

$K_l$  – інноваційний клімат.

Гунін В.Н. пропонує також враховувати інноваційну силу ( $C_{in}$ ), що визначається як добуток інноваційної позиції ( $P_{oz}$ ) на коефіцієнт інноваційної активності ( $K_{ia}$ ), який в свою чергу розраховують як:

$$K_{ia} = 1/7 \sum_{i=1}^7 A_i, \quad i = 1, 2, 3, \dots, 7, \quad (1.7)$$

де  $A_i$  – параметри інноваційної активності, також визначені за допомогою експертних оцінок за 5-бальною шкалою [46].

Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України у сфері матеріального виробництва орієнтує інноваційну діяльність на впровадження високорентабельних і швидкоокупних інноваційно-інвестиційних проектів. У більшості випадків це цілком виправдано й пояснюється жорстким дефіцитом інвестиційних ресурсів як у окремих підприємств, так і в країні в цілому; станом нашої економіки (помітна інфляція, наявність прогалин та нестабільність діючого законодавства, непередбачуваність впливу інституційних і соціально-політичних чинників і т. ін.); специфікою інноваційної діяльності в умовах ринку (жорстка



конкуренція, постійна зміна потреб і скорочення життєвого циклу товарів і послуг).

У цьому аспекті, незважаючи на уявну простоту і надійність більшості оціночних показників ефективності, особливої актуальності набуває питання про величину планового горизонту у розрахункових формулах, що суттєво впливає на кінцевий результат оцінки інноваційної діяльності.

В літературі з цього питання зустрічаються різні рекомендації відносно розрахункового періоду. Наприклад, враховувати період окупності інвестицій, термін реалізації нововведення, його життєвий цикл тощо. Така методична невизначеність і можливість встановлювати величину планового горизонту суб'єктами господарювання самостійно приводить до того, що один і той же проект – в залежності від обраного розрахункового періоду – може бути і ефективним, і неефективним. Про це необхідно пам'ятати при формуванні системи оціночних показників ефективності інноваційної діяльності.

В цілому ж при визначенні розрахункового періоду слід враховувати тривалість інноваційного циклу, точність вихідних даних, термін використання нововведення й очікування інвесторів.

Ефективність виробництва - це складна економічна категорія, у якій відбиваються дії економічних законів і виявляється найважливіша сторона діяльності підприємства - його результативність. Ефективність у виробництві це завжди величина відносна, а не абсолютна.

$$\text{Ефект} = \frac{\text{Результат (ефект)}}{\text{Затрати на ефект}} \quad (1.8)$$

Слід розрізняти поняття ефект та ефективність. Ефект - це наслідок або результат тих чи інших заходів. Він не дає уявлення про вигідність заходи. Тому ефект необхідно зіставити з витратами. Оцінка економічної ефективності виробництва продукції тваринництва проводиться за комплексом натуральних і вартісних показників.

При оцінці ефективності тваринництва використовуються наступні показники: вартість валової продукції, сума валового доходу і прибутку в розрахунку на одного працівника, зайнятого в галузі, одна витрачена людино-година, одна умовна голова худоби, сто гривень виробничих основних засобів; сума виробничих витрат у розрахунку на одну гривню продукції; рівень рентабельності виробленої та реалізованої продукції тваринництва в цілому; норма прибутку.

Вибір економічних показників підприємств аграрного сектору економіки розглянемо на прикладі таблиці 1.15.

*Таблиця 1.15*

***Вибір економічних показників підприємств аграрного сектору економіки***

| Організаційна структура   | Аналіз функціонування окремих с/г підприємств  | Показники функціонування та розвитку загалом   |
|---|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>– кількість підприємств різних форм власності, частка кожного з видів у виробництві товарної продукції та національному доході;</li> <li>– собівартість продукції підприємств різних типів господарювання, рівень рентабельності, розподіл посівних площ та співвідношення рівнів продуктивності худоби;</li> <li>– розміри с/г підприємств, що містять вартість основних виробничих фондів, загальну земельну площу, численність худоби.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– рівень ефективності виробництва, критерієм якого виступає прибуток, рентабельність;</li> <li>– ефективність управління;</li> <li>– наявність розширеного відтворення, соціальне та матеріальне становище робітників;</li> <li>– рівень собівартості виробленої продукції, структура собівартості;</li> <li>– реалізація виробленої продукції, виконання (не виконання) контрактів.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– рівень розвитку с/г виробництва: нарощення об'ємів валової продукції, зростання рентабельності та прибутковості господарств;</li> <li>– розвиток основних галузей – рослинництва та тваринництва;</li> <li>– інтенсифікація с/г виробництва – рівень урожайності культур та продуктивності тваринництва.</li> </ul> |

Джерело: побудовано на основі [130,144]

Порівняльна економічна оцінка виробництва окремих видів продукції тваринництва, що проводиться з метою виявлення найбільш ефективних видів її, проводиться за натуральними та вартісними показниками: продуктивність сільськогосподарських тварин; вихід валової продукції в натуральному і грошовому виразі в розрахунку на одного працівника, людино-годину трудомісткості продукції, а також на голову

худоби, на центнер продукції і гривню валової продукції; реалізаційна ціна одного центнера продукції; сума прибутку в розрахунку на одну голову худоби і на один центнер продукції; рівень рентабельності виробництва продукції.

Порівняльну економічну оцінку порід худоби, структури стада, типів, норм, раціонів годівлі та інше проводять за такими основними показниками: продуктивності худоби, виходу валової продукції в натуральному і грошовому виразі в розрахунку на одну голову худоби, продуктивності праці, розміру трудових і всіх виробничих витрат у розрахунку на одну голову худоби, окупності додаткових витрат, собівартості продукції, суми чистого доходу чи прибутку в розрахунку на одну голову худоби і одного центнера продукції, рівня рентабельності. Оцінку економічної ефективності зазначених заходів проводять шляхом порівняння декількох варіантів і вибору найбільш ефективного з них.

Розмір підвищення продуктивності праці по кожному фактору окремо визначають як відношення економії робочої сили по цьому фактору до загальної потреби в чисельності працівників, розрахованій на обсяг в плановому періоді за виключенням загальної економії робочої сили.

Розрахунок ведуть таким чином: (1.9)

$$\text{ПП} = \frac{\text{АЕ } 1 \cdot 100}{\text{ЧП } 0 - \text{АЕ } 0}$$

де ПП – зростання продуктивності праці; АЕ 1 – економія робочої сили по окремому фактору; ЧП 0 – чисельність працівників, що розрахована на обсяг планового періоду і виходить із виробітку звітного періоду; АЕ 0 – економія робочої сили, визначеної по всіх факторах.

Проведення аналізу є невід’ємною складовою процесу обґрунтування інноваційних проектів. І найбільші складнощі тут виникають при спробі кількісного визначення різних видів ефектів. Частина цих ефектів можна охарактеризувати набором показників, що мають вартісну оцінку. Так, наприклад, можна оцінити соціальні й екологічні ефекти, які полягають у

збільшенні кількості робочих місць, підвищенні продуктивності праці, доходів і поліпшенні умов праці персоналу, скороченні травматизму і професійних захворювань, ліквідації чи зниженні викидів шкідливих речовин, підвищенні ступеня утилізації відходів виробництва і т.ін.

Однак не всі соціальні та екологічні наслідки можна вимірювати у грошовому виразі. Так, поліпшення рівня здоров'я, збільшення тривалості та якості життя населення, зменшення кількості правопорушень, підвищення ступеня задоволення населення у високоякісних товарах і послугах, підвищення змістовності та гуманізація праці, покращення довкілля та інші соціально важливі результати важко однозначно оцінити з економічної точки зору. Вони переважно формують так звані позитивні „зовнішні ефекти”, підвищують суспільний добробут, але не відбиваються у показниках комерційної ефективності окремих суб'єктів інноваційної діяльності.

Аналогічні проблеми виникають і при оцінюванні науково-технічної ефективності інновацій. Передусім тут треба оцінити обсяги, якість, новизну та перспективність набутої науково-технічної інформації. Важко піддається прогнозуванню і попередньому оцінюванню ефективність наукових та науково-технічних розробок, що має ланцюговий характер і виникає при втіленні інноваційних ідей в інших галузях науки (міждисциплінарні ефекти), або при впровадженні радикальних інновацій, що закладають нові траєкторії інноваційного розвитку і викликають лавиноподібний потік дрібніших інновацій.

Таким чином, різноманітні результати інноваційних процесів мають різну природу, не всі з них можна оцінити у вартісній формі. Тому їх неможливо порівнювати, складати й узагальнювати в єдиний комплексний показник ефективності інноваційної діяльності.

Для узгодження різних аспектів ефективності інноваційної діяльності і відбору одного з кількох альтернативних інноваційних проектів існують певні методи, наприклад, метод визначення відносної привабливості за допомогою переліку критеріїв. При цьому слід застосовувати критерії, які

безпосередньо відповідають цілям, завданням і інноваційній стратегії підприємства, у тому числі:

- система показників різних видів ефективності;
- відповідність проекту стратегії розвитку підприємства;
- наявність достатніх науково-технічних, фінансових та інших ресурсів;
- технологічна здійсненність;
- прийнятність рівня проектного ризику;
- відповідність проекту загальним тенденціям розвитку ринку;
- новизна і перспективність інноваційних рішень;
- рівень конкурентоспроможності інноваційної продукції;
- патентна чистота та ліцензійний захист нововведень, а також охоплюють різноманітні виробничо-технологічні, галузеві, регіональні, часові умови та обмеження.

Вищевказаний метод дає змогу врахувати всі важливі критерії, виявити переваги й недоліки проектів, що розглядаються, і проранжувати їх за ступенем привабливості. Процедура оцінювання можна формалізувати, застосовуючи бальний метод оцінки за кожним критерієм з урахуванням їх відносної значущості.

При остаточному прийнятті рішення про впровадження інноваційного проекту також треба оцінити і врахувати ті чинники, які мають суб'єктивний характер, але здатні суттєво вплинути на успішність його реалізації: ставлення до проекту з боку керівництва організації та інших учасників, надійність джерел інвестування, досвід, інтуїція й організаційні здібності керівника проекту, наявність сприятливого інноваційного клімату, добросовісність виконавців і дієвість команди.

Важливим етапом оцінювання інноваційного розвитку в тваринництві є дослідження стану та аналіз виробництва галузі тваринництва. Характеристику стану тваринництва у сільськогосподарських підприємствах проводять за допомогою методики розрахунків обсягів виробництва продукції тваринництва, яка містить згруповану систему показників:

- відтворення стада що відображають процес постійного відновлення поголів'я тварин шляхом одержання приплоду та вирощування молодняку, заміни тварин, що вибули, ремонтним молодняком: показник розплоду, яловості, вибракування, падежу, збереження та виходу приплоду на 100 маток;
- інтенсивності вирощування тварин, основним показником є середньодобовий приріст великої рогатої худоби, свиней, овець та кіз на вирощуванні, відгодівлі та нагулі. Середньодобові прирости відповідного виду худоби визначаються як співвідношення загального обсягу одержаного приросту від вирощування, відгодівлі та нагулу за рік (період) до числа кормо-днів відгодівлі за цей рік (період);
- показники продуктивності тварин визначають як, середній вихід продукції у розрахунку на одну тварину;
- щільності тварин за їх видами та виробництва продукції тваринництва на 100 га сільськогосподарських угідь та на одну особу.
- оцінювання ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку тваринництва агропромисловими підприємствами.

Головним завданням при аналізі стану тваринництва в сільськогосподарських підприємствах є пошук шляхів нарощення виробництва тваринницької продукції, урізноманітнення її асортименту та якісних характеристик. При проведенні економічного аналізу в галузі тваринництва необхідно враховувати особливості розвитку галузі, її тісний зв'язок з галуззю рослинництва, широке застосування різних форм організації виробництва як великих тваринницьких комплексів так і дрібних фермерських господарств.

Вищезазначені особливості сприяють плануванню та ефективнішому управлінню галуззю. Всі аналітичні розрахунки використовуються для узагальнення резервів збільшення виробництва продукції тваринництва основними джерелами яких є резерви збільшення поголів'я та продуктивності. Останнім етапом методики оцінювання інноваційного

розвитку тваринництва є оцінка інноваційних можливостей або інноваційного розвитку.

Виділимо основні показники для оцінювання економічної ефективності інновацій в галузі тваринництва:

1. Чиста сучасна вартість – інтегральна оцінка фінансових потоків галузі з урахуванням дисконтування результатів і витрат [4,15,158].

2. Рівень рентабельності – відношення приведених доходів до витрат.

3. Норма прибутку – це рівень прибутку від інновацій (конкретного інноваційного рішення), що виражається дисконтною ставкою, при якій галузь не стає збитковою [7].

4. Термін окупності – це відношення первинних інвестицій до щорічних грошових доходів.

Систему показників оцінювання ефективності інновацій поєднують у три групи: економічний ефект від інновацій; фінансової ефективності нововведень; інвестиційної ефективності інновацій (чистий приведений ефект, індекс рентабельності, дисконтований строк окупності). Проводячи оцінку інноваційного розвитку необхідно враховувати важливість не лише фінансових результатів, але і новизну, яка б задовольняла попит споживачів та виробників.

Проте, ряд економістів [79,162,187] вважає, що необхідно розширити критерії оцінки й до них віднести показники: зростання обсягу доходу, вплив на бюджетні відрахування, ефект від створення виробництва та експлуатації інновацій, використання двох норм доходу на капітал та інші.

Розростання негативних тенденцій в країні формує низку загроз подальшої дестабілізації інноваційного розвитку. Серед таких загроз найбільш гостро виявлено такі:

1. Подальше скорочення виробництва та погіршення результатів функціонування підприємств.

2. Зниження інвестиційної спроможності галузі, зменшення обсягу інвестиційного капіталу, поглиблення диспропорційності соціально-

економічного розвитку регіонів через непривабливість традиційних галузей і територій для інвестування.

3. Зменшення доходів населення та подальше обмеження його купівельної спроможності, що поставить під загрозу діяльність малих і середніх підприємств, індивідуального підприємництва, орієнтованого на внутрішній попит.

Отже, завдання методики оцінки рівня та ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва неминуче приводить до необхідності в додатковому визначенні механізмів та інструментів позитивного впливу на економічні компоненти цього процесу, застосуванні інноваційних підходів, здатних кардинально змінити ситуацію, що склалася, і вказати шляхи досягнення оновленої позитивної динаміки.

В Україні сформувалися об'єктивні умови для позитивних змін у розвитку економіки. Застосування кластерного підходу у країні є необхідним підґрунтям для відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку країни, досягнення високого рівня та конкурентоспроможності економіки.

Найбільш визнаною протягом останніх років та ефективною організаційною формою розвитку виробництва продукції тваринництва в інноваційній сфері є об'єднання суб'єктів інноваційної діяльності в регіональні інноваційні кластери (агропромислових компаній, дослідних центрів, наукових установ, органів державного управління тощо) на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, пов'язаних між собою технологічним ланцюжком. Мова йде, у першу чергу, про інноваційний кластер, який через взаємодію його учасників і розвиток конкуренції сприяє динамічному соціально-економічному розвитку території або групи територій, на яких він розташований, і підвищує їхню життєздатність.

Значна перевага кластерного аналізу в тому, що він дозволяє здійснити розподіл об'єктів не за одним параметром, а за цілим набором ознак. Крім



того, кластерний аналіз, на відміну від більшості математико-статистичних методів, не накладає ніяких обмежень на вид розглянутих об'єктів і дозволяє розглядати безліч вихідних даних практично довільної природи. Це має велике значення для прогнозування ситуації інноваційного розвитку, якщо показники мають різні розміри, масштаби та одиниці вимірювання, що утруднює застосування традиційних економетричних підходів.

### **Висновки до розділу 1**

1. Вважаємо, що інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва необхідно розглядати як стратегічне завдання, а всі заходи, що передбачають досягнення цього завдання, як пріоритетні, які повинні фінансувати не тільки з державного і місцевого бюджетів, а й за рахунок коштів приватних інвесторів, оскільки мова йде про якісно новий чинник інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва й ефективного вирішення продовольчої проблеми.

2. В результаті проведених досліджень встановлено, що інноваційні процеси в агропромисловому виробництві продукції тваринництва мають свою специфіку, відрізняються різноманітністю регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей впровадження нових технологій; більш продуктивних порід; використання біотехнологій, які дають змогу отримати більш якісні, корисні продукти; застосування екологічних інновацій, збільшити продуктивність.

3. Узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду свідчить про реальну можливість інноваційного розвитку тваринництва, в процесі реалізації якого визначальними факторами є: впровадження наукових розробок, високотехнологічне забезпечення тваринництва, здійснення ефективних організаційно-економічних заходів ринкового спрямування і

системи маркетингового та стратегічного управління з поєднанням із соціальною складовою технологічних важелів виробництва.

4. Важливим етапом методики оцінювання інноваційного розвитку є дослідження стану та розрахунків обсягів, пошуку шляхів нарощення виробництва тваринницької продукції, урізноманітнення її асортименту та якісних характеристик, підвищення економічної ефективності функціонування.

5. Застосування кластерного підходу у країні є необхідним підґрунтям для відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку, досягнення високого рівня та конкурентоспроможності економіки. Обґрунтований механізм формування кластерів має велике значення для прогнозування інноваційного розвитку.

6. Доведено, що результати інноваційного розвитку виробництва в першу чергу варто оцінювати з позицій економічної доцільності, крім того необхідно враховувати важливість не лише фінансових результатів, але і новизну, яка б задовольняла попит споживачів та виробників.

*Результати досліджень викладені в даному розділі опубліковані в роботах [99;101;102;106] за списком використаних джерел.*

## РОЗДІЛ 2

### ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

#### 2.1. Тенденції виробництва продукції тваринництва

Аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни. Сільськогосподарську діяльність в Україні провадять 48653 господарюючих суб'єктів, у тому числі 36883 фермерських господарств, 7162 господарських товариств (табл. 2.1).

*Таблиця 2.1*

**Кількість підприємств України, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання, на 1 листопада; одиниць**

|  | 2010<br>р.   | 2011<br>р.   | 2012<br>р.   | 2013<br>р.   | 2014<br>р.   | 2015<br>р.   | 2016<br>р.   | 2017<br>р.   | 2018 р.      | Відхилення<br>2018 р. до<br>2010 р., +/- |
|--|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--|
| <b>Усього</b>                          | <b>56493</b> | <b>56133</b> | <b>55866</b> | <b>49046</b> | <b>46199</b> | <b>45379</b> | <b>47697</b> | <b>45558</b> | <b>48653</b> | <b>-7840</b>                             |
| Господарські товариства                | 7769         | 7757         | 8121         | 8245         | 7750         | 7721         | 8700         | 6967         | 7162         | -607                                     |
| Приватні підприємства                  | 4243         | 4140         | 4183         | 4095         | 3772         | 3627         | 3752         | 3215         | 3326         | -917                                     |
| Кооперативи                            | 952          | 905          | 856          | 809          | 674          | 596          | 738          | 448          | 452          | -500                                     |
| Фермерські господарства                | 41726        | 41488        | 40732        | 34168        | 33084        | 32303        | 33682        | 34137        | 36883        | -4843                                    |
| Державні підприємства                  | 322          | 311          | 294          | 269          | 228          | 241          | 222          | 199          | 212          | -110                                     |
| Підприємства інших форм господарювання | 1481         | 1532         | 1680         | 1460         | 691          | 891          | 603          | 592          | 618          | -889                                     |
| <b>Усього</b>                          | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> | <b>100,0</b>                             |
| Господарські товариства                | 13,8         | 13,8         | 14,5         | 16,8         | 16,8         | 17,0         | 18,2         | 15,3         | 14,7         | 0,9                                      |
| Приватні підприємства                  | 7,5          | 7,4          | 7,5          | 8,3          | 8,2          | 8,0          | 7,9          | 7,1          | 6,8          | -0,7                                     |
| Кооперативи                            | 1,7          | 1,6          | 1,6          | 1,6          | 1,4          | 1,3          | 1,5          | 1,0          | 0,9          | -0,8                                     |
| Фермерські господарства                | 73,8         | 73,9         | 72,9         | 69,7         | 71,6         | 71,2         | 70,6         | 74,9         | 75,8         | 2,0                                      |
| Державні підприємства                  | 0,6          | 0,6          | 0,5          | 0,6          | 0,5          | 0,5          | 0,5          | 0,4          | 0,4          | -0,2                                     |
| Підприємства інших форм господарювання | 2,6          | 2,7          | 3,0          | 3,0          | 1,5          | 2,0          | 1,3          | 1,3          | 1,3          | -1,3                                     |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

З таблиці 2.1 бачимо, що кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, знизилась на 7840 одиниць у 2018 році (становила 48653), порівняно з 2010 роком – 56493 одиниць. Найбільший показник зменшення по фермерським господарствам – на 4843 одиниці у 2018 році (36883 одиниці) порівняно з 2010 роком (41726 одиниць).

Таблиця 2.2

**Поголів'я худоби та птиці в усіх категоріях господарств  
України, тис. гол.**

| Поголів'я<br>худоби та<br>птиці          | Роки   |        |        |        |        |        |        |        |        | Відношення<br>2018 р. до<br>2010 р., % |
|--|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--|
|  | 2010р. | 2011р. | 2012р. | 2013р. | 2014р. | 2015р. | 2016р. | 2017р. | 2018р. |  |
| <b>Господарства усіх категорій</b>       |        |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Велика рогата худоба                     | 4494   | 4426   | 4646   | 4534   | 3884   | 3750   | 3682,3 | 3530,8 | 3339,3 | 74,3                                   |
| у т. ч. корів                            | 2631   | 2582   | 2554   | 2509   | 2263   | 2167   | 2108,9 | 2017,8 | 1936,3 | 73,6                                   |
| Свині                                    | 7960   | 7373   | 7577   | 792    | 7351   | 7079   | 6669,1 | 6109,9 | 6024,8 | 75,7                                   |
| Вівці та кози                            | 1732   | 1739   | 7577   | 7922   | 7351   | 7079   | 1314,8 | 1309,3 | 1269,9 | 73,3                                   |
| Птиця, млн голів                         | 203,8  | 200,8  | 214,1  | 230,3  | 213,3  | 204,0  | 201,7  | 204,8  | 211,6  | 103,8                                  |
| <b>Сільськогосподарські підприємства</b> |        |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Велика рогата худоба                     | 1526   | 1511   | 1507   | 1438   | 1310   | 1270   | 1213,9 | 1166,6 | 1138,2 | 74,6                                   |
| у т. ч. корів                            | 589    | 584    | 575    | 565    | 529    | 505    | 484,6  | 466,6  | 467,9  | 79,4                                   |
| Свині                                    | 3625   | 3319   | 3557   | 3879   | 3733   | 3704   | 3565,9 | 3303,6 | 3395,6 | 93,7                                   |
| Вівці та кози                            | 299    | 290    | 265    | 248    | 205    | 187    | 187,2  | 187,0  | 182,3  | 60,9                                   |
| Птиця, млн голів                         | 110,5  | 105,7  | 117,9  | 132,1  | 122,1  | 112,0  | 109,8  | 112,5  | 118,8  | 107,5                                  |
| <b>Господарства населення</b>            |        |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Велика рогата худоба                     | 2968   | 2915   | 3139   | 3096   | 2574   | 2480   | 2468,4 | 2364,2 | 2201,1 | 74,2                                   |
| у т. ч. корів                            | 2042   | 1998   | 1979   | 1944   | 1734   | 1662   | 1624,3 | 1551,2 | 1458,4 | 71,4                                   |
| Свині                                    | 4335   | 4054   | 4020   | 4043   | 3618   | 3375   | 3103,2 | 2806,3 | 2629,2 | 60,7                                   |
| Вівці та кози                            | 1433   | 1449   | 1473   | 1487   | 1166   | 1138   | 1127,6 | 1122,3 | 1087,6 | 75,9                                   |
| Птиця, млн голів                         | 93,3   | 95,1   | 96,2   | 98,2   | 91,2   | 92,0   | 91,8   | 92,3   | 92,8   | 99,5                                   |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Протягом останніх 10 років в Україні спостерігається спадаючий тренд у тваринництві: поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) зменшилося і

складає 74,3%, свиней – 75,7% , а птиці зросло на 3,8 % у 2018 р. в порівнянні з 2010 р.

Дані таблиці 2.2 свідчать про те, що поголів'я великої рогатої худоби в Україні у 2018 році становило 3339,3 тис. голів, що на 5,4% менше, ніж на аналогічну дату 2017 року та на 15,7 % менше, ніж у 2010 році. Так, поголів'я корів у 2018 році порівняно з 2017 роком знизилося на 4% і становило 1936,3 тис. голів. Порівняно з 2010 роком поголів'я корів знизилося на 16,4%. Слід відмітити, що 65,9% поголів'я великої рогатої худоби зосереджено у господарствах населення. Головними причинами відмови селян від вирощування ВРХ є соціальні та економічні фактори. Серед них, зокрема, велика збитковість, тривалий період вирощування худоби та низькі середні ціни реалізації.

Поголів'я свиней по всіх категоріях скоротилося до 6024,8 тис. голів, або на 14,3 % відносно 2010 року. При цьому сільськогосподарські підприємства, в яких утримується 56,4% поголів'я свиней, збільшили його на 2,8% порівняно з 2017 роком та зменшили на 6,3% відносно 2010 року. Незацікавленість товаровиробників у вирощуванні свиней є основною причиною скорочення поголів'я у цих видах господарств через збитковість виробництва та зниженням середніх цін реалізації. Поголів'я овець та кіз у 2018 році становило 1269,9 тис. голів, що на 3% менше, ніж у 2017 році та на 16,7% менше, ніж у 2010 році. Поголів'я птиці в Україні, порівняно з 2017 роком, збільшилась на 3,3%, становлячи 211,6 млн голів та на 3,8% порівняно з 2010 роком. Скорочення поголів'я обумовлено збитковістю галузі, адже баранина та козлятина є малопоширеними видами м'яса в Україні. Їхня частка у структурі м'яса становить лише 1%.

Отже, поголів'я худоби та птиці в усіх категоріях господарств має різновекторну тенденцію, а саме скорчується кількість великої рогатої худоби, свиней, овець та кіз, але зростає у птахівничих підприємствах, за виключенням господарств населення. Групування підприємств за кількістю сільськогосподарських тварин наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Групування підприємств за кількістю сільськогосподарських тварин  
на 1 січня 2019 р.**

|                              | Кількість підприємств       |                            | Кількість тварин |                            |
|------------------------------|-----------------------------|----------------------------|------------------|----------------------------|
|                              | одиниць                     | у % до загальної кількості | тис. голів       | у % до загальної кількості |
|                              | <b>Велика рогата худоба</b> |                            |                  |                            |
| <b>Підприємства – усього</b> | <b>2296</b>                 | <b>100,0</b>               | <b>1138,1</b>    | <b>100,0</b>               |
| з них мали, голів до 50      | 633                         | 27,6                       | 12,3             | 1,1                        |
| 50 – 99                      | 210                         | 9,1                        | 15,0             | 1,3                        |
| 100 – 499                    | 741                         | 32,3                       | 202,9            | 17,8                       |
| 500 – 999                    | 394                         | 17,1                       | 274,7            | 24,1                       |
| 1000 – 1499                  | 144                         | 6,3                        | 177,0            | 15,6                       |
| більше 1500                  | 174                         | 7,6                        | 456,2            | 40,1                       |
|                              | <b>Корови</b>               |                            |                  |                            |
| <b>Підприємства – усього</b> | <b>2130</b>                 | <b>100,0</b>               | <b>467,8</b>     | <b>100,0</b>               |
| з них мали, голів до 50      | 752                         | 35,3                       | 11,9             | 2,5                        |
| 50 – 99                      | 244                         | 11,5                       | 17,8             | 3,8                        |
| 100 – 499                    | 877                         | 41,2                       | 206,6            | 44,2                       |
| 500 – 999                    | 188                         | 8,8                        | 123,1            | 26,3                       |
| більше 1000                  | 69                          | 3,2                        | 108,4            | 23,2                       |
|                              | <b>Свині</b>                |                            |                  |                            |
| <b>Підприємства – усього</b> | <b>1729</b>                 | <b>100,0</b>               | <b>3395,6</b>    | <b>100,0</b>               |
| з них мали, голів до 100     | 382                         | 22,1                       | 8,6              | 0,3                        |
| 100 – 199                    | 206                         | 11,9                       | 14,9             | 0,4                        |
| 200 – 499                    | 539                         | 31,2                       | 134,0            | 3,9                        |
| 500 – 999                    | 195                         | 11,3                       | 141,8            | 4,2                        |
| 1000 – 4999                  | 283                         | 16,3                       | 640,8            | 18,9                       |
| 5000-9999                    | 50                          | 2,9                        | 348,6            | 10,3                       |
| Більше 10000                 | 74                          | 4,3                        | 2106,9           | 62,0                       |
|                              | <b>Вівці та кози</b>        |                            |                  |                            |
| <b>Підприємства – усього</b> | <b>688</b>                  | <b>100,0</b>               | <b>182,3</b>     | <b>100,0</b>               |
| з них мали, голів до 50      | 243                         | 35,3                       | 5,5              | 3,0                        |
| 50 – 99                      | 112                         | 16,3                       | 7,9              | 4,4                        |
| 100 – 499                    | 132                         | 19,2                       | 18,4             | 10,1                       |
| 200 – 999                    | 113                         | 16,4                       | 34,7             | 19,0                       |
| більше 500                   | 88                          | 12,8                       | 115,8            | 63,5                       |
|                              | <b>Птиця свійська</b>       |                            |                  |                            |
| <b>Підприємства – усього</b> | <b>449</b>                  | <b>100,0</b>               | <b>118812,9</b>  | <b>100,0</b>               |
| з них мали, голів до 4999    | 187                         | 41,6                       | 186,6            | 0,2                        |
| 5000 – 4999                  | 113                         | 25,2                       | 2378,9           | 2,0                        |
| 50000 – 99999                | 25                          | 5,6                        | 1800,7           | 1,5                        |
| 100000 – 499999              | 87                          | 19,4                       | 21150,1          | 17,8                       |
| більше 500000                | 37                          | 8,2                        | 93296,6          | 78,5                       |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Як бачимо з таблиці 2.3, у 2018 році 2296 підприємств утримували 1138,1 тис. голів ВРХ, з них найбільшу кількість худоби утримували підприємства, які мали більше 1500 голів (174 підприємства) та найменшу кількість худоби утримували підприємства, які мали від 50 до 99 голів (210 підприємств).

1729 підприємств утримували 3395,6 тис. голів свиней, з них найбільшу кількість свиней утримували підприємства, які мали більше 10000 голів (74 підприємства) та найменшу кількість свиней утримували підприємства, які мали до 100 голів (382 підприємств). 688 підприємств утримували 182,3 тис. голів овець та кіз, з них найбільшу кількість тварин утримували підприємства, які мали більше 500 голів (88 підприємств) та найменшу кількість овець та кіз утримували підприємства, які мали до 50 голів (243 підприємства).

449 підприємств утримували 118812,9 тис. голів птиці, з них найбільшу кількість птиці утримували підприємства, які мали більше 500000 голів (37 підприємств) та найменшу кількість птиці утримували підприємства, які мали до 4999 голів (187 підприємств).

В останні роки тваринництво в господарствах суспільного сектора зазнало істотних змін, що викликало негативну реакцію в забезпеченні населення різноманітними м'ясними продуктами, завантажені переробних підприємств сировиною, формуванні м'ясного потенціалу, зменшенню надходження коштів від реалізації продукції, збільшення безробіття сільського населення.

Що стосується виробництва основних видів продукції тваринництва в усіх категоріях господарств України відображених в табл. 2.4, то відношення показника по виробництву м'яса (у забійній масі) 2018 року до 2010 року становить 114,4%, тоді як показники по виробництву молока, яєць та вовни суттєво знизились та становили відповідно 89,8% по виробництву молока, на 94,6 % по виробництву яєць та на 45,3% по виробництву вовни.

Таблиця 2.4

**Виробництво основних видів продукції тваринництва в усіх категоріях господарств України**

| Роки                                     | М'ясо (у забійній масі), тис.т | Молоко, тис.т | Яйця від птиці, млн шт | Вовна, т |
|--|--------------------------------|---------------|------------------------|----------|
| <b>Господарства усіх категорій</b>       |                                |               |                        |          |
| 2010                                     | 2059,0                         | 11248,5       | 17052,3                | 4192     |
| 2011                                     | 2143,8                         | 11086,0       | 18689,8                | 3877     |
| 2012                                     | 2209,6                         | 11377,6       | 19110,5                | 3724     |
| 2013                                     | 2389,4                         | 11488,2       | 19614,8                | 3520     |
| 2014                                     | 2359,6                         | 11132,8       | 19587,3                | 2602     |
| 2015                                     | 2322,6                         | 10615,4       | 16782,9                | 2270     |
| 2016                                     | 2323,6                         | 10381,5       | 15100,4                | 2070     |
| 2017                                     | 2318,2                         | 10280,5       | 15505,8                | 2072     |
| 2018                                     | 2354,9                         | 10098,8       | 16137,0                | 1899     |
| Відношення 2018р. до 2010р., %           | 114,4                          | 89,8          | 94,6                   | 45,3     |
| <b>Сільськогосподарські підприємства</b> |                                |               |                        |          |
| 2010                                     | 1134,4                         | 2216,6        | 10249,6                | 710      |
| 2011                                     | 1215,3                         | 2245,9        | 11738,2                | 647      |
| 2012                                     | 1271,2                         | 2535,3        | 11977,4                | 556      |
| 2013                                     | 1441,3                         | 2582,5        | 12234,2                | 470      |
| 2014                                     | 1451,8                         | 2647,5        | 12536,2                | 379      |
| 2015                                     | 1463,4                         | 2669,2        | 9762,2                 | 314      |
| 2016                                     | 1489,9                         | 2705,6        | 8067,6                 | 266      |
| 2017                                     | 1483,0                         | 2765,7        | 8365,3                 | 255      |
| 2018                                     | 1533,6                         | 2755,7        | 8900,4                 | 237      |
| Відношення 2018р. до 2010р., %           | 135,2                          | 124,3         | 86,8                   | 33,4     |
| <b>Господарства населення</b>            |                                |               |                        |          |
| 2010                                     | 924,6                          | 9031,9        | 6802,7                 | 3482     |
| 2011                                     | 928,5                          | 8840,1        | 6951,6                 | 3230     |
| 2012                                     | 938,4                          | 8842,3        | 7133,1                 | 3168     |
| 2013                                     | 948,1                          | 8905,7        | 7380,6                 | 3050     |
| 2014                                     | 907,8                          | 8485,3        | 7051,1                 | 2223     |
| 2015                                     | 859,2                          | 7946,2        | 7020,7                 | 1956     |
| 2016                                     | 833,7                          | 7675,9        | 7032,8                 | 1806     |
| 2017                                     | 835,2                          | 7514,8        | 7140,5                 | 1712     |
| 2018                                     | 821,3                          | 7343,1        | 7236,6                 | 1662     |
| Відношення 2018р. до 2010р., %           | 88,8                           | 81,3          | 106,4                  | 47,7     |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Оскільки ми вже відмічали наявність динаміки до зростання інноваційно активних підприємств, то аналізуючи обсяги виробництва основних видів продукції підприємствами України за їх розмірами (табл. 2.5) можна розглядати прямий вплив інновацій та інвестицій на виробництво валової продукції.



Таблиця 2.5

**Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств  
за їх розмірами**

|  | Код за<br>КВЕД<br>–2010 | Роки        | Великі<br>підприємства |                                  | Середні<br>підприємства |                                  | Малі<br>підприємства |                                  | З них<br>мікропідприємства |                                  |
|--|-------------------------|-------------|------------------------|----------------------------------|-------------------------|----------------------------------|----------------------|----------------------------------|----------------------------|----------------------------------|
|  |                         |             | млн.грн                | у% до<br>загального<br>показника | млн.грн                 | у% до<br>загального<br>показника | млн.грн              | у% до<br>загального<br>показника | млн.грн                    | у% до<br>загального<br>показника |
| <b>Усього</b>  |                         | <b>2013</b> | <b>1136699,8</b>       | <b>46,0</b>                      | <b>934833,2</b>         | <b>37,9</b>                      | <b>397257,2</b>      | <b>16,1</b>                      | <b>121450,8</b>            | <b>4,9</b>                       |
|  |                         | <b>2014</b> | <b>1222747,8</b>       | <b>44,9</b>                      | <b>1041001,4</b>        | <b>38,2</b>                      | <b>460222,0</b>      | <b>16,9</b>                      | <b>160377,8</b>            | <b>5,9</b>                       |
|  |                         | <b>2015</b> | <b>1439883,0</b>       | <b>44,8</b>                      | <b>1258421,6</b>        | <b>39,1</b>                      | <b>516983,3</b>      | <b>16,1</b>                      | <b>157464,9</b>            | <b>4,9</b>                       |
|  |                         | <b>2016</b> | <b>1581304,9</b>       | <b>40,7</b>                      | <b>1613257,8</b>        | <b>41,5</b>                      | <b>690054,9</b>      | <b>17,8</b>                      | <b>218316,1</b>            | <b>5,6</b>                       |
|  |                         | <b>2017</b> | <b>2039421,3</b>       | <b>41,8</b>                      | <b>1957363,4</b>        | <b>40,2</b>                      | <b>875963,4</b>      | <b>18,0</b>                      | <b>282511,5</b>            | <b>5,8</b>                       |
|  |                         | <b>2018</b> | <b>2354328,5</b>       | <b>41,8</b>                      | <b>2226972,6</b>        | <b>39,6</b>                      | <b>1045156,2</b>     | <b>18,6</b>                      | <b>341710,1</b>            | <b>6,1</b>                       |
| <b>Сільське,<br/>лісове та<br/>рибне<br/>господарст<br/>во</b> | <b>А</b>                | <b>2013</b> | <b>24723,5</b>         | <b>12,9</b>                      | <b>106560,2</b>         | <b>55,6</b>                      | <b>60371,4</b>       | <b>31,5</b>                      | <b>17632,3</b>             | <b>9,2</b>                       |
|  |                         | <b>2014</b> | <b>41015,3</b>         | <b>14,6</b>                      | <b>144677,3</b>         | <b>51,5</b>                      | <b>95234,1</b>       | <b>33,9</b>                      | <b>32587,5</b>             | <b>11,6</b>                      |
|  |                         | <b>2015</b> | <b>68731,0</b>         | <b>16,8</b>                      | <b>213147,9</b>         | <b>52,1</b>                      | <b>127234,2</b>      | <b>31,1</b>                      | <b>35183,7</b>             | <b>8,6</b>                       |
|  |                         | <b>2016</b> | <b>57660,4</b>         | <b>12,4</b>                      | <b>245521,5</b>         | <b>52,8</b>                      | <b>161821,0</b>      | <b>34,8</b>                      | <b>51150,3</b>             | <b>11,0</b>                      |
|  |                         | <b>2017</b> | <b>46423,6</b>         | <b>9,1</b>                       | <b>269042,7</b>         | <b>52,6</b>                      | <b>195696,5</b>      | <b>38,3</b>                      | <b>60057,8</b>             | <b>11,7</b>                      |
|  |                         | <b>2018</b> | <b>63282,8</b>         | <b>10,5</b>                      | <b>312525,7</b>         | <b>52,0</b>                      | <b>225146,4</b>      | <b>37,5</b>                      | <b>70031,8</b>             | <b>11,7</b>                      |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Незважаючи на зменшення відсотка обсягу виробленої продукції великими підприємствами – 10,5% у 2018 році порівняно з 2010 роком – 12,9% та 52% у 2018 році порівняно з 55,6% у 2013 році середніми підприємствами, ріст обсягу виробленої продукції малими підприємствами зріс до 37,5% та з них 11,7% становив показник по мікропідприємствам. У найближчій та довгостроковій перспективі врахування інноваційного чинника стане вирішальною умовою подальшого розвитку суб'єктів господарювання на мезо- та мікрорівні.

Відсутність значного прибутку або низька рентабельність підприємств обмежує можливості підприємств у підвищенні обсягів виробництва основних видів продукції.

Слід додати, сьогодні багато підприємств є збитковими. Незадовільним є технічний стан підприємств, а запровадження в дію нових технологій здійснюється дуже повільно і становить мізерну частку від наявної вартості основних засобів. Існуючі умови складного економічного становища галузі диктують необхідність здійснення невідкладних заходів, спрямованих на докорінне поліпшення ситуації.

Необхідно проводити роботу по подальшій підготовці та перепідготовці кадрів зайнятих в тваринницькій галузі: удосконалити форми та методи підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств, які займаються свинарством; організовувати навчання фермерів, приватних підприємців та селян передового досвіду виробництва свинини на невеликих фермах у країнах Європейського Союзу та України; підготувати рекомендації по технологіях виробництва свинини на великих, середніх та дрібних свинофермах, згідно вимог чинних стандартів в Україні та за кордоном.

Основними чинниками впливу при побудові системи аналітичного забезпечення відтворення біологічного капіталу є: специфіка діяльності підприємства, форма його власності, місце розташування (віддаленість від промислових або економічно-розвинутих центрів), поголів'я тварин, надої молока, відтворювана здатність та інші фактори, які у своїй сукупності створюють своє мікросередовище де відбуваються господарські процеси, властиві виключно цій економічній одиниці.

Процес управління вимагає аналітичної оцінки значення відтворювальних процесів, їх характеру та виявлення внутрішньої попроцесної взаємозалежності факторів.

Одним з підприємств України, на якому втілюються зазначені фактори, є компанія «Нібулон». У 2017-2018 роках показник рентабельності виробництва продукції продовжив тенденцію збільшення.

Для забезпечення конкретизації одержаних результатів проаналізуємо формування й відтворення біологічного капіталу скотарства на основі збалансованої системи показників господарської діяльності філії «Мрія» ТОВ СП «Нібулон», яке розташоване в с. Сокіл Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, проведемо аналітичну оцінку стану відтворення біологічного капіталу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка показників формування та використання  
біологічного капіталу скотарства філії «Мрія»ТОВ СП «Нібулон»,  
с. Сокіл для оперативного управління протягом 2010-2018 років**

| Показник                                   | Роки  |        |        |        |        |        |        |        |        | Відхи-<br>лення<br>2018 р.<br>до 2010<br>р., +/- |
|--|-------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--|
|  | 2010р | 2011р  | 2012р  | 2013р  | 2014р  | 2015р  | 2016р  | 2017р  | 2018р  |  |
| Біологічні активи                          |       |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Поголів'я худоби, гол.                     | 923   | 967    | 1088   | 944    | 588    | 451    | 420    | 395    | 367    | -556   |
| Ут.ч.корів                                 | 304   | 280    | 280    | 270    | 293    | 307    | 296    | 279    | 244    | -60  |
| Народилося телят всього, гол.              | 50    | 254    | 264    | 193    | 293    | 255    | 212    | 128    | 178    | 128  |
| Вихід телят на 100 корів, гол.             | 68    | 85     | 75     | 54     | 62     | 59     | 66     | 42     | 59     | -9   |
| Сільськогосподарська продукція:            |       |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Обсяг виробництва молока, т                | 247   | 823    | 1101   | 1056   | 1229   | 1105,3 | 966,6  | 616,39 | 847,8  | 600,8  |
| Обсяг виробництва м'яса, т                 | 16,91 | 63,58  | 87,98  | 116,81 | 35,13  | 22,15  | 21,6   | 13,4   | 19,74  | 2,83   |
| Середньодобовий приріст, г                 | 305   | 293    | 349    | 482    | 327    | 421    | 474    | 544    | 441    | 136  |
| Надій молока на фуражну корову за рік, кг  | 761   | 2709   | 3933   | 3771   | 4517   | 3600   | 3271   | 2211   | 3471   | 2710   |
| Товарність молока, %                       | 78    | 78     | 80     | 87     | 94     | 95     | 94     | 94     | 95     | 17   |
| Жирність молока, %                         | 3,69  | 3,51   | 3,39   | 3,48   | 3,39   | 3,38   | 3,32   | 3,27   | 3,33   | -0,36  |
| молоко                                     | 192,8 | 644,4  | 885    | 917    | 1152   | 1051,9 | 908,03 | 577,07 | 802,65 | 609,85   |
| м'ясо ВРХ                                  | 4,3   | 81,7   | 57,98  | 114,66 | 60,51  | 54,37  | 32,6   | 20,98  | 37,83  | 33,53  |
| Середня вага 1 гол. реалізованої ВРХ:      |       |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| на м'ясо                                   | 0,43  | 0,39   | 0,41   | 0,36   | 0,25   | 0,19   | 0,13   | 0,17   | 0,2    | -0,23  |
| Корми                                      |       |        |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Посівна площа кормових культур, га         | 493,6 | 512,19 | 624,55 | 646,43 | 546,06 | 594,91 | 544,12 | 553,14 | 480,96 | -12,64   |
| Врожайність : кукурудза на силос і зелений | 211   | 218    | 221    | 166,8  | 218    | 126,2  | 293    | 223,5  | 310,8  | 99,8   |
| однорічні трави на зелений корм, ц/га      | 0     | 175    | 51,9   | 53,6   | 32     | 19     | 42,2   | 35,4   | 51     | 51   |
| багаторічні трави: а) на сіно              | 28,8  | 39,6   | 42,4   | 45     | 21,7   | 0      | 0      | 20,9   | 17,8   | -11  |
| б) на зелений корм                         | 76,4  | 70,9   | 244    | 251    | 92,8   | 26,5   | 176,3  | 59,4   | 123,5  | 47,1   |

Джерело: розраховано автором на основі звітних даних підприємства по ф.24 та ф.29 філії «Мрія» ТОВ СП «Нібулон» с. Сокіл Кам'янець-Подільського р-ну

Як бачимо з таблиці 2.6, незважаючи на зниження поголів'я ВРХ у 2018 році до 2010 року, спостерігається значне збільшення обсягів виробництва молока у 2018 році 847,8 т, що на 600,8 т більше, ніж у 2010 році. Також обсяги виробництва м'яса зросли з 16,91 т у 2010 році до 19,74 т у 2018 році. Розглянута динаміка показників свідчить, що необхідно провести заходи оперативного управління щодо збільшення кількості теличок у господарстві, оскільки саме на них покладено функцію оновлення стада та молокозабезпечення в майбутньому. З метою нарощення обсягів виробництва м'яса необхідно спрямувати оперативні дії управлінців данного рівня на збільшення закупівель нетелів, за рахунок яких також вирішується проблема оновлення складу худоби та підвищення показників вгодованості стада в цілому.

Загалом в компанії «Нібулон» тваринництвом займаються 8 відокремлених підрозділів у чотирьох областях України (Вінницькій, Житомирській, Миколаївській, Хмельницькій). Розвиток тваринництва дозволив створити та зберегти 450 робочих місць. На фермах утримуються такі породи, як українська чорно-ряба молочна, українська червоно-ряба молочна, голштинська, англєрська, симентальська. Чисельність великої рогатої худоби – 2,7 тис. голів. За 2017-2018 роки вироблено майже 6,5 тис. тонн молока.

У 2019 маркетинговому році планується перевищити досягнутий рівень виробництва. У свинокомплексах як материнська використовується велика біла порода української селекції та ландрас, у системі промислового схрещування та гібридизації – кнури угорської та української селекції спеціалізованих м'ясних та універсальних напрямів продуктивності. Чисельність свиней – 4,5 тис. голів.

Провідною галуззю в сільському господарстві всього світу є птахівництво. Це обумовлене тим, що птахівнича продукція входить до основного споживчого кошику всіх країн світу, а також відносно дешевшою ціною в усій білковій групі споживчих товарів. Зацікавленість великого

бізнесу до галузі птахівництва свідчить про те, що цей напрямок сільського господарства є прибутковим та перспективним для інвестування капіталу.

У галузі птахівництва спостерігається позитивна динаміка. Крім того, приблизно на чверть зросли ціни на внутрішньому ринку. Для галузі це, безумовно, позитивна тенденція. Для споживача – негативна, адже ціна на м'ясо птиці падати не буде через високий споживчий попит, доки не буде наросло обсягів виробництва свинини та яловичини. Воно має ряд переваг порівняно з іншими галузями тваринництва, зокрема скороспілість, нижчу в 2-5 разів порівняно з м'ясом великої рогатої худоби енергоємність, швидше обертання грошових коштів від реалізації. Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва.

Динаміку показників формування та використання біологічного капіталу птахівництва Філії "Птахофабрика "АВІС" ПАТ " Агрохолдинг Авангард" протягом 2010-2018 років наведено в таблиці 2.7.

*Таблиця 2.7*

**Динаміка показників формування та використання  
біологічного капіталу птахівництва Філії "Птахофабрика "АВІС" ПАТ "  
Агрохолдинг Авангард" для оперативного управління  
протягом 2010-2018 років**

| Показник                      | Роки   |        |        |        |        |         |        |       |        | Темп приросту<br>/зниження у 2018<br>р. до 2010 р.,% |
|-------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|---------|--------|-------|--------|--|
|                               | 2010   | 2011   | 2012   | 2013   | 2014   | 2015    | 2016   | 2017  | 2018   |  |
| Поголів'я<br>птиці, тис.гол.  | 1602,5 | 3275,5 | 6076,8 | 7094,9 | 6371,5 | 12699,2 | 6349,6 | 790,6 | 3504,5 | 218,7  |
| Виробництво<br>яєць, млн шт.  | 145,2  | 355,7  | 929,3  | 1526,1 | 1623,3 | 1460,1  | 827,6  | 832,8 | 505,9  | 348,4  |
| Яєць на курку<br>несушку, шт. | 338    | 294    | 330    | 330    | 351    | 365     | 237    | 279   | 291    | 86,1   |

Джерело: розраховано автором на основі статистичної форми звітності «Звіт про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами» (форма №24, річна)

Слід відмітити, що незважаючи на досить значний темп приросту поголів'я птиці у 2018 році до 2010 року склав 118,7%. Відповідно темп

приросту виробництва яєць у 2018 році до 2010 року склав 248,4%, незважаючи на темп зниження яєць на курку несучку -13,9%.

Динаміка зміни структури валової продукції окремо по галузях рослинництва та тваринництва (в порівняних цінах 2010 р.) України в період з 2010 року по 2018 рік наведена в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Валова продукція сільського господарства, у постійних цінах 2010 р.,  
млн грн**

| Роки                              | Господарства усіх категорій       |                        |                        | У тому числі                      |                        |                        |                                   |                        |                        |
|-----------------------------------|-----------------------------------|------------------------|------------------------|-----------------------------------|------------------------|------------------------|-----------------------------------|------------------------|------------------------|
|                                   |                                   |                        |                        | Підприємства                      |                        |                        | Господарства населення            |                        |                        |
|                                   | Продукція сільського господарства | З неї                  |                        | Продукція сільського господарства | З неї                  |                        | Продукція сільського господарства | З неї                  |                        |
|                                   |                                   | Продукція рослинництва | Продукція тваринництва |                                   | Продукція рослинництва | Продукція тваринництва |                                   | Продукція рослинництва | Продукція тваринництва |
| 2010                              | 187526,1                          | 120591,4               | 66934,7                | 90792,0                           | 64860,6                | 25931,4                | 96734,1                           | 55730,8                | 41003,3                |
| 2011                              | 225381,8                          | 157561,9               | 67819,9                | 117110,9                          | 89572,9                | 27538,0                | 108270,9                          | 67989,0                | 40281,9                |
| 2012                              | 216589,8                          | 145843,6               | 70746,2                | 110071,7                          | 80462,6                | 29609,1                | 106518,1                          | 65381,0                | 41137,1                |
| 2013                              | 246109,4                          | 172131,2               | 73978,2                | 133683,1                          | 101297,0               | 32386,1                | 112426,3                          | 70834,2                | 41592,1                |
| 2014                              | 251427,2                          | 177707,9               | 73719,3                | 139058,4                          | 105529,5               | 33528,9                | 112368,8                          | 72178,4                | 40190,4                |
| 2015                              | 239467,3                          | 168439,0               | 71028,3                | 131918,6                          | 99584,7                | 32333,9                | 107548,7                          | 68854,3                | 38694,4                |
| 2016                              | 254640,5                          | 185052,1               | 69588,4                | 145119,0                          | 113392,6               | 31726,4                | 109521,5                          | 71659,5                | 37862,0                |
| 2017                              | 249157,0                          | 179474,6               | 69682,4                | 140535,2                          | 108601,1               | 31934,1                | 108621,8                          | 70873,5                | 37748,3                |
| 2018                              | 268570,9                          | 198685,0               | 69885,9                | 157561,1                          | 124720,1               | 32841,0                | 111009,8                          | 73964,9                | 37044,9                |
| Відхилення 2018р. від 2010р., +/- | 81044,5                           | 78093,6                | 2951,2                 | 66769,1                           | 59859,5                | 6909,6                 | 14275,7                           | 18234,1                | -3958,4                |

Джерело: розраховано автором на основі [170-174]

За даними таблиці 2.8 бачимо, що показник виробництва валової продукції постійно коливається, спочатку мав тенденцію до зниження, тобто

зменшувався. У 2018 році показник валової продукції зріс до 268570,9 млн грн.

Головна тенденція полягала у зростанні питомої ваги валової продукції рослинництва та зменшенні питомої ваги продукції тваринництва. Зокрема, якщо у 2010 році питома вага галузі рослинництва дорівнювала 63,9%, а тваринництва – відповідно 36,1%, то в 2018 році це співвідношення вже становило 72,7% та 27,3%, а в 2018 році відповідно – 72 % та 28 % .

У 2018 році в порівнянні з 2010 роком показник валової продукції сільського господарства зріс (без врахування тимчасово окупованої території Криму). Якщо дослідити галузеве співвідношення рослинництва та тваринництва в складі валової продукції сільського господарства України за період з 2010 року до 2018 року, то можна зробити такі висновки: за весь цей період галузь рослинництва перевищувала галузь тваринництва (питома вага у складі валової продукції сільського господарства зростає з кожним роком, з 2010 року по 2018 рік з 63,9% до 72,0% (відхилення склало 8,1%); відсоток галузі тваринництва з кожним роком відповідно зменшувався – з 36,1% до 28% (відхилення склало -8,1%).

Розглянуті показники стану сільського господарства свідчать, що дана галузь має позитивну динаміку розвитку. Особливістю сучасного аграрного виробництва України є переважання галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах, а галузі тваринництва – в господарствах населення. Розглянуті показники надали змогу проаналізувати сучасний стан виробництва валової продукції в Україні, а також галузеву структуру аграрного сектору України. Стосовно питомої ваги послуг, які здійснювали сільськогосподарські підприємства, то вона також зменшилася на 2,7 %. Загалом середній щорічний приріст питомої ваги рослинництва становив 0,56% і на цю ж величину відбувалося зменшення питомої ваги галузі тваринництва.

За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, у структурі споживання м'яса на 1 особу на рік частка яловичини (близько 13,0%)

скорочується, тоді як частка свинини (біля 39,0%) та м'яса птиці зростає. Частка останнього становить дещо більше 47,0%. Враховуючи ціну та купівельну спроможність населення України, м'ясо птиці в останні роки займає провідні позиції, а галузь птахівництва стрімко розвивається і є найбільш мобільною та ефективною галуззю. Індекси обсягу виробництва продукції тваринництва по Україні розглянемо на основі таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Індекси обсягу виробництва продукції тваринництва по Україні, %**

| Роки                              | Господарства усіх категорій | В т.ч.                            |                        |
|-----------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------|------------------------|
|                                   |                             | сільськогосподарські підприємства | Господарства населення |
| 2010                              | 103,6                       | 109,2                             | 100,4                  |
| 2011                              | 101,3                       | 106,2                             | 98,2                   |
| 2012                              | 104,3                       | 107,5                             | 102,1                  |
| 2013                              | 104,6                       | 109,4                             | 101,1                  |
| 2014                              | 99,7                        | 103,5                             | 96,6                   |
| 2015                              | 96,3                        | 96,4                              | 96,3                   |
| 2016                              | 98,0                        | 98,1                              | 97,8                   |
| 2017                              | 100,1                       | 100,7                             | 99,7                   |
| 2018                              | 100,3                       | 102,8                             | 98,1                   |
| Відхилення 2018р. від 2010р., +/- | -3,3                        | -6,4                              | -2,3                   |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

За 2018 рік індекс обсягу виробництва продукції тваринництва складає 100,3% по Україні, тоді як у 2010 році показник становив 103,6%. В сільгосппідприємствах індекс обсягу виробництва продукції тваринництва у 2018 році склав 102,8%, в господарствах населення - 98,1%, тоді як у 2010 році індекс складав 109,2% в сільгосппідприємствах та 100,4% в господарствах населення. Попит на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку високий, і Україна має шанси посісти важливе місце на цьому ринку. Для вирішення більшості проблем, а також використання в повному обсязі потенційних можливостей АПК України та максимальної реалізації аграрного потенціалу країни, українське сільське господарство потребує додаткового припливу інвестицій. Без залучення значних коштів



вітчизняних і зарубіжних інвесторів нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції буде важко. Тому потрібні реформи, які б стимулювали надходження інвестицій в аграрний сектор. Сільське господарство може вивести Україну з кризи в найближчі роки. Частка агропромислового комплексу у ВВП України наближається до позначки 20 %, що припускає збільшення надходжень до бюджету.

Сьогодні левову частку поставок продукції в Євросоюз становить сільськогосподарська продукція. Наразі є серйозні передумови для суттєвого розширення експорту української сільськогосподарської продукції і значний резерв нарощування присутності на ринках країн Африки, Близького Сходу та Азії, серед яких найбільш перспективними є Японія, Південна Корея, В'єтнам, Пакистан, Бангладеш, Ірак та Китай.

Таким чином, проведений аналіз показав, що період переходу вітчизняної економіки в ринкову сферу як надав безмежне коло можливостей для країни, так і створив велике число перешкод на шляху до формування конкурентоспроможного ринку. Так, останніми роками економічна та соціальна сфери України характеризуються низьким рівнем залучення інвестицій в усі галузі національного виробництва, насиченістю вітчизняного ринку імпортною продукцією, зниженням сукупного платоспроможного попиту та обсягів валового внутрішнього продукту, високою вартістю всіх видів ресурсів.

Ведення великотоварного виробництва в умовах важкого фінансового становища, нестачі матеріальних ресурсів і технічного забезпечення призводять до того, що на фермах вибувають в першу чергу високопродуктивні тварини, які більшою мірою схильні до різних захворювань.

Переважає більшість європейських країн, а також США, мають співвідношення даних галузей сільського господарства на рівні приблизно 50 : 50. Окремі країни світу, такі як Аргентина, Данія мають більшу питому вагу галузі тваринництва (90:10).

Аналіз загального стану в сільськогосподарських підприємствах доводить, що перші кроки у напрямку відродження галузі тваринництва позитивні, про що свідчать дані по продуктивності худоби та птиці у сільськогосподарських підприємствах, які зведені у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**Продуктивність худоби і птиці в сільськогосподарських підприємствах України, кг**

|   | Роки  |       |       |       |       |       |       |       |       | Відхилення<br>2018р. від<br>2010р., +/- |
|---|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|---|
|   | 2010р | 2011р | 2012р | 2013р | 2014р | 2015р | 2016р | 2017р | 2018р |   |
| <b>Середній річний удій молока від однієї корови, кг</b>  |       |       |       |       |       |       |       |       |       |   |
| Господарства усіх категорій                               | 4082  | 4174  | 4361  | 4446  | 4508  | 4644  | 4735  | 4820  | 4922  | 840                                     |
| Сільськогосподарські підприємства                         | 3975  | 4109  | 4676  | 4827  | 5027  | 5352  | 5643  | 6025  | 6190  | 2215                                    |
| Господарства населення                                    | 4110  | 4192  | 4276  | 4343  | 4363  | 4437  | 4473  | 4480  | 4559  | 449                                     |
| <b>Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг</b> |       |       |       |       |       |       |       |       |       |   |
| Господарства усіх категорій                               | 3,4   | 3,4   | 3,3   | 3,2   | 3,0   | 2,9   | 2,8   | 2,8   | 2,7   | -0,7                                    |
| Сільськогосподарські підприємства                         | 2,3   | 2,2   | 1,9   | 1,8   | 1,6   | 1,7   | 1,6   | 1,6   | 1,5   | -0,8                                    |
| Господарства населення                                    | 3,8   | 3,8   | 3,8   | 3,6   | 3,5   | 3,3   | 3,2   | 3,2   | 3,0   | -0,8                                    |
| <b>Середня річна несучість курей-несучок, шт.</b>         |       |       |       |       |       |       |       |       |       |   |
| Сільськогосподарські підприємства                         | 281   | 286   | 293   | 289   | 276   | 252   | 263   | 278   | 285   | 4                                       |
| <b>Середньодобовий приріст ВРХ, г</b>                     |       |       |       |       |       |       |       |       |       |   |
| Сільськогосподарські підприємства                         | 414   | 424   | 439   | 438   | 427   | 439   | 426   | 432   | 436   | 22                                      |
| <b>Середньодобовий приріст свиней, г</b>                  |       |       |       |       |       |       |       |       |       |   |
| Сільськогосподарські підприємства                         | 108   | 108   | 108   | 109   | 110   | 112   | 109   | 111   | 112   | 4                                       |

Джерело: розраховано автором на основі [170-174,189]

Спостерігається тенденція до підвищення середньодобового приросту великої рогатої худоби на 22 г, з 414 г у 2010 році до 436 г у 2018 році (відношення 2018 р. до 2010 р. становило 105,3%). Стабільно зростає середньодобовий приріст свиней, з 108 г у 2010 році до 112 г у 2018 році (відношення 2018 р. до 2010 р. становило 103,7%).

Середньорічний удій молока від однієї корови зріс на 840 кг порівняно з 2010 роком, та у 2018 році становив 4922 кг. Від однієї курки-несучки підприємства у 2018 році одержували по 285 яєць, що на 1,4% більше порівняно з 2010 роком.

Для характеристики забезпеченості тварин кормами використовуються також показники, які одержують у результаті порівняння наявних кормів на одну голову в кормових одиницях, перетравному протеїні та інших поживних речовинах із зоотехнічними нормами на одну голову по видах тварин або в цілому по всьому поголів'ю тварин на одну умовну голову.

Таблиця 2.11

**Витрати кормів на годівлю поголів'я тварин, к.од.**

| Показники   | Роки   |        |        |        |        |        |        | Відношен<br>ня 2018р.<br>до 2010р.,<br>% |
|---|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--|
|   | 2010р. | 2013р. | 2014р. | 2015р. | 2016р. | 2017р. | 2018р. |  |
| Господарства усіх категорій   |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Усього, млн т   | 33,9   | 34,6   | 32,5   | 31,0   | 30,4   | 29,7   | 29,2   | 86,1                                     |
| у т.ч.<br>концентровані   | 14,8   | 15,5   | 14,8   | 14,7   | 14,4   | 14,1   | 14,1   | 95,3                                     |
| У розрахунку<br>на одну<br>умовну<br>голову великої<br>рогатої<br>худоби, ц | 31,01  | 30,85  | 30,53  | 30,78  | 31,23  | 31,18  | 29,35  | 94,6                                     |
| Сільськогосподарські підприємства   |        |        |        |        |        |        |        |  |
| Усього, млн т   | 11,8   | 12,2   | 11,8   | 11,9   | 11,7   | 11,5   | 11,8   | 100,0                                    |
| у т.ч.<br>концентровані   | 7,9    | 8,6    | 8,4    | 8,7    | 8,6    | 8,4    | 8,8    | 111,4                                    |
| У розрахунку<br>на одну<br>умовну<br>голову великої<br>рогатої<br>худоби. ц | 26,73  | 25,60  | 25,08  | 26,46  | 27,32  | 27,26  | 26,32  | 98,5                                     |

Джерело: розраховано автором на основі [170-174, 189]

Як бачимо з таблиці 2.11 витрати кормів на годівлю поголів'я тварин по господарствам усіх категорій у 2018 році зменшились на 4,7 млн т порівняно з 2010 роком та становили 29,2 млн т, оскільки зменшились

витрати у розрахунку на одну умовну голову великої рогатої худоби на 1,66 ц та у 2018 році становили 29,35 ц.

З метою розвитку галузі тваринництва в Україні необхідно працювати над її новою структурою. На сьогодні розвиток тваринництва в Україні є одним із пріоритетних напрямків. Саме тому держава розпочала активну підтримку агропромислового комплексу, зокрема галузі тваринництва.

Найбільша кількість господарств нараховується в Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській областях, найменша – у Рівненській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Волинській областях.

В обробітку фермерських господарств перебуває 4,6 млн га або 22,9% від загального землекористування сільськогосподарськими підприємствами, у середньому на одне господарство припадає 134,2 га сільгоспугідь.

Із загальної кількості діючих фермерських господарств 28 664 одиниці мають в обробітку земельні ділянки площею до 500 га, що становить майже 84% від загальної кількості фермерських господарств по Україні.

Загальна чисельність працівників у фермерських господарствах складала 96,7 тис. осіб, у тому числі: членів фермерських господарств – 35,3 тис. осіб або 36,5%, найманих – 61,3 тис. осіб (63,5%).

Найбільша кількість працюючих у фермерських господарствах зосереджена у регіонах з найбільшою концентрацією фермерських господарств із найбільшими площами землекористування. Розрахунково на 100 га сільськогосподарських угідь припадає в середньому два працівники.

В загальній структурі виробництва валової продукції сільськогосподарства частка фермерських господарств залишається незначною – на рівні 6–8% у рік. При цьому основний обсяг власної сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами генерується в галузі рослинництва (понад 90%), яка користується підвищеним попитом і є найбільш прибутковою.

Сільськогосподарську діяльність у Хмельницькій області провадять 1905 господарюючих суб'єктів, у тому числі 1413 фермерських господарств понад 306 тисяч особистих селянських господарств у користуванні яких знаходиться 329,2 тис. га землі. У сільськогосподарських підприємствах зайнято близько 27 тис. осіб.

Збільшення виробництва продукції (молока, м'яса, яєць) до кількості, що забезпечить її споживання на рівні раціональних норм є основним пріоритетом розвитку галузі тваринництва. Здійснення цього стане можливим за рахунок будівництва, реконструкції великих тваринницьких комплексів і ферм, розвитку кооперативного руху.

У 2018 році будівельні роботи здійснювались сільськогосподарськими підприємствами на таких об'єктах в тваринництві: молочнотоварних фермах ТОВ НВА «Перлина Поділля» (друга черга реконструкції) смт. Білогір'я, ФГ «Бізон-1» с. Сахнівці Старокостянтинівського району; на свинокомплексах: ТОВ «Камчатка» (четвертий модуль) с.Теліжинці Ізяславського району, ФГ «Династія», с. Йосипівка Старокостянтинівського району, ТОВ «Нові аграрні технології», с. Олещин, Хмельницького району.

Було введено в дію свинокомплекси у с. Свіршківці Чемеровецького, с. Доброгорща Хмельницького, с. Зайчки та с. Постолівка Волочиського районів в ПП «Аграрна компанія 2004». У ТОВ «Адамівка Агро» Віньковецького району завершено реконструкцію приміщень потужністю на 600 гол. свиней для відгодівлі, приміщення для утримання молодняку ВРХ на 200 гол. ТОВ «Лани Віньковеччини», приміщення молочно-товарної ферми на 100 гол. корів ФГ «Повха М.В.» с. Пилявка Старосинявського району та вівчарника на 900 гол. овець у ТОВ «Піліgrim» Кам'янець-Подільського району.

Для збільшення виробництва продукції даної галузі є всі потенційні можливості у Хмельницькій області. По всіх категоріях господарств у 2018 році утримувалося – 230,3 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі – 130,4 тис. корів; свиней – 324,6 тис. голів; овець та кіз 27,3 тис. гол; птиці –

7,1 млн голів. По всіх категоріях господарств реалізовано 97,5 тис. тонн м'яса, вироблено 625,0 тис. тонн молока, 1089,8 млн штук яєць, 6 тонн вовни.

Якщо розглядати Кам'янець-Подільський район, то з таблиці 2.12 бачимо, що показники виробництва валової продукції тваринництва по району зросли у 2018 році на 218,8% порівняно з 2010 роком.

*Таблиця 2.12*

**Показники виробництва валової продукції тваринництва  
по Кам'янець-Подільському району Хмельницької області, тис. грн**

| Галузь                     | 2010 р.  | 2011 р.  | 2012 р.  | 2013 р.  | 2014 р.  | 2015 р.  | 2016 р.  | 2017 р.  | 2018 р.  | Відношення<br>2018 р<br>до<br>2010р,<br>% |
|----------------------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|---|
| Тваринництво, всього       | 214798,8 | 235653,2 | 452828   | 793919,7 | 897439,2 | 782308,2 | 496275,4 | 565077,1 | 470297,9 | 218,8                                     |
| виращування худоби і птиці | 214749,5 | 57984,2  | 51058,3  | 67325,1  | 124771   | 86139,0  | 54408,0  | 44859,2  | 57311,9  | 26,7                                      |
| молоко                     | 5000,9   | 12155,5  | 15500,5  | 16895,7  | 17278,6  | 16739,1  | 14038,9  | 11015,5  | 9544,2   | 190,9                                     |
| яйця                       | 44337,5  | 165513,5 | 386269,2 | 709698,8 | 755389,6 | 679430,1 | 427828,5 | 509202,5 | 403441,8 | 91  |

Джерело: розраховано автором на основі ф. №24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин» по Кам'янець-Подільському району

Незважаючи на те, що виращування худоби і птиці зменшилось на 26,7% у 2018 році відносно 2010 року та становило 57311,9 тис. грн (у 2010 році відповідно 214749,5 тис. грн), ріст галузі склали показники виробництва молока - 90,9 % у відношенні 2018 року до 2010 року( з 5000,9 тис. грн у 2010 році до 9544,2 тис. грн у 2018 році), а також спостерігалось значне збільшення виробництва яйця - 91% (з 44337,5 тис. грн у 2010 році до 403441,8 тис. грн у 2018 році).

Виникає об'єктивна потреба змінити стратегію ведення тваринництва з наданням першочергового значення розвитку тваринництва в

індивідуальному секторі та збереженню чисельності поголів'я ВРХ м'ясних порід, а саме:

- створення сімейних ферм та підтримка особистих селянських господарств з виробництва та переробки тваринницької продукції;
- зниження собівартості та трудомісткості виробленої продукції шляхом запровадження прогресивних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, та оновлення матеріально-технічного оснащення;
- підвищенні продуктивності та генетичної якості тварин шляхом заміни наявного поголів'я племінними телицями та нетелями;

На всіх етапах розвитку виробництва галузі тваринництва, ми вважаємо за необхідне дотримуватись наступних напрямків:

- організаційного - роз'яснювати необхідність створення кооперативів, асоціацій, спілок, комунальних підприємств, через які реалізовувати продукцію галузі на переробні підприємства, обминаючи посередників;
- технологічного – навчати: як утримувати, годувати поголів'я і забезпечити отримання продукції, яка б відповідала існуючим вимогам в Україні та Європейському Союзу;
- екологічного – виробництво продукції галузі без використання препаратів, кормів, речовин, що негативно впливають на якість продукції;
- економічного – розробити умови прибуткового ведення невеликих господарств, вивчення основ підприємницької діяльності тощо;
- юридичного – роз'яснення чинного законодавства, щодо тваринництва, та пояснення наслідків вступу України до СОТ.

В процесі з виробниками тваринницької продукції можуть виникнути інші напрямки, наприклад створення дрібних переробних підприємств для виробництва окремих продуктів, що мають попит на ринку.

Тому, можуть бути додаткові напрямки переробки, які вимагають втручання організаційних та навчальних заходів.

## **2.2. Сучасний стан інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва**

Сучасний розвиток агропромислових підприємств та галузі загалом, неможливий без впровадження та використання інновацій та техніко-технологічних рішень, оскільки рівень активізації останніх визначають загальний рівень конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Адже всеохоплююче впровадження інновацій сприяє підвищенню продуктивності праці, економії різних видів ресурсів, скороченню витрат та зниженню собівартості аграрнопродовольчої продукції, нарощуванню обсягів і підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва, що впливає на залучення інвестицій. Нині основним викликом світових інноваційно-технологічних процесів є розвиток сільського господарства, який спрямований на динамічність агровиробництва за рахунок використання передових технологій, безпечність деяких з них досі не досліджена детально.

Ринкова трансформація аграрного сектору України призвела до появи приватних форм власності, різних форм господарювання та широкого включення в економіку підприємств елементів ринкових відносин.

Зміни економічної ситуації потребують корінних перетворень щодо організації конкурентоспроможного виробництва продукції, як в галузях, так і на підприємствах, спроможних вести жорстку конкурентну боротьбу, швидко і адекватно реагувати на постійні зміни ринку, мобільно переходити на випуск нових видів високоякісної продукції, забезпечувати ефективність діяльності, як виробників, так і переробників.

Узагальнюючи наукові праці з розгляду методів державної підтримки інноваційної діяльності, можна виокремити європейський, американський та японський підходи до активізації інноваційної діяльності (табл. 2.13).



Таблиця 2.13

## Зарубіжний досвід державної підтримки інноваційної діяльності

| Назва країни   | Державна підтримка інноваційної діяльності   |  | Основні організаційні структури інноваційного процесу  |
|----------------|--|--|--|
|                | Організаційні структури інституційної підтримки  | Форми стимулювання   |  |
| 1              | 2  | 3  | 4  |
| США            | Адміністрація у справах малого бізнесу, Національний науковий фонд, Федеральні відомства, національна мережа центрів упровадження нових технологій, американська асоціація розвитку науки, адміністрація технологій, Національна дослідна рада, Національний інститут стандартів та технологій, Національна служба технічної інформації, Управління технологічної політики | Пільгове оподаткування, інвестиційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, викреслення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми оподаткованого доходу | Мережа технологічного капіталу (МКТ), технополіси, науково-технічні парки, квазіризикова форма організації корпорацій, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації, бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, науково-інженерні центри, спільні промислово-університетські дослідні центри, венчурні фірми |
| Японія         | Державні фонди для заохочення науково-дослідної діяльності, Фонд сприяння малим і середнім венчурним підприємствам, Корпорація фінансування малого бізнесу, Центр сприяння розвитку підприємств  | Пільгові кредити, пільгове оподаткування, субсидії   | Японська корпорація розвитку досліджень, технополіси, науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації  |
| Франція        | Спеціальна урядова організація (ІНОДЕВ), Французьке товариство сприяння венчурному капіталу, Національний центр наукових досліджень, Національне агентство з упровадження досліджень АНвар, Національне агентство перспективних досліджень, державно-приватний банк для фінансування малого інноваційного бізнесу, науково-технічний фонд тощо                             | Дотації, субсидії, довгострокові позики, податкові кредити, кредитні гарантії, пільгове оподаткування  | Технополіси, технопарки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, центри передачі технологій  |
| Німеччина      | Консорціуми малого інноваційного бізнесу, державні спеціалізовані банки – Банк кредитів на відтворення та Німецький банк вирівнювання, Міністерство економіки, Міністерство наукових досліджень та технологій, Федерація промислових дослідницьких асоціацій, Патентний центр  | Цільові безоплатні субсидії, дотації, оплата витрат на технічну експертизу, пільгові кредити, система страхування кредитів, податкові знижки і пільги, прискорена амортизація, цільові банківські кредити  | Науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, технополіси  |
| Великобританія | Рада з науки та техніки, урядові ради за напрямками досліджень та ін.  | Пільгове оподаткування, субсидії, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг), кредитні гарантії   | Британська технологічна група, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-технічні парки, венчурні фірми, науково-дослідні консорціуми   |

Джерело: складено автором на основі [87]

Країни, які досягли високих темпів економічного зростання за рахунок інноваційного чинника, Японія, США, Німеччина, Франція, Великобританія, відповідають цій вимозі.

Інноваційна модель розвитку потребує витрат на фінансування науки не менше 2% ВВП (в Україні цей показник становить 0,3%).

Інноваційний шлях розвитку є однією з актуальних проблем України,

формує здатність аграрних підприємств конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках і допомагає уникнути економічної кризи.

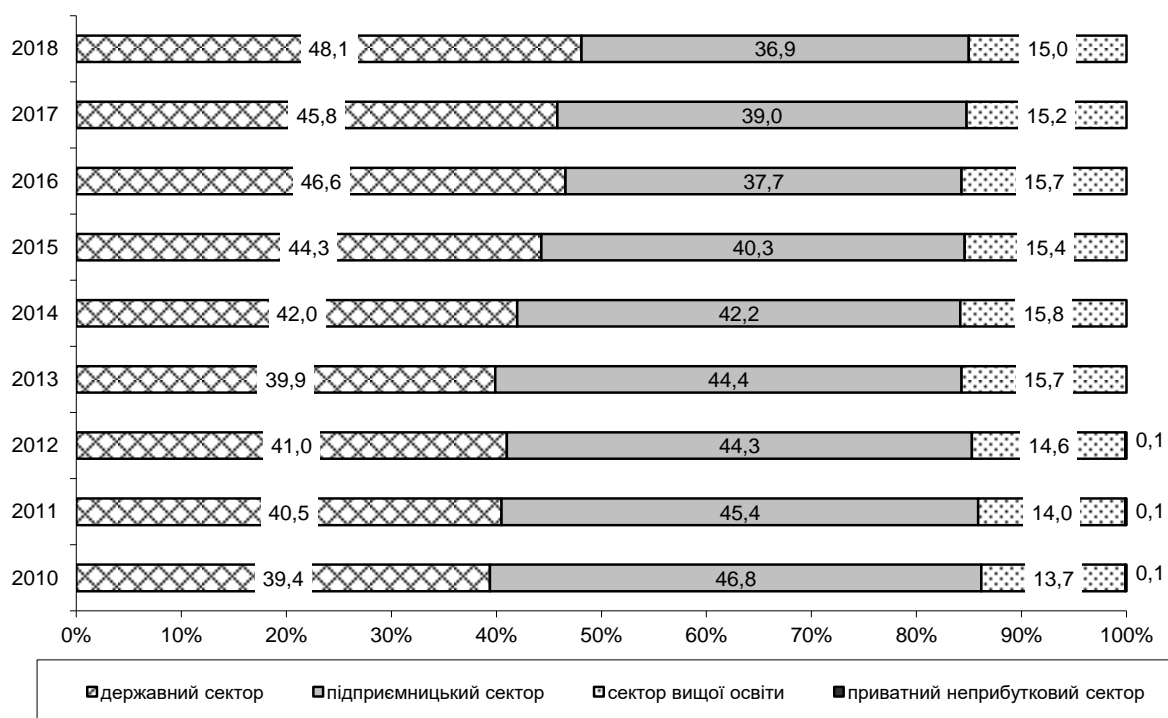
Таблиця 2.14

**Організації, які здійснювали наукові дослідження і розробки, за секторами діяльності, од.**

|                                | 2010 р.     | 2015 р.    | 2016 р.    | 2017 р.    | 2018 р.    |
|--------------------------------|-------------|------------|------------|------------|------------|
| <b>Усього</b>                  | <b>1303</b> | <b>978</b> | <b>972</b> | <b>963</b> | <b>950</b> |
| державний сектор               | 514         | 433        | 453        | 376        | 457        |
| підприємницький сектор         | 610         | 394        | 366        | 441        | 351        |
| сектор вищої освіти            | 178         | 151        | 153        | 146        | 142        |
| приватний неприбутковий сектор | 1           | —          | —          | —          | —          |

Джерело: побудовано на основі [146]

Упродовж 2018 року наукові дослідження і розробки в Україні виконували 950 організації, що значно менше, ніж у 2010 році.



**Рис. 2.1. Розподіл кількості організацій, що здійснювали наукові дослідження і розробки, за секторами діяльності**

Джерело: побудовано на основі [146]

Найбільший відсоток організацій, що здійснювали наукові дослідження і розробки, за секторами діяльності відносилися до державного сектору економіки - 48,1%, підприємницького – 36,9%, вищої освіти – 15,0%.

Таблиця 2.15

**Організації, які здійснювали наукові дослідження і розробки,  
за регіонами, од.**

|                           | 2010        | 2015       | 2016       | 2017       | 2018       |
|---------------------------|-------------|------------|------------|------------|------------|
| <b>Україна</b>            | <b>1303</b> | <b>978</b> | <b>972</b> | <b>963</b> | <b>950</b> |
| Автономна Республіка Крим | 44          | ...        | ...        | ...        | ...        |
| <b>області</b>            |             |            |            |            |            |
| Вінницька                 | 25          | 19         | 20         | 22         | 21         |
| Волинська                 | 12          | 10         | 10         | 9          | 9          |
| Дніпропетровська          | 78          | 58         | 58         | 54         | 56         |
| Донецька                  | 65          | 20         | 15         | 18         | 17         |
| Житомирська               | 9           | 9          | 9          | 9          | 9          |
| Закарпатська              | 16          | 10         | 9          | 8          | 8          |
| Запорізька                | 33          | 26         | 30         | 31         | 26         |
| Івано-Франківська         | 23          | 18         | 17         | 17         | 14         |
| Київська                  | 36          | 26         | 28         | 30         | 30         |
| Кіровоградська            | 15          | 15         | 15         | 15         | 15         |
| Луганська                 | 41          | 17         | 14         | 15         | 12         |
| Львівська                 | 82          | 68         | 73         | 75         | 72         |
| Миколаївська              | 44          | 25         | 25         | 26         | 24         |
| Одеська                   | 59          | 49         | 47         | 48         | 46         |
| Полтавська                | 24          | 20         | 21         | 22         | 20         |
| Рівненська                | 14          | 12         | 11         | 11         | 11         |
| Сумська                   | 17          | 15         | 16         | 16         | 14         |
| Тернопільська             | 14          | 11         | 13         | 13         | 12         |
| Харківська                | 198         | 166        | 160        | 149        | 141        |
| Херсонська                | 28          | 16         | 20         | 21         | 19         |
| Хмельницька               | 6           | 8          | 8          | 8          | 8          |
| Черкаська                 | 28          | 20         | 20         | 20         | 20         |
| Чернівецька               | 24          | 20         | 19         | 18         | 18         |
| Чернігівська              | 22          | 15         | 15         | 14         | 14         |
| м. Київ                   | 333         | 305        | 299        | 294        | 314        |
| Севастополь               | 13          | ...        | ...        | ...        | ...        |

Джерело: побудовано на основі [146]

Майже третина загальної кількості наукових організацій розташована у м.Києві, 15,5% – у Харківській, 7,8% – Львівській, 5,6% – Дніпропетровській та 5,0% – в Одеській областях.

Таблиця 2.16

**Основні показники діяльності наукових організацій**

|  | 2010   | 2011   | 2012   | 2013    | 2014   | 2015    | 2016    | 2017    | 2018    |
|--|--------|--------|--------|---------|--------|---------|---------|---------|---------|
| <b>Кількість організацій, які здійснювали НДР</b>              |        |        |        |         |        |         |         |         |         |
| Усього, одиниць  | 1303   | 1255   | 1208   | 1143    | 999    | 978     | 972     | 963     | 950     |
| <b>Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР</b>         |        |        |        |         |        |         |         |         |         |
| Усього, осіб   | 182484 | 175330 | 164340 | 155386  | 136123 | 122504  | 97912   | 94274   | 88128   |
| % до загальної кількості зайнятого населення                   | 0,95   | 0,91   | 0,85   | 0,80    | 0,75   | 0,75    | 0,60    | 0,58    | 0,54    |
| дослідники   | 133744 | 130403 | 122106 | 115806  | 101440 | 90249   | 63694   | 59392   | 57630   |
| % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР | 73,3   | 74,4   | 74,3   | 74,5    | 74,5   | 73,7    | 65,1    | 63,0    | 65,4    |
| % до загальної кількості зайнятого населення техніки           | 0,70   | 0,68   | 0,63   | 0,60    | 0,56   | 0,55    | 0,39    | 0,37    | 0,35    |
|  | 20113  | 17260  | 15509  | 14209   | 12299  | 11178   | 10000   | 9144    | 8553    |
| % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР | 11,0   | 9,8    | 9,4    | 9,2     | 9,0    | 9,1     | 10,2    | 9,7     | 9,7     |
| % до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР | 15,7   | 15,8   | 16,3   | 16,3    | 16,5   | 17,2    | 24,7    | 27,3    | 24,9    |
| <b>Внутрішні витрати на виконання НДР</b>                      |        |        |        |         |        |         |         |         |         |
| Усього, млн.грн  | 8107,1 | 8513,4 | 9419,9 | 10248,5 | 9487,5 | 11003,6 | 11530,7 | 13379,3 | 16773,7 |
| фундаментальні наукові дослідження                             | 2175,0 | 2200,8 | 2615,3 | 2698,2  | 2452,0 | 2460,2  | 2225,7  | 2924,5  | 3756,5  |
| % до внутрішніх витрат на виконання НДР                        | 26,8   | 25,9   | 27,8   | 26,3    | 25,9   | 22,4    | 19,3    | 21,9    | 22,4    |
| прикладні наукові дослідження                                  | 1589,4 | 1813,9 | 2023,2 | 2061,4  | 1882,7 | 1960,6  | 2561,2  | 3163,2  | 3568,3  |
| % до внутрішніх витрат на виконання НДР                        | 19,6   | 21,3   | 21,5   | 20,1    | 19,8   | 17,8    | 22,2    | 23,6    | 21,3    |
| науково-технічні (експериментальні) розробки                   | 4342,7 | 4498,7 | 4781,4 | 5488,9  | 5152,8 | 6582,8  | 6743,8  | 7291,6  | 9448,9  |
| % до внутрішніх витрат на виконання НДР                        | 53,6   | 52,8   | 50,7   | 53,6    | 54,3   | 59,8    | 58,5    | 54,5    | 56,3    |

Джерело: побудовано на основі [146]

Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР у 2010 р. становила 182 484 осіб, що складало 0,95 % до загальної кількості зайнятого населення,

тоді як у 2018 р. цей показник знизився на 94 356 осіб, та склав 0,54%. Незважаючи на значне скорочення кількості організацій, які займаються науковими дослідженнями і розробками у 2018 р. загальний обсяг витрат на виконання НДР становив 16 773,7 млн грн, що на 8 666,7 млн грн перевищив показник 2010 р., та власними силами організацій – 16 773,7 млн грн, що на 814,4 млн грн більше за показник 2010 року.

Таблиця 2.17

**Інноваційна активність підприємств з розподілом за середньою кількістю працівників; од.**

|                                  | Кількість підприємств, од | У тому числі                          |                           |   |                           |   |                           |
|----------------------------------|---------------------------|---------------------------------------|---------------------------|---|---------------------------|---|---------------------------|
|                                  |                           | Інноваційно активних підприємств, од. | % від загальної кількості | З них   |                           |   |                           |
|                                  |                           |                                       |                           | Підприємства з технологічними (продуктовими та/або процесовими) інноваціями | % від загальної кількості | Підприємства тільки з нетехнологічними (маркетинговими та/або організаційними) інноваціями, од. | % від загальної кількості |
| <b>2014–2016 р.р. Усього</b>     | <b>27726</b>              | <b>5095</b>                           | <b>18,4</b>               | <b>3278</b>   | <b>64,3</b>               | <b>1817</b>   | <b>35,7</b>               |
| Малі                             | 20339                     | 3020                                  | 14,8                      | 1774  | 58,7                      | 1246  | 41,3                      |
| Середні                          | 5702                      | 1407                                  | 24,7                      | 974   | 69,2                      | 433   | 30,8                      |
| Великі                           | 1685                      | 668                                   | 39,6                      | 530   | 79,3                      | 138   | 20,7                      |
| Інші види економічної діяльності | 14911                     | 2497                                  | 16,7                      | 1419  | 56,8                      | 1078  | 43,2                      |
| Малі                             | 11949                     | 1783                                  | 14,9                      | 982   | 55,1                      | 801   | 44,9                      |
| Середні                          | 2465                      | 565                                   | 22,9                      | 335   | 59,3                      | 230   | 40,7                      |
| Великі                           | 497                       | 149                                   | 30,0                      | 102   | 68,5                      | 47  | 31,5                      |
| <b>2016–2018 р.р. Усього</b>     | <b>29129</b>              | <b>8173</b>                           | <b>28,1</b>               | <b>2937</b>   | <b>35,9</b>               | <b>5236</b>   | <b>64,1</b>               |
| Малі                             | 21170                     | 5097                                  | 24,1                      | 1486  | 29,2                      | 3611  | 70,8                      |
| Середні                          | 6123                      | 2140                                  | 35,0                      | 907   | 42,4                      | 1233  | 57,6                      |
| Великі                           | 1836                      | 936                                   | 51,0                      | 544   | 58,1                      | 392   | 41,9                      |
| Інші види економічної діяльності | 15367                     | 4113                                  | 26,8                      | 952   | 23,1                      | 3161  | 76,9                      |
| Малі                             | 12141                     | 2969                                  | 24,5                      | 640   | 21,6                      | 2329  | 78,4                      |
| Середні                          | 2624                      | 874                                   | 33,3                      | 219   | 25,1                      | 655   | 74,9                      |
| Великі                           | 602                       | 270                                   | 44,9                      | 93  | 34,4                      | 177   | 65,6                      |

Джерело: побудовано на основі [146]

Розглядаючи інноваційну діяльність підприємств з розподілом за середньою кількістю працівників (табл. 2.17) бачимо, що за іншими видами економічної діяльності, в які входить сільське господарство, у 2016-2018 р.р.

значно зросла кількість інноваційно активних підприємств порівняно з періодом 2014-2016 р.р., що було пов'язано із деякою стабілізацією економіки країни та виявилось можливим визначити тенденції інноваційної активності різних за розмірами підприємств.

Зокрема, якщо у 2014-2016 р.р. рівень інноваційної активності підприємств становив 27726 одиниць, з яких 18% складали інноваційно активні підприємства (від загальної кількості інноваційно активних підприємств 64,3% склали підприємства з технологічними (продуктовими та/або процесовими) інноваціями та 35,7% підприємства тільки з нетехнологічними (маркетинговими та/або організаційними) інноваціями), то у 2016-2018 р.р. рівень інноваційної активності підприємств становив 29129 одиниць.

Тобто у вказаний період спостерігаємо тенденцію до значного зростання показника, оскільки інноваційно активні підприємства склали 28,1% від загальної кількості підприємств, та з інноваційно активних підприємств 35,9% склали підприємства з технологічними (продуктовими та/або процесовими) інноваціями та 64,1% - підприємства тільки з нетехнологічними (маркетинговими та/або організаційними) інноваціями.

Враховуючи те, що на сучасному етапі в Україні маркетингові та організаційні інновації не набули значного поширення та рідко реалізуються відокремлено від інших їх видів, тому й формування бази статистичних даних здійснюється лише у розрізі продуктових і технологічних (процесних) інновацій.

Стосовно підприємств з технологічними інноваціями, можна відмітити наявність динаміки до зростання кількості підприємств, разом з тим темпи їх зростання є невисокими і загалом можна зробити висновок про низький рівень упровадження нових технологічних процесів в Україні.

Недостатній рівень упровадження інновацій на вітчизняних підприємствах негативно впливає на результативність їх діяльності.

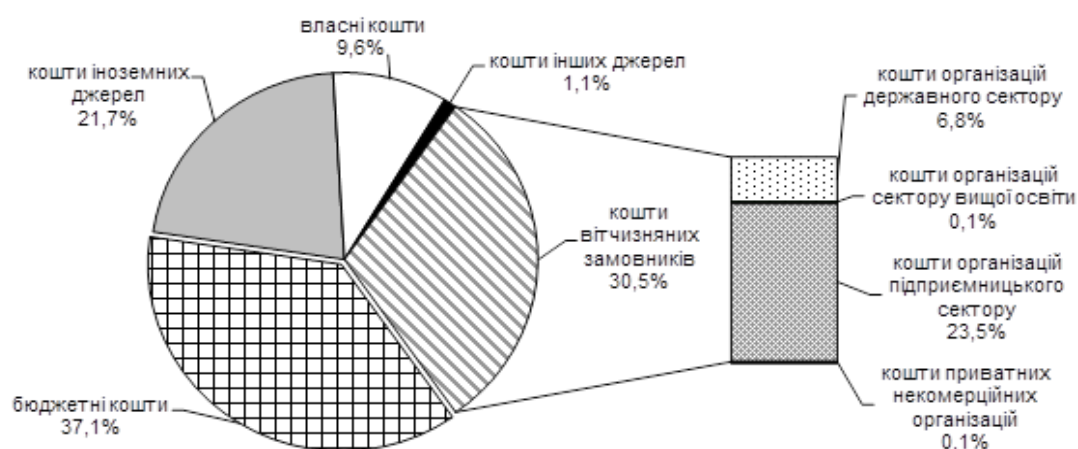
Таблиця 2.18

**Джерела фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок, тис. грн.**

|  | 2010 р.          | 2015 р.           | 2016 р.           | 2017 р.           | 2018 р.           | Відхилення<br>2018р. від<br>2010р., +/- |
|--|------------------|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|---|
| <b>Усього</b>                              | <b>8107057,4</b> | <b>11001889,5</b> | <b>11530697,5</b> | <b>13379292,4</b> | <b>16773724,5</b> | <b>8666667,1</b>                        |
| кошти бюджету                              | 3647370,1        | 3992167,8         | 3910777,9         | 4896372,4         | 6222735,4         | 2575365,3                               |
| з них державного бюджету                   | 3603254,2        | 3915356,4         | 3700856,5         | 4740059,9         | 6020886,6         | 2417632,4                               |
| власні кошти                               | 795642,7         | 2783319,2         | 1146032,5         | 1340848,1         | 1610011,8         | 814369,1                                |
| кошти організацій державного сектору       | 264879,5         | 281614,6          | 361549,5          | 718655,6          | 1141575,7         | 876696,2                                |
| кошти організацій підприємницького сектору | 1237675,6        | 1713368,4         | 3369509,9         | 3007748,7         | 3947379,8         | 2709704,2                               |
| кошти організацій сектору вищої освіти     | 4755,2           | 3702,8            | 7374,7            | 8860,1            | 6764,9            | 2009,7                                  |
| кошти приватних некомерційних організацій  | 9729,4           | 141,7             | 2797,4            | 2838,2            | 21276,7           | 11547,3                                 |
| кошти іноземних джерел                     | 2092306,8        | 2077566,1         | 2550345,8         | 3262844,1         | 3642585,7         | 1550278,9                               |
| кошти інших джерел                         | 54698,1          | 150008,9          | 182309,8          | 141125,2          | 181394,5          | 126696,4                                |

Джерело: побудовано на основі [146]

За попередніми розрахунками, питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,45%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16%.



**Рис. 2.2. Розподіл фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок за джерелами фінансування у 2018 році**  
Джерело: побудовано на основі [146]

За даними 2017 року, частка обсягу витрат на НДР у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,06%.

Таблиця 2.19

**Питома вага витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП (за даними Євростату), у відсотках**

|                   | 2010        | 2011        | 2012        | 2013        | 2014        | 2015        | 2016        | 2017        |
|-------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| ЄС 28             | 1,93        | 1,97        | 2,01        | 2,02        | 2,03        | 2,04        | 2,03        | 2,06        |
| Болгарія          | 0,56        | 0,53        | 0,60        | 0,63        | 0,79        | 0,96        | 0,78        | 0,75        |
| Естонія           | 1,58        | 2,31        | 2,12        | 1,72        | 1,45        | 1,49        | 1,28        | 1,29        |
| Іспанія           | 1,35        | 1,33        | 1,29        | 1,27        | 1,24        | 1,22        | 1,19        | 1,20        |
| Латвія            | 0,61        | 0,70        | 0,66        | 0,61        | 0,69        | 0,63        | 0,44        | 0,51        |
| Литва             | 0,78        | 0,90        | 0,89        | 0,95        | 1,03        | 1,04        | 0,85        | 0,89        |
| Німеччина         | 2,71        | 2,80        | 2,87        | 2,82        | 2,87        | 2,92        | 2,94        | 3,02        |
| Польща            | 0,72        | 0,75        | 0,88        | 0,87        | 0,94        | 1,00        | 0,97        | 1,03        |
| Румунія           | 0,46        | 0,50        | 0,48        | 0,39        | 0,38        | 0,49        | 0,48        | 0,50        |
| Словаччина        | 0,62        | 0,66        | 0,80        | 0,82        | 0,88        | 1,18        | 0,79        | 0,88        |
| Словенія          | 2,06        | 2,42        | 2,57        | 2,58        | 2,37        | 2,20        | 2,00        | 1,86        |
| Угорщина          | 1,15        | 1,19        | 1,26        | 1,39        | 1,35        | 1,36        | 1,21        | 1,35        |
| Чеська Республіка | 1,34        | 1,56        | 1,78        | 1,90        | 1,97        | 1,93        | 1,68        | 1,79        |
| <b>Україна</b>    | <b>0,75</b> | <b>0,65</b> | <b>0,67</b> | <b>0,70</b> | <b>0,60</b> | <b>0,55</b> | <b>0,48</b> | <b>0,45</b> |

Джерело: побудовано на основі [146]

Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Німеччині – 3,02%, Словенії – 1,86%, Чеській Республіці – 1,79%. Загальні витрати на інновації у 2018 р. склали 100%, з них 68,1 % - придбання становлять витрати на придбання машин, обладнання та про-грамного забезпечення та 0,4 % придбання інших зовнішніх знань (табл.2.20).

Таблиця 2.20

**Витрати на інновації за напрямками інноваційної діяльності**

|   | Витрати, млн.грн |        |         | у % до загального обсягу |       |       |
|---|------------------|--------|---------|--------------------------|-------|-------|
|   | 2015             | 2017   | 2018    | 2015                     | 2017  | 2018  |
| <b>Усього</b>   | 13813,7          | 9117,5 | 12180,1 | 100,0                    | 100,0 | 100,0 |
| у тому числі на   |                  |        |         |                          |       |       |
| внутрішні НДР   | 1834,1           | 1941,3 | 2706,2  | 13,3                     | 21,3  | 22,2  |
| зовнішні НДР  | 205,4            | 228,5  | 502,6   | 1,5                      | 2,5   | 4,1   |
| придбання машин, обладнання та програмного забезпечення | 11141,3          | 5898,8 | 8291,3  | 80,6                     | 64,7  | 68,1  |
| придбання інших зовнішніх знань                         | 84,9             | 21,8   | 46,1    | 0,6                      | 0,2   | 0,4   |
| інше  | 548,0            | 1027,1 | 633,9   | 4,0                      | 11,3  | 5,2   |

Джерело: побудовано на основі [146]



У 2018 році із загального обсягу витрат 16773724,5 тис. грн були спрямовані на виконання фундаментальних наукових досліджень 3756539,0 тис. грн, з яких 327045,9 тис. грн склали витрати на сільськогосподарські науки. Частка витрат на виконання прикладних наукових досліджень сільськогосподарського напрямку становила 460565,0 тис. грн. На виконання науково-технічних (експериментальних) розробок спрямовано 188341,1 тис. грн від загального обсягу витрат.

Таблиця 2.21

**Внутрішні витрати на виконання НДР за видами робіт  
за галузями наук у 2018 році; тис грн**

|                            | Усього            | У тому числі               |                       |  |
|----------------------------|-------------------|----------------------------|-----------------------|--|
|                            |                   | фундаментальні дослідження | прикладні дослідження | науково-технічні (експериментальні) розробки |
| <b>Усього</b>              | <b>16773724,5</b> | <b>3756539,0</b>           | <b>3568336,4</b>      | <b>9448849,1</b>                             |
| природничі науки           | 3456954,0         | 1818273,4                  | 828163,7              | 810516,9                                     |
| технічні науки             | 10678573,7        | 932841,6                   | 1348893,7             | 8396838,4                                    |
| медичні науки              | 616103,8          | 121776,9                   | 460874,4              | 33452,5                                      |
| сільськогосподарські науки | 975952,0          | 327045,9                   | 460565,0              | 188341,1                                     |
| суспільні науки            | 687913,7          | 264693,3                   | 407319,2              | 15901,2                                      |
| гуманітарні науки          | 358227,3          | 291907,9                   | 62520,4               | 3799,0                                       |

Джерело: побудовано на основі [146]

На виконання наукових досліджень сільськогосподарських наук у 2018 р. з державного сектору спрямовано 825 730,3 тис. грн, що складає більшу частину від загальної суми витрат, оскільки витрати підприємницького сектору склали 78 417,6 тис грн, а сектору вищої освіти 71 804,1 тис грн.

Таблиця 2.22

**Внутрішні витрати на виконання НДР за галузями наук за секторами діяльності у 2018 році, тис грн**

|                            | Усього            | У тому числі     |                        |                     |
|----------------------------|-------------------|------------------|------------------------|---------------------|
|                            |                   | державний сектор | підприємницький сектор | сектор вищої освіти |
| <b>Усього</b>              | <b>16773724,5</b> | <b>5845805,3</b> | <b>9807756,0</b>       | <b>1120163,2</b>    |
| природничі науки           | 3456954,0         | 2175198,0        | 918941,4               | 362814,6            |
| технічні науки             | 10678573,7        | 1454919,6        | 8746468,0              | 477186,1            |
| медичні науки              | 616103,8          | 493193,1         | 39158,2                | 83752,5             |
| сільськогосподарські науки | 975952,0          | 825730,3         | 78417,6                | 71804,1             |
| суспільні науки            | 687913,7          | 577018,9         | 5779,9                 | 105114,9            |
| гуманітарні науки          | 358227,3          | 319745,4         | 18990,9                | 19491,0             |

Джерело: побудовано на основі [146]

За даними 2017 року, частка витрат на виконання НДР у загальному обсязі витрат країн ЄС-28 у середньому становила 66,0% у підприємницькому секторі, 11,2% у державному секторі, 22,1% у секторі вищої освіти та 0,7% у приватному неприбутковому секторі.

Таблиця 2.23

**Частка витрат на виконання НДР у загальному обсязі витрат; %**

| Країна            | Підприємницький сектор |             |             |             | Державний сектор |             |             |             | Сектор вищої освіти |            |            |            | Приватний неприбутковий сектор |      |      |      |
|-------------------|------------------------|-------------|-------------|-------------|------------------|-------------|-------------|-------------|---------------------|------------|------------|------------|--------------------------------|------|------|------|
|                   | 2010                   | 2015        | 2016        | 2017        | 2010             | 2015        | 2016        | 2017        | 2010                | 2015       | 2016       | 2017       | 2010                           | 2015 | 2016 | 2017 |
| ЄС 28             | 61,9                   | 64,3        | 65,2        | 66,0        | 12,9             | 11,7        | 11,2        | 11,2        | 24,2                | 23,1       | 22,8       | 22,1       | 1,0                            | 0,9  | 0,8  | 0,7  |
| Болгарія          | 50,3                   | 73,4        | 73,3        | 70,3        | 37,3             | 20,7        | 21,2        | 23,2        | 11,8                | 5,4        | 5,2        | 5,7        | 0,7                            | 0,5  | 0,3  | 0,8  |
| Естонія           | 50,2                   | 46,1        | 51,5        | 47,2        | 10,6             | 10,8        | 11,4        | 11,8        | 38,0                | 41,4       | 35,5       | 39,6       | 1,2                            | 1,8  | 1,5  | 1,4  |
| Іспанія           | 51,5                   | 52,5        | 53,7        | 54,9        | 20,1             | 19,1        | 18,5        | 17,8        | 28,3                | 28,1       | 27,5       | 27,1       | 0,2                            | 0,2  | 0,2  | 0,2  |
| Латвія            | 37,0                   | 24,7        | 24,5        | 27,2        | 23,0             | 25,6        | 31,8        | 26,1        | 40,0                | 49,7       | 43,8       | 46,7       | ...                            | ...  | ...  | ...  |
| Литва             | 29,4                   | 27,4        | 35,0        | 35,9        | 17,5             | 17,1        | 26,1        | 28,3        | 53,1                | 55,5       | 38,9       | 35,8       | ...                            | ...  | ...  | ...  |
| Німеччина         | 67,0                   | 68,7        | 68,2        | 69,3        | 14,8             | 14,1        | 13,8        | 13,4        | 18,2                | 17,3       | 18,0       | 17,3       | ...                            | ...  | ...  | ...  |
| Польща            | 26,6                   | 46,6        | 65,7        | 64,5        | 35,9             | 24,4        | 2,5         | 2,3         | 37,2                | 28,9       | 31,4       | 32,9       | 0,3                            | 0,2  | 0,4  | 0,3  |
| Румунія           | 38,3                   | 44,0        | 55,2        | 56,7        | 36,8             | 38,3        | 33,3        | 32,4        | 24,5                | 17,4       | 11,3       | 10,6       | 0,4                            | 0,3  | 0,2  | 0,3  |
| Словаччина        | 42,1                   | 28,0        | 50,4        | 54,1        | 30,0             | 27,9        | 21,4        | 20,8        | 27,6                | 43,8       | 27,7       | 24,7       | 0,3                            | 0,4  | 0,5  | 0,4  |
| Словенія          | 67,8                   | 76,3        | 75,7        | 74,7        | 18,2             | 13,5        | 13,4        | 13,8        | 13,9                | 10,2       | 10,8       | 11,2       | 0,1                            | 0,0  | 0,0  | 0,3  |
| Угорщина          | 59,8                   | 73,4        | 74,1        | 73,1        | 18,5             | 13,3        | 13,4        | 12,6        | 19,9                | 12,1       | 11,1       | 13,3       | ...                            | ...  | ...  | ...  |
| Чеська Республіка | 57,7                   | 54,3        | 61,1        | 62,9        | 21,7             | 20,4        | 18,2        | 17,2        | 20,0                | 24,9       | 20,4       | 19,6       | 0,6                            | 0,4  | 0,2  | 0,3  |
| <b>Україна</b>    | <b>55,4</b>            | <b>60,7</b> | <b>61,9</b> | <b>58,2</b> | <b>38,1</b>      | <b>33,9</b> | <b>31,8</b> | <b>34,5</b> | <b>6,5</b>          | <b>5,4</b> | <b>6,3</b> | <b>7,3</b> | <b>0,0</b>                     | ...  | ...  | ...  |

Джерело: побудовано на основі [146]

У 2018 році спостерігаємо тенденцію значного збільшення частки витрат на внутрішні науково дослідні роботи порівняно з 2016 роком значною мірою по великим підприємствам – з 16,8% до 33,9%.

За іншими видами економічної діяльності, до яких відноситься і сільське господарство, частка внутрішніх витрат на НДР зросла до 47,2%, тоді як частка витрат по зовнішнім дослідним роботам значно знизилась і склала 15,8% у 2018 році, тоді як у 2016 році даний показник становив 24,2%. Як по внутрішнім, так і по зовнішнім НДР значна частка витрат на інновації належить великим підприємствам.

Таблиця 2.24

**Частка витрат на інновації підприємств за напрямками інноваційної діяльності з розподілом за середньою кількістю працівників; % до загального обсягу витрат підприємств відповідного угруповання**

|   | Внутрішні НДР |             | Зовнішні НДР |             | Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення |             | Придбання інших зовнішніх знань |            | Інша інноваційна діяльність |            |
|---|---------------|-------------|--------------|-------------|---|-------------|---------------------------------|------------|-----------------------------|------------|
|   | 2016          | 2018        | 2016         | 2018        | 2016  | 2018        | 2016                            | 2018       | 2016                        | 2018       |
| <b>Усього</b>                           | <b>15,0</b>   | <b>31,4</b> | <b>9,1</b>   | <b>8,6</b>  | <b>69,9</b>   | <b>52,2</b> | <b>1,1</b>                      | <b>1,1</b> | <b>4,9</b>                  | <b>6,7</b> |
| Малі підприємства                       | 6,8           | 22,0        | 45,5         | 5,3         | 35,3  | 49,1        | 2,0                             | 2,7        | 10,4                        | 20,9       |
| Середні підприємства                    | 10,1          | 18,8        | 12,5         | 5,4         | 62,0  | 63,2        | 3,1                             | 3,3        | 12,3                        | 9,4        |
| Великі підприємства                     | 16,8          | 33,9        | 3,3          | 9,2         | 75,9  | 51,0        | 0,7                             | 0,7        | 3,3                         | 5,2        |
| <b>Інші види економічної діяльності</b> | <b>27,5</b>   | <b>47,2</b> | <b>24,2</b>  | <b>15,8</b> | <b>39,8</b>   | <b>28,6</b> | <b>2,6</b>                      | <b>1,8</b> | <b>5,9</b>                  | <b>6,5</b> |
| Малі підприємства                       | 5,6           | 26,9        | 51,3         | 8,1         | 34,2  | 46,2        | 2,0                             | 1,2        | 6,9                         | 17,6       |
| Середні підприємства                    | 14,5          | 26,5        | 18,2         | 5,2         | 39,3  | 50,5        | 6,4                             | 7,4        | 21,6                        | 10,3       |
| Великі підприємства                     | 42,5          | 52,7        | 10,1         | 18,2        | 43,2  | 23,4        | 2,2                             | 1,1        | 2,0                         | 4,6        |

Джерело: побудовано на основі [146]

Загальний показник витрат на інновації у напрямку придбання машин, обладнання та програмного забезпечення зменшився з 69,9% у 2016 р. до 52,2% у 2018 р., що не могло не вплинути на частку витрат за іншими видами економічної діяльності, та по сільському господарству зокрема.

Так, даний показник покращився по малим (з 34,2 у 2016 р. до 46,2% у 2018 р.) та середнім підприємствам (з 39,3% у 2016 р. до 50,5% у 2018 р.), але значно знизився по великим підприємствам, які складають основу національної економіки країни (з 43,2% у 2016 р. до 23,4% у 2018 р.). Показник придбання інших зовнішніх знань знизився з 2,6% до 1,8%, значною мірою за рахунок низького рівня витрат на інновації за вказаним напрямом на малих та великих підприємствах. Разом з тим, спостерігається зростання частки витрат на іншу інноваційну діяльність. Так, загальні

витрати за іншими видами економічної діяльності, та по сільському господарству в тому числі за даним напрямом зросли від 5,9% у 2016 р. до 6,5% у 2018 р.

Незважаючи на те, що частка витрат на іншу інноваційну діяльність знизилась по середнім підприємствам, тенденція зростання показника спостерігається значною мірою по малим (з 6,9% у 2016 р. до 17,6% у 2018 р.) та великим підприємствам (з 2,0% у 2016 р. до 4,6% у 2018 р.).

Таблиця 2.25

### Впровадження інновацій на промислових підприємствах

|      | Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, % | Впроваджено нових технологічних процесів, од | У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі | Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції (товарів, послуг), од | З них нові види техніки | Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, % |
|------|--|--|--|--|-------------------------|---|
| 2010 | 11,5   | 2043   | 479                                    | 2408   | 663                     | 3,8   |
| 2011 | 12,8   | 2510   | 517                                    | 3238   | 897                     | 3,8   |
| 2012 | 13,6   | 2188   | 554                                    | 3403   | 942                     | 3,3   |
| 2013 | 13,6   | 1576   | 502                                    | 3138   | 809                     | 3,3   |
| 2014 | 12,1   | 1743   | 447                                    | 3661   | 1314                    | 2,5   |
| 2015 | 15,2   | 1217   | 458                                    | 3136   | 966                     | 1,4   |
| 2016 | 16,6   | 3489   | 748                                    | 4139   | 1305                    | ... <sup>4</sup>  |
| 2017 | 14,3   | 1831   | 611                                    | 2387   | 751                     | 0,7   |
| 2018 | 15,6   | 2002   | 926                                    | 3843   | 920                     | 0,8   |

Джерело: побудовано на основі [146]

При проведенні аналізу впровадження інновацій на промислових підприємствах спостерігаємо у 2018 р. збільшення частки кількості підприємств, що впроваджували інновації – 15,6%, при одночасному зменшенні кількості впроваджених нових технологічних процесів з 2043 од в 2010 р. до 2002 од у 2018 р. Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції в 2018 р. склала 0,8% проти 3,8% 2010 року.

Розвиток інноваційної діяльності в сільському господарстві України – важливий напрям по нарощуванню конкурентних переваг, оскільки аграрна галузь економічно розвинутих країн поступово перетворюється в наукомістку галузь виробництва.

Розвиток сільського господарства провідних держав світу здійснюється за інвестиційно-інноваційною моделлю, що обумовлено зростаючою потребою у продовольчих ресурсах високої якості та підвищенням вартості їх виробництва.

Відповідно до прогнозів ООН до 2050 року ріст споживання прогнозується до 3130 ккал на одну людину за добу, що значно більше за сучасний рівень у 2700 ккал на добу в середньому.

З урахуванням цього прогнозується зростання світового попиту на основні продукти харчування. Так, зростання світового виробництва пшениці у 2020 р. прогнозується до 806 млн. т, а у 2050 р. – 950 млн. т (проти 682 млн. т у 2009/2010 МР). Виробництво молока досягне 1222 млн. т, а виробництво і споживання яловичини до 2050 р. може зрости більш ніж на 60%, свинини – на 77%, м'яса птиці – у 2,1 рази. Також звертає на себе увагу стійка тенденція до зростання використання продовольчих ресурсів на виробництво біопалива та у якості альтернативних джерел енергії, що є наслідком підвищення цін на нафту і природний газ.

Зазначене у повній мірі відноситься до АПК України, актуальність інноваційної моделі розвитку якого зумовлюється як зростанням попиту на сільськогосподарську продукцію – основу продовольчої безпеки, розвитком ринку біопалива, так і стрімким впливом науки та нових технологій, що відбувся протягом останніх 20-30 років.

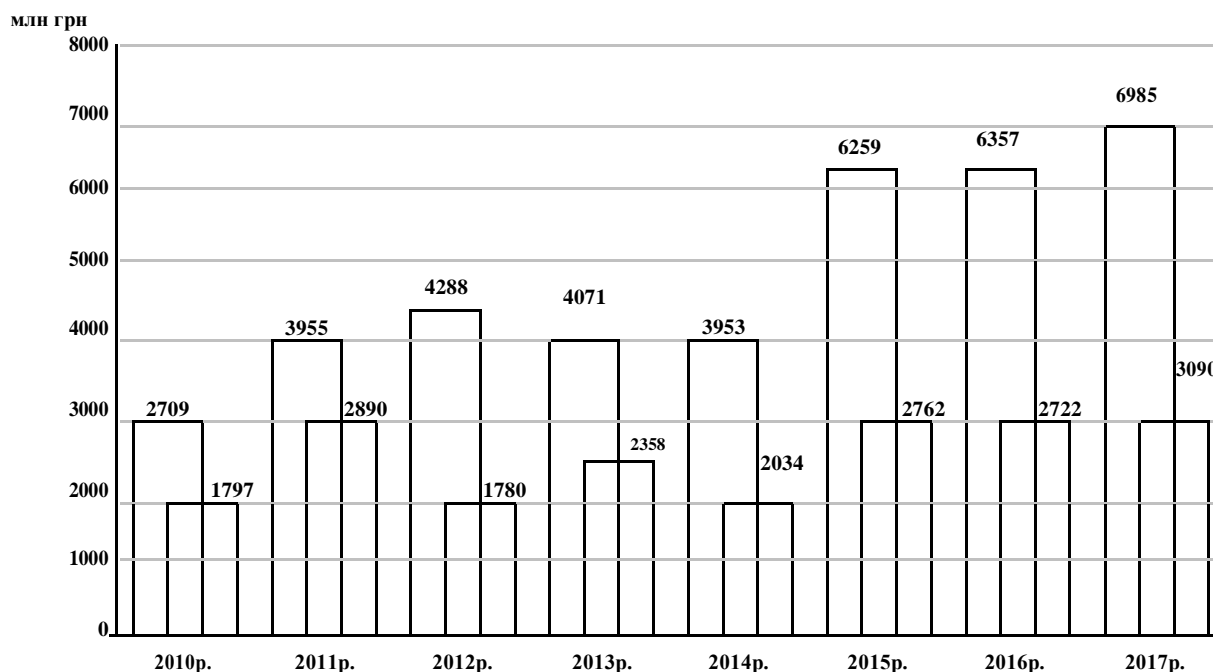
Нові технології докорінно і швидко змінили та спонукали до піднесення рівня розвитку провідних вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Тому зволікання із впровадженням інновацій у виробництво є неприпустимим, оскільки спричинює гальмування його розвитку та економічну деградацію, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Переважна більшість інноваційних здобутків вітчизняних аграрних підприємств пов'язана нині із використанням наукових розробок, що сприяють інтенсифікації сільського господарства, забезпечують економію матеріальних ресурсів і гарантують підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Тому спостерігається дифузія (розповсюдження) інновацій, які стосуються перш за все виробництва елітного насіння, виведення нових сортів рослин, використання перспективних технологій утримання тварин, створення більш продуктивної сільськогосподарської техніки, нових засобів захисту рослин і тварин тощо. Такі інноваційні зміни не можна вважати кардинальними. Вони відбивають традиційний підхід до розвитку сільського господарства як окремої галузі економіки, що намагається збільшити обсяги виробництва продовольства за рахунок якісного удосконалення матеріально-речових елементів продуктивних сил.

На сьогодні у молочному скотарстві України на першому плані стоїть проблема раціонального ведення галузі і отримання прибуткового якісного молока — сировини для переробних підприємств. Тут ланцюг «людина-машина-тварина» повинен спрацьовувати декілька разів щодоби з однаковими інтервалами часу протягом 4-5 років продуктивного використання тварин. Навіть незначне порушення цього поєднання знижує продуктивність.

Отже, інноваційні перетворення поступово охоплюють аграрний сектор економіки, але поки що вони торкаються обмеженої кількості сільгоспвиробників. Активізації інноваційної діяльності в аграрній сфері заважає ціла низка несприятливих чинників, пов'язаних з обмеженістю механізмів впливу на інноваційні процеси.

Відповідно державні органи повинні активізувати процес реалізації державної програми розвитку тваринництва, забезпечивши при цьому ефективне інвестування, раціональність використання інвестованих видів ресурсів та пріоритетність капіталовкладень (рис. 2.3).



1 Обсяг використаних капітальних інвестицій у тваринництві, млн грн

2 Обсяг капітальних інвестицій у довгострокові біологічні активи тваринництва, млн грн

**Рис. 2.3. Динаміка вкладених капітальних інвестицій у розвиток тваринництва України**

Джерело: побудовано автором на основі [86]

Спостерігається зростання не тільки загального обсягу вкладених капітальних інвестицій у тваринництво, але й у його довгострокові біологічні активи.

Однак, обсяг освоєних у 2017 р. у тваринництві капітальних інвестицій у розрахунку на одну умовну голову тварини склав: велика рогата худоба 212,93 грн, свині - 106,46, вівці і кози - 35,49, птиця - 7,1 грн, тобто ці суми коштів є зовсім мізерними для утримання і обслуговування тварин.

Натомість слід відмітити, що зараз забезпечити інтенсивний розвиток тваринництва практично неможливо, ураховуючи раніше розроблені Закон і державну програму, оскільки у них не ураховуються нестабільні політичні та складні і непередбачувані ситуації у суспільстві.

Варто зазначити, що і на даний час у галузі тваринництва продовжує своє існування низка невирішених проблем: щорічно скорочується поголів'я тварин, зникають високопродуктивні породи тварин (низький рівень

селекційної діяльності); продуктивність тварин має стрибкоподібні коливання; поступово призупиняється виробнича діяльність раніше функціонуючих тваринницьких приміщень та багатьох обслуговуючих виробничих об'єктів; потребують негайного розгляду проблеми модернізації, інтенсифікації виробництва та впровадження прогресивних технологій виробництва тваринницької продукції.

Отже, для забезпечення довгострокової стійкості тваринництва важливо щоб державна інвестиційна політика була спрямована на продовження територіальної і економічної експансії, подолання внутрішніх і зовнішніх викликів при створенні сучасної системи суспільних відносин.

Вважаємо, що для підвищення інвестиційної привабливості тваринництва у заходах державної інвестиційної політики необхідно передбачити: збільшення розміру інвестицій за рахунок розширення можливостей нових джерел фінансування; всестороннє урахування техніко-технологічних, організаційно-економічних особливостей підгалузей тваринництва; надання пріоритетів у забезпеченні інвестиціями тих товаровиробників, котрі спроможні з високими результатами реалізувати інвестиційні проекти; впровадження тих інвестиційних проектів у яких обґрунтовані параметри стану розвитку тваринництва.

У контексті зазначеного необхідно, щоб центральний уряд надавав місцевим органам влади більшу автономію для впровадження і виконання пріоритетних інвестиційних проектів з метою прискорення отримання їхньої фінансової віддачі у державних і приватних підприємствах суб'єктів господарювання. Відповідно завдяки новим інвестиціям, вони будуть мати необхідні технології, висококваліфікованих спеціалістів і здатність до захисту своїх конкурентних позицій.

Характеризуючи інвестиції у сільське господарство у загальному обсязі освоєних капітальних інвестицій в Україні, можна відобразити їх у вигляді частки інвестицій у сільське господарство в Україні табл. 2.26.



Таблиця 2.26

**Частка інвестицій у сільське господарство у загальному обсязі  
освоєних капітальних інвестицій в Україні, %**

|                      | Роки |      |      |      |      |      |      |      |      | Відхилення<br>2018р від<br>2010р., +/- |
|----------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|--|
|                      | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 |  |
| Частка<br>інвестицій | 5,1  | 5,6  | 6,4  | 7,0  | 8,4  | 11,1 | 13,8 | 14,0 | 12,5 | 7,4                                    |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 170-174]

Капітальні інвестиції у сільське господарство у 2018 році склали 64905,7 млн. грн., що на 8,4 % більше порівняно з 2017 роком. Половина зазначених коштів була спрямована на проекти в галузі тваринництва, в т.ч. на будівництво ферм для розведення ВРХ. Також значна частина інвестицій припала на проекти в сфері свинарства. За підсумками 2017 року у сільському, лісовому та рибному господарстві освоєно 57,8 млрд гривень капітальних інвестицій, що на 30,7% більше, ніж у 2016 році. Загалом частка капітальних інвестицій у сільське господарство склала 14% від загального обсягу.

Таблиця 2.27

**Індекси капітальних інвестицій у сільське господарство, до  
відповідного періоду попереднього року, %**

|                      | Роки |      |       |       |      |       |       |       |       | Відхилення<br>2018р від<br>2010р., +/- |
|----------------------|------|------|-------|-------|------|-------|-------|-------|-------|--|
|                      | 2010 | 2011 | 2012  | 2013  | 2014 | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  |  |
| Частка<br>інвестицій | 86,9 | 98,3 | 112,6 | 102,0 | 84,6 | 127,1 | 149,5 | 130,7 | 108,5 | 21,6                                   |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 170-174]

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно в межах 70% загального обсягу. Щодо такого важливого показника, як індекси капітальних інвестицій у сільське господарство, то у 2010-2012 роках вони мали тенденцію до зростання, у 2013-2014 роках до спаду, у 2015-

2017 роках знову до зростання і в 2018 році склали лише 108,5% до відповідного періоду 2017 року всіх капітальних інвестицій, що свідчить про невисоку інвестиційну привабливість економіки країни взагалі і сільського господарства зокрема.

Таблиця 2.28

**Капітальні інвестиції підприємств за їх розмірами за видом економічної діяльності "Тваринництво" за 2010-2018 роки**

| Роки | Усього | У тому числі        |                      |                   |                         |
|------|--------|---------------------|----------------------|-------------------|-------------------------|
|      |        | великі підприємства | середні підприємства | малі підприємства | з них мікропідприємства |
| 2010 | 2636,7 | 186,4               | 2259,4               | 190,9             | 53,1                    |
| 2011 | 3271,7 | 360,5               | 2599,6               | 311,6             | 69,8                    |
| 2012 | 4323,2 |                     |                      | 428,2             | 127,7                   |
| 2013 | 3901,4 | 1276,7              | 2210,5               | 414,2             | 42,8                    |
| 2014 | 3474,1 |                     |                      | 356,4             | 47,9                    |
| 2015 | 6086,2 | 2008,1              | 2980,3               | 1097,8            | 54,1                    |
| 2016 | 6154,1 | 1159,5              | 4436,7               | 557,9             | 63,5                    |
| 2017 | 6929,0 | 1696,4              | 4239,5               | 993,1             | 90,8                    |
| 2018 | -      | -                   | -                    | -                 | -                       |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 170-174]

Аналіз динаміки капітальних інвестицій підприємств за їх розмірами за видом діяльності «Тваринництво» по Україні у 2010-2018 роках (табл. 2.28) свідчить про поступове зростання капітальних інвестицій в цю галузь протягом 2010-2012 років, спад в 2013-2014 роках та значне зростання у 2016-2017 роках. Водночас питома вага інвестицій в сільське господарство в загальній сумі інвестицій в 2013 році порівняно з 2012 роком зросла з 6,1% до 6,7%. Що свідчить про зростання популярності галузі на фоні загального зменшення капітальних інвестицій в економіку України. Основними причинами зменшення об'ємів інвестування стали погіршення становища національної економіки, криза політичної системи, зміна законодавчої та виконавчої влади в країні тощо.

Згідно з даними Державної служби статистики України частка інвестицій у галузі виробництва з 2012 р. мала тенденцію до зростання.

Таблиця 2.29

### Рейтинг регіонів за обсягом освоєних капітальних інвестицій в АПК за 2018 рік

Питома вага регіону у загальному обсязі освоєних інвестицій

| Області           | У сільське, лісове та рибне господарство |          | У виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів |          |
|-------------------|--|----------|---|----------|
|                   | %  | місце    |   |          |
| Україна           | <b>100,0</b>                             | <b>x</b> | <b>100,0</b>  | <b>x</b> |
| Вінницька         | 7,3                                      | 2        | 19,4  | 1        |
| Волинська         | 2,3                                      | 19       | 1,4   | 18       |
| Дніпропетровська  | 4,8                                      | 9        | 9,0   | 3        |
| Донецька          | 1,8                                      | 21       | 1,4   | 17       |
| Житомирська       | 3,6                                      | 15       | 1,5   | 16       |
| Закарпатська      | 0,4                                      | 25       | 0,4   | 23       |
| Запорізька        | 3,2                                      | 17       | 1,7   | 1413     |
| Івано-Франківська | 1,7                                      | 23       | 2,0   | 8        |
| Київська          | 10,2                                     | 1        | 4,5   | 19       |
| Кіровоградська    | 5,0                                      | 7        | 1,2   | 25       |
| Луганська         | 1,8                                      | 22       | 0,1   | 25       |
| Львівська         | 2,3                                      | 18       | 8,5   | 4        |
| Миколаївська      | 3,6                                      | 16       | 3,7   | 10       |
| Одеська           | 5,0                                      | 6        | 2,0   | 12       |
| Полтавська        | 6,2                                      | 3        | 3,2   | 11       |
| Рівненська        | 1,8                                      | 20       | 1,0   | 21       |
| Сумська           | 4,1                                      | 13       | 1,6   | 15       |
| Тернопільська     | 4,2                                      | 12       | 1,2   | 20       |
| Харківська        | 4,5                                      | 11       | 7,0   | 5        |
| Херсонська        | 4,1                                      | 14       | 0,7   | 22       |
| Хмельницька       | 4,8                                      | 8        | 5,4   | 7        |
| Черкаська         | 5,9                                      | 5        | 6,1   | 6        |
| Чернівецька       | 0,7                                      | 24       | 0,2   | 24       |
| Чернігівська      | 6,0                                      | 4        | 3,8   | 9        |
| м.Київ            | 4,6                                      | 10       | 13,2  | 2        |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 170-174]

На 1 січня 2019 року обсяг прямих інвестицій в економіці України за всіма видами економічної діяльності склав 2355 млн дол. США, характеризуючи хоча і мале, але покращення цього напрямку. Збільшення обсягів інвестицій дасть можливість розширити сфери виробництва, що сприятливо вплине на розвиток ринку праці України.

Нестача національного капіталу та необхідність проведення реструктуризації підприємств, з одного боку, та потреба у скороченні

технологічного розриву - з іншого, актуалізують для України питання залучення іноземних інвестицій. Залучення саме довгострокових іноземних інвестицій, а також активізація діяльності з їх «просування» протягом майже усіх років незалежності України було одним із пріоритетних завдань її економічної політики, що визначалися низкою офіційних документів.

Проте, на жаль, сьогодні результати є невтішними, і великі західні інвестори з обережністю ставляться до України. Беззаперечним є той факт, що в Україні існує низка інвестиційно привабливих факторів, які сприяють розширенню її інвестиційних зв'язків: великий ємний та фактично конкурентно необмежений внутрішній ринок з більшості товарних позицій; географічне розташування на перетині основних транспортних шляхів між Європою та Азією; порівняно дешева та водночас кваліфікована робоча сила; науковий потенціал; розвинена інфраструктура (наявність портів, мостів, летовищ, складів, систем зв'язку, водопостачання) та інше.

Одним із показників, що відображає ступінь інтеграції країни у світове господарство, розвиток її зовнішньоекономічних зв'язків та прагнення до створення відкритої, експорторієнтованої моделі економіки — накопичені обсяги іноземних інвестицій, Україна значно поступається переважній більшості країн з трансформаційною економікою.

Аналіз впливу іноземних інвестицій на обсяги випуску сільськогосподарської продукції, валову додану вартість та валовий прибуток сільськогосподарських підприємств дозволяє зробити висновок, що вони не призводять до зміни тенденції їх зростання чи уповільнення. Після досягнення екстремальних значень 46,58%, 48,81% та 58,18% відповідно у 2015 році спостерігається різке зниження зазначених показників.

Однак стверджувати, що зниження валової доданої вартості та валового прибутку сільськогосподарських підприємств в Україні було визначене виключно відтоком ПП, не правильно. Темпи зміни валової доданої вар(тості та валового прибутку в більшій мірі визначалися розвитком виробництва,

цінами, вартістю матеріальних ресурсів, які забезпечують виробництво продукції тощо.

Основні показники розвитку сільського господарства України за 2010 - 2018 рр. покажемо в табл.2.30.

*Таблиця 2.30*

**Основні показники розвитку сільського господарства України  
за 2010 - 2018 рр.**

| Роки | Прямі іноземні інвестиції, млн дол. | Валова продукція, млн грн. | Валова додана вартість, млн грн | Валовий внутрішній продукт, млн грн | Фінансовий результат (тваринництво) тис. грн |
|------|-------------------------------------|----------------------------|---------------------------------|-------------------------------------|--|
| 2010 | 669,2                               | 194886,5                   | 82641                           | 80 385                              | 17291,8                                      |
| 2011 | 719,5                               | 233696,3                   | 108688                          | 106 555                             | 25582,5                                      |
| 2012 | 725,3                               | 223254,8                   | 113245                          | 109 785                             | 6823280                                      |
| 2013 | 717,8                               | 252859,1                   | 132354                          | 128 738                             | 6274057,3                                    |
| 2014 | 776,9                               | 251427,2                   | 161145                          | 161 145                             | 6928161,2                                    |
| 2015 | 617,0                               | 239467,3                   | 239806                          | 239806                              | 13742139,3                                   |
| 2016 | 502,2                               | 254640,5                   | 279701                          | 279701                              | 7074846,7                                    |
| 2017 | 500,1                               | 249157,0                   | 305194                          | 303 949                             | 8264640,6                                    |
| 2018 | 560,9                               | 249861,7                   | 304889                          | 360 757                             | 4065082,5                                    |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 153, 170-174]

Малосприятливий інвестиційний клімат в Україні - головна причина відсутності стратегічних іноземних інвестицій. Він зумовлює вичікувальну позицію стратегічних інвесторів, особливо у плані залучення середнього й великого капіталу. Навіть більше, спостерігається невпевненість у подальшому співробітництві з боку інвесторів, що вже вклали свої кошти в сільське господарство України. На сьогодні очікувати великого притоку іноземних капіталів у сільське господарство, як і в економіку України, не слід, адже інвестиційний клімат залишається досить несприятливим.

Отже, інвестиційний клімат в Україні для іноземних інвесторів, незважаючи на певні позитивні моменти, непривабливий. Незначні обсяги іноземних вкладень, їх неефективне використання не сприяють технологічному оновленню сільськогосподарського виробництва і не впливають на загальний стан галузі.

Для залучення іноземних інвестицій необхідно насамперед розв'язати проблеми макроекономічної стабілізації й активізувати дію усіх важелів економічного регулювання інвестиційної діяльності.

Інвестиційні проекти із залученням іноземних інвесторів, щодо яких останні претендують на одержання додаткових податкових, митних, кредитних пільг та страхових гарантій, мають сприяти створенню нових робочих місць на підприємствах, у які здійснюються інвестиції; супроводжуватися впровадженням сучасних ресурсозберігаючих та екологічно безпечних видів технологій; сприяти зниженню енергоспоживання на одиницю продукції; бути орієнтованими на найраціональніше використання сировинної бази сільського господарства. Продукція підприємства з іноземними інвестиціями має бути конкурентоспроможною на міжнародних ринках.

У розвинутих країнах світу вільних інвестиційних ніш практично немає, тоді як у сільському господарстві нашої країни вони є, причому в усіх регіонах. У цьому на сьогодні наша перевага.

В агропромисловому комплексі України станом на початок 2019 року реалізується 474 інвестиційні проекти загальною вартістю майже 41,3 млрд. гривень. Завершення цих проектів створить близько 16 тисяч нових робочих місць.

*Таблиця 2.31*

**Розрахункова вартість інвестиційних проектів у регіонах  
станом на 01.01.2019**

| Вартість інвестпроектів | Одиниць | Сума, млн грн. | %     |
|-------------------------|---------|----------------|-------|
| до 10 млн грн           | 235     | 680,3          | 53,3  |
| 10-50 млн грн           | 118     | 2 716,7        | 26,8  |
| 50-100 млн грн          | 42      | 2 723,1        | 9,5   |
| 100-500 млн грн         | 36      | 7 294,9        | 8,2   |
| 500-1 000 млн грн       | 3       | 1 803,1        | 0,7   |
| понад 1 млрд грн        | 7       | 27 712,7       | 1,6   |
| Всього                  | 441     | 42 930,8       | 100,0 |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 153, 170-174]

Найбільша кількість інвестиційних проектів впроваджується у наступних областях: Полтавській – 80, Вінницькій – 46, Черкаській – 45,

Львівській – 37, Миколаївській – 29, Херсонській – 29, Київській – 25, Кіровоградській – 24. Вартість інвестиційних проектів, варіюється від 100 тис грн до 9,6 млрд грн.

Забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств є основною передумовою їх розвитку, зростання та виходу на міжнародні ринки у глобальному конкурентному середовищі, про що свідчать світові економічні тренди.

Відповідно до значення глобального індексу інновацій Україна в 2017 році займає 50 місце з 127 країн світу, що є кращим результатом за останні роки (у 2016 р. – 56 місце, у 2015 р. – 64 місце, у 2014 р. – 63 місце).

Серед основних напрямків реалізації інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі (будівництво/реконструкція) можна виділити головні, відображені в таблиці 2.32.

*Таблиця 2.32*

**Напрямки реалізації інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі (будівництво/реконструкція)**

| Напрям інвестпроектів | Одиниць | у % до загального обсягу |
|-----------------------|---------|--------------------------|
| виращування ВРХ       | 93      | 21,1                     |
| розвиток свинарства   | 48      | 10,9                     |
| розвиток птахівництва | 28      | 6,3                      |

Джерело: побудовано автором на основі [86, 153, 170-174]

За даними Державної служби України у 2016 році частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, залишається дуже незначною – 18,9% (збільшення з попереднім роком становило 1,54%), але загальна сума витрат на інновації зросла на 68,17% та становила 23229,5 млн грн. Пріоритетним напрямком інноваційних витрат залишається придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 85,36%, частка досліджень та розробок складає 10,58%, придбання інших зовнішніх знань – 0,28%, а інших витрат – 3,78%. Питома вага загального обсягу витрат на

фінансування інноваційної діяльності у ВВП становила 0,97% (для порівняння у 2015 р. – 0,69%).

Практично єдиним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні залишаються власні кошти, питома вага яких зменшилася у порівнянні з попереднім роком на 2,35% в загальному обсязі всіх джерел і склала 94,86%, частка фінансування за рахунок державного бюджету збільшилася до 0,77% (зростання на 0,37%).

Низький рівень фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвестицій (у 2015 р. – 0,4%) ще більше зменшилась як в абсолютному, так і відносному визначенні та склала у 2016 році тільки 0,1% (23,4 млн грн), відповідно, частка інших джерел фінансування становила 4,27% (у 2015 р. – 1,99%).

Таким чином, основними проблемами фінансування інноваційного розвитку підприємств України є:

- низькі обсяги витрат підприємств на інноваційну діяльність;
- концентрація витрат підприємств на інновації напрямку придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;
- низька частка витрат підприємств на внутрішні та зовнішні науководослідні роботи;
- нестача власних коштів та брак фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств з боку держави;
- відсутність довгострокового кредитування інноваційної діяльності підприємств з боку банківського сектора; підвищений ризик будь-яких форм інвестування.

Таким чином, Україні необхідно терміново активізувати інноваційну діяльність у всіх галузях економіки, але перед цим потрібно визначити пріоритетну стратегію розвитку економіки держави, а також роль державних видатків у використанні такої моделі.



### **2.3. Ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва**

Ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва залежить від системи показників технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності.

Такий підхід гарантуватиме аграрному підприємству постійне отримання вичерпної інформації про стан і ефективність інноваційних процесів спрямованих на створення, впровадження і використання принципово нової або модифікованої аграрної технології, що задовольняє конкретні потреби аграрних утворень і забезпечує останнім економічний, технічний або соціальний ефект.

До основних особливостей формування і розвитку ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва відносяться наступні:

- значні відмінності регіонів країни за природно-кліматичними умовами і спеціалізації виробництва;
- різноманітність видів виробляємої сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки, істотна різниця в технології обробки продукції, утримуванні и годівлі тварин;
- велика різниця в періодах виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;
- наявність великої різноманітності типів виробництва за різними організаційно-правовими формами та формами власності, розмірами, спеціалізації, підпорядкованості, кооперації тощо;
- велика залежність технологій виробництва в сільському господарстві від природно – кліматичних умов, дорожно-транспортних мереж, віддаленості від постачальницьких центрів і ринків збуту продукції і інших факторів;

- відособленість сільськогосподарських товаровиробників, віддаленість від інформаційно – консультаційних служб і організацій, які виробляють науково-технічну продукцію;
- різний соціально-освітній рівень робітників сільського господарства;
- відсутність чіткого і науково – обумовленого організаційно – економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам і як наслідок, суттєве відставання галузі по освоєнню інновацій у виробництві.

У країнах із нижчим рівнем науково-технологічного розвитку, ніж у середньому в Європейському Союзі, використовують заходи загального характеру, які дають змогу підтримувати широке коло напрямів у всіх секторах економіки. У цьому разі уряди таких країн орієнтуються на заходи фіскального стимулювання, які відрізняються між собою тим, що дають змогу ринку і його учасникам самостійно вирішувати, які галузі економіки слід розвивати.

Загалом причини відмінностей щодо форм та інструментів підтримки ефективності інноваційного процесу пов'язані зі значною кількістю різнобічних факторів, серед яких – історичні традиції, зокрема сформована система державного регулювання, рівень розвитку економіки, потреба у стимулюванні певних галузей і секторів тощо.

Важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України є ефективна інноваційна модель розвитку. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі зумовлюється в значній мірі широким впровадженням у практику вітчизняних і світових досягнень науково-технічного прогресу, стратегічна роль в якому належить інноваційній діяльності.

Результати впровадження інновацій віддзеркалюються в збільшенні обсягу продаж, зниженні собівартості продукції, зростанні фондоозброєності та продуктивності праці, підвищенні рентабельності роботи й інших

виробничо-фінансових показників діяльності аграрних підприємств, а також соціально-економічного розвитку сільських територій.

Таблиця 2.33

**Динаміка обсягів реалізації продукції сільського господарства  
по Україні, тис. т**

| Найменування продукції                    | 2010р. | 2011р.  | 2012р.  | 2013р.  | 2014р.  | 2015р. | 2016р. | 2017р. | 2018р. | Відношення 2018р до 2010р, % |
|---|--------|---------|---------|---------|---------|--------|--------|--------|--------|------------------------------|
| Тварини сільсько-господарські живі, з них | 1476,5 | 1570,5  | 1617,1  | 1853,6  | 1957,5  | 1947,2 | 2176,3 | 2001,2 | 2049,4 | 139,0                        |
| велика рогата худоба                      | 201,2  | 179,1   | 178,3   | 202,3   | 187,4   | 171,9  | 174,6  | 202,3  | 140,6  | 70,0                         |
| свині                                     | 338,0  | 403,0   | 403,0   | 454,6   | 487,9   | 484,2  | 557,5  | 532,5  | 522,3  | 154,5                        |
| птиця свійська                            | 932,2  | 983,4   | 1030,6  | 1191,6  | 1276,8  | 1286,0 | 1439,8 | 1262,2 | 1446,9 | 155,2                        |
| Молоко                                    | 1977,0 | 2033,9  | 2334,1  | 2389,6  | 2506,2  | 2538,3 | 2542,6 | 2689,6 | 2603,2 | 131,6                        |
| Яйця птиці, млн шт                        | 9011,7 | 10379,0 | 10804,4 | 11200,5 | 11735,3 | 8897,3 | 7140,7 | 7222,7 | 8051,4 | 89,3                         |
| Мед натуральний, т                        | 551,3  | 487,1   | 381,6   | 495,0   | 616,9   | 462,2  | 353,4  | 463,1  | 301,8  | 54,7                         |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Аналіз реалізованої продукції агропромислових підприємств у 2018 році, як бачимо з таблиці 2.33, вказує на збільшення обсягів у 2018 році порівняно з 2010 роком на 139%, зокрема по реалізації птиці свійської та свиней показники найбільш зросли (155,2% та 154,5% відповідно).

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами та видами економічної діяльності вказує на значне покращення показників у 2018 році порівняно з 2010 роком.

Аналізуючи обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами (табл. 2.34) можна безпосередньо спостерігати вплив інновацій та інвестицій на реалізацію продукції.

Зокрема, незважаючи на зменшення відсотка обсягу реалізованої продукції великими підприємствами галузі сільського, лісового та рибного

господарства – 10,4% у 2018 році порівняно з 2010 роком – 11,7% та 51,9% у 2018 році порівняно з 65,6% у 2013 році середніми підприємствами, значний ріст обсягу реалізованої продукції спостерігається по малим підприємствам (ріст показника склав до 37,7% та з них 11,6% становив показник по мікропідприємствам).

Таблиця 2.34

**Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств  
за їх розмірами**

|  | Код за КВЕД-2010 | Роки | Великі підприємства |                             | Середні підприємства |                             | Малі підприємства |                             | З них мікропідприємства |                             |
|--|------------------|------|---------------------|-----------------------------|----------------------|-----------------------------|-------------------|-----------------------------|-------------------------|-----------------------------|
|  |                  |      | Млн грн             | у % до загального показника | Млн грн              | у % до загального показника | Млн грн           | у % до загального показника | Млн грн                 | у % до загального показника |
| Усього                                 |                  | 2010 | 1401596,8           | 41,6                        | 1396364,3            | 41,5                        | 568267,1          | 16,9                        | 181903,1                | 5,4                         |
|  |                  | 2013 | 1717391,3           | 42,4                        | 1662565,2            | 41,0                        | 670258,5          | 16,6                        | 216111,4                | 5,3                         |
|  |                  | 2014 | 1742507,9           | 41,8                        | 1723151,5            | 41,3                        | 705000,5          | 16,9                        | 230729,3                | 5,5                         |
|  |                  | 2015 | 2053189,5           | 39,8                        | 2168764,8            | 42,0                        | 937112,8          | 18,2                        | 307450,0                | 6,0                         |
|  |                  | 2016 | 2391454,3           | 38,3                        | 2668695,7            | 42,8                        | 1177385,2         | 18,9                        | 361784,0                | 5,8                         |
|  |                  | 2017 | 2929516,6           | 38,0                        | 3296417,9            | 42,8                        | 1482000,7         | 19,2                        | 497777,1                | 6,5                         |
|  |                  | 2018 | 3515839,5           | 38,2                        | 3924059,6            | 42,6                        | 1766150,4         | 19,2                        | 599625,6                | 6,5                         |
| Сільське, лісове та рибне господарство | А                | 2010 | 11664,5             | 11,7                        | 65553,5              | 65,6                        | 22673,4           | 22,7                        | 9985,0                  | 10,0                        |
|  |                  | 2013 | 23440,6             | 14,6                        | 88851,3              | 55,1                        | 48838,4           | 30,3                        | 14439,8                 | 9,0                         |
|  |                  | 2014 | 31584,6             | 14,8                        | 117041,3             | 54,7                        | 65303,9           | 30,5                        | 19273,6                 | 9,0                         |
|  |                  | 2015 | 61214,8             | 16,9                        | 183213,8             | 50,6                        | 117881,4          | 32,5                        | 34057,5                 | 9,4                         |
|  |                  | 2016 | 53033,7             | 13,1                        | 206593,8             | 51,2                        | 144018,3          | 35,7                        | 45542,7                 | 11,3                        |
|  |                  | 2017 | 38879,9             | 8,6                         | 237987,3             | 52,4                        | 177512,9          | 39,0                        | 54238,7                 | 11,9                        |
|  |                  | 2018 | 54757,9             | 10,4                        | 272210,2             | 51,9                        | 198128,8          | 37,7                        | 60854,2                 | 11,6                        |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Інноваційна діяльність відіграє вирішальну роль у можливості значного збільшення обсягів реалізованої продукції будь-якого підприємства. Розвиток нових технологій та організаційних рішень, вдосконалення основних принципів управління стосовно специфіки вітчизняного ринку створюють умови для оновлення процесів відтворення та реалізації на підприємствах, дають додатковий імпульс для економічного зростання та роблять інноваційний процес основною умовою збільшення обсягів реалізації продукції багатьох вітчизняних підприємств.

Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2018 році по інноваційно активних підприємствах склала 52,2%, з них основну кількість становили великі підприємства – 66,5%.

За іншими видами економічної діяльності, в які входить сільське господарство, частка обсягу реалізованої продукції по великим

підприємствам становила 56,8%, по середнім – 40,0% та 29,6% по малим підприємствам. Незважаючи на те, що даний показник становив значну частину по великим підприємствам, що впроваджували інноваційну продукцію (товари, послуги) та/або технологічні процеси – 24,6% та по середнім підприємствам, що впроваджували організаційні та маркетингові інновації – 34,8%, значна частка обсягу реалізованої продукції належить малим, неінноваційно активним підприємствам – 70,4%.

Якщо ж розглядати частку обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), спостерігаємо тенденцію зменшення по малим підприємствам нової для ринку (0,1%) та до збільшення по середнім підприємствам (0,3) нової лише для підприємства частки даного показника.

Таблиця 2.35

**Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2018 році з розподілом за середньою кількістю працівників; % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств відповідного угруповання)**

|                                  | Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) |   |   |                                    | Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) | У тому числі    |                             |
|----------------------------------|--|---|---|------------------------------------|---|-----------------|-----------------------------|
|                                  | інноваційно активних підприємств                       | підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію (товари, послуги) та/або технологічні процеси | підприємств, що впроваджували організаційні та маркетингові інновації | неінноваційно активних підприємств |   | нової для ринку | нової лише для підприємства |
| <b>Усього</b>                    | <b>52,2</b>  | <b>28,6</b>   | <b>23,5</b>   | <b>47,8</b>                        | <b>0,7</b>  | <b>0,3</b>      | <b>0,4</b>                  |
| <b>Малі підприємства</b>         | <b>28,6</b>  | <b>5,9</b>  | <b>22,7</b>   | <b>71,4</b>                        | <b>0,5</b>  | <b>0,2</b>      | <b>0,3</b>                  |
| <b>Середні підприємства</b>      | <b>34,9</b>  | <b>11,2</b>   | <b>23,7</b>   | <b>65,1</b>                        | <b>0,6</b>  | <b>0,2</b>      | <b>0,4</b>                  |
| <b>Великі підприємства</b>       | <b>66,5</b>  | <b>42,7</b>   | <b>23,7</b>   | <b>33,5</b>                        | <b>0,8</b>  | <b>0,4</b>      | <b>0,5</b>                  |
| Інші види економічної діяльності | 43,8   | 13,1  | 30,8  | 56,2                               | 0,5   | 0,3             | 0,2                         |
| <b>Малі підприємства</b>         | <b>29,6</b>  | <b>4,8</b>  | <b>24,8</b>   | <b>70,4</b>                        | <b>0,3</b>  | <b>0,1</b>      | <b>0,2</b>                  |
| <b>Середні підприємства</b>      | <b>40,0</b>  | <b>5,2</b>  | <b>34,8</b>   | <b>60,0</b>                        | <b>0,4</b>  | <b>0,2</b>      | <b>0,3</b>                  |
| <b>Великі підприємства</b>       | <b>56,8</b>  | <b>24,6</b>   | <b>32,1</b>   | <b>43,2</b>                        | <b>0,6</b>  | <b>0,5</b>      | <b>0,1</b>                  |

Джерело: побудовано на основі [153, 170-174]

У сучасних умовах в країнах Євросоюзу технологічні трансформації у сільському господарстві перейшли у стадію, що пов'язана із якісними змінами у цій сфері, що вирішують не стільки проблеми власне продовольчого забезпечення населення як, загалом, проблеми актуального розвитку людського суспільства.

Прикладом такого підходу до реформування системи ведення сільського господарства є відмова більшості країн ЄС від використання батарейних кліток у птахівництві. Згадана проблема пов'язана із негуманними, на думку захисників прав тварин, умовами утримання птахів в таких клітках.

Отже, використання батарейних кліток становить скоріше проблему гуманного ставлення до тварин, ніж власне проблему забезпечення якості продуктів харчування, хоча і щодо якісного аспекту теж існують деякі застереження. В Україні на заборонені у ЄС батарейні клітки припадає 98% виробництва яєць.

Верховна Рада нещодавно також ухвалила закон про захист тварин у сільському господарстві, але він має суто рамковий характер, а визначати конкретні вимоги повинні органи виконавчої влади.

Водночас, на думку експертів, масштабне птахівництво у клітках має переваги у собівартості виробництва, тому у найближчому майбутньому дозволить не підвищувати ціни на яйця у нашій державі і зберегти бодай внутрішню конкурентоспроможність національного виробника.

На сучасному етапі в Україні склалися сприятливі умови для вирощування екологічно безпечної сільгосппродукції. Ця ситуація виникла унаслідок того, що українські аграрії через нестачу засобів, навіть в традиційному промисловому виробництві агропродукції мало використовують хімічні препарати.

Основними причинами спаду обсягів товарної продукції та виручки від реалізації в господарстві, зокрема у тваринництві, стали відміна держзамовлення на сільськогосподарську продукцію та незадовільна

маркетингова діяльність, завдання якої є вивчення питань заготівлі, зберігання, переробки продукції, оптової й роздрібної торгівлі. Як переконують результати дослідження, господарство ще не адаптувало виробництво продукції до ринкових умов.

Таблиця 2.36

**Динаміка середніх цін реалізації продукції сільського господарства по Україні, грн за т**

| Найменування продукції            | 2010    | 2011    | 2012    | 2013    | 2014    | 2015    | 2016    | 2017    | 2018    |
|-----------------------------------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|
| Тварини сільськогосподарські живі | 10768,7 | 11952,8 | 13412,2 | 12868,0 | 15736,9 | 21966,2 | 22468,0 | 31838,4 | 33331,2 |
| з них : велика рогата худоба      | 9310,4  | 12026,4 | 12447,0 | 10583,9 | 13642,8 | 20695,7 | 21132,2 | 36343,2 | 30811,6 |
| свині                             | 12477,5 | 13667,2 | 16068,4 | 15765,0 | 18446,9 | 24259,8 | 23820,8 | 33409,7 | 38712,1 |
| птиця                             | 10466,8 | 11243,8 | 12541,3 | 12148,2 | 15007,7 | 21262,0 | 21543,1 | 28285,1 | 28904,3 |
| Молоко                            | 2936,3  | 3036,6  | 2657,3  | 3362,9  | 3588,4  | 4347,3  | 5461,8  | 7234,0  | 7602,4  |
| Яйця, грн. за тис.шт              | 470,2   | 520,9   | 628,5   | 657,7   | 782,4   | 1333,2  | 1108,7  | 1145,9  | 1600,3  |
| Вовна овець і кіз                 | 3954,8  | 6853,4  | 8329,7  | 7150,9  | 7557,3  | 14216,7 | 24420,4 | 39418,4 | 23350,5 |
| Мед натуральний                   | 20904,2 | 22798,4 | 23267,8 | 18627,5 | 17136,7 | 30539,7 | 35105,7 | 36343,2 | 45785,3 |

Джерело: побудовано на основі [153, 170-174]

Одним з головних факторів продовжує визначатися рівень наявного доходу громадян як показник його працездатності. В Україні продуктивність праці, як і обсяг заробітної плати, поступово зростає, що можна побачити з даних таблиці 2.37.

Таблиця 2.37

**Розрахунок динаміки продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати в Україні, млн грн**

| Роки                 | ВВП (млн грн) | Кількість зайнятих, тис. | Продуктивність праці (ВВП на одного зайнятого) | Середньомісячна заробітна плата, грн. | Індекс продуктивності праці до 2010 р. | Індекс середньомісячної заробітної плати до 2010 р. |
|----------------------|---------------|--------------------------|--|---------------------------------------|--|---|
| 2010                 | 1 079 346     | 19 180,2                 | 56 270   | 2 239                                 | 100                                    | 100   |
| 2011                 | 1 299 991     | 19 231,1                 | 67 600   | 2 633                                 | 120                                    | 118   |
| 2012                 | 1 404 669     | 19 261,4                 | 72 930   | 3 025                                 | 130                                    | 135   |
| 2013                 | 1 465 198     | 19 314,2                 | 75 860   | 3 234                                 | 135                                    | 144   |
| 2014                 | 1 586 915     | 18 073,3                 | 87 800   | 3 476                                 | 156                                    | 155   |
| 2015                 | 1 988 544     | 16 443,2                 | 120 930  | 4 195                                 | 215                                    | 187   |
| 2016                 | 2 383 182     | 16 276,9                 | 146 410  | 5 070                                 | 260                                    | 226   |
| 2017                 | 2 445 587     | 16 156,4                 | 151 370  | 7104                                  | 269                                    | 317   |
| 2018                 | 3 450 725     | 15 512,3                 | 222 450  | 8137                                  | 395                                    | 363   |
| Абсолютне відхилення | 2371379       | -3667,9                  | 166180   | 5898                                  | 295                                    | 263   |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Розрахунок динаміки продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати в Україні свідчить, що на кінець 2018 року у країні спостерігалось значне збільшення показника ВВП, який склав 3 450 725 млрд грн. Що ж стосується показника кількості зайнятих осіб, то він характеризується зменшенням у тенденції.

Так, продуктивність праці на кінець 2018 року склала 222 450 грн у розрахунку на одного зайнятого. Цей показник характеризується найбільшим значенням з 2010 р. та свідчить про значні обсяги зростання ВВП, проте водночас можна відзначити зменшення кількості зайнятих осіб, що характеризує зростання рівня безробіття.

Середньомісячна заробітна плата на кінець 2018 р. склала 8137 грн, що на 5898 грн більше порівняно з 2010 роком.

Витрати на оплату праці підприємств за їх розмірами за видом економічної діяльності "Тваринництво" у 2018 році перевищили витрати 2010 року на 2839,3 млн грн.

Таблиця 2.38

**Витрати на оплату праці підприємств за їх розмірами за видом економічної діяльності "Тваринництво" за 2010-2018 роки, млн грн**

| Роки                             | Усього | У тому числі        |                      |                   |                         |
|----------------------------------|--------|---------------------|----------------------|-------------------|-------------------------|
|                                  |        | великі підприємства | середні підприємства | малі підприємства | з них мікропідприємства |
| 2010                             | 2533,7 | 400,3               | 1946,6               | 186,8             | 40,8                    |
| 2011                             | 2717,6 | 322,2               | 2160,3               | 235,1             | 61,4                    |
| 2012                             | 3014,2 | к                   | к                    | 298,9             | 78,1                    |
| 2013                             | 3060,8 | 460,4               | 2309,7               | 290,7             | 62,3                    |
| 2014                             | 3038,2 | к                   | к                    | 259,9             | 58,4                    |
| 2015                             | 3259,8 | 838,7               | 2136,7               | 284,4             | 58,4                    |
| 2016                             | 3737,3 | 870,7               | 2519,8               | 346,8             | 79,9                    |
| 2017                             | 4131,8 | 565,9               | 3024,6               | 541,3             | 84,3                    |
| 2018                             | 5373,3 | 755,6               | 4004,0               | 613,7             | 132,9                   |
| Відхилення 2018р. до 2010р., +/- | 2839,3 | 355,3               | 2057,4               | 426,9             | 92,1                    |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]



Якщо розглядати витрати на оплату праці в розрізі великих, середніх та малих підприємств, найбільші витрати у розмірі 4004,0 млн грн склали по середніх підприємствах, що на 2057,4 млн грн більше, ніж у 2010 році (1946,6 млн грн). Якщо в країнах, що розвиваються, в сільському господарстві працює понад 2/3 зайнятого населення, а в окремих з них - 3/4, то в економічно розвинутих країнах менш як 1/10. У США частину такого населення становить 2,8 % від економічно активного. Не дивлячись на це, США є значним експортером зернових.

Розглянемо динаміку зайнятості населення України у сільському господарстві в період з 2010р. по 2018 р.

Дані таблиці 2.39 відображають зростаючу тенденцію в сільському господарстві не дивлячись на те, що загальна чисельність зайнятого населення зменшилась з 19180,2 тис.осіб у 2010 році до 15512,3 тис. осіб у 2018 році.

Таблиця 2.39

**Зайняте населення у сільському господарстві в період з 2010р. по 2018 р.**

| Показники                                     | 2010р.   | 2011р.   | 2012р.   | 2013р.   | 2014р.   | 2015р.   | 2016р.   | 2017р.  | 2018р.   | Відхилення,<br>2018р.<br>від<br>2010р.<br>+/- |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|---------|----------|---|
| Всього,<br>тис. осіб                          | 19 180,2 | 19 231,1 | 19 261,4 | 19 314,2 | 18 073,3 | 16 443,2 | 16 276,9 | 16156,4 | 15 512,3 | -3667,9                                       |
| Сільське<br>господар-<br>ство, тис.<br>осіб   | 3322,1   | 3152,2   | 3115,6   | 3410,3   | 3506,7   | 2870,6   | 2866,5   | 3506,7  | 3712,1   | 390   |
| У відсот-<br>ках до<br>загального<br>підсумку | 17       | 16       | 16       | 18       | 19       | 17       | 18       | 22      | 24       | 7   |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Як бачимо, частка населення зайнятого у сільському господарстві протягом досліджуваного періоду зросла на 1,36 %, що є незначним, але вагомим показником ринку праці. В процесі появи нових знань та технологій виробництва змінюються й умови господарювання. Осмислення сутності

процесів формування й використання біологічного капіталу скотарства, а також їх значення для побудови системи управління є основою інтенсифікації розвитку галузі, на регіональному рівні, та в країні у цілому.

Необхідною умовою реалізації трансформаційних перетворень, основою соціально-економічного розвитку аграрного виробництва є сталість соціально-демографічних процесів на селі. Прискорені темпи урбанізації, адміністративно-територіальні перетворення сільських населених пунктів призвели до поступового розвалу соціально-економічного стану сільських територій, що стало основою формування негативних процесів загострення демографічної кризи, а саме зменшення народжуваності, від'ємного приросту населення, міграційних процесів. Усе це суттєво відобразилося на формуванні кадрового потенціалу аграрних підприємств, оскільки демографічна ситуація села є одним із основних факторів, які впливають на відтворення робочої сили.

Кількість найманих працівників на підприємствах за їх розмірами з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за видом економічної діяльності «Тваринництво» за 2010-2018 роки видно з таблиці 2.40.

*Таблиця 2.40*

**Кількість найманих працівників за видом економічної діяльності  
«Тваринництво» за 2010-2018 роки, осіб.**

|  | Усього | У тому числі        |                      |                   |                         |
|--|--------|---------------------|----------------------|-------------------|-------------------------|
|  |        | великі підприємства | середні підприємства | малі підприємства | з них мікропідприємства |
| 2010                                     | 159118 | 11625               | 126201               | 21292             | 3892                    |
| 2011                                     | 145897 | 9593                | 116559               | 19745             | 4665                    |
| 2012                                     | 123439 | к                   | к                    | 16668             | 4343                    |
| 2013                                     | 113635 | 11911               | 87057                | 14667             | 3821                    |
| 2014                                     | 99995  | к                   | к                    | 12973             | 3448                    |
| 2015                                     | 87005  | 13722               | 60957                | 12326             | 3260                    |
| 2016                                     | 80243  | 12462               | 55591                | 12190             | 3310                    |
| 2017                                     | 67245  | 5440                | 49608                | 12197             | 3215                    |
| 2018                                     | 67265  | 5731                | 50186                | 11348             | 3087                    |
| Відхилення,<br>2018р. від<br>2010р., +/- | -91853 | -5894               | -76015               | -9944             | -805                    |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Кількість найманих працівників на підприємствах в галузі тваринництва у 2018 році знизилась порівняно з 2010 роком на 91853 особи. Досить суттєве зниження зафіксовано на середніх підприємствах -76015 осіб, які складають основу розвитку тваринництва в державі.

За період 2010-2018 років в цілому для України характерною є тенденція погіршення якісних параметрів макродемографічного рівня. Сільське господарство не є виключенням із сукупності загальнонаціональних тенденцій, а за окремими параметрами демографічної безпеки ситуацію можна вважати навіть критичною.

При цьому слід відмітити, що зростання рівня заробітної плати позитивно позначилось на підвищенні показників продуктивності праці в галузі. Як наслідок, зростання рівня продуктивності праці — підвищення показників продовольчого забезпечення населення: виробництво продукції рослинництва в розрахунку на 1 особу населення за досліджуваний період значно зросло (табл. 2.41).

*Таблиця 2.41*

### **Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах**

| Рок<br>и | На 1 зайнятого в<br>сільськогосподарському виробництві,<br>у постійних цінах 2010 року; грн |                  |                  | У % до попереднього року                 |                  |                  |
|----------|---|------------------|------------------|--|------------------|------------------|
|          | Сільськогоспо-<br>дарське<br>виробництво  | рослинн<br>ицтво | тваринни<br>цтво | Сільськогоспо-<br>дарське<br>виробництво | рослинниц<br>тво | тваринницт<br>во |
| 2010     | 132680,4  | 133603,0         | 130473,7         | 101,0                                    | 96,3             | 114,5            |
| 2011     | 165229,0  | 171142,8         | 148840,3         | 124,5                                    | 128,1            | 114,1            |
| 2012     | 159679,0  | 155543,8         | 171798,3         | 96,6                                     | 90,9             | 115,4            |
| 2013     | 201216,9  | 202220,5         | 198185,6         | 126,0                                    | 130,0            | 115,4            |
| 2014     | 227753,4  | 228884,7         | 224105,1         | 109,1                                    | 108,2            | 111,6            |
| 2015     | 223309,9  | 218768,0         | 237990,0         | 98,0                                     | 95,6             | 106,2            |
| 2016     | 275317,8  | 270863,2         | 292511,2         | 123,3                                    | 123,8            | 122,9            |
| 2017     | 271491,4  | 260793,7         | 315503,8         | 98,6                                     | 96,3             | 107,9            |
| 2018     | 313627,3  | 305314,5         | 348901,4         | 115,5                                    | 117,1            | 110,6            |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

За результатами аналізу бачимо, що продуктивність праці на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2010

року складає 313627,3 грн, у тваринництві продуктивність більша, ніж у рослинництві на 43586,9 грн, що відповідно склалає 110,6% у 2018 році порівняно з 2017 роком.

Що стосується оцінки рівня продовольчої безпеки України, то її здійснимо на основі індикаторів, якими оперує Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), а також відповідно до Методики, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання продовольчої безпеки" від 05.12.2007 № 1379.

Таблиця 2.42

**Споживання основних продуктів харчування населенням України  
(на одну особу за рік; кілограмів)**

| Показник                           | Вид продуктів харчування |                                 |              |                                 |       |       |          |                      |                 |                            |
|------------------------------------|--------------------------|---------------------------------|--------------|---------------------------------|-------|-------|----------|----------------------|-----------------|----------------------------|
|                                    | М'ясо і<br>м'ясопродукти | Молоко і<br>молоко-<br>продукти | Яйця,<br>шт. | Риба і<br>рибо-<br>продукт<br>и | Цукор | Олія  | Картопля | Овочі та<br>баштанні | Плоди,<br>ягоди | Хліб і<br>хлібні<br>вироби |
| Рациональні<br>норми<br>харчування | 80                       | 380                             | 290          | 20                              | 38    | 13    | 124      | 161                  | 90              | 101                        |
| Мінімальні<br>норми<br>харчування  | 52                       | 341                             | 231          | 12                              | 32    | 8     | 96       | 105                  | 68              | 94                         |
| 1990 р.                            | 68                       | 373                             | 272          | 17,5                            | 50    | 11,6  | 131      | 102                  | 47              | 141                        |
| 1995 р.                            | 39                       | 244                             | 171          | 3,6                             | 32    | 8,2   | 124      | 97                   | 33              | 128                        |
| 2000 р.                            | 32,8                     | 199,1                           | 166          | 8,4                             | 36,8  | 9,4   | 135,4    | 101                  | 29,3            | 124,9                      |
| 2005 р.                            | 39,1                     | 225,6                           | 238          | 14,4                            | 38,1  | 13,5  | 135,6    | 120                  | 37,1            | 123,5                      |
| 2010 р.                            | 52,0                     | 206,4                           | 290          | 14,5                            | 37,1  | 14,8  | 128,9    | 143                  | 48,0            | 111,3                      |
| 2015 р.                            | 51                       | 210                             | 280          | 8,6                             | 36    | 12,3  | 138      | 161                  | 51              | 103                        |
| 2016 р.                            | 51                       | 210                             | 280          | 8,6                             | 36    | 12,3  | 138      | 161                  | 51              | 101                        |
| 2017 р.                            | 51,7                     | 200                             | 273          | 10,8                            | 30,4  | 11,7  | 143,4    | 159                  | 52,8            | 100,8                      |
| 2017 р. у %<br>до:<br>1990 р.      | 76,1                     | 53,6                            | 73,2         | 61,7                            | 60,1  | 100,1 | 109,5    | 121,4                | 112,3           | 71,5                       |
| Мінімальних<br>норм                | 99,4                     | 58,7                            | 118,2        | 90,0                            | 95,0  | 146,3 | 149,4    | 151,4                | 77,6            | 107,2                      |
| Рациональні<br>х<br>норм           | 71,4                     | 52,6                            | 94,1         | 54,0                            | 80,0  | 90,0  | 115,6    | 98,8                 | 58,7            | 99,8                       |

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Згідно з Методикою визначення основних індикаторів продовольчої безпеки визначено наступні індикатори та критерії показників продовольчої безпеки:

- 1) добову енергетичну цінність раціону людини, що визначається як сума добутків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності. Граничний критерій встановлений у 2500 ккал на добу, при цьому 55% добового раціону повинно забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження;
- 2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою;
- 3) достатність запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно. Граничним критерієм для зазначеного показника вважається його 17% рівень, що відповідає 60 дням споживання;
- 4) економічну доступність продуктів, що визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств. Граничним критерієм для зазначеного показника вважається його 60% рівень;
- 5) диференціацію вартості харчування за соціальними групами, що відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20% домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20% домогосподарств з найменшими доходами;
- 6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, що відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення;
- 7) продовольчу незалежність за окремим продуктом, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку. Граничним критерієм для зазначеного показника вважається його 30% рівень.

Новий етап правового регулювання безпечності та якості харчових продуктів, який тільки починає своє становлення, характеризується

історичними по своїй значущості змінами в законодавстві у сфері безпечності та якості харчових продуктів, а саме євроінтеграційним курсом України та ухваленням нормативно-правових актів в цій сфері, адаптованих відповідно до нього.

На сучасному етапі держава нормує лише вимоги щодо безпечності харчової продукції, тому предметом державного контролю стають саме вони. Нові вимоги сфокусовані на досягненні винятково безпечності харчового продукту та захисті споживача, даючи оператору ринку свободу у виборі кращих варіантів для цього. Значущим кроком при проведенні реформ на цьому етапі також є перехід від пострадянської системи стандартизації, заснованої на ДСТУ, які регулювали абсолютно всі характеристики продукту, на сучасну європейську систему, побудовану на відповідності технічним регламентам із скасуванням обов'язкової сертифікації.

На жаль, на сьогодні не можна констатувати, що механізм забезпечення безпечності та якості харчових продуктів діє в Україні ефективно. Незважаючи на наявність вже сформованої нормативної бази у цій сфері, зокрема євроінтеграційного закону та роботу над чисельними підзаконними нормативними актами, які деталізують вимоги вже прийнятих законів, сьогодні спостерігається гальмування їх прийняття або взагалі відсутність, що спричиняє труднощі під час експорту української харчової продукції та перешкоджає інтеграційним процесам, пов'язаним з європейським вибором України.

Для характеристики динаміки загального обсягу продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами, використовується показник рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва. Він є одним із основних результативних показників діяльності у сфері сільського господарства (табл. 2.43). Рівень рентабельності підприємств сільськогосподарських підприємств у 2018 році становив 13 відсотків проти 22,7 відсотка загалом по економіці України. У 2017 році підприємства галузі

одержали майже 79,1 млрд грн чистого прибутку, що є найвищим показником серед усіх видів економічної діяльності.

Таблиця 2. 43

**Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва  
в сільськогосподарських підприємствах, %**

| Види продукції                               | 2010р | 2011р | 2012р | 2013 р | 2014р | 2015 р | 2016р | 2017р | 2018р | Відхилення<br>2018<br>від 2010р,<br>+/- |
|--|-------|-------|-------|--------|-------|--------|-------|-------|-------|---|
| Молоко                                       | 17,9  | 18,5  | 2,3   | 13,6   | 11,0  | 12,6   | 18,2  | 26,9  | 16,1  | -1,8                                    |
| М'ясо: ВРХ                                   | -35,9 | -24,8 | -29,5 | -43,3  | -35,9 | -17,9  | -24,8 | 3,4   | -17,7 | 18,2                                    |
| свиней                                       | -7,8  | -3,7  | 2,0   | 0,2    | 5,6   | 12,7   | -4,5  | 3,5   | 6,9   | -0,9                                    |
| овець та кіз                                 | -29,5 | -39,6 | -40,0 | -42,8  | -52,2 | -29,6  | -35,2 | -39,6 | -16,6 | 12,9                                    |
| птиці  | -4,4  | -16,8 | -7,2  | -10,0  | -15,4 | -6,1   | 5,0   | 7,0   | 5,7   | 10,1                                    |
| Яйця   | 18,6  | 38,8  | 52,6  | 47,6   | 58,8  | 60,9   | 0,5   | -9,0  | 5,4   | -13,2                                   |
| Разом по тваринництву                        | 7,8   | 13,0  | 14,3  | 11,3   | 13,4  | 22,1   | 7,7   | 14,6  | 6     | -1,8                                    |
| Разом по рослинництву                        | 26,7  | 32,3  | 22,3  | 11,1   | 29,2  | 50,6   | 44,3  | 25,3  | -     | -1,4                                    |
| Всього в сільськогосподарських підприємствах | 21,1  | 27,0  | 20,5  | 11,2   | 25,8  | 45,6   | 37,3  | 22,7  | 13,0  | -8,1                                    |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Сільське господарство забезпечило 43,5% чистого прибутку усіх підприємств України. При цьому прибутки одержали 86,1% підприємств сільського, лісового та рибного господарства проти 72,5% загалом по економіці.

За 2018 рік рівень рентабельності усієї діяльності підприємств за видом економічної діяльності "Тваринництво" складає 6 % по Україні, середніх підприємств 10,5%, збитковість малих підприємств склала -21,2%, тоді як у 2010 році рівень рентабельності складав 6%.

Рівень збитковості мікропідприємств у 2018 році становила - 40,5%, тоді як у 2010 році рівень збитковості складала -4,9%.

Таблиця 2.44

**Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств  
за видом економічної діяльності "Тваринництво" з розподілом на  
великі, середні, малі та мікропідприємства, %**

|                      | Роки        |             |             |             |             |             |            |
|----------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|------------|
|                      | 2012        | 2013        | 2014        | 2015        | 2016        | 2017        | 2018       |
| Великі підприємства  | к           | 48,1        | к           | 34,6        | 15,6        | 22,2        | 24,6       |
| Середні підприємства | к           | 15,1        | к           | 21,0        | 11,4        | 15,9        | 10,5       |
| Малі підприємства    | 6,0         | 0,7         | 0,8         | 17,0        | 7,9         | 8,9         | -21,2      |
| Мікропідприємства    | -4,9        | -9,5        | -10,6       | -1,7        | -4,1        | -2,6        | -40,5      |
| Тваринництво         | <b>22,7</b> | <b>19,9</b> | <b>17,5</b> | <b>25,4</b> | <b>12,2</b> | <b>15,8</b> | <b>6,0</b> |

Джерело: побудовано автором на основі [170-174]

Слід також враховувати, що на оплату праці у рослинництві витрачається лише 5,2% витрат на виробництво продукції рослинництва, а у тваринництві - 7,6%. Тобто, відносно висока прибутковість сільського господарства поки що не забезпечує відповідного зростання доходів зайнятого у галузі сільського населення.

Водночас, як свідчать результати досліджень науковців Інституту аграрної економіки, статистичні показники рентабельності сільськогосподарського виробництва є завищеними приблизно на третину за рахунок не проведення переоцінки основних засобів сільськогосподарських підприємств, та ще на 20% – за рахунок нижчого, ніж в середньому по економіці, рівня оплати праці в галузі та оцінки незавершеного виробництва в цінах минулих років. Тобто нинішній рівень приблизно удвічі вищий за розрахунковий, що враховує зазначені фактори недооцінки витрат, яких немає в інших галузях економіки.

Прямі іноземні інвестиції — найбільш бажана форма капіталовкладень для економік, що розвиваються, тому що вона дозволяє реалізовувати великі проекти; крім того в країну надходять нові технології, нові практики корпоративного управління, тощо. Саме тому необхідними є залучення іноземних інвесторів, створення найбільш сприятливих умов для вливання іноземного капіталу та використання його в економічному обігу країни.



Таблиця 2.45

**Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2010 по 2018 рр., млн дол США**

| Роки | ПП в Україну | ПП з України | Сальдо |
|------|--------------|--------------|--------|
| 2010 | 6495         | 736          | +5759  |
| 2011 | 7207         | 192          | +7015  |
| 2012 | 8401         | 1206         | +7195  |
| 2013 | 4499         | 420          | +4079  |
| 2014 | 410          | 111          | +299   |
| 2015 | 2961         | -51          | +3012  |
| 2016 | 3284         | 16           | +3268  |
| 2017 | 2202         | 8            | +2194  |
| 2018 | 2355         | -5           | +2360  |

Джерело: побудовано автором на основі [146, 181,184]

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, що фактично надійшли в сільське господарство України починаючи з 1992 р., на кінець 2017 р. становив 500,1 млн дол. США (табл. 2.46).

Таблиця 2.46

**Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал)  
у сільському господарстві України, млн дол. США**

|  | Обсяг на 1 січня |         |         |         |         |         |         |         | Відхилення<br>2018<br>від 2010р., +/- |
|--|------------------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------------------------------------|
|  | 2010             | 2011    | 2012    | 2013    | 2014    | 2015    | 2016    | 2017    |                                       |
| <b>УСЬОГО в економіку України,<br/>млн дол. США</b>                              | 38992,9          | 45370,0 | 48197,6 | 51705,3 | 53704,0 | 40725,4 | 36154,5 | 37655,5 | <b>-1337,4</b>                        |
| Сільське, лісове та рибне<br>господарство, млн дол. США                          | 669,2            | 719,5   | 725,3   | 717,8   | 776,9   | 617,0   | 502,2   | 500,1   | <b>-169,1</b>                         |
| Частка сільського, лісового та<br>рибного господарства у загальних<br>обсягах ПП | 1,72             | 1,59    | 1,50    | 1,39    | 1,45    | 1,52    | 1,39    | 1,33    | <b>-0,39</b>                          |
| Приріст ПП, млн дол. США до<br>попереднього року                                 | -144,1           | 50,30   | 5,80    | -7,50   | 59,10   | -159,90 | -114,80 | -2,10   | -                                     |
| Приріст ПП, % до попереднього<br>року  | -17,72           | 7,52    | 0,81    | -1,03   | 8,23    | -20,58  | -18,61  | -0,42   | -                                     |
| Відношення ПП до випуску<br>сільськогосподарської продукції, %                   | 2,83             | 2,53    | 2,66    | 2,31    | 2,45    | 2,04    | 1,56    | 1,60    | <b>-1,23</b>                          |
| Відношення ПП до валової доданої<br>вартості, %                                  | 6,40             | 5,21    | 5,12    | 4,33    | 5,56    | 5,69    | 4,65    | -       | -                                     |
| Відношення ПП до валового<br>прибутку, %   | 8,12             | 6,55    | 6,71    | 5,69    | 6,98    | 6,72    | 5,53    | -       | -                                     |

Джерело: побудовано автором на основі [146, 181,185]

Світовий досвід переконує, що для макроекономічної стабільності країни з перехідною економікою таїї інтеграції у світову економіку необхідні інвестиції в економіку країни на рівні 19-25% ВВП. Якщо розглянути обсяги іноземних інвестицій в сільському господарстві, розрахованих до валової

доданої вартості та до валового прибутку галузі, то видно, що ці показники поступово знижуються і становлять у 2016 році лише 4,65% і 5,53% відповідно.

Частка іноземних інвестицій, спрямованих у тваринництво у 2017 році, складала майже 30%. Водночас, частка іноземних інвесторів у структурі капітальних інвестицій становить лише 0,3%. При цьому в загальній структурі капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство частка тваринництва становить 11%. Загалом прямі іноземні інвестиції у сільське господарство у 2017 році перевищили показник 2016 року на 6,7%, сягнувши 622 млн дол. Тенденція зростання прямих іноземних інвестицій у галузь відновилася з 2016 року після кількох значних спадів: у 2011 році – на 17,2%, у 2014 році – на 20,4%, а також у 2015 році – на 18,6%. У 2017 році найбільшими інвесторами сільського господарства України були Кіпр (28,7%), Віргінські Британські острови (14,5%) та Німеччина (13,4%). Також до топ-10 інвесторів галузі увійшли Данія (8,4%), Велика Британія (7,4%), Польща (4,9%), Франція (4,6%), США (3,2%), Словаччина та Швеція (по 2,1%). Найбільше прямих інвестицій в аграрний сектор України в 2018 році надійшло з Кіпру, Британських Віргінських островів, із Німеччини, Данії та Польщі. Статистичні дані свідчать про те, що Кіпр за 2018 рік вклав у сільське господарство України 137,5 млн дол., Британські Віргінські острови – 85,2 млн.дол., Німеччина – 80,7 млн дол., Данія – 53,3 млн дол., а Польща – 31 млн дол.

Загальний акціонерний капітал сільського, лісового і рибного господарства України склав 560,9 млн дол., тобто з 2017 року знизився на 3%. Це сталося за рахунок спаду в тваринницькому секторі, де обсяг інвестицій зменшився на 6,2% до 62,7 млн дол. Однак, прямі інвестиції у вирощування однорічних культур зросли на 0,5% до 297, 3 млн дол., а багаторічних – на 5,2% до 20,5 млн дол. Найменше інвестицій українські аграрії отримали з Литви (33 тис.дол.), Люксембургу (65 тис.дол.) і Білорусі (70,6 тис.дол.).

Ефективність функціонування механізму інвестиційно-інноваційного розвитку залежить від обґрунтованого вибору інноваційних проектів відповідно до пріоритетів, наявності джерел їх фінансування, отримання оптимальних ефектів від їх реалізації.

Дієвий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку починається з ефективних організаційних кроків, які є основою організаційного механізму створення й підтримки умов для інноваційного розвитку шляхом:

- сприяння впровадженню інноваційних технологій і випуску інноваційних продуктів на підприємствах;
- формування трансферу технологій;
- реалізації регіональних програм підготовки й перепідготовки кадрів;
- забезпечення економічної безпеки суб'єктів інноваційної діяльності;
- сприяння організації й проведенню семінарів і конференцій з інноваційних і науково-технічних питань;
- проведення моніторингу інноваційної діяльності в регіоні;
- удосконалювання тарифної політики для підприємств і організацій регіону, що здійснюють інноваційну діяльність;
- супроводу й контролю реалізації інноваційних проектів.

Обов'язковою умовою зростання ефективності виробництва продукції тваринництва збільшення віддачі всіх складових виробництва, перш за все продуктивності праці. Значення продуктивності праці для економіки будь-якої країни полягає в тому, що її підвищення до конкурентоспроможного на світовому ринку рівня є основним джерелом реального економічного зростання, соціального прогресу і більш високого життєвого рівня населення. З дослідженням проблем в галузі підвищення продуктивності праці пов'язані можливості суспільства в реалізації соціально-економічних цілей, як найближчих, так і стратегічних.

Для того щоб підвищення ефективності праці робочої сили стало реальною основою економічного зростання, необхідно в рух за підвищення продуктивності праці залучати якомога більшу кількість підприємств. Тільки

висока продуктивність може забезпечити нарощування обсягів валового внутрішнього продукту, зниження собівартості продукції, отже, досягнення стійкого зростання національної економіки.

Триваючий спад сільськогосподарського виробництва і зниження його ефективності вимагають від працівників аграрної сфери докладання великих зусиль для виходу з такого становища, стабілізації виробництва, підвищення його ефективності. Принциповою відмінністю сучасного періоду в порівнянні з дореформений є те, що економічний стан підприємств, незалежно від форми власності, залежить від результатів їх виробничо-фінансової діяльності.

У зв'язку з цим обґрунтування пріоритетних напрямків підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки є досить актуальною проблемою. Вона об'єктивно обумовлена і вимагає всебічного дослідження, виявлення основних факторів і резервів, за рахунок яких може бути досягнута їх ефективність.

У тваринницькій продукції спостерігається стійкий спад виробництва, зниження його ефективності. Одна з основних причин спаду м'ясної та молочної продукції пов'язана з незадовільним станом кормової бази, низьким рівнем годівлі, незбалансованістю кормового раціону, знизилася ефективність використання кормів, а генетичні можливості тварин використовуються в кращому разі наполовину. Зростання виробництва молока і м'яса можна забезпечити тільки на основі раціонального використання виробничого потенціалу, а ефективність обумовлена впливом таких основних факторів: економічні, соціальні, природні та біологічні.

## **Висновки до розділу 2**

1. Попит на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку високий, і Україна має шанси посісти важливе місце на цьому ринку. Для вирішення більшості проблем, а також використання в повному обсязі

потенційних можливостей АПК України та максимальної реалізації аграрного потенціалу країни, українське сільське господарство потребує додаткового припливу інвестицій. Без залучення значних коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції буде важко. Тому потрібні реформи, які б стимулювали надходження інвестицій в аграрний сектор.

2. Інноваційна політика не може бути відокремленою від загальної політики національного розвитку та її складників: промислового, науковотехнічного, технологічного, інвестиційного тощо. У сучасних умовах суспільного розвитку вагома роль належить інтелектуальним складникам, що варто реалізовувати в Україні, з високим рівнем наукових розробок і здобутків, а також рівнем освіти, креативності та творчості громадян.

3. Низький рівень державного фінансування аграрної науки, зменшення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств, підвищення їх витрат на виробництво обумовлюють слабкий інтерес аграріїв до інноваційних розробок, нерозвиненість інформаційних джерел, тимчасовий характер співпраці аграрних підприємств з науково-дослідними установами, відсутність наукового супроводу при опануванні нових технологій, ґрунтового розв'язання проблем інноваційного розвитку аграрної сфери.

4. Наукові дослідження потребують всебічної державної підтримки, оскільки від цього залежить науковий рівень та якість новацій, що надзвичайно важливо в умовах поширення на українському ринку науково-технічної продукції конкурентоспроможних іноземних техніки й технологій, які за своїми техніко-економічними параметрами не поступаються, а часом і перевершують вітчизняні аналоги. Особливо це стосується імпорту сільськогосподарської техніки, а також на інших етапах інноваційного процесу, оскільки стимулювання впровадження має забезпечити попит на вітчизняні наукові розробки.

5. Головним чинником при формуванні стимулювання виробництва якісної продукції, надання кредитів, скорочення податкових навантажень і

організації залучення вітчизняного і приватного іноземного капіталу для інвестиційного забезпечення розвитку але й рівень виробництва тваринницької продукції в країні.

6. Основними шляхами вирішення виявлених проблем є: забезпечення пріоритету фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, що мають пріоритетне значення; гарантування державою позик на інноваційний розвиток; удосконалення венчурного інвестування; створення пільгових умов для банківського кредитування інноваційної діяльності підприємств та сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій; сприяння активізації інноваційного процесу на мікро- та макрорівні.

7. Ефективність функціонування механізму інвестиційно-інноваційного розвитку залежить від обґрунтованого вибору інноваційних проектів відповідно до пріоритетів, наявності джерел їх фінансування, отримання оптимальних ефектів від їх реалізації. Дієвий механізм інвестиційно-інноваційного розвитку починається з ефективних організаційних кроків, які є основою організаційного механізму.

*Результати досліджень викладені в даному розділі опубліковані в роботах [100;101;102;105;106;107] за списком використаних джерел.*

### РОЗДІЛ 3

## ОБГРУНТУВАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯКІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

### 3.1. Прогнозування розвитку виробництва продукції тваринництва

Інноваційно-інвестиційний розвиток безпосередньо диктується необхідністю подолання спаду і уповільненого функціонування виробництва, а також зниження його ефективності, яке було допущено у попередній період. Воно органічно витікає з економічних і соціальних умов всього суспільного виробництва, що склалися, і пов'язаної з ними необхідністю вирішення задач розвитку на якісно новому рівні, який сьогодні сформував ринок.

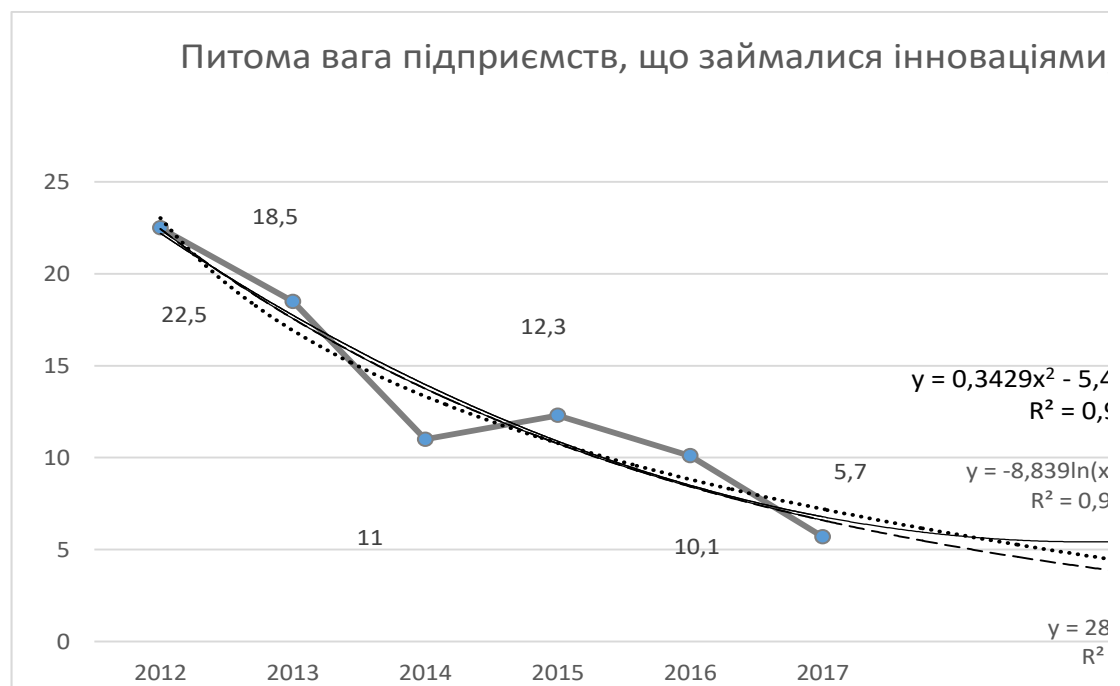
Якісні перетворення у системі потреб і структур купівельного попиту внутрішньо пов'язані з суттєво новим ступенем розвитку населення і зі зміною поколінь. Принципово нові вимоги до якості і структури засобів виробництва пред'являють сьогодні і господарюючі суб'єкти. Вітчизняне виробництво агропродовольчої сфери не в змозі належним чином задовольнити потреби ринку, що пояснюється невідповідністю між структурою „сільське господарство – харчова промисловість” і реальними потребами у кількості і якості харчових безпечних продуктів. Радикальна зміна середовища вимагає змін самого господарюючого суб'єкта, щоб існувати у новомусередовищі.

Новий характер ринкових відносин відкрив великі можливості для вільної творчої роботи суб'єктів господарювання. Але ці можливості не використовуються у повній мірі і цьому насамперед заважають інерційно збережені застарілі форми виробничих відносин, методи планування і управління виробництвом, що пов'язано з відсутністю достатніх знань у

керівників і власників з виживання і розвитку у ризикових умовах економіки України, що склалися.

Виходячи із виявлених закономірностей вважаємо, що активізація інноваційного розвитку є необхідною формою зламу несприятливих тенденцій функціонування агропродовольчої сфери. Необхідний належний динамізм у оновленні виробництва, оскільки суттєво посилюється динаміка потреб (виробничих і особистих).

Закономірно повинно прискорюватися і оновлення харчової продукції. Тому піднесення економіки агропродовольчої сфери має відбуватись у першу чергу шляхом швидкого впровадження прогресивних технологій і збільшення виробництва нових конкурентоспроможних продуктів. За аналізований період спостерігаємо зменшення динаміки інноваційної активності підприємств, що видно на основі даних рис.3.1.



**Рис. 3.1. Прогноз питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, %**

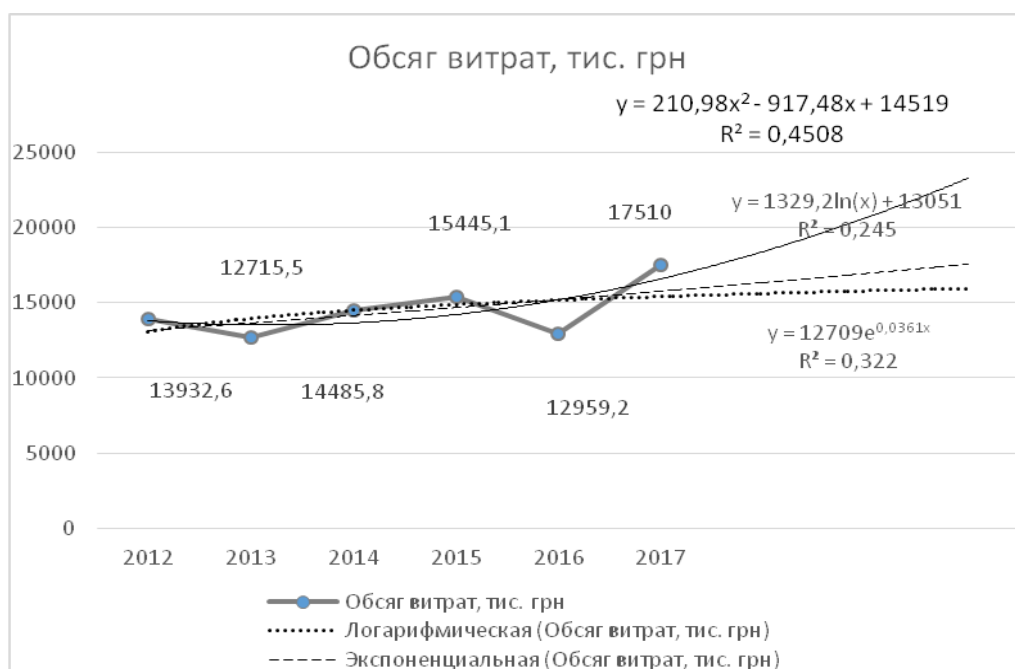
Джерело: побудовано автором на основі [40,46,159]

Як видно із рис.3.1 в динаміці спостерігаємо чітку тенденцію зменшення інноваційної активності підприємств. Відповідно результати



прогнозування вказують на високу ймовірність від 89,4% до 92,2% подальшого зменшення питомої ваги підприємств, які займаються інноваціями.

Практичне здійснення розвитку агропродовольчої сфери залежить від різноманітних факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Одна з важливіших суб'єктивних передумов інноваційного процесу, полягає у тому, що керівники і колективи працівників сільського господарства і харчових виробництв мають чітко уявляти собі сутність цього процесу, його основні умови і елементи. Нами проведено прогнозування обсягів витрат на виконання наукових досліджень і розробок. Прогноз обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок видно на рис.3.2.



**Рис. 3.2. Прогноз витрат на виконання наукових досліджень і розробок**  
 Джерело: побудовано автором на основі [40,46,159]

Результати проведеного прогнозування вказують на незначну ймовірність їх збільшення від 24,5% за логарифмічною формою, 32,2% за експонентальною та 45% за параболічною формою тренду. Проведене прогнозування вказує на необхідність переорієнтування підприємств сільського господарства і харчової промисловості на першочергове

використання якісних факторів економічного росту, якість і ефективність, оновлення виробничих фондів, покращення використання паливно-енергетичних і сировинних ресурсів, розвиток наукомістких виробництв.

Для виявлення та оцінки впливу показників інноваційно-інвестиційного розвитку на ефективність виробників продукції тваринництва використано метод кореляційно-регресійного аналізу. Факторною ознакою ( $x$ ) обрано розмір капітальних інвестицій, що припадають на 1 грн валової продукції тваринництва. До результативних ознак віднесено: продуктивність праці у тваринництві ( $y_1$ ), рівень рентабельності виробництва та реалізації продукції тваринництва ( $y_2$ ), індекс рівня рентабельності виробництва та реалізації продукції тваринництва ( $y_3$ ). З огляду на пріоритетність забезпечення розвитку галузі тваринництва в Україні та нарощення обсягів виробництва відповідної продукції, додатковими результативними ознаками обрано поголів'я сільськогосподарських тварин (ВРХ –  $y_4$ , корів –  $y_5$ , свиней –  $y_6$ , вівець та кіз –  $y_7$ , птиці –  $y_8$ ). Вплив капітальних інвестицій на 1 грн валової продукції на індикатори ефективності та розвитку виробників тваринництва розглянемо в таблиці 3.1.

*Таблиця 3.1*

**Вплив капітальних інвестицій на 1 грн валової продукції на індикатори ефективності та розвитку виробників тваринництва**

| Показник                              | Парний коефіцієнт кореляції | Фактичне значення t-критерію Стьюдента | Висновок про існування зв'язку    |
|---------------------------------------|-----------------------------|--|-----------------------------------|
| Продуктивність праці ( $y_1$ )        | 0,87                        | 4,93                                   | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Рівень рентабельності ( $y_2$ )       | -0,05                       | 0,60                                   | Відсутність кореляційного зв'язку |
| Індекс рівня рентабельності ( $y_3$ ) | -0,24                       | 1,34                                   | Відсутність кореляційного зв'язку |
| Поголів'я ВРХ ( $y_4$ )               | -0,83                       | 4,36                                   | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Поголів'я корів ( $y_5$ )             | -0,88                       | 5,27                                   | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Поголів'я свиней ( $y_6$ )            | -0,47                       | 2,06                                   | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Поголів'я овець та кіз ( $y_7$ )      | -0,77                       | 3,68                                   | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Поголів'я птиці ( $y_8$ )             | -0,22                       | 1,27                                   | Відсутність кореляційного зв'язку |

Джерело: складено автором на основі [153,170-174]

Примітка: зв'язок тісний, коли фактичне значення t-критерію Стьюдента більше за табличне. Табличні значення критерію для рівня значущості 0,05 складає 1,86, а для 0,10 – 1,38.

З даних табл. 3.1 видно, що зв'язок між виділеними чинниками справді існує. Однак, цей зв'язок є оберненим, що свідчить про те, що чим більший розмір інвестицій, що припадає на 1 грн виготовленої валової продукції, тим менші значення результативних ознак. Такі результати можуть бути свідченням низької віддачі від коштів, інвестованих у тваринництво.

Однак, з іншого боку, можна висунути гіпотезу про те, що у даному випадку виділені у дослідження результативні ознаки насправді є факторними. Зокрема, не розмір капітальних інвестицій на 1 грн валової продукції тваринництва впливає поголів'я ВРХ ( $y_4$ ), корів ( $y_5$ ) свиней ( $y_6$ ) та вівець і кіз ( $y_7$ ), на, навпаки зазначені результати впливають на інвестиції.

Зокрема, чим кращі результати діяльності, тим менше коштів сільськогосподарські підприємства спрямовують на інноваційно-інвестиційний розвиток, перенаправляючи ресурси в збільшення оборотних активів. У разі дійсності такої гіпотези можна припустити, що існує певний критичний рівень, коли проблема дефіциту в оборотних коштах буде вирішена. І після досягнення цього критичного рівня гроші активи, отримані у результаті нарощення економічного ефекту та ефекту масштабу (збільшення поголів'я), спрямовуватимуться на капітальні інвестиції.

Іншим напрямом аналізу показників, які можуть підпадати під вплив рівня інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств, є проведення кореляційного аналізу у розрізі окремих видів діяльності та підгалузей тваринництва. Проведення дослідження у такому напрямку дасть можливість виявити види продукції тваринництва, виготовлення яких зростає із збільшенням обсягів інвестиційного забезпечення.

Аналогічно попередньо проведеному аналізу, в якості факторної ознаки обрано розмір капітальних інвестицій, що припадають на 1 грн валової

продукції. До результативних індикаторів включено продуктивність сільськогосподарських тварин, обсяг реалізованої продукції у розрахунку на 1 гол. відповідних сільськогосподарських тварин та рівень рентабельності у розрізі основних видів продукції тваринництва (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Вплив капітальних інвестицій на 1 грн валової продукції на індикатори ефективності та розвитку виробників тваринництва**

| Показник/вид продукції                                     | Парний коефіцієнт кореляції | Фактичне значення t-критерію Стюдента | Висновок про існування зв'язку    |
|--|-----------------------------|---------------------------------------|-----------------------------------|
| <i>Продуктивність с.-г. тварин</i>                         |                             |                                       |                                   |
| Удій молока від 1 корови                                   | -0,39                       | 1,80                                  | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Середньорічна несучість яєць                               | 0,46                        | 2,01                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Середньодобовий приріст ВРХ                                | 0,70                        | 3,08                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Середньодобовий приріст свиней                             | 0,70                        | 3,08                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| <i>Обсяг реалізованої продукції, що припадає на 1 гол.</i> |                             |                                       |                                   |
| ВРХ (у живій вазі) на 1 гол. ВРХ                           | 0,38                        | 1,75                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Молоко на 1 корову   | 0,86                        | 4,80                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Свині (у живій вазі) на 1 гол.                             | 0,84                        | 4,46                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| М'ясо птиці (у живій вазі) на 1 гол.                       | 0,79                        | 3,88                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Яєць на 1 гол.   | -0,84                       | 4,42                                  | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| <i>Рівень рентабельності виробництва</i>                   |                             |                                       |                                   |
| Молоко   | 0,37                        | 1,73                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| ВРХ у забійній вазі  | 0,82                        | 4,19                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Свині у забійній вазі                                      | 0,45                        | 1,98                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Вівці та кози у забійній вазі                              | 0,52                        | 2,25                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |
| Птиця у забійній вазі                                      | 0,84                        | 4,46                                  | Тісний лінійний обернений зв'язок |
| Яйця   | -0,58                       | 2,49                                  | Тісний лінійний прямий зв'язок    |

Джерело: складено автором на основі [153, 170-174]

Примітка: зв'язок тісний, коли фактичне значення t-критерію Стюдента більше за табличне. Табличні значення критерію для рівня значущості 0,05 складає 1,86, а для 0,10 – 1,38.

Від'ємне значення парного коефіцієнта кореляції між середньорічним надоем молока та загаданою вище факторною змінною дають можливість припустити, що капітальні інвестиції в останні роки або спрямовувались не

на техніко-технологічне забезпечення виробництва молока, або відповідні інвестиції у галузь виробництва молока були абсолютно неефективні.

Аналогічно обернений лінійний зв'язок виявлено між розміром капітальних інвестицій та рівнем рентабельності виробництва та реалізації м'яса птиці у забійній вазі. Частково такі результати можуть бути зумовлені на те, що основна частина інвестованих ресурсів припадає не на виробництво м'яса птиці, а на виробництво яєць.

Переважаюча частина інших показників ефективності у розрізі галузей тваринництва характеризуються тісним прямим зв'язком із розміром капітальних інвестицій, що припадають на 1 грн валової тваринницької продукції.

Прогнозування розміру капітальних інвестицій у тваринництво здійснено на базі дослідження та використання лінійного рівняння тренду цього показника, що має вигляді  $y = 2030,3 + 264,5t$ , де  $t$  – фактор часу. Коефіцієнт детермінації для даного рівняння рівний 0,86, що свідчить про адекватність обраної моделі регресії. Як видно, за всіма сценаріями прогнозні значення розміру капітальних інвестицій у тваринництво стабільно зростає. Однак, розрив між значеннями оптимістичного та песимістичного прогнозу скорочується. Сценарний прогноз розміру капітальних інвестицій у підприємства-виробників продукції тваринництва розглянемо у таблиці 3.3.

*Таблиця 3.3*

**Сценарний прогноз розміру капітальних інвестицій у підприємства-виробників продукції тваринництва**

| Сценарій  | Рік      |          |          |          |          |
|---|----------|----------|----------|----------|----------|
|   | 2019     | 2020     | 2021     | 2022     | 2023     |
| Песимістичний   | 4504,88  | 4866,51  | 5228,15  | 5589,78  | 5951,41  |
| Найбільш ймовірний  | 7675,60  | 8240,13  | 8804,66  | 9369,19  | 9933,72  |
| Оптимістичний   | 10846,27 | 11613,69 | 12381,12 | 13148,54 | 13915,96 |
| Відхилення між оптимістичним та песимістичним прогнозами, % | 140,77   | 138,65   | 136,82   | 135,22   | 133,83   |

Джерело: складено автором на основі [91,93,114,135,179]

За проведеними розрахунками згідно таблиці 3.3 відхилення між оптимістичним та песимістичним прогнозами у 2019 році становитиме 140,77%, до 2023 року йтиме на спад та становитиме 133,83%.

Проведений аналіз прогнозу розміру капітальних інвестицій у підприємства-виробників продукції тваринництва дозволив виокремити тенденції по більшості показників. Так, у 2022 році прогнозний показник перевищить 13000 млн грн, до 2024 році прогнозний показник досягне 14000 млн грн.

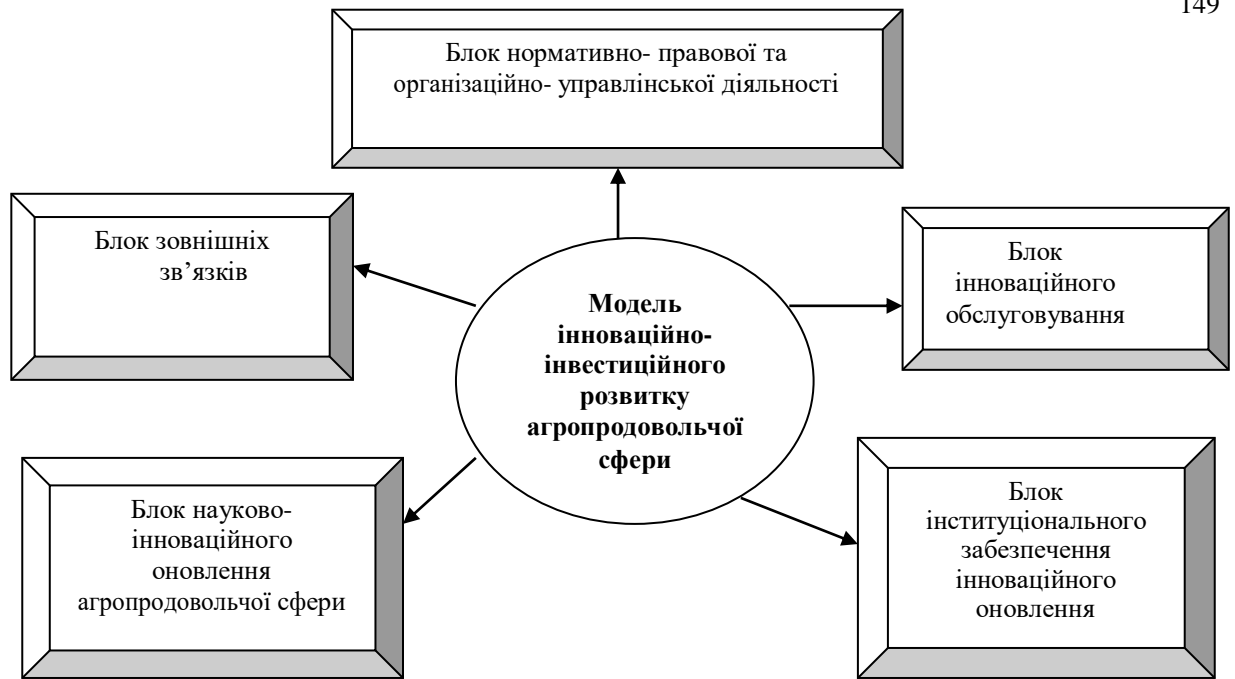


**Рис. 3.3. Прогноз розміру капітальних інвестицій у підприємства-виробників продукції тваринництва**

Джерело: побудовано автором на основі [91,93,114,135,179]

Проведений економіко-статистичний аналіз дозволив визначити позитивні тенденції зі збільшення показників, та за період 2001-2022 рр. згідно з прогнозом спостерігається зростання розміру капітальних інвестицій у підприємства-виробників продукції тваринництва.

На нашу думку, вона може включати п'ять основних блоків, що забезпечує основні напрями реалізації інноваційно-інвестиційного розвитку агропродовольчої сфери (рис.3.4).



**Рис. 3.4. Складова моделі інноваційно-інвестиційного розвитку агропродовольчої сфери**

Джерело: побудовано автором на основі [150,162, 187]

Блок нормативно-правової та організаційно-управлінської діяльності:

- прийняття системи нормативно-правових актів на макрорівні, регіональному, державному й міждержавному;
- наукове забезпечення та використання вітчизняних розробок і винаходів;
- авторський супровід проектів;
- інформаційне забезпечення про науково-технічні досягнення та інновації в сільському господарстві та харчовій промисловості України та світу;
- кадрове забезпечення (цільова підготовка й перепідготовка фахівців, інтеграція сільськогосподарських навчальних закладів, наукових організацій і досвідчених господарств, організація стажувань у передових вітчизняних і закордонних господарствах.

Блок інноваційно-інвестиційного обслуговування:

- розвиток фундаментальних і прикладних досліджень і винахідницької діяльності в агропродовольчій сфері;

- створення нових поколінь сільгосптехніки, у тому числі системи машин для особистих і фермерських господарств, нового обладнання для переробки сільськогосподарської продукції;
- забезпечення сільського господарства новими видами мінеральних добрив, палива, енергії, матеріалів;
- розвиток інноваційних технологій транспортування, зберігання й переробки сільгосппродуктів;
- контроль за якістю й екологічною чистотою сільгосппродуктів і продовольства.

Блок інституціонального забезпечення інноваційного розвитку включає:

- інноваційне оновлення господарств населення і фермерських господарств;
- збутово-кредитну кооперацію малих інноваційних підприємств для підвищення технологічного рівня й конкурентоспроможності фермерських господарств й населення;
- державних насінневих і племінних науково-практичних центрів рослинництва, тваринництва, садівництва, переробки;
- підтримку малого бізнесу, розвиток інноваційної інфраструктури села.

Блок науково-інноваційного оновлення агропродовольчої сфери: рослинництва; тваринництва; харчової промисловості; біотехнологічні методи селекції рослин і тварин; нові технології збереження й підвищення родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища.

Блок зовнішніх зв'язків:

- аналіз і прогноз тенденцій інноваційного оновлення світової агропродовольчої системи та місце України в ній;
- поступове заміщення імпорту на продукцію вітчизняної агропродовольчої сфери шляхом підвищення її конкурентоспроможності в умовах СОТ;
- адаптація агропродовольчої сфери України до європейської агропродовольчої системи;
- залучення іноземних інвестицій і технологій у агропродовольчу сферу України.

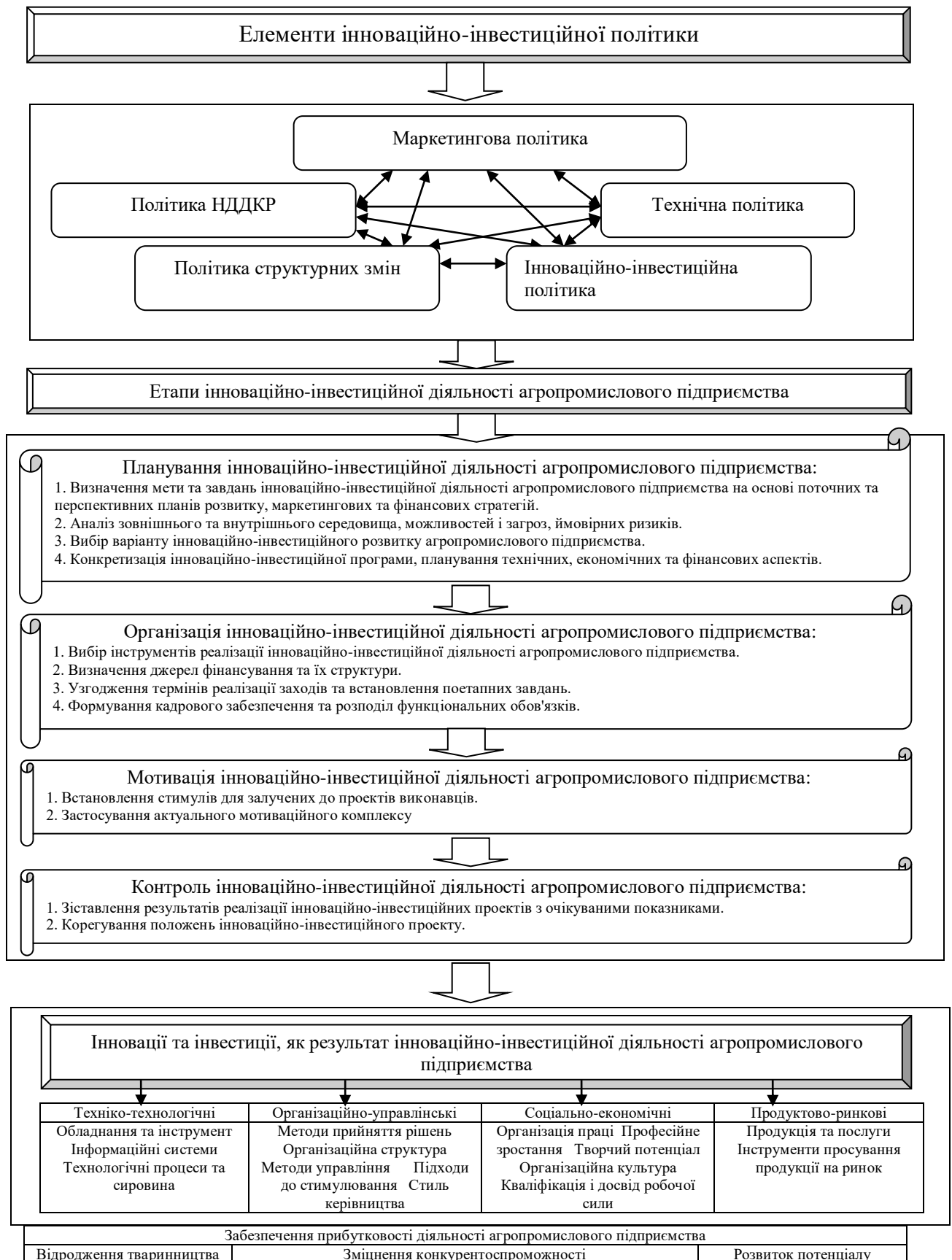


Реалізація моделі інноваційно-інвестиційного розвитку у сфері виробництва та перероблення сільськогосподарської продукції допоможе зміцнити продовольчу безпеку територій та держави в цілому, укріпити міждержавні економічні зв'язки, наблизити перспективу вступу нашої держави до Європейського Союзу. У економічній науці існує багато думок щодо інноваційно-інвестиційного розвитку та основних його ланок і обґрунтувань необхідності цього процесу. У практичній діяльності господарюючих суб'єктів цей термін майже не використовується через відсутність конкретних галузевих і регіональних розробок і наповнення інноваційних програм ефективними проектами.

Багато керівників сільськогосподарських підприємств не приймають участь у цьому процесі через невміння упереджувати можливу появу ризику, тобто не ознайомлені з технологією прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності економічної ситуації. Інноваційний процес розвитку повинен відбуватися теоретично і практично у безперервності, у постійному повторенні. Мається на увазі безперервність цього процесу не тільки з токи зору технології, а, головне, у економічному сенсі.

Таким чином, інноваційний розвиток являє собою багатовекторний економічний процес, який включає відтворення на більш високому якісному рівні продукту, виробничих сил і взаємозв'язків між учасниками цього процесу, тобто це рух по спіралі, кожний наступний оберт якої піднімає виробництво на більш високу економічну ступінь.

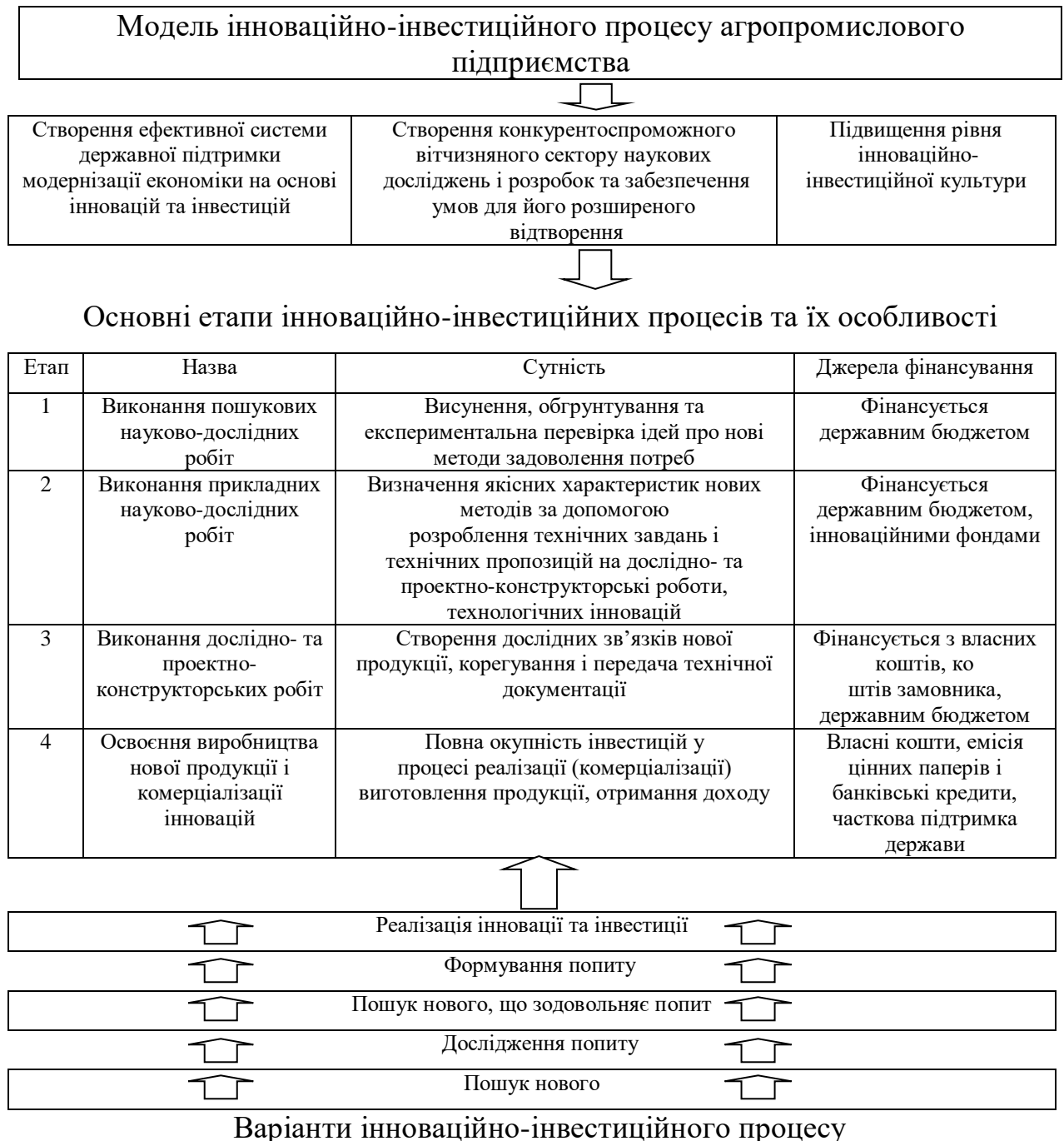
Ґрунтуючись на тому, що інновація проявляється у матеріалізації наукомістких ідей і винаходів у якісно нових видах продукції та технологіях, абсолютно нових принципах і підходах до управління ресурсами й організації виробництва, а також виступає кінцевим результатом інноваційної діяльності, представимо на рис. 3.5 функціональну модель здійснення агропромисловим підприємством інноваційно-інвестиційної діяльності.



**Рис.3.5 Функціональна модель інноваційно-інвестиційної діяльності агропромислового підприємства**

Джерело: побудовано автором на основі [150,162, 187]

Саме розвиток сільськогосподарських підприємств у зазначених напрямках може дозволити підвищити рівень власної конкурентоспроможності як на внутрішніх так і зовнішніх ринках за рахунок створення дієвої іміджевої моделі. На основі зазначеного наведемо на рис. 3.6 модель інноваційно-інвестиційного процесу агропромислового підприємства.



**Рис. 3.6. Модель інноваційно-інвестиційного процесу підприємства в контексті національної інноваційно-інвестиційної системи**

Джерело: побудовано автором на основі [150,162, 187]

Цей процес передбачає перетворення теоретичних знань у реальність і складається він з декількох етапів: виконанням пошукових науково-дослідних робіт; прикладних науково-дослідних робіт; дослідно- і проектно-конструкторських робіт; освоєння виробництва нової продукції і комерціалізації інновацій. В свою чергу, процес створення, розповсюдження та впровадження нової продукції або технології, що характеризуються як науково-технічна новизна і здатні задовольнити потреби, є інноваційним процесом.

Як демонструє практика, у загальному вигляді інноваційно-інвестиційний процес може здійснюватись за двома основними варіантами, які відрізняються тим, що у першому випадку попит на інновацію визначається нею самою, а у іншому – сама інновація виступає інструментом задоволення існуючого на ринку попиту.

Важливою умовою реалізації інноваційно-інвестиційних процесів виступає стан розвитку інноваційної системи в країні, що у контексті України вимагає: створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок, а також забезпечення умов для його розширеного відтворення; створення ефективної системи державної підтримки модернізації економіки на основі технологічних інновацій; підвищення рівня інноваційно-інвестиційної культури суспільства.

Галузева Програма розвитку молочного скотарства в господарствах Кам'янець – Подільського району на 2016-2020 та до 2025 року була розроблена керуючись законом України „Про державну підтримку галузей тваринництва та суб'єктів племінної справи” з метою збільшення виробництва молока, для забезпечення продовольчої потреби населення району.

За результатами проведеного нами дослідженнями встановлено, що негативний вплив на функціонування молочної галузі має: скорочення поголів'я корів (з 9275 гол. у 2010 році до 1782 голів у 2018 році) і зменшенню виробництва молока; домінування стихійних процесів на ринку

молока і молокопродуктів; відсутність нормативного забезпечення системи договірних, інтеграційних відносин; монополізація ланцюжків просування молочної продукції від виробника до споживача з відповідним впливом на цінову ситуацію; неналежний рівень селекційно-плеємної роботи та технологічного забезпечення галузі; відсутність підтримки інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної продукції, що посилює диспаритет міжгалузевих цін; відсутність в попередні роки дієвої державної політики, щодо створення сприятливих економічних умов для розвитку галузі.

Метою цієї програми було визначено розвиток молочного скотарства, збільшення виробництва молока до обсягів, що забезпечують продовольчу безпеку району, споживання молока і молочних продуктів на рівні фізіологічної норми та нарощування експортних можливостей галузі.

Молочна галузь є пріоритетною в харчовій та переробній промисловості, питома вага якої складає 28 відсотків. В районі працює -2 молокопереробних підприємства з наявними потужностями переробки - 160 тонн молока на зміну. При оптимальній їх завантаженості сировиною можна переробляти – 58,5 тис.тонн молока за рік, в даний час на даних переробних підприємствах переробляється молока менше в 2,5-3 рази від можливих їх потужностей. В наслідок чого зменшено випуск харчових продуктів, що зумовило значне скорочення споживання їх на душу населення порівняно з фізіологічними нормами.

Основними завданнями програми є:

- створення сприятливих умов для розвитку галузі молочного скотарства, на основі широкого використання коштів обласного та районного бюджетів та залучення інвестицій;
- досягнення збільшення чисельності поголів'я корів у 2020 році по всіх категоріях господарств на рівні - 7846 гол., а у 2025 році поголів'я корів довести до 8802 голів (табл.3.4);

Таблиця 3.4

**Показники поголів'я корів по всіх категоріях господарств, голів на кінець року**

| № п-п | Назва села, підприємства                                       | Фактичні за 2018 | прогнозовані за роками |          |
|-------|--|------------------|------------------------|----------|
|       |  |                  | 2020 рік               | 2025 рік |
| 1.    | с. Голосків ВК „Іскра – 2007”                                  | 140              | 200                    | 225      |
| 2.    | с. Калиня ТзОВ „Калинський ключ”                               | 104              | 114                    | 128      |
| 3.    | с. Привороття ТОВ СП «Нібулон»<br>Філія Кам'янець – Подільська | 157              | 172                    | 224      |
| 4.    | с. Сокіл» Філія „Мрія ” ТОВ СП<br>«Нібулон»                    | 228              | 243                    | 258      |
| 5.    | с. Кам'янка ППФ „Деметра ”                                     | 119              | 132                    | 142      |
|       | Всього с/г підприємства  | 748              | 861                    | 977      |
|       | Господарства населення   | 6175             | 6985                   | 7825     |
|       | <b>Разом:</b>  | 6923             | 7846                   | 8802     |

Джерело: складено автором на основі ф.24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин»

- збільшення обсягів виробництва молока до 32958 тонн у 2020 році, а у 2025 році довести загальний обсяг виробництва молока до 43421 тонн на рік (табл. 3.5);

Таблиця 3.5

**Показники виробництва молока, тонн**

| № п-п | Назва села підприємства  | Фактичні за 2018 рік | прогнозовані за роками |          |
|-------|--|----------------------|------------------------|----------|
|       |  |                      | 2020 рік               | 2025 рік |
| 1.    | с. Голосків ВК „Іскра – 2007”                                  | 6183                 | 1560                   | 1766     |
| 2.    | с. Калиня ТзОВ „Калинський ключ ”                              | 2942                 | 405                    | 504      |
| 3.    | с. Привороття ТОВ СП «Нібулон»<br>Філія Кам'янець - Подільська | 8783                 | 700                    | 710      |
| 4.    | с. Сокіл» Філія „Мрія ” ТОВ СП<br>«Нібулон»                    | 8487                 | 864                    | 900      |
| 5.    | с. Кам'янка ППФ „Деметра ”                                     | 7714                 | 92                     | 224      |
|       | Всього с/г підприємства  | 34109                | 3621                   | 4104     |
|       | Господарства населення   | 23959                | 29337                  | 39317    |
|       | <b>Разом:</b>  | 58068                | 32958                  | 43421    |

Джерело: складено автором на основі ф.24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин»

- покращення якісних та технологічних умов виробництва молока у фермерських та особистих селянських господарствах, через впровадження механічного доїння корів, за рахунок закупівлі доїльних апаратів (табл.3.6);

Таблиця 3.6

Показники  
по закупівлі доїльних апаратів для населення з місцевого бюджету, штук

| № п-п | Назва сільської ради       | Фактичні за 2018 рік | прогнозовані за роками |          |
|-------|----------------------------|----------------------|------------------------|----------|
|       |                            |                      | 2020рік                | 2025 рік |
| 1.    | Гуменецька ОТГ             | 2                    | 3                      | 4        |
| 2     | Колибаївська ОТГ           | 3                    | 3                      | 3        |
| 3     | Слобідно-Кульчієвецька ОТГ | 1                    | 2                      | 4        |
| 4     | Китайгородська ОТГ         | 2                    | 2                      | 5        |
|       |                            |                      |                        |          |
|       | Разом:                     | 8                    | 10                     | 16       |

Джерело: складено автором на основі ф.24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин»

- збільшення валового виробництва молока планується за рахунок підвищення продуктивності корів до 5500 кг за рік, а в окремих господарствах з високоінтенсивним веденням тваринницької галузі продуктивність дійного стада довести до – 6000 кг і більше.

- створення міцної кормової бази для тваринницької галузі, шляхом доведення заготівлі кормів із розрахунку 50-55 цнт. кормових одиниць на рік, придержуючись при цьому слідуєчій структури (у відсотках):

а) концентровані корми - 25-26, у тому числі високобілкові -13-15;

б) грубі корми -17-18, з них сіна -9-10, сінажу -5-6;

в) соковиті корми -27-29, з них силос -21-23;

г) зелені корми – 28-30. При цьому особливу увагу приділити питанню розширення площі культурних пасовищ.

- впровадження у виробництво біотехнології для прискорення селекції та одержання тварин з високим генетичним потенціалом продуктивності за рахунок штучного осіменіння маточного поголів'я великої рогатої худоби спермопродукцією бугаїв-поліпшувачів молочного і молочно - м'ясного напрямків продуктивності (табл.3.7);

Таблиця 3.7

**Показники штучного осіменіння маточного поголів'я великої рогатої худоби спермопродукцією бугаїв-поліпшувачів молочного і молочно-м'ясного напрямків продуктивності по всіх категоріях господарств, гол**

| № п-п | Назва села, підприємства                                       | Фактичні за 2018 | прогнозовані за роками |          |
|-------|--|------------------|------------------------|----------|
|       |  |                  | 2020 рік               | 2025 рік |
| 1.    | с. Голосків ВК „Іскра – 2007”                                  | 140              | 200                    | 225      |
| 2.    | с. Калиня ТзОВ „Калинський ключ”                               | 104              | 114                    | 128      |
| 3.    | с. Привороття ТОВ СП «Нібулон»<br>Філія Кам'янець – Подільська | 157              | 172                    | 224      |
| 4.    | с. Сокіл» Філія „Мрія ” ТОВ СП<br>«Нібулон»                    | 228              | 243                    | 258      |
| 5.    | с. Кам'янка ППФ „Деметра ”                                     | 119              | 132                    | 142      |
|       | Всього с/г підприємства  | 748              | 861                    | 977      |
|       | Господарства населення   | 6175             | 7846                   | 7825     |
|       | <b>Разом:</b>  | 6923             | 8707                   | 8802     |

Джерело: складено автором на основі ф.24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин»

- організація спрямованого вирощування телиць у кожному господарстві, щоб забезпечити щорічне введення в стадо не менше 30 нетелів на 100 корів (табл.3.8).

Таблиця 3.8

**Показники по вирощуванню ремонтних телиць на корови по всіх категоріях господарств, гол**

| № п-п | Назва села, підприємства                                       | Фактичні за 2015рік | прогнозовані за роками |          |
|-------|--|---------------------|------------------------|----------|
|       |  |                     | 2020 рік               | 2025 рік |
| 1.    | с. Голосків ВК „Іскра – 2007”                                  | 20                  | 32                     | 38       |
| 2.    | с. Калиня ТзОВ „Калинський ключ ”                              | 23                  | 25                     | 28       |
| 3.    | с. Привороття ТОВ СП «Нібулон»<br>Філія Кам'янець - Подільська | 28                  | 35                     | 38       |
| 4.    | с. Сокіл» Філія „Мрія ” ТОВ СП<br>«Нібулон»                    | 33                  | 40                     | 42       |
| 5.    | с. Кам'янка ППФ „Деметра ”                                     | 28                  | 28                     | 40       |
|       | Інші   | 28                  | 30                     | 32       |
|       | <b>Разом:</b>  | 160                 | 190                    | 218      |
|       | Господарства населення   | 473                 | 736                    | 612      |
|       | <b>Разом:</b>  | 633                 | 926                    | 830      |

Джерело: складено автором на основі ф.24-сг, річна «Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин»



Для розрахунку вартості одного племінного нетеля застосовуємо такі показники, як жива вага тварини – 450 кг, ціна одного кілограма живої ваги – 131,6 грн, загальна вартість тварини становить 59220 грн. (рис. 3.7)

| Жива вага тварини, кг | Ціна 1 кг живої ваги, грн | Загальна вартість 1 гол., грн | Примітка  |
|-----------------------|---------------------------|-------------------------------|---|
| ↓                     | ↓                         | ↓                             | ↓   |
| 450                   | 131,6                     | 59220                         | Ціни на плем. тварини станом на 01.12.2019 року |

**Рис.3.7. Розрахунок вартості 1 племінного нетеля**

Джерело: складено автором на основі галузевої Програми розвитку молочного скотарства в господарствах Кам'янець – Подільського району на 2016-2020 та до 2025 року

Відповідно до програми «Державна підтримка галузі тваринництва» з державного бюджету України передбачена дотація на закуплені племінні тварини для юридичних осіб за закуплені ними племінні тварини у розмірі – до 50 % вартості, але не більше ніж: за племінні телиці, нетелі, корови – 24 000 грн за голову; за племінні свинки та кнурці – 5 000 грн за голову; за племінні вівцематки, барани, ярки – 4 000 грн за голову. Тобто, при загальній вартості одного племінного нетеля 59220 грн, 50% вартості становитиме 29610 грн., але оскільки держава виплачує не більше 24000 грн, то підприємство за закуплені ними племінні нетелі отримає дотацію в розмірі 24000 грн.

| Сума відшкодування за 1 гол. для с/г підприємств                    |                                  |
|---|----------------------------------|
| ↙   | ↘                                |
| Державний бюджет, грн. (до 50% вартості, але не більше 24 тис. грн) | Районний бюджет 30% від вартості |
| ↓   | ↓                                |
| до 24000 ,00 грн.   | 17766,00                         |

**Рис.3.8. Сума відшкодування за 1 гол.,грн**

Джерело: складено автором на основі галузевої Програми розвитку молочного скотарства в господарствах Кам'янець – Подільського району на 2016-2020 та до 2025 року

Згідно галузевої Програма розвитку молочного скотарства в господарствах Кам'янець – Подільського району на 2016-2020 та до 2025 року, передбачена дотація на закуплені племінні тварини для юридичних осіб за закуплені ними племінні тварини у розмірі – до 30 % вартості. Тобто, при загальній вартості одного племінного нетеля 59220 грн, 30% вартості становитиме 17766 грн, тому підприємство за закуплені ними племінні нетелі отримає дотацію в розмірі 17766 грн.

Основними заходами та механізмами реалізації Програми є пріоритетне спрямування коштів підтримки на прискорене нарощування поголів'я корів і підвищення їх продуктивності та стимулювання конкурентноспроможності молочних господарств шляхом:

- власного розширеного відтворення стада;
- вирощування та продажу племінного поголів'я з високим генетичним потенціалом племінними заводами та племрепродукторами;
- закупівлі племінного молодняку телиць отриманих від штучного осіменіння, в особистих селянських господарствах, для розширення основного стада сільськогосподарських підприємств;
- запровадження бюджетної підтримки на створення культурних пасовищ і продуктивних сіножатей;
- розширення переліку обслуговуючої, кормодобувної техніки і обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, які підлягають на часткове відшкодування;
- створення кооперативів, селянських спілок, комунальних підприємств, для формування молочних ферм, шляхом кооперації особистих селянських господарств;
- збереження часткової компенсації на здешевлення штучного осіменіння для господарств населення;
- запровадження бюджетної підтримки нового будівництва та реконструкції молочних комплексів та ферм;

- запровадження бюджетної підтримки на часткову компенсацію затрат на виробництво кормів, господарствам, які заготовляють 60 цнт. кормових одиниць кормів на умовну голову, за умови продуктивності дійного стада корів понад 5000 кг і більше молока на корову в рік;
- створення додаткових пунктів штучного осіменіння тварин.

Сприяти формуванню прозорого, доступного і організованого ринку можливо шляхом:

1. унормування договірної бази інтеграційних відносин в умовах партнерської діяльності у ланцюгу „ виробництво-переробка-оптова і роздрібна реалізація-споживач;
2. сприяння формуванню асоціації виробників молока, з повноваженням захисту економічних та соціальних інтересів їх членів.
3. для забезпечення прозорої конкуренції на ринку молочної сировини потрібно створити молокозаготівельні кооперативи;

Для підвищення якості молочної сировини, що надходить на молокопереробні підприємства необхідно обладнати до 2020 року всі пункти прийому молока, що належать молокопереробним підприємствам, лабораторіями та охолоджувачами молока, а також періодично, раз в квартал підводити підсумки роботи лаборантів, заготівельників та прийомщиків молока із залученням до цього спеціалістів інспекції якості, спеціалістів ветеринарної медицини, спеціалістів районного управління агропромислового розвитку .

Посилити ефективність залучення інвестиційних вкладень можливо шляхом:

- віднесення до пріоритетних напрямків, пільгового кредитування виробництва молока у базових великотоварних спеціалізованих господарствах, фермерських господарствах і об'єднаннях особистих власників;

- збереження часткової компенсації вартості складного технологічного обладнання, вітчизняного виробництва, за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів;
- розширення компенсаційного переліку технологічного обладнання та техніки, що використовується у молочному скотарстві.

Пріоритетними є наступні організаційні заходи:

1. Розробити норми проектування сучасних рентабельних та конкурентноспроможних молочних комплексів і ферм.
2. Сприяти організаційному формуванню молокопереробних сільськогосподарських кооперативів та розширення інтегрованих сільськогосподарських формувань на основі партнерства учасників єдиного ланцюга: сільгоспвиробник – переробник - підприємство оптової торгівлі.
3. Створити інформаційну базу даних про найбільш конкурентноспроможні об'єкти інвестування в галузі молочного скотарства.
4. Впровадити інноваційні проекти розвитку молочного скотарства шляхом законодавчого визначення територій пріоритетного розвитку молочного скотарства.
5. Паспортизувати молочне скотарство.

У процесі виконання Програми здійснювати технічне та технологічне забезпечення галузі на основі наукових технологій та техніки нового покоління, вітчизняного та зарубіжного виробництва. Задоволення потреби у технічному забезпеченні ферм здійснювати шляхом:

- розширення переліку техніки і обладнання, на яке поширюється часткова компенсація вартості, за рахунок коштів місцевого бюджету;
- ефективно використовувати можливості придбання техніки, з частковою компенсацією вартості, за рахунок коштів державного бюджету на умовах фінансового лізингу та із залученням пільгових кредитів;
- сприяння відновлення діяльності та створення нових фермерсько-сервісних центрів по реалізації і технічному обслуговуванню техніки для тваринництва і кормовиробництва.

Фінансова підтримка виконання Програми буде здійснюватися шляхом:

- удосконалення механізмів державної та обласної підтримки агропромислового комплексу за рахунок коштів державного бюджету;
- постачання по лізингу техніки, обладнання для тваринництва та закупівлі племінної худоби;
- часткової компенсації витрат на будівництво та реконструкцію молочних ферм;
- зменшення податкового навантаження;
- запровадження в межах вимог ЄС системи закупівельних інтервенцій на продукцію молочного скотарства;
- вирівнювання дохідності виробництва продовольства в ланцюгу: виробництво-переробка-торгівля;
- відшкодування з районного бюджету, за придбання племінних нетелів, закупівлю поліпшених телиць від господарств населення.

Загальна сума капіталовкладень для виконання Програми з 2016 до 2025 року очікується 184,8 млн грн, в тому числі з державного бюджету 7,2млн грн.

На реконструкцію та будівництво тваринницьких приміщень 3,6 млн грн; закупівлю 50 голів племінних нетелів 2,5 млн грн (в розрахунку 25,0 тис. грн за 1 голову); закупівлю обладнання для тваринництва 3,0 млн грн; закупівлю техніки і механізмів для кормовиробництва 39 млн грн.

Виконання Програми, створить сприятливі умови для розвитку молочного скотарства, забезпечить доведення обсягів виробництва молока до 65 тис. тонн. Це дозволить збільшити обсяг споживання молока і молокопродуктів, до фізіологічної потреби 380 кг, у розрахунку на одну людину.

Зростання обсягів виробництва молока повинно забезпечуватись шляхом:

- підвищення продуктивності та поступового збільшення поголів'я корів;

- підвищення ефективності та конкурентноспроможності виробництва продукції молочного скотарства, зокрема - зменшення затрат праці на виконання технологічних операцій процесу виробництва одиниці молочної продукції на 32-35%, загальних річних затрат праці в молочному скотарстві в розрахунку на одну корову в 1,5 - 2,2 рази, на центнер молока – в 2,2 - 3,3 рази;
- збільшення споживання молока і молокопродуктів;
- збільшення експорту молочної продукції;
- створення додаткових робочих місць: в галузі молочного скотарства, кормовиробництва, підвищення доходів сільського населення та поліпшення соціальних умов села.

Згідно Програми, фінансова підтримка галузі в районі здійснюється за двома напрямками: часткове відшкодування вартості закуплених племінних нетелів суб'єктам господарювання та відшкодування придбання доїльних апаратів (установок) фізичним особам, які утримують 2 і більше корів молочного напрямку.

Проведене нами дослідження виявило, що для стабілізації ситуації щодо збереження та збільшення поголів'я в районі необхідною є фінансова підтримка, що надається суб'єктам господарювання за наявне поголів'я.

Саме тому, на нашу думку, існує необхідність включення напрямку фінансової підтримки за наявне поголів'я корів суб'єктам господарювання до Порядку використання коштів за даною Програмою.

Реалізація даного рішення сприятиме створенню сприятливих умов для розвитку галузі молочного скотарства, на основі використання коштів місцевих бюджетів та залучення інвестицій; збільшенню валового виробництва молока за рахунок підвищення продуктивності; якісному поліпшенню наявних порід з метою підвищення рівня продуктивності корів.

### **3.2. Інноваційно-інвестиційні пріоритети виробництва продукції тваринництва**

Інноваційно-інвестиційний розвиток агропромислового виробництва визначає три взаємопов'язані і взаємообумовлені напрями нововведень, що стосуються біологічного, людського а також технологічного факторів. Особлива роль нововведень стосовно біологічних чинників аграрного виробництва – характерна риса інноваційно-інвестиційного процесу в аграрній сфері.

В агропромисловому виробництві інноваційно-інвестиційний процес виступає безперервним потоком перетворення технічних і технологічних новацій, здійснених на основі наукових досліджень і розробок, в нові технології і техніку, їх впровадження у виробничу діяльність та отримання нового продукту.

Інноваційно-інвестиційний процес в аграрному секторі економіки включає етапи: створення, поширення, освоєння інновацій та інвестицій, і отримання ефекту від інновацій. Кожен з етапів вимагає витрат певних фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

Основними особливостями формування і розвитку інноваційно-інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві є: різноманітність видів продукції, відмінності в технологіях виробництва продукції; залежність технологій виробництва від природних і погодних чинників; відокремленість виробників від розробників інновацій; відсутність ефективного організаційно-економічного механізму трансферу інновацій виробникам, різноманіття організаційних форм виробництва, які мають суттєві відмінності за характером функціонування і фінансування.

Процес створення інновацій є найбільш тривалим. Фундаментальні і прикладні дослідження і розробки, які пов'язані з певними ризиками отримання незадовільних результатів, виступають важливим і необхідним підетапом в процесі створення інноваційної продукції. Напрями та процеси

інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва зображено на рис. 3.9.



**Рис.3.9. Напрями та процеси інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва**

Джерело: побудовано автором на основі [150,162,183,187]

Етап створення інновацій в агропромисловому виробництві включає: зародження ідеї, фундаментальні і прикладні дослідження та розробки, оформлення їх результатів як об'єкту інтелектуальної власності, виробництво та реалізацію наукоємної продукції, адаптування інновацій до виробництва. Розробку можна вважати завершеною тоді, коли повністю виконаний план дослідження і отримані певні результати. При цьому обов'язковою стає виробнича перевірка. Стосовно виведених сортів сільськогосподарських культур даною стадією передбачене державне сортовипробування, а стосовно техніки – апробація новацій на машиновипробувальних станціях



тощо. Разом з виробничою перевіркою відбувається оформлення завершених розробок як об'єкту інтелектуальної власності, надання патентів і ліцензій, що співпадає з трансформацією вказаних досягнень в конкретну інновацію.

Основними продуцентами агроінновацій є Національна академія аграрних наук України, вищі навчальні заклади, науково-дослідні установи. Відповідно до статутних вимог НААН підпорядковуються наукові установи, державні підприємства, дослідні господарства. Нажаль, застаріла система продукування переважно нових знань науково-дослідних установ за подушною схемою фінансування досліджень не мотивує на створення інновацій, а результати наукової діяльності у вигляді нових знань не завжди відповідають вимогам щодо створення на їх основі інноваційних продуктів, які потрібні ринку.

Важливим етапом інноваційного процесу є поширення інновацій. Для поширення інновацій використовують різні напрями і визначені канали надходження їх в агропромислове виробництво. Значна роль в даному процесі відводиться органам управління аграрною сферою, підготовці й перепідготовці кадрів керівників, фахівців і працівників, інформаційній діяльності. У сучасних умовах цьому етапу бракує належного інституціонального забезпечення. У подальшому, у ході розвитку і вдосконалення інформаційної складової інноваційної інфраструктури мають бути сформовані умови для того, щоб сільськогосподарські виробники дізналися про інновації не лише через виробничий досвід передових підприємств, але й безпосередньо від науковців ще на етапі створення інновацій. Результат поширення інновацій в агропромисловому виробництві значною мірою залежатиме від інформаційного забезпечення даного етапу. Відповідальність за це повинні узяти на себе органи управління і наукові установи – розробники інновацій, які безпосередньо зацікавлені в оперативності інформуванні сільськогосподарських виробників про створені і створювані розробки.

Етап поширення інновацій потребує пошуку джерел фінансування дифузії новацій, активної підтримки менеджменту, рекламування інновацій, інформаційного забезпечення суб'єктів агропромислового виробництва завдяки діяльності інформаційно-консультаційних служб та засобів масової інформації. Дослідні господарства виступають експериментально-виробничими базами для проведення дослідних випробувань і доопрацювання новацій, рекламування наукових досягнень і технічних засобів та їх впровадження у виробничий процес. Дані підприємства забезпечують агропромислове виробництво репродуктивним та елітним насіннєвим матеріалом, племінною худобою, садивними матеріалами.

На даний час низька концентрація і спеціалізація науково-виробничої бази зменшує її конкурентоздатність в інноваційному забезпеченні агропромислового виробництва. Не завжди обґрунтовані адміністративні рішення та ринкові виклики суттєво підірвали академічну систему за останні 10-15 років. В результаті часткова втрата впливу на розвиток традиційних сегментів агропромислового виробництва, а в деяких, особливо сучасних високотехнологічних, програш іноземним технологіям і їх провайдерам. В напівзруйнованому стані перебуває мережа регіональних установ з трансферу наукових розробок та новацій, відсутня система їх ефективного територіального управління. Існуюча система насінництва, племінної справи, інших прикладних науково-виробничих мереж, яка забезпечувала співпрацю науки і виробництва та відповідала завданням державного регулювання галузевих та регіональних потреб в наукоємній продукції, не відповідає новим реаліям і виробничій структурі, що сформувалась в післяреформений період. Втрачені позиції займаються посередниками, які проводять експансії на агротехнологічному ринку на своїх умовах. Держава майже втратила контроль над даною стадією інноваційного процесу. Установи експериментально-виробничої бази втратили зв'язок з наукою, матеріально-технічний парк застарів, а централізація дослідних господарств не сприяє відповідальному ставленню керівників установ до ефективного використання

експериментально-виробничої бази. В умовах відсутності державного фінансування активізувались бізнес-структури, які пропонують кошти на власних умовах. Відновлення зруйнованої матеріально-технічної бази аграрної науки в умовах дефіциту державного фінансування і сподівань на державно-приватне партнерство потребує формування відповідної інноваційно-підприємницької мережі, яка об'єднає інтереси наукових установ і експериментально-виробничої бази та оптимізує їх відносини з кредиторами, постачальниками, підрядниками, переробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку.

На рівні окремих підприємств, яких дотепер абсолютна меншість, в нашій країні є приклади успішного інноваційного агробізнесу. Проте більшість сільськогосподарських товаровиробників працюють як і раніше, мають низький рівень продуктивності праці і незадовільний фінансовий стан. У зв'язку з цим нині на перший план висуваються питання не стільки впровадження, скільки поширення інновацій. Це пов'язане з тим, що: певною мірою зросла потреба сільськогосподарських товаровиробників в інноваціях і сприйнятливість до передових технологій; створені нові підприємства, що обумовлене приходом в галузь нових власників і інвесторів, які відчують потребу в передових технологіях; декларується, а з огляду на сучасні соціально-економічні трансформації, сподіваємось, що посилиться державна підтримка аграрного сектора економіки країни; є значна кількість учасників, зацікавлених в створенні і просуванні, освоєнні інновацій в аграрній сфері.

Етап освоєння інновацій передбачає активізацію чи формування організаційно-економічних механізмів освоєння інновацій товаровиробниками, досягнення договірних відносин між виробниками і розробниками інновацій. Впровадження інноваційних розробок у виробництво спрямоване на досягнення комерційного успіху в діяльності агровиробників та розширення їх технологічного потенціалу. Економічна ефективність на етапі перетворення нововведень в інновації у сільськогосподарському виробництві визначається з урахуванням приросту

врожайності (для сорту), підвищення продуктивності (для тварин), приросту виробництва валової продукції у господарстві та покращення її якості, зменшення витрат праці на одиницю продукції або на виробничу одиницю, зменшення собівартості сільськогосподарської продукції.

Особливістю інноваційних процесів в аграрній сфері є і те, що в них задіяна велика кількість учасників, які різною мірою беруть участь в різних стадіях інноваційного процесу і впливають на його кінцеву ефективність та результативність. У цьому процесі беруть участь учбові і наукові організації сільськогосподарського профілю, органи управління аграрним виробництвом, обслуговуючі й впроваджуючі структури, сільськогосподарські підприємства. Основними учасниками виступають наукові організації, органи управління на різних рівнях і безпосередньо самі сільськогосподарські товаровиробники різних організаційно-правових форм. Перші створюють інновації, у тому числі шляхом узагальнення, розвитку і адаптації передового зарубіжного і вітчизняного досвіду, і, зацікавлені в практичному застосуванні розроблених технологій. Органи управління діють на загальнодержавному і територіальному рівнях і забезпечують (організаційно, фінансово) процеси поширення і впровадження інновацій. Товаровиробники зацікавлені в отриманні інформації про передовий досвід і інноваційні технології. Від узгодженості і ефективності взаємодії різних учасників інноваційного процесу багато в чому залежить результативність і ефективність інноваційної діяльності в цілому. Велика кількість учасників створює певні проблеми з організацією впровадження і поширення інновацій в аграрній сфері.

На тривалість стадій і загальну організацію інноваційного процесу в агропромисловому виробництві впливають наступні особливості: існування різноманітних видів аграрної продукції і складових її переробки, велика різниця в технологіях їх обробітку і виробництва; значна диференціація адміністративно-територіальних одиниць країни за умовами виробництва; істотна залежність використовуваних в аграрній сфері технологій від

природних і погодних чинників; суттєва різниця в періодах виробництва продукції та продуктів її переробки; високий рівень територіальної роз'єднаності агропромислового виробництва; різноманітність форм і зв'язків виробників з інноваційними структурами; відокремленість агровиробників від установ, які розробляють науково-технічну продукцію; відсутність науково обґрунтованого організаційного механізму передачі наукових досягнень сільськогосподарським виробникам; значне відставання аграрної сфери за рівнем освоєння інновацій у виробництві.

Вважаємо, що до пріоритетних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва можна віднести:

- формування наукоємного виробничого процесу;
- створення та дієвість інноваційно-інвестиційної структури;
- технологічне та технічне оновлення галузі;
- впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів.

Умови ринкової економіки сприяють необхідності змінити стратегію ведення галузі тваринництва, згідно з якою пріоритетне значення надавалося нарощуванню валового виробництва продукції із застосуванням переважно інтенсивних технологій на високодохідний розвиток усіх галузей тваринництва і птахівництва із запровадженням різних форм власності та господарювання.

Одним із основних процесів у промисловому виробництві яйця є підрощення молодяка курей-несучок. Саме в цей період закладаються основні технологічні параметри майбутніх курей, зокрема вага птиці, статевий розвиток, збереженість поголів'я. Технологічний процес вирощення молодняка птиці складає 90 днів. Молодняк вирощують з добового до 90-го денного віку. Для отримання якісної птиці повинен проводитись щоденний контроль стану здоров'я птиці, температури, вентиляції, подачі корму та води. Це забезпечує виробництво високоякісного молодняка птиці, який згодом стане високопродуктивною несучкою.

Крім позитивної сторони з технологічної точки зору, підрощення молодняка птиці має позитив також і з економічної точки зору. Зокрема це дає змогу здешевити молодняк птиці на 30%, що в подальшому відобразиться на собівартості виробленого яйця. Площадка по підрощенню ремонтного молодняка на фабриці складається з 6 пташників розміром 24x126 м загальною площею 3024 м<sup>2</sup> та потужністю 263424 гол. кожне приміщення, з європейським клітковим обладнанням, повною автоматизацією та комп'ютеризацією всіх виробничих процесів.

Таблиця 3.9

**Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва площадки по під рощенню молодняка птиці**

| Назва статті   | Показник      |
|--|---------------|
| Кількість площадок   | 1             |
| Кількість пташників  | 6             |
| Кількість курей в одному приміщенні пташника                 | 263 424,00    |
| Загальна кількість курей                                     | 1 580 544,00  |
| Ціна одного птахомісця клітки (євро) (без ПДВ)               | 3,00          |
| Вартість одного комплекта клітки (євро) (з ПДВ)              | 948 326,40    |
| Вартість всієї клітки (грн) (з ПДВ)                          | 38 691 717,12 |
| Площа приміщень 1 пташника м <sup>2</sup>                    | 3024,00       |
| Вартість будівництва одного м <sup>2</sup> приміщення (дол.) | 300,00        |
| Вартість одного приміщення пташника (грн)                    | 4 581 360,00  |
| Загальна вартість будівництва всіх пташників (грн)           | 27 488 160,00 |
| Загальна вартість молоднякової площадки (з ПДВ) (грн)        | 66 179 877,12 |
| Ціна одного птахомісця загальна (грн)                        | 41,87         |

Джерело: побудовано автором на основі Інвестиційного проекту будівництва новітньої птахофабрики

Комплект кліткового обладнання складається з кліткової частини, системи годування, системи поїння, системи послідовивдалення, системи вентиляції та мікроклімату, яка забезпечує європейські норми по обміну повітря та температурному режиму у пташнику, системи автоматизації та управління.

Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва площадки по під рощенню молодняка птиці склала 66179877,12 грн. Детальніші розрахунки наведені в таблиці 3.9.

Згідно проведених розрахунків окупність площадки по підрощенню молодняка птиці складає 7,07 років.

Основним процесом у виробництві промислового яйця є утримання поголів'я курей-несучок. Від дотримання всіх технологічних та ветеринарних вимог по утриманню промислового стада курей-несучок прямопропорційно залежить їх продуктивність, збереженість та якість виробленого яйця, що в подальшому відобразиться на собівартості виробленої продукції, фінансовому стані підприємства та результаті його діяльності. Технологічний процес утримання курей-несучок складає 470 днів. Птиця утримуватиметься в клітковому обладнанні з автоматичною подачею води, кормів та чищенням посліду. По транспортерах яйце подаватиметься до сортувального цеху, де буде проходити сортування та упаковка готової продукції. Період яйцекладки починається з 120 днів. Продуктивність птиці може досягати 96%. Площадка по утриманню поголів'я курей-несучок складається з 12 приміщень пташників розмірами 24x114 м загальною площею 2736 м<sup>2</sup> та потужністю 253 440 гол. кожне приміщення, з європейським клітковим обладнанням, повною автоматизацією та комп'ютеризацією всіх виробничих процесів. Загальне поголів'я курей на птахофабриці буде складати 3 041 280 гол., а середньоденне виробництво яйця за весь період утримання – 2 048 тис. шт. Зі всіх пташників за допомогою «Анаконди» яйце транспортується до яйцескладу, де сортується, маркується та пакується за допомогою сортувальної машини фірми «МОБА» потужністю 180 000 в годину. Сортування яйця за допомогою машини дає можливість більш точно визначати категорія яйця, виключити «людський фактор», а також упаковувати яйце в тару по 6, 10, 15, 18, 30 шт., що дуже важливо для розвитку роздрібної мережі. Фірма МОБА є лідером у технології сортування, обліку й упакування яйця. Модельний ряд машин для сортування і упаковки яйця МОБА відповідає високим стандартам і запитам в галузі промислового виробництва яйця.

Сортувальна машина МОБА є багатофункціональною модульною системою – на зразок меню, яке надає можливість вибору необхідної конфігурації. Основний принцип роботи МОБА – кожне яйце розглядається як окремо взятий продукт. Як тільки яйце поступило на ролики ділянки подачі, воно більш не торкається інших яєць. Індивідуальна обробка значно скоротить ризик пошкодження шкаралупи. Зіткнення яєць один з одним або з устаткуванням в процесі сортування сприяє розповсюдженню бактерій. Комп'ютер сортувальної машини оброблятиме інформацію про кожне яйце. Це дасть можливість відстежувати дані по кожному яйцю. При промисловому вирощуванні птиці особлива увага приділяється виробництву комбікормів. Від якості комбікорму на пряму залежить продуктивність птиці та відповідно планована собівартість. У структурі собівартості яйця корми складають до 70%, тому навіть невеликі відхилення від необхідної якості комбікорму погіршують виробничі показники.

У зв'язку з цим інвестиційним проектом на птахофабриці збудовано власний комбікормовий завод. Загальна потреба інвестиційних коштів, витрачених на будівництво комбікормового заводу складає 28 962 442,40 грн. Детальніші розрахунки наведені в таблиці 3.10.

*Таблиця 3.10*

**Загальна потреба інвестиційних коштів, витрачених на будівництво комбікормового заводу**

| Назва статті  | Показник      |
|---|---------------|
| Кількість заводів                                     | 1             |
| Виробництво комбікорму в день для дорослої птиці(тон) | 360           |
| Виробництво комбікорму в день для молодняка (тон)     | 140           |
| Всього потужність комбікормових заводів (тон/день)    | 500           |
| Зберігання сировини (тон)                             | 4 500         |
| Зберігання готової продукції (тон)                    | 1 200         |
| Вартість обладнання комбікормового заводу (євро)      | 2 347 418,00  |
| Вартість обладнання комбікормового заводу (грн)       | 15 962 442,40 |
| Будівельна частина                                    | 3 000 000,00  |
| Автотранспортний парк для перевезення комбікормів     | 10 000 000,00 |
| Загальна вартість комбікормових заводів               | 28 962 442,40 |

Джерело: побудовано автором на основі Інвестиційного проекту будівництва новітньої птахофабрики.



Потужність такого заводу становить 30 т на годину розсипного та 10 т на годину гранульованого комбікорму, що дає можливість повністю забезпечити потребу птахофабрики в кормах. В склад комбікормового заводу входить елеватор потужністю 4500 т сировини та 1200 т готової продукції. Комбікормовий завод забезпечений системою дрібнення, лінією грануляції, змішувачем, системою мікро-дозування.

Дані системи дозволяють: якісно подрібнювати сировину, отримувати гранульований корм, якісно змішувати компоненти, забезпечити введення всіх необхідних складових для повнораціонного корму. Завод виготовляє продукцію за європейською технологією, та забезпечує повноцінну життєдіяльність та планові промислові показники яйценосності курей-несучок, та повноцінний розвиток молодняку.

Для ефективного використання промислової площадки після закінчення технологічного циклу птиці необхідно якнайшвидше звільнити виробничі потужності. В Україні не було потужних заводів для забою такої великої кількості птиці (14 446 000 голів). В зв'язку з цим було прийнято рішення про побудову на птахофабриці заводу по забою птиці.

Потужність такого заводу становить 4000 голів на годину, що дозволяє в короткий термін звільнити пташники від відпрацьованої птиці, зменшує часові розриви між посадками, забезпечує максимальну ритмічність роботи та рентабельність підприємства.

Включає в себе холодильні установки для охолодження та зберігання готової продукції. Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва заводу по забою птиці склала 123 000,00 грн.

В роботі будь-якої птахофабрики постійно виникає проблема утилізації посліду, який постійно з'являється і накопичується унаслідок діяльності фабрики. Для вирішення цієї проблеми стандартно використовують спеціально бетоновані відстійники (лагуни), де пташиний послід відстоюється.

Детальніші розрахунки наведені в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва заводу  
по забою птиці**

| Назва статті   | Показник      |
|--|---------------|
| Площа приміщення забійного заводу (м <sup>2</sup> )      | 3500          |
| Вартість будівництва одного приміщення (дол.)            | 360,00        |
| Вартість будівництва приміщення під забійний завод (грн) | 6 363 000,00  |
| Потужність забійного заводу (гол./день)                  | 4 000         |
| Вартість обладнання (євро)                               | 700 000,00    |
| Вартість обладнання (грн)                                | 4 760 000,00  |
| Холодильне обладнання                                    | 1 000 000,00  |
| Загальна вартість забійного заводу                       | 12 123 000,00 |

Джерело: побудовано автором на основі Інвестиційного проекту будівництва новітньої птахофабрики

При використанні звичайних відстійників, смітників і лагун фільтрат часто потрапляє в ґрунтових води, від чого хворіють люди і тварини. Другий метод рішення питання - вивіз посліду на поля, але це не є виходом, оскільки після повені і дощів все опиняється у водоймищах і річках, звідки вода поступає в населені пункти, та й пташиний послід в непереробленому вигляді є достатньо агресивною речовиною, не призначеною для прямого внесення до ґрунту. Одним з варіантів вирішення даної проблеми є застосування технології компостування.

Компостування - це одна з технологій утилізації посліду і перетворення його в корисний продукт, і є екзотермічним процесом біологічного окислення, в якому органічний субстрат піддається аеробу біодеградації змішаною популяцією мікроорганізмів в умовах підвищеної температури. В процесі біодеградації органічний субстрат зазнає фізичні і хімічні перетворення з утворенням стабільного гуміфіцированного кінцевого продукту. Цей продукт представляє цінність як органічне добриво, і як засіб, поліпшувачий структуру ґрунту. Компостування проводиться в природних умовах, без додаткового використання інгібіторів, хімічних і штучних похідних.

У вживаній технології компостування виживанню патогенних мікроорганізмів, гельмінтів і іншої хвороботворної мікрофлори, а також,

насіння смітних рослин перешкоджають декілька чинників: витримка маси при високій температурі; рівномірний розподіл теплоти, що виділяється, за всім обсягом, унаслідок замкнутості робочого циклу процесу; виділення в процесі біокомпостування організмами – антагоністами антибіотиків; виділення в процесі розкладання органіки інгібіторів.

В результаті застосування даної технології птахофабрика має наступні вигоди: зменшення площ для зберігання посліду практично в 3 рази; зменшення часу на переробку посліду в новий продукт; отримання нового продукту - компосту, який можна продавати або використовувати як добрива на своїх посівних площах. Виробництво компосту засноване на екзотермічному процесі біологічного окислення, викликаного мікроорганізмами аеробів. Одна машина може обробляти в день близько 50 м3 посліду, отриманого від 300-400 тисяч голів.

Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва 1-єї повнокомплектної птахофабрики складає 319 344 478,72 грн. Окупність будівництва 1-єї повнокомплектної птахофабрики складає 6,06 років.

Отже, результатами впровадження даного інвестиційного проекту є:

1. Зниження собівартості яйця на 30%, і як наслідок поліпшення позицій Агроходінгу на ринку та збільшення норми прибутку.
2. Зниження чутливості ринку до сезонних коливань, тим самим отримання додаткового прибутку.
3. Виведення на ринок нових продуктів.
4. Створення портфелю брендів.
5. Суттєве збільшення якості яйця за рахунок нової технології та виробничої організації.
6. Перехід на новий рівень взаємовідносин птахофабрика – клієнт.
7. Формування якісної виробничої бази для наступного виходу на ІРО.
8. Можливість виходу на міжнародні ринки.

Модульна система цей обсяг не обмежує. Детальніші розрахунки наведені в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

**Загальна потреба інвестиційних коштів для будівництва  
1-єї повнокомплектної птахофабрики**

| Показники                        |                                     | 1 птахофабрика |
|----------------------------------|-------------------------------------|----------------|
| Доросла площадка                 | Інвестиції                          | 154 007 859    |
|                                  | Прибуток                            | 27 403 675     |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 18 480 943     |
|                                  | Період окупності                    | 7,29           |
| Молоднякові площадка (нормальна) | Інвестиції                          | 66 179 877,12  |
|                                  | Прибуток                            | 12 219 455,28  |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 7 941 585,25   |
|                                  | Період окупності                    | 7,07           |
| Комбікормовий завод              | Інвестиції                          | 28 962 442     |
|                                  | Прибуток                            | 16 617 308     |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 3 475 493      |
|                                  | Період окупності                    | 2,95           |
| Забійний завод                   | Інвестиції                          | 12 123 000,00  |
|                                  | Прибуток                            | 1 971 441,84   |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 1 454 760,00   |
|                                  | Період окупності                    | 7,89           |
| Сортувальна машина               | Інвестиції                          | 21 231 300     |
|                                  | Прибуток                            | 8 410 270      |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 2 547 756      |
|                                  | Період окупності                    | 3,83           |
| Компост                          | Інвестиції                          | 36 840 000     |
|                                  | Прибуток                            | 3 927 762 927  |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 4 052 400      |
|                                  | Період окупності                    | 11,41          |
| Загальна                         | Інвестиції                          | 319 344 478,72 |
|                                  | Прибуток                            | 70 549 911,96  |
|                                  | % по кредиту за період впровадження | 37 952 937,45  |
|                                  | Період окупності                    | 6,06           |

Джерело: побудовано автором на основі Інвестиційного проекту будівництва новітньої птахофабрики.

Великим резервом поглиблення інтенсифікації аграрного виробництва є подолання некомплексності його технічного оснащення шляхом механізації допоміжних процесів. Не менш важливими резервами слід вважати переоснащення основного виробництва більш досконалою технікою, впровадження інноваційних технологій. Оснащення технічними засобами допоміжного виробництва – матеріальна основа інтенсифікації аграрного виробництва.

З багатьох напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку цілям інтенсифікації виробництва найбільшою мірою відповідають такі, як автоматизація й комплексна механізація, хімізація, меліорація земель на базі нової сільськогосподарської техніки.

Безперечно, названі напрями не вичерпують усіх досягнень науки, але за рівнем розробленості, за широтою сфери можливого використання в сільськогосподарському виробництві вони найбільшою мірою відповідають його інтенсифікації.

Ринок інноваційної продукції та інноваційних послуг, як і будь-який інший ринок, є системою, що саморегулюється. Однак інноваційна діяльність не може відбуватися в некерованому режимі й держава повинна впливати на даний процес та регулювати його. Здійснення зазначених заходів сприятиме розвитку ринку інновацій та економічному зростанню країни.

Досягнення поставлених цілей вимагає проведення комплексної державної політики інноваційно-інвестиційних зрушень, яка має враховувати всі структурні ланки сфери АПВ: безпосередньо сільське господарство, як сировинну базу, систему зберігання і первинної доробки сільськогосподарської сировини, підприємства з промислової переробки сільгосппродукту та цілісну інфраструктуру аграрного ринку і продуктів харчування.

Окреслена мета і принципи передбачають формулювання чітких орієнтирів у питаннях перспективних напрямів реалізації стратегії інноваційного розвитку з визначенням середньостроковому і поточному періодах. Пріоритетом повинна стати всебічна державна підтримка ефективного використання інноваційного потенціалу галузі і на рівні конкретних підприємницьких структур.

Щодо засад і пріоритетів формування інноваційно-інвестиційної моделі аграрного сектору потрібно визначитися на державному рівні розробкою державної аграрної політики в пріоритетах сталого розвитку (рис. 3.10).



**Рис. 3.10. Пріоритети та орієнтири державної політики**

Джерело: побудовано автором на основі [26]

Перехід на кластерну організацію розвитку агропромислового виробництва та сільських територій має бути відображений в аграрній політиці як довгострокове програмне завдання.

Успішне виконання якого вимагає координації зусиль виробничих формувань, органів місцевого самоврядування, регіонального й державного управління, спрямування їх спільних коштів на досягнення визначених для кожного агропромислового й соціально-економічного кластера напрямів і пріоритетів.

За такої організації виробництва роль районних та обласних управлінь агропромислового розвитку зростатиме, тому що більша частина організаційних, координаційних і контрольних функції передаватиметься на місцевий рівень.

Врахувати територіальний чинник, що визначає природно-кліматичні та географічні умови господарювання сільськогосподарських підприємств, можливо у процесі проведення багатофакторного групування за допомогою методу кластерного аналізу.

У дослідженні підприємства, що виготовляють продукцію тваринництва, спочатку розподілено за приналежністю до адміністративних областей, після чого проведено групування об'єктів дослідження за трьома групами показників, узагальнених для кожної із 24 областей України.

Перша група таких чинників включає розміри поголів'я (передусім, ВРХ), які є основним індикатором розвитку пріоритетної у контексті забезпечення продовольчої безпеки країни галузі тваринництва – скотарства. До другої групи віднесено обсяги виробництва основних видів продукції тваринництва (виробництво м'яса, молока усіх видів, яєць, меду, а також валова продукції, виготовлена у регіоні).

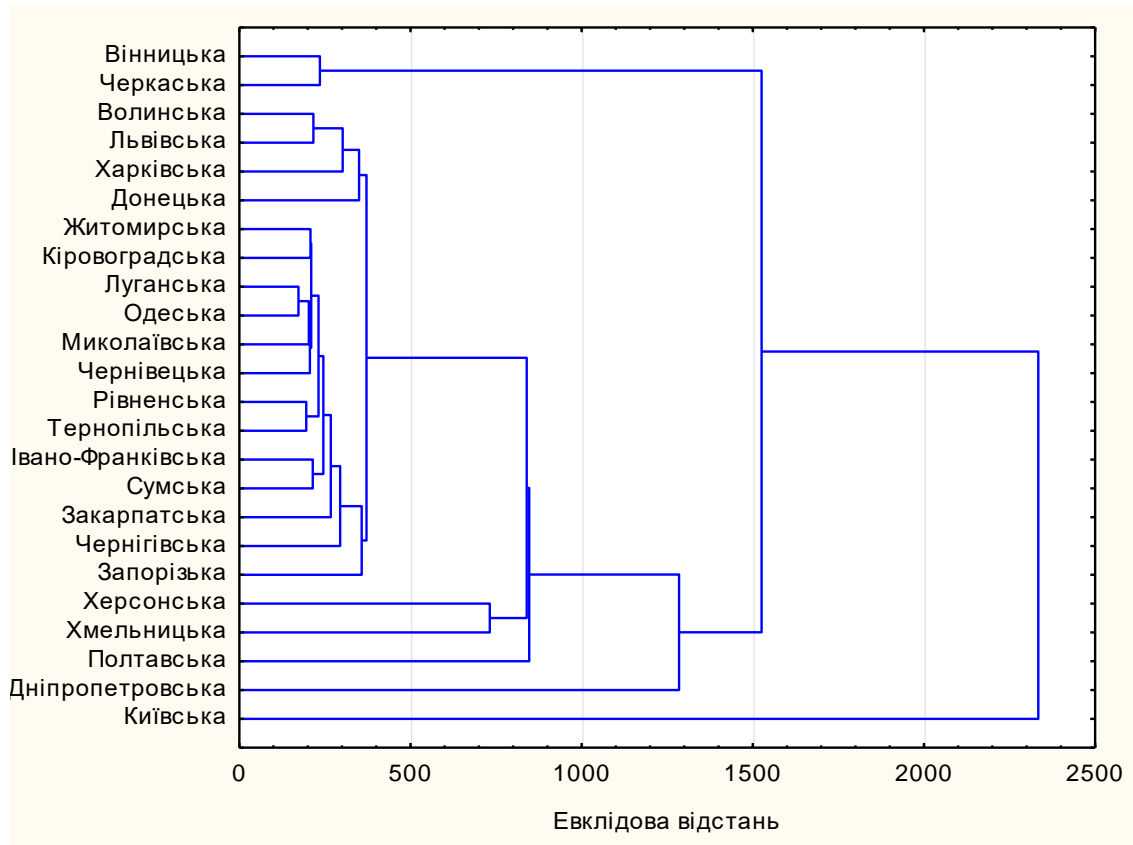
Показники виробництва продукції тваринництва у розрахунку на 1 ос. формують третю групу ознак кластерного аналізу (виробництво м'яса, молока, яєць на 1 ос. населення).

Етапи кластерного аналізу включають:

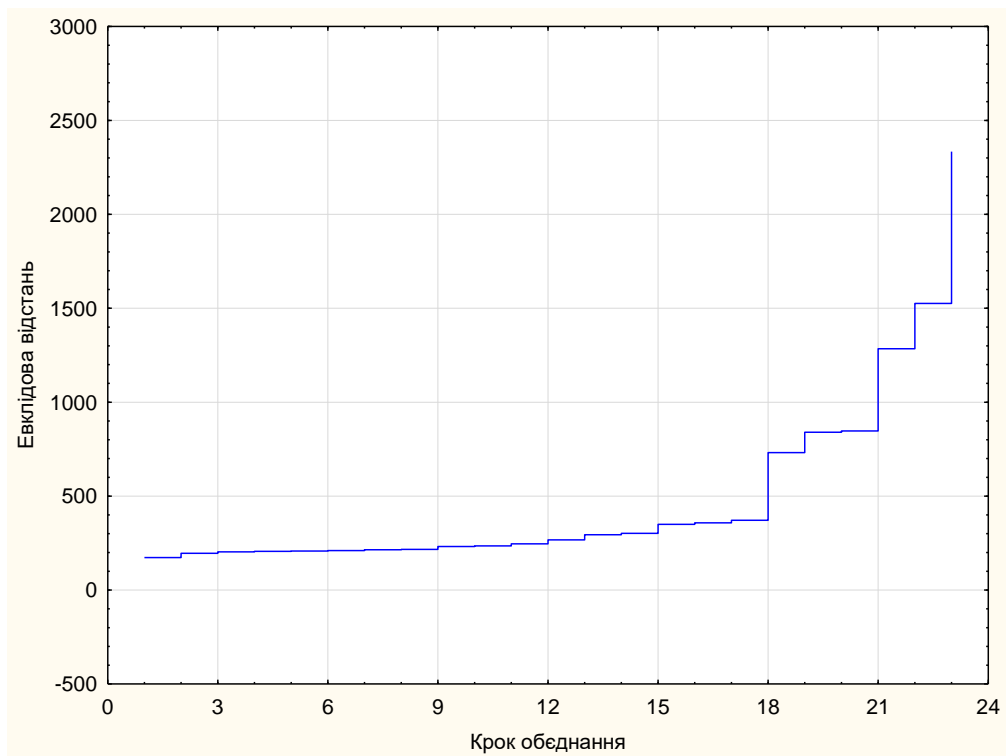
- побудову дендрограми подібності підприємств за виділеними групувальними ознаками;
- побудову графа Ганта, на основі аналізу якого визначається оптимальна кількість кластерів;
- групування областей за допомогою методу k-середніх;
- дисперсійний аналіз отриманих результатів та виключення з аналізу показників, які є незначущими для даної багатofакторної класифікації;
- порівняльний аналіз об'єктів у межах кожного із кластерів.

Побудовані граф Ганта і дендрограма подібності об'єктів дослідження за показниками ресурсного забезпечення та результативності виробництва відображені на рис. 3.11.

Виходячи з дендрограми, Київської, Дніпровської та Полтавської областей формують три окремі монокластери. Відмінною рисою виробників продукції тваринництва Київської області є дуже високі значення усіх результативних показників, тоді як поголів'я тварин у них лише трохи більше ніж середнє за всіма регіонами поголів'я.



а) дендрограма подібності підприємств



б) Граф Ганта

**Рис. 3.11. Результати кластерного аналізу підприємств-виробників продукції тваринництва України агломеративним методом**  
Джерело: побудовано на основі [28,94]



Дніпровська область аналогічно характеризується високими обсягами виробництва продукції тваринництва разом із незначним поголів'ям великої рогатої худоби.

Що ж стосується Полтавської області, то підприємства цього регіону утримують поголів'я лише за чисельністю голів в Україні, тоді як результативні показники виробничої діяльності у них посередні, а деякі із них наближуються до мінімальних. Оптимальна кількість кластерів у даному дослідженні становить 4.

Кластери виступають центрами кристалізації нових форм економічних зв'язків, виконують роль структуроутворюючих елементів в процесі глобалізації економіки.

Узагальнені результати кластерізації підприємств за шістьма ознаками вчать про те, що всі окреслені показники зростають від кластера до кластера.

Згідно із результатами дисперсійного аналізу з подальшого кластерного аналізу слід виключити три змінні, а саме: загальний обсяг виробництва меду (що є логічним, оскільки мед наразі можна визначити нішевим видом сільськогосподарської продукції) та виробництво молока і яєць у розрахунку на 1 ос.

Таке рішення приймається через те, що значення коефіцієнтів значущості (р-значущість) для зазначених групувальних ознак більші за критичне значення 0,05 та складають 0,39 для виробництва меду, 0,51 для обсягу молока на 1 ос. і 0,20 для виробництва яєць на 1 ос. (табл. 3.13).

Створення і розвиток молочних кластерів сприяє сталому ефективному розвитку молокопереробних підприємств, що характеризується високою конкурентоздатністю та інвестиційною привабливістю та забезпечує в повному обсязі потреби широких верств населення у молочній продукції. Отже, вигоди від створення кластерів в молочній галузі України очевидні.

По-перше, встановлення ділового партнерства на всьому виробничому ланцюгу стає джерелом доданої вартості внаслідок ефекту масштабу виробництва.

Таблиця 3.13

**Результати кластерного аналізу підприємств-виробників продукції  
тваринництва України методом k-середніх**

| Показник   | Кластер  |  |  |  | Відхилення<br>між<br>крайніми<br>кластерами,<br>% |
|--|--|--|--|--|---|
|  | 1  | 2  | 3  | 4  |   |
| Поголів'я ВРХ,<br>тис. гол.                              | 78,4   | 64,8   | 41,2   | 21,0   | 3,73  |
| Виробництво<br>м'яса у<br>забійній вазі,<br>тис. т       | 251,6  | 53,7   | 21,4   | 7,9  | 31,73   |
| Виробництво<br>молока, тис. т                            | 197,2  | 165,0  | 96,3   | 43,3   | 4,56  |
| Виробництво<br>яєць, млн шт                              | 998,1  | 373,3  | 335,6  | 31,1   | 32,01   |
| Виробництво<br>м'яса у<br>забійній вазі на<br>1 гол., кг | 155,250  | 52,3   | 43,7   | 34,1   | 4,56  |
| Вартість<br>продукції<br>тваринництва,<br>млн грн        | 4352,4   | 1465,7   | 775,1  | 279,8  | 15,56   |
| Елементи<br>кластера                                     | Вінницька,<br>Дніпровська,<br>Київська,<br>Черкаська | Волинська,<br>Донецька,<br>Львівська,<br>Полтавська,<br>Харківська,<br>Хмельницька | Запорізька, Ів.-<br>Франківська,<br>Рівненська,<br>Сумська,<br>Тернопільська,<br>Херсонська,<br>Чернігівська | Житомирська,<br>Закарпатська,<br>Кіровоградська,<br>Луганська,<br>Миколаївська,<br>Одеська,<br>Чернівецька | —   |

Джерело: побудовано на основі [29,94]

Основним джерелом такого виду ефекту операційної синергії є розподіл постійних витрат на більшу кількість продукції, що виготовляється, за наявних виробничих потужностей, чисельності персоналу тощо, а також зменшення адміністративних, маркетингових та інших операційних витрат. Це, в свою чергу, дозволить збільшити розмір власних фінансових ресурсів молокопереробних підприємств, які виступають основним джерелом розвитку. А сталий розвиток, застосування передових технологій, якісної сировинної бази стануть умовою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

По-друге, входження в кластер забезпечує доступ до сировини, матеріалів, техніки та робочої сили. Крім того, така форма організації виробництва молока дає можливість налагодження економічно вигідних і прозорих зв'язків між постачальниками та виробниками, що допоможе підвищити рівень розвитку та конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств.

По-третє, кластер сприяє більш глибокій спеціалізації та координації різних видів діяльності. Актуальність даного питання полягає в тому, що рівень спеціалізації молочного сектору в областях та районах України не був високим. Координація діяльності має сприяти підвищенню ефективності переробки, транспортування та збуту продукції, адже вона мало транспортабельна і швидко псується. Так, радіус перевезення сировини для молокопереробної промисловості не повинен сягати більше ніж 25-35 км, тому раціональним буде інтеграція виробників та переробників молока, що забезпечить збереження якості молочної продукції вітчизняних молокопереробних підприємств та їх конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому важливого значення набуває застосування сучасних новітніх підходів в управлінні та організації діяльності молокопереробних підприємств, з використанням досвіду економічно розвинених країн. Таким чином, кластер як сукупність взаємопов'язаних підприємств та організацій виступає новим засобом на шляху до підвищення рівня розвитку молочної галузі промисловості України.

Зазначені вище переваги кластерів мають вирішити два основних завдання: підвищити сталий ефективний розвиток молокопереробних підприємств, тим самим забезпечуючи конкурентоспроможність продукції, яка виробляється в межах території. Концепція кластерів базується на більш широкому, більш динамічному баченні процесу конкуренції між підприємствами на основі зростання продуктивності. Взаємозв'язки та обмін у кластері частіше впливають на зростання продуктивності, ніж масштаби

роботи окремих підприємств, сприяння економічному розвитку не тільки підприємств та галузі, але й регіону в цілому.

### **3.3.Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.**

З активністю у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного розвитку виробництва продукції тваринництва і створенням масових інноваційних продуктів досить тісно пов'язана стратегія успішного розвитку національних економічних систем будь-якої країни, та ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами зокрема.

Засобом забезпечення безпеки країни, її конкурентоспроможності у сучасному світі виступає розвиток інноваційного потенціалу. Для покращення ситуації країна повинна перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки.

З метою забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки має бути розбудована інноваційна екосистема України, яка передбачає вирішення таких проблем, як:

- організація сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери;
- збільшення кількості впроваджуваних розробок;
- підвищення економічної віддачі від розробок;
- залучення інвестицій в інноваційну діяльність;
- зменшення корупційних ризиків при використанні бюджетних коштів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності;
- подолання негативних трендів у розвитку інновацій, серед яких - зменшення питомої ваги обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП країни, скорочення кількості дослідників, зменшення частки

реалізованої інноваційної продукції, переважна реалізація інноваційної діяльності шляхом придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, незначне використання об'єктів інтелектуальної власності у реальному секторі економіки, а також ризиковість інноваційної діяльності.

Основними напрямками, які допоможуть вирішити вищевказані проблеми, є:

- створення доцільної нормативно-правової бази для агропромислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність;
- розвиток інноваційної інфраструктури;
- розширення зв'язків вітчизняних науковців і винахідників з іноземними підприємствами;
- підвищення інноваційної культури, що відповідає сучасному рівню;
- організація просвітницької діяльності на напрямком інноваційного розвитку.

Серед надважливих чинників, які сприятимуть інноваційно-інвестиційному розвитку виробництва продукції тваринництва, можна виділити наступні:

- збільшення фінансування досліджень на конкурсній основі;
- перегляд пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності на основі сучасних світових технологічних трендів;
- створення територій із високим рівнем креативних фахівців;
- надання інформаційного та методичного забезпечення розвитку інноваційної культури;
- створення із залученням світових експертів шкіл з навчання підприємництва та інноваціям, зокрема мережі підвищення кваліфікації як для викладачів, так і для керівників закладів вищої освіти та наукових установ;
- покращення якості освіти шляхом наближення її до потреб глобального ринку, підтримка запровадження навчальних дисциплін з підприємництва, фінансової грамотності та охорони інтелектуальної власності.

На сучасному етапі трансферу новацій вкрай необхідно прийняти міри по покращенню стану втілення інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами:

- 1) привести в належний стан прогалини у нормотворенні, оскільки наявні суттєві недоліки у чинному законодавчому полі щодо створення та функціонування елементів інноваційної інфраструктури;
- 2) розробити методичні рекомендації зі створення та функціонування такої інфраструктури;
- 3) запровадити податкову ставку при трансфері за кордон технологій, розроблених за кошти державного бюджету, для подальшого спрямування на підтримку інновацій;
- 4) забезпечити державну підтримку суб'єктам інноваційної діяльності та ефективне функціонування елементів інноваційної інфраструктури у наукових установах;
- 5) збільшити кількість інформаційних рекомендацій та заходів для поширення досвіду успішних інноваційних проєктів;
- 6) забезпечити методично-консультаційну допомогу з провадження інноваційної діяльності;
- 7) сприяти підготовці фахівців для забезпечення діяльності інноваційної інфраструктури.

З метою активізації трансферу новацій необхідно також:

- розробити положення та рекомендації по реалізації цілей сталого розвитку;
- розробити механізм технологічного напрямку, де бізнес і держава стануть потенційними замовниками інновацій: з одного боку, бізнес та держава роблять заявку на розв'язання їхніх проблем, а з іншого, науковці, студенти, винахідники пропонують інноваційні рішення, які потім масштабуються і стають основою для власного інноваційного бізнесу;
- організовувати роботу по питанню виділення приміщень для елементів інноваційної інфраструктури та інноваційних структур, що займаються трансфером новацій;

- започаткувати надання інноваційних фінансових нагород як винахідникам, так і підприємцям на освітні і консультаційні послуги тощо.

З огляду на необхідність активізації інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами та з метою створення сприятливих умов щодо доведення новацій до комерційного використання держава має:

- вжити дій щодо збереження спрощеної системи оподаткування та звітності для малого бізнесу, яка виконує особливу роль інструменту державної політики конкурентоздатності;
- унормувати заходи на законодавчому рівні щодо державної підтримки малого інноваційного бізнесу за умови співфінансування за рахунок інших джерел;
- сприяти підвищенню рівня знань щодо створення нових форм інноваційно-інвестиційної інфраструктури;
- вживати заходів щодо формування у суб'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності розуміння того, що наукові дослідження, розробка та впровадження ідей потребують фінансової підтримки, а молоді стартапи – відповідної експертизи та інвестицій.

Також, з метою виведення країни на новий рівень розвитку новацій доцільною мірою було б створення сприятливих умов для просування стартапів, зокрема для:

- участі в реалізації інноваційних проектів всіх бажаючих;
- забезпечення зниження податкового навантаження на оплату праці та доходи фізичних осіб;
- сприяння створенню елементів інноваційної інфраструктури, які надаватимуть фінансову допомогу винахідникам та стартапам;
- забезпечення державної підтримки ефективного функціонування на базі наукових установ навчання стартаперів.

Крім того, важливим є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо що стосується правосуддя, захисту від незаконних дій силовиків та рейдерства, спрощення ведення бізнесу.

Для того, щоб організувати серійне виробництво, фінансові механізми держави мають бути спрямовані на надання прямої державної допомоги агропромисловим підприємствам, з одночасним підвищенням якості відбору таких проектів і створенням механізмів комерціалізації розробок задля часткового відшкодування державі цих видатків та заохочення авторів. Вивільнені кошти мають спрямовуватися на конкурентоздатні наукові дослідження, налагодження зв'язків вітчизняних інноваторів з партнерами, непряму підтримку інноваційної інфраструктури.

В процесі виходу на серійне виробництво можуть виникати проблеми, які розв'язуються, зокрема, шляхом:

- 1) запровадження репутаційних рейтингів або інших інструментів оцінки надійності партнерів;
- 2) сприяння створенню кластерів, які об'єднують агропромислові підприємства із закладами професійної освіти, що готуватимуть фахівців для роботи на підприємствах, та з науковими установами, що здійснюють науково-методичне забезпечення впровадження новацій, а також надання їм підтримки на місцевому рівні, зокрема шляхом поширення успішного досвіду;
- 3) сприяння створенню інноваційної інфраструктури, яка надаватиме юридичний супровід і різні види консультаційних послуг як авторам новацій, так і бізнесу, зокрема щодо оцінки технологічного рівня розробок та їх економічної ефективності.

Також, з метою розвитку серійного виробництва необхідно також:

- запровадити механізм підтримки агропромислових підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій, застосування більш високого рівня стандартизації виробленої продукції та застосованих технологій;



- запровадити перевірки продукції і технологій, які закуповуються за кошти державного бюджету, з метою запобігання використання морально застарілих продукції і технологій, зокрема й таких, що можуть заподіяти шкоду навколишньому середовищу або здоров'ю людей;
- сприяти налагодженню комунікацій та створенню консорціумів, які об'єднують наукові установи і підприємства<sup>4</sup>
- провести аудит технологічних рішень, розроблених науковими установами, а також оцінку можливості виробництва конкурентоздатної продукції наявними українськими агропромисловими підприємствами.

Що ж стосується розв'язання правових проблем, пов'язаних із захистом та використанням об'єктів інтелектуальної власності, особливо створених з використанням коштів державного бюджету, необхідно:

- 1) чітко визначити на законодавчому рівні всі елементи інноваційної інфраструктури та впорядкувати процес створення, реєстрації та подальшого трансферу об'єктів права інтелектуальної власності з дотриманням балансу інтересів авторів, держави та комерційних структур, включно з елементами інноваційної інфраструктури;
- 2) встановити норми використання державними установами надходжень від передачі/використання об'єктів інтелектуальної власності, створених за рахунок коштів державного бюджету та надати гарантії захисту прав автора розробки до отримання ним патенту;
- 4) запровадити державну підтримку патентування інтелектуальної власності українських інноваторів за кордоном на умовах співфінансування.

З метою вдалого налагодження зв'язків українських інноваторів з партнерами (представниками бізнесу та держави), потенційно зацікавленими у комерціалізації їхніх інновацій, важливим також є:

- 1) запровадження моніторингу запиту бізнесу на інноваційні рішення існуючих проблем;
- 2) започаткування пілотних проєктів зі створення елементів інноваційної інфраструктури (зокрема, інноваційних кластерів, центрів трансферу

технологій, технологічних платформ) та поширення позитивного досвіду на всі регіони України;

3) сприяння поінформованості науковців та підприємців про різні етапи та учасників інноваційного процесу;

4) запровадження інноваційних ваучерів, що дає право його власникові отримати підтримку в реалізації інноваційного проекту для оплати певних послуг (лабораторних дослідів, маркетингових досліджень, економічних розрахунків, консультації патентного повіреного, навчання персоналу тощо);

5) проведення аудиту наявних технологій і розробок, створених у рамках виконання науково-технічних досліджень з тематик;

6) створення центрів експертизи та оцінки науково-технічних розробок, які готували б аналітичну інформацію для винахідників та підприємців щодо технологічного, економічного, кон'юнктурного рівня розробок;

7) забезпечення розміщення у вільному доступі інформації про впровадження результатів досліджень та науково-технічних розробок, створених за кошти державного бюджету;

8) сприяння створенню рекламно-інформаційної продукції у ЗМІ, спрямованої на популяризацію науково-технічних і технологічних досягнень в Україні і світі та успішного досвіду підприємств і підприємців, які вже стали на шлях інновацій і виробляють високотехнологічну продукцію з високою доданою вартістю;

9) забезпечення участі у міжнародних спеціалізованих виставкових заходах з метою пропагування української інноваційної продукції.

Вкрай актуальною для України є проблема створення сприятливих умов для утримання фахівців, у тому числі для її інноваційного розвитку, яка включає, зокрема, питання особистої безпеки, якості правосуддя, охорони здоров'я, освіти, екології, інфраструктури, доступності споживчих кредитів, монополізації ринків та багато інших.

Водночас, для інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами необхідним є впровадження таких заходів, як:

- зменшення спеціальних пільг або субсидій суб'єктам підприємницької діяльності на здійснення діяльності, не пов'язаної з впровадженням новітніх технологій і випуском продукції з високим ступенем доданої вартості;
- поступове зменшення частки виключного фінансування із загального фонду державного бюджету (без співфінансування) науково-технічних розробок, окрім випадків, коли держава є їхнім споживачем;
- підтримка інноваційної діяльності без пріоритезації будь-яких галузей, окремих напрямів і видів економічної діяльності.

Економічна ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва в агропромислових підприємствах формується під впливом багатьох різнобічних факторів, які діють не ізольовано, в чистому вигляді, а найтіснішим чином взаємообумовна один одного. У добре налагодженій ринкової економіки випуск продукції здійснюється з найменшими можливими витратами, а її розподіл відбувається відповідно до вимог ринку - цьому сприяє конкуренція. Витрати виробника на ринку трансформуються в ціну його продукту, і він прагне продати свій продукт за максимальною ціною.

З іншого боку, і споживач прагне купити стільки продуктів, скільки йому потрібно для задоволення своїх потреб, і не більше, витративши на це якомога менше коштів.

Це обумовлено тим, що на ринку всі його суб'єкти діють розумно, і це визначає суть ринкової економіки. Щоб виробництво товарів було ефективним, необхідно забезпечити не тільки мінімум витрат, а й випуск товарів у таких наборах, які відповідають бажанню людей заплатити за них.

Сучасний розвиток світової економіки визначається інтенсивним зростанням рівня інтелектуалізації як праці так і засобів виробництва, що

дозволяє створювати нові якісні конкурентоздатні товари та послуги з високою долею доданої вартості.

Пріоритетні напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідними. По-перше, вони сприяють досягненню динамічної рівноваги із зовнішнім середовищем. По-друге, його використання пов'язане з пошуком шляхів виживання в умовах ринку та нових факторів успіху підприємства у конкурентному середовищі.

Призупинити занепад галузі тваринництва та підвищити конкурентоспроможність продукції можна за умови розробки і виконання стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва, які мають розроблятися на базі законів розвитку сільського господарства та прогнозів розвитку галузі, указів Президента щодо ціноутворення й функціонування аграрного ринку.

При розробці напрямків потрібно передбачати насамперед зростання обсягів виробництва м'яса на основі збільшення чисельності поголів'я та підвищення їх середньодобового приросту ваги.

Актуальність питань стратегічного розвитку національного аграрного ринку на основі переходу на інноваційно-інвестиційну модель розвитку та необхідність формування економічних передумов для реалізації стратегій в сфері АПВ за останні роки є незаперечною ознакою якісно нової рівня управління і зміщення орієнтирів вітчизняної аграрної політики в бік зміцнення позицій національного продовольчого сектору у світовому просторі.

Стратегічна спрямованість на здійснення інноваційних зрушень в агропромисловому секторі свідчить про завершення епохи спонтанних, хаотичних ринкових перетворень, які здійснювались під впливом короткотермінових внутрішніх і зовнішніх факторів.

Інноваційно-інвестиційний тип стратегій довгострокового розвитку на сучасному етапі вийшов за рамки суто теоретичних наукових концепцій і

постає головною рушійною силою досягнення конкурентних переваг як на національному, так і на світовому аграрному ринку.

Низький рівень інноваційно-інвестиційної активності діяльності вітчизняних агропромислових формувань свідчить про недостатню результативність втілення у господарську практику результатів фундаментальних досліджень.

Складність, багатоаспектність і багатофункціональність розвитку сфери агропромислового виробництва вимагає подальшого обґрунтування та удосконалення стратегічних пріоритетів розвитку суб'єктів АПК на інноваційній основі, що є неодмінною умовою здобуття конкурентних переваг в сучасних економічних умовах господарювання та є однією з найважливіших сфер агропромислового виробництва, ступінь розвитку якої визначає рівень продовольчої безпеки країни.

Галузь тваринництва характеризується потужним експортним потенціалом, активізація якого лежить у площині переходу на інноваційну модель розвитку. Домінантні засади здійснення інноваційних перетворень закладає стратегія розвитку тваринницьких підприємств, яка постає головним орієнтиром їх діяльності і функціонування в довгостроковій перспективі. В умовах посилення інтеграційних процесів та зростання загроз зовнішнього і внутрішнього ринків формування дієвої стратегії інноваційного розвитку виступає ефективним інструментом довгострокової орієнтації підприємства в ринкових умовах та досягнення конкурентних переваг.

В перекладі с грецького «стратегія» - це мистецтво планування керівництва, що базується на правильних далекоглядних прогнозах. Стосовно до економічних систем мікрорівня управління стратегія уявляє собою загальну модель дій, що необхідні для досягнення довгострокових цілей шляхом координації та розподілу ресурсів компанії. Виходячи з витоків менеджменту як науки та оцінюючи категоріальний апарат зарубіжної наукової літератури, можна відмітити, що стратегія – це принципи поведінки,

стійка схема дій, генеральний план, який інтегрує головні цілі організації, її політику і дії в єдине ціле.

Зарубіжна практика стратегічного управління визначає сутність дефініції «стратегія» з партикулярних позицій партерна – тобто шаблонів, принципів, перспектив і планів дій, для яких характерні стійкі взаємозв'язки, засновані на наявності єдиної генеральної мети.

Сучасний економічний словник в широкому розумінні визначає зміст стратегії як довгострокові, найбільш принципові найважливіші настанови, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств стосовно виробництва, доходів і витрат, бюджетів, податків, капітальних вкладень, цін, соціального захисту.

Вітчизняні та зарубіжні вчені мають східну думку щодо головних цілей реалізації стратегії переходу на інноваційну модель розвитку національного агропромислового сектору – підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва і продукції, нарощування експортного потенціалу та покращення результативних показників діяльності суб'єктів АПВ. Невід'ємною частиною покращення кінцевих результативних показників діяльності господарюючих суб'єктів, що постає стратегічним орієнтиром в сучасних реаліях економічного простору є забезпечення сприятливого рівня фінансової безпеки підприємства.

Доповнюючи ці принципові завдання, вважаємо доцільним наголосити на необхідності нарощування обсягу фінансових потоків підприємства та вартості бізнесу, що створює передумови для практичного впровадження інновацій і реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу господарюючих суб'єктів і є однією з ключових цілей стратегії інноваційного розвитку.

З таких методологічних позицій стратегію інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства можна визначити як довгостроковий курс розвитку, сукупність дій і заходів, спрямованих на реалізацію інноваційного потенціалу, що забезпечують одержання конкурентних переваг і зростання ринкової вартості бізнесу.

Головним орієнтиром системи подальших перетворень та розвитку вченими визнано перспективність інноваційно-інвестиційного напрямку функціонування вітчизняних агропромислових формувань. Разом з тим, науковці справедливо наголошують, що одним з найбільш гострих питань активізації інноваційних зрушень в АПК України є фрагментарне бачення і вирішення проблем в цій сфері.

Існування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах розглядається як умова успішного функціонування в довгостроковому періоді, як можливість досягнення поставлених цілей, як наявність ефективної системи менеджменту і організаційної культури та показник високого рівня кваліфікації персоналу.

Наявність стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку та результативного механізму її реалізації з часом постає провідним елементом, який забезпечує зростання рівня конкурентоспроможності і зміцнення позицій суб'єкта господарювання в різних спектрах економічного середовища.

Формування інноваційно-інвестиційної політики вимагає окреслення чіткого горизонту і практичних функціональних сфер її здійснення, що забезпечує чіткість набору конкретних заходів і безперервність процесу їх реалізації.

Політика інноваційно-інвестиційних перетворень в агропромисловому виробництві включає набір трьох основних стратегічних компонентів, діяльність яких сконцентована у господарській площині її реалізації:

- 1) стратегія інституційно-правового забезпечення інноваційної діяльності і формування інтелектуального капіталу в АПВ;
- 2) механізм державної підтримки інноваційного розвитку;
- 3) механізм трансферу інновацій (комерціалізація інновацій).

Головні складові стратегії інноваційного розвитку підприємств, які займаються тваринництвом розглянемо на рис. 3.12.



**Рис.3.12. Головні складові стратегії інноваційного розвитку підприємств, які займаються тваринництвом**

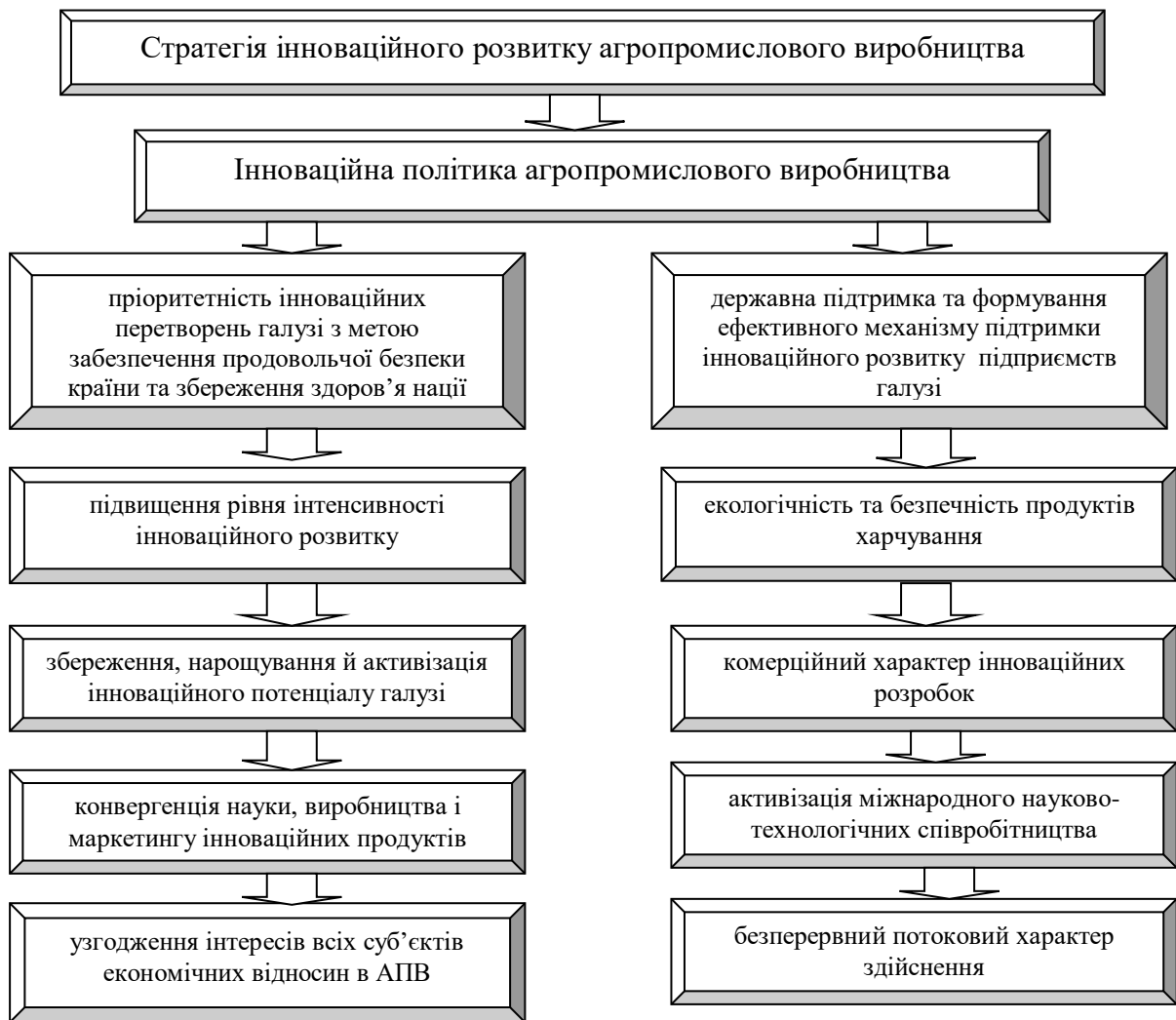
Джерело: побудовано автором на основі [198]

З метою обґрунтування дієвої стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислового виробництва та галузі тваринництва, як його складового елементу, Урядом України було визначено основні перспективні напрями здійснення інноваційних перетворень, що постали підґрунтям становлення інноваційної моделі розвитку вітчизняного АПВ.

Головною метою державної інноваційної політики згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» N 5460-VI від 16.10.2012 є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.



Стратегічні інноваційні перетворення у вітчизняному агропромисловому виробництві мають носити постійний потоковий характер та відповідати завданням довгострокового розвитку сектору в цілому, економічним інтересам окремих його суб'єктів та пріоритетним принципам (рис. 3.13).



**Рис. 3.13. Пріоритетні принципи стратегічних інноваційних перетворень у вітчизняному агропромисловому виробництві**

Джерело: побудовано автором на основі [185,198]

У сформованих в такий спосіб системі напрямів (за кожним напрямком розвитку: науково-технічна діяльність, виробництво, постачання, збут, фінанси і т.д.), підлеглий загальній стратегічній меті (стратегічною метою

може бути, наприклад, стійкий розвиток підприємства відповідно до обраної місії протягом тривалого періоду часу), займають своє місце і цілі інвестиційної, маркетингової, виробничої, збутової, цінової, організаційної й інших стратегій (рис. 3.14).



**Рисунок 3.14. Складові загальної економічної стратегії розвитку суб'єкта господарської діяльності**

Джерело: побудовано автором на основі [185,198]

Серед функціональних сфер організаційної структури управління суб'єкта господарювання провідними є маркетинг і інвестиційна діяльність, оскільки саме ці сфери визначають стратегію розвитку підприємства. Вони ж багато в чому визначають і зміст інноваційної стратегії, приводячи у відповідність виявлені варіанти розвитку ринкових можливостей і їхнє ресурсне забезпечення.

Аналізуючи проблему галузі тваринництва в контексті національної продовольчої безпеки, не можливо не звернути увагу на негативні зміни, які сталися у функціонуванні галузі тваринництва в процесі так званого реформування агропромислового комплексу:

- значне скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин;
- суттєве зростання собівартості і зниження рентабельності виробництва продукції тваринництва.

Прискорений розвиток галузі тваринництва в найближчий час і на перспективу тісно пов'язаний з вирішенням найважливішого державного завдання – створення продовольчої незалежності та безпеки країни, зниження імпорту продукції галузі.

Успішній реалізації цього завдання сприяють природні умови, що дають змогу виробляти при маловитратній технології конкурентоспроможну продукцію високої якості, а також наявність генофонду з великим потенціалом продуктивності порід, добре адаптованих до умов розведення в різних регіонах країни. Саме тому ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідним і першочерговим завданням, яке вимагає негайного вирішення.

Розвиток галузі є надзвичайно важливим стратегічним напрямком національної продовольчої безпеки України та інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва. Інші напрямки, навіть першочергового характеру, варто розглядати як складові зазначеного пріоритету.

Необхідною є розробка нової державної аграрної політики, яка має визначити стратегічні напрямки, орієнтири та завдання розвитку агропродовольчої сфери країни з одночасною розробкою основних механізмів їхньої реалізації.

Ефективними стратегічними напрямами інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва мають бути: державна підтримка розвитку виробництва продукції тваринництва; удосконалення породного складу тварин; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування тварин; формування та функціонування ринку м'яса; сприяння залученню інвестицій у галузь; удосконалення системи ціноутворення; спрощення системи оподаткування.

На наш погляд, обґрунтування ефективності стратегічних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва повинне здійснюватись у такій послідовності:

1. Моніторинг особливостей, сільськогосподарських районів та окремих підприємств з найбільш сприятливим на сьогодні ресурсним забезпеченням основних складових зовнішнього та внутрішнього середовища для організації й ефективного ведення господарської діяльності з виробництва продукції.
2. Розробка та функціонування економічного механізму, який забезпечить одержання рівновеликого прибутку виробниками, переробниками і реалізаторами продукції тваринництва на одиницю вкладеного капіталу з урахуванням терміну його обігу.
3. Прийняття державної програми пришвидшеного розвитку тваринництва, яка допоможе комплексно вирішити організаційні питання щодо створення культурних і поліпшення природних пасовищ, забезпечення насінням, добривами й технікою для догляду за пасовищами, наукового забезпечення, стандартизації всіх технологічних ланок організації виробництва й переробки продукції, надання державної підтримки галузі.
4. Пошук, формування і реалізація інвестиційних та інноваційних програм конкурентоспроможного розвитку галузі.
5. Визначення необхідних обсягів виробництва продукції для гарантування продовольчої безпеки країни і нарощування експортного потенціалу.

Для розвитку тваринництва, на наш погляд, найбільш доцільним є використання таких стратегічних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва: захист перебування на ринку, фокусування на продукті, стратегія розвитку через диференціацію продукції, стратегія інтеграційного зростання.

Інвестиційна діяльність підприємств, особливо у виробничих галузях, здійснюється досить тривалий період часу і тому повинна проводитися з урахуванням певної перспективи. Формування напрямків інвестиційної

діяльності з урахуванням перспектив є процесом розробки інвестиційної стратегії.

Таким чином, інвестиційна стратегія – це процес формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання і вибір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення на базі прогнозування умов здійснення цієї діяльності з урахуванням кон'юнктури інвестиційного ринку і його окремих сегментів.

В умовах України, де ринкові умови господарювання змінюються дуже швидко, фінансова стійкість підприємств надто низька, а законодавча база не здійснена і постійно підлягає змінам, необхідне забезпечення гнучкого підходу до формування інвестиційної стратегії.

Основною передумовою для формування інвестиційної стратегії підприємства є його загальна стратегія економічного розвитку. Відносно неї інвестиційна стратегія має підлеглий характер і повинна узгоджуватися з нею за цілями і етапами здійснення.

Таким чином, інвестиційна стратегія повинна розглядатися як частина єдиної стратегії діяльності підприємства. При цьому вона виступає як найважливіший фактор забезпечення ефективного розвитку підприємства в майбутньому.

Процес формування інвестиційної стратегії реалізується по таких етапах:

1. Визначення періоду реалізації інвестиційної стратегії. Цей етап містить такі складові частини:

- прогнозування розвитку економіки в цілому й інвестиційному ринку зокрема;
- встановлення періоду, який відповідає базовій стратегії підприємства;
- урахування галузевої приналежності підприємства;
- урахування розміру підприємства, його потужностей і темпів розвитку.

2. Визначення стратегічних цілей розвитку інвестиційної діяльності підприємства містить такі частини:

- забезпечення приросту капіталу й активів;
- підвищення рівня рентабельності інвестиційної діяльності;
- оптимізація пропорцій у структурі реального і фінансового інвестування;
- удосконалювання технологічної і відтворювальної структури інвестицій;
- удосконалювання галузевої і регіональної спрямованості інвестиційних програм і проектів, а також забезпечення відповідної диверсифікованості інвестиційної діяльності.

3. Розробка найбільш ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей інвестиційної діяльності містить розробку:

- напрямків формування і вкладення капіталу;
- системи заходів досягнення ефективності інвестиційної діяльності підприємства;
- етапів реалізації прийнятої системи заходів досягнення стратегічних цілей інвестиційної діяльності.

4. Конкретизація інвестиційної стратегії по періодах її реалізації. Цей етап містить:

- становлення конкретних періодів формування і реалізації інвестиційної стратегії;
- послідовності досягнення тих чи інших етапів стратегії інвестиційної діяльності;
- періодів досягнення конкретних завдань, підцілей і головної мети інвестиційної діяльності підприємства.

5. Оцінка розробленої інвестиційної стратегії підприємства. Даний етап містить:

- здійснення загальної оцінки розробленої інвестиційної стратегії;
- окремих етапів здійснення інвестиційної стратегії;
- окремих завдань і підцілей інвестиційної стратегії;
- можливості реалізації інвестиційної стратегії з урахуванням наявності ресурсного потенціалу;

- можливості реалізації інвестиційної стратегії з урахуванням різних інвестиційних ризиків.

В основу розробки інвестиційної стратегії підприємства, як правило, покладені визначені базові принципи, до яких найчастіше відносять:

- обліку впливу внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства; сполучення перспективного, поточного й оперативного управління інвестиційною діяльністю;
- альтернативності розвитку інвестиційної діяльності;
- урахування загальної стратегії розвитку підприємства;
- орієнтації на кінцеві цілі підприємницької діяльності та її місію;
- урахування можливостей персоналу в реалізації інвестиційної стратегії;
- урахування інвестиційних ризиків і мінливості підприємницької діяльності.

Інвестиційна стратегія підприємства реалізується у процесі розробки і здійснення політики управління:

- реальними інвестиціями;
- управління фінансовими інвестиціями;
- формування інвестиційних ресурсів.

Узагальнюючи вищесказане, необхідно зазначити доцільність характеристики ефективності стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва:

- результативність, тобто здатність отримувати внаслідок проведення інноваційно-інвестиційної діяльності інновації, що сприяють досягненню поставлених цілей;
- економічність, тобто здатність отримувати необхідні інновації за «прийняттого» рівня витрат;
- час, тобто здатність отримувати необхідні результати за певні терміни.

Єдність цих трьох компонентів дозволяє охарактеризувати ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва, що реалізуються у межах

підприємства, та в цілому усієї інноваційно-інвестиційної діяльності, яку здійснює підприємство.

Таким чином, інвестиційна стратегія – це процес формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання і вибір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення на базі прогнозування умов здійснення цієї діяльності здійснюється з урахуванням кон'юнктури інвестиційного ринку і його окремих сегментів. Інвестиційна діяльність підприємств здійснюється досить тривалий період часу і тому повинна проводитися з урахуванням певної перспективи. Формування напрямків інвестиційної діяльності з урахуванням перспектив є процесом розробки інвестиційної стратегії.

В умовах України, де ринкові умови господарювання змінюються дуже швидко, фінансова стійкість підприємств надто низька, а законодавча база постійно підлягає змінам, необхідне забезпечення гнучкого підходу до формування інвестиційної стратегії та стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва приодукції тваринництва.

Лінійні рівняння трендів інших показників-індикаторів розвитку галузі тваринництва відображено у таблиці 3.14.

*Таблиця 3.14*

**Рівняння тренду основних показників розвитку галузі тваринництва**

| Показник                                    | Рівняння тренду       | Коефіцієнт детермінації | Фактичне значення F-критерія Фішера |
|---|-----------------------|-------------------------|-------------------------------------|
| Поголів'я ВРХ, тис. гол.                    | $y = 9802 - 379t$     | 0,90                    | 157,05                              |
| Поголів'я корів, тис. гол                   | $y = 5175 - 187t$     | 0,93                    | 226,89                              |
| Продуктивність праці, грн/ос.               | $y = -34052 + 20415t$ | 0,96                    | 448,96                              |
| Рівень рентабельності виробництва молока, % | $y = -5,32 + 1,34t$   | 0,54                    | 19,96                               |
| Виробництва м'яса (у забійній вазі), тис. т | $y = 1457 + 53t$      | 0,90                    | 157,60                              |
| Виробництва молока, тис. т                  | $y = 14165 - 217t$    | 0,90                    | 157,60                              |
| Виробництва яєць, млн шт                    | $y = 10309 + 459t$    | 0,85                    | 93,26                               |

Джерело: побудовано автором на основі [56, 170-174,189]

Усі побудовані регресійні моделі є адекватними та прийнятними для використання під час побудови прогнозів, оскільки фактичне значення F-



критеріїв Фішера для них значно більші за табличне значення (табличне значення F-критерія складає 4,45 для рівня значущості 0,05). Від'ємні значення коефіцієнтів регресії, які знаходяться при змінній рівнянь  $t$ , що враховує вплив фактору часу, свідчать про те, що такі показники як поголів'я ВРХ, у т. ч. корів, та обсяги виробництва молока мають тенденцію до поступового зменшення.

Побудова сценарного прогнозу, який містить не лише ймовірні прогнози значення показників (обчислені на базі рівнянь, відображених у табл. 3.15), але й оптимістичний та песимістичний прогнози, потребує побудови довірчих інтервалів для коефіцієнтів регресії побудованих функцій тренду.

Таблиця 3.15

#### Рівняння тренду основних показників розвитку галузі тваринництва

| Показник                                    | Коефіцієнт регресії $a$ лінійного рівняння регресії $y = a + bt$ |                            |                       | Коефіцієнт регресії $b$ лінійного рівняння регресії $y = a + bt$ |                            |                       |
|---|--|----------------------------|-----------------------|--|----------------------------|-----------------------|
|   | песимістичний прогноз  | найбільш ймовірний прогноз | оптимістичний прогноз | песимістичний прогноз  | найбільш ймовірний прогноз | оптимістичний прогноз |
| Поголів'я ВРХ, тис. гол.                    | 9074,70  | 9802,26                    | 10529,83              | -442,84  | -379,02                    | -315,21               |
| Поголів'я корів, тис. гол                   | 4876,34  | 5175,58                    | 5474,81               | -213,62  | -187,37                    | -161,13               |
| Продуктивність праці, грн/ос.               | -56455,36  | -34052,90                  | -11650,45             | 18228,81   | 20415,07                   | 22601,32              |
| Рівень рентабельності виробництва молока, % | -12,54   | -5,32                      | 1,90                  | 0,71   | 1,34                       | 1,97                  |
| Виробництва м'яса (у забійній вазі), тис. т | 1356,46  | 1457,30                    | 1558,15               | 43,78  | 52,63                      | 61,47                 |
| Виробництва молока, тис. т                  | 13624,78   | 14165,10                   | 14705,43              | -264,30  | -216,91                    | -169,52               |
| Виробництва яєць, млн шт                    | 8266,07  | 10308,84                   | 12351,61              | 279,43   | 458,59                     | 637,76                |

Джерело: побудовано автором на основі [56, 170-174,189]

Результати прогнозування, який містить не лише ймовірні прогнозні значення показників (обчислені на базі рівнянь, відображених у табл. 3.15), але й оптимістичний та песимістичний прогнози, потребує побудови довірчих інтервалів для коефіцієнтів регресії побудованих функцій тренду відображено у таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

## Рівняння тренду основних показників розвитку галузі тваринництва

| Показник   | Рік      |          |          |          |          | Темп приросту<br>2019 р. від 2023 р.,<br>% |
|--|----------|----------|----------|----------|----------|--|
|  | 2019     | 2020     | 2021     | 2022     | 2023     |  |
| Песимістичний прогноз  |          |          |          |          |          |  |
| Поголів'я ВРХ, тис. гол.                                       | 218,0    | 0,0      | 0,0      | 0,0      | 0,0      | -100,0                                     |
| Поголів'я корів, тис. гол                                      | 604,0    | 390,4    | 176,8    | 0,0      | 0,0      | -100,0                                     |
| Продуктивність праці, грн/ос.                                  | 308120,9 | 326349,7 | 344578,5 | 362807,3 | 381036,1 | 23,7                                       |
| Рівень рентабельності<br>виробництва молока, %                 | 1,6      | 2,3      | 3,0      | 3,7      | 4,4      | 175,1                                      |
| Виробництва м'яса (у забійній<br>вазі), тис. т                 | 2232,1   | 2275,9   | 2319,7   | 2363,5   | 2407,3   | 7,8  |
| Виробництва молока, тис. т                                     | 8338,8   | 8074,5   | 7810,2   | 7545,9   | 7281,6   | -12,7                                      |
| Виробництва яєць, млн шт                                       | 13854,7  | 14134,1  | 14413,6  | 14693,0  | 14972,4  | 8,1  |
| Ймовірний прогноз  |          |          |          |          |          |  |
| Поголів'я ВРХ, тис. гол.                                       | 2221,8   | 1842,7   | 1463,7   | 1084,7   | 705,7    | -68,2                                      |
| Поголів'я корів, тис. гол                                      | 1428,2   | 1240,8   | 1053,4   | 866,0    | 678,7    | -52,5                                      |
| Продуктивність праці, грн/ос.                                  | 374248,5 | 394663,5 | 415078,6 | 435493,7 | 455908,7 | 21,8                                       |
| Рівень рентабельності<br>виробництва молока, %                 | 21,5     | 22,8     | 24,2     | 25,5     | 26,9     | 24,9                                       |
| Виробництва м'яса (у забійній<br>вазі), тис. т                 | 2509,9   | 2562,5   | 2615,1   | 2667,8   | 2720,4   | 8,4  |
| Виробництва молока, тис. т                                     | 9826,9   | 9610,0   | 9393,1   | 9176,2   | 8959,3   | -8,8                                       |
| Виробництва яєць, млн шт                                       | 19480,7  | 19939,3  | 20397,9  | 20856,5  | 21315,1  | 9,4  |
| Оптимістичний прогноз  |          |          |          |          |          |  |
| Поголів'я ВРХ, тис. гол.                                       | 4225,6   | 3910,4   | 3595,1   | 3279,9   | 2964,7   | -29,8                                      |
| Поголів'я корів, тис. гол                                      | 2252,3   | 2091,2   | 1930,0   | 1768,9   | 1607,8   | -28,6                                      |
| Продуктивність праці, грн/ос.                                  | 440376,0 | 462977,4 | 485578,7 | 508180,0 | 530781,3 | 20,5                                       |
| Рівень рентабельності<br>виробництва молока, %                 | 41,4     | 43,4     | 45,3     | 47,3     | 49,3     | 19,1                                       |
| Виробництва м'яса (у забійній<br>вазі), тис. т                 | 2787,6   | 2849,1   | 2910,6   | 2972,1   | 3033,5   | 8,8  |
| Виробництва молока, тис. т                                     | 11315,0  | 11145,5  | 10976,0  | 10806,5  | 10637,0  | -6,0                                       |
| Виробництва яєць, млн шт                                       | 25106,8  | 25744,5  | 26382,3  | 27020,0  | 27657,8  | 10,2                                       |
| Відхилення оптимістичного<br>прогнозу від песимістичного,<br>% | 4225,6   | 3910,4   | 3595,1   | 3279,9   | 2964,7   | -29,8                                      |

Джерело: побудовано автором на основі [56, 170-174,189]

За найбільш ймовірним прогнозом поголів'я ВРХ до 2023 року становитиме 705,7 тис. голів, що менше на 68,2 % ніж у 2019 році.

Поголів'я корів у 2023 році становитиме 678,7 тис. голів, що на 52,5% менше, ніж у 2019 році. виробництво молока за прогнозом на 2023 рік складатиме 8959,3 тис. т, що на 8,8% менше, ніж у 2019 році.

Певною мірою можна підвищити ефективність скотарства через поліпшення якості продукції. Підвищення вмісту жиру в молоці на 0,1 % понад основний (базова жирність) рівнозначне підвищенню продуктивності стада корів на 2,8 %.

Ціни на молоко, реалізоване другим сортом, на 7 %, а на несортове - на 20 % нижчі, ніж на молоко першого сорту. Молоко, що відповідає стандартам першого сорту, повинно містити в середньому 3,4 % жиру, 3,3% білка і 4,7% молочного цукру, а також мати певний смак, колір, запах, показники кислотності, чистоти та бактеріального забруднення.

Незважаючи на великий потенціал України в розвитку тваринництва, а саме наявність сприятливих природно-кліматичних, земельних, трудових ресурсів тощо, дана галузь сільського господарства перебуває в досить тяжкому стані. В умовах світової кризи вітчизняне скотарство потребує ще більш ефективного державного захисту.

Тому, на нашу думку, проаналізувавши ситуацію розвитку галузі ВРХ, можна зробити висновок про негативні тенденції в розвитку скотарства: скорочення поголів'я тварин, вагоме зниження продуктивності худоби, погіршення її якісного складу.

Звичайно, дані обставини спричинили погіршення якості продукції ВРХ та зменшення об'ємів виробництва, а звідси і споживання цінних продуктів харчування.

Тваринники при нерентабельному виді бізнесу розраховують на значну підтримку з боку держави. Але, як свідчить досвід досліджень, величина фінансової підтримки з боку держави не є гарантом успішності в виробництві продукції.

Тому залишається широке поле для досліджень механізмів державної підтримки розвитку тваринництва з метою відновлення потенціалу галузі та

забезпечення населення продуктами харчування, а країну - стабільними міжнародними позиціями.

### **Висновки до розділу 3**

1. У загальному вигляді інноваційний процес може здійснюватись за двома основними варіантами, які відрізняються тим, що у першому випадку попит на інновацію визначається нею самою, а у іншому – сама інновація виступає інструментом задоволення існуючого на ринку попиту. Процес створення, розповсюдження та впровадження нової продукції або технології, що характеризуються як науково-технічна новизна і здатні задовольнити потреби, є інноваційним процесом.
2. Важливою умовою реалізації інноваційних процесів виступає стан розвитку інноваційної системи в країні, що у контексті України вимагає: створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок, а також забезпечення умов для його розширеного відтворення; створення ефективної системи державної підтримки модернізації економіки на основі технологічних інновацій; підвищення рівня інноваційної культури суспільства.
3. Великим резервом поглиблення інтенсифікації аграрного виробництва є подолання некомплексності його технічного оснащення шляхом механізації допоміжних процесів. Не менш важливими резервами слід вважати переоснащення основного виробництва більш досконалою технікою, впровадження інноваційних технологій.
4. Серед пріоритетних напрямів прискореного збільшення виробництва тваринницької продукції, на нашу думку, перевагу необхідно надавати розвитку високоінтенсивних і швидкоокупних галузей, зокрема таких, як птахівництво і свинарство. Важливо здійснювати заходи, спрямовані на розвиток м'ясного скотарства. Державна політика в племінній справі повинна спрямовуватися на надання підтримки сільськогосподарським

підприємствам державної форми власності, а щодо приватизованих племпідприємств - через управління часткою, що належить державі.

5. Актуальність питань стратегічного розвитку національного аграрного ринку на основі переходу на інноваційну модель розвитку та необхідність формування економічних передумов для реалізації стратегій в сфері АПВ за останні роки є незаперечною ознакою якісно нової рівня управління і зміщення орієнтирів вітчизняної аграрної політики в бік зміцнення позицій національного продовольчого сектору у світовому просторі. Стратегічна спрямованість на здійснення інноваційних зрушень в агропромисловому секторі свідчить про завершення епохи спонтанних, хаотичних ринкових перетворень, які здійснювались під впливом короткотермінових внутрішніх і зовнішніх факторів.

6. Прискорений розвиток галузі тваринництва в найближчий час і на перспективу тісно пов'язаний з вирішенням найважливішого державного завдання – створення продовольчої незалежності та безпеки країни, зниження імпорту продукції галузі. Успішній реалізації цього завдання сприяють природні умови, що дають змогу виробляти при маловитратній технології конкурентоспроможну продукцію високої якості, а також наявність генофонду з великим потенціалом продуктивності порід, добре адаптованих до умов розведення в різних регіонах країни. Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідним і першочерговим завданням, яке вимагає негайного вирішення.

7. Підвищення активності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку аграрного сектору економіки, оскільки це дозволяє не лише змінити характер виробничої діяльності, але і наповнити її новим значенням і практичним змістом. За таких умов господарюючі суб'єкти повинні обирати розвиваючу ринкову стратегію функціонування, яка стає визначальним чинником

досягнення економічного лідерства, важливим інструментом у конкурентній боротьбі.

*Результати досліджень викладені в даному розділі опубліковані в роботах [100;103;105;106;107] за списком використаних джерел.*

## ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі узагальнення теоретичних здобутків та практики інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромислових підприємств вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в удосконаленні теоретичних, науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо активізації та пошуку альтернативних сценаріїв успішного функціонування. Отримані наукові результати дають підстави для формулювання низки висновків.

Необхідність перегляду наукових підходів трактування сутності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва як пріоритетних напрямів відродження тваринництва повинно проводитись на основі впровадження стимулювання і пільг, що уможливають надходження приватного капіталу; впровадження виключно нових науково-технічних розробок, продуктів, організацію бізнес-процесів, визначає продуктивність всіх підсистем, перспективи розвитку, охоплює увесь спектр видів діяльності, дає змогу підприємствам галузі більш ефективного розвитку, підвищувати результативність функціонування та лідерство і конкурентоспроможність на ринку.

Акцентуючи увагу на сукупності різних механізмів у рамках інтегрованої системи інституційного забезпечення реновацій у контексті стратегічного розвитку виробничо-господарської діяльності підприємств тваринництва, ми припускаємо, що сам по собі процес розвитку – процес всеосяжний, і у межах певного, конкретного механізму складно знайти достатній теоретичний і практичний інструментарій для його успішної реалізації.

Вважаємо, що для підвищення інвестиційної привабливості тваринництва у заходах державної інвестиційної політики необхідно передбачити:

- збільшення розміру інвестицій шляхом використання різних джерел фінансування;
- всестороннє урахування техніко-технологічних, організаційно-економічних особливостей галузі тваринництва;
- надання переваги при вкладенні інвестицій тим товаровиробникам, які спроможні з високими результатами реалізувати інвестиційні проекти;
- впровадження тих інвестиційних проектів, які реально покращать стан розвитку тваринництва.

Розкрито сучасний якісно новий підхід до оволодіння нововведеннями та переведення тваринницьких підприємств на інноваційну модель розвитку на основі впровадження енергоресурсозберігаючих технологій, комплексу науково-дослідних, виробничих, організаційних, фінансових, комерційних, ринково- та соціально орієнтованих заходів, що забезпечують розв'язання проблеми інтенсифікації та визначають перспективні можливості галузей.

Принциповим питанням дослідження проблематики забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є виявлення чинників, які мають вагомий вплив на показники-індикатори рівня такого розвитку.

До таких результативних показників господарювання сільськогосподарських підприємств, які виготовляють продукцію тваринництва, передусім, слід віднести показники ефективності господарської діяльності: чим ефективніше виробник впроваджує інноваційні продукти і технології у свій господарський процес, тим вищою буде ефективністю його господарської діяльності. Слід також відмітити, що враховувати слід як статичні показники ефективності (ресурсовіддачу, прибутковість ресурсів, рентабельність), так і динамічні (індекси та темпи зростання статичних показників), соціальні та екологічні.

До пріоритетних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва можна віднести: формування наукоємного виробничого процесу; створення та дієвість інноваційно-



інвестиційної структури; технологічне та технічне оновлення галузі; впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проєктів. На рівні господарств слід забезпечити необхідні обсяги виробництва кормів та належні умови утримання і годівлі тварин, дотримання технологій виробництва продукції, підвищення ефективності селекційно-племінної роботи і рівня ветеринарного обслуговування.

Основною передумовою для формування інвестиційної стратегії підприємства є його загальна стратегія економічного розвитку. Відносно неї інвестиційна стратегія має підлеглий характер і повинна узгоджуватися з нею за цілями і етапами здійснення, повинна розглядатися як частина єдиної стратегії діяльності підприємства, виступає як найважливіший фактор забезпечення ефективного розвитку підприємства в майбутньому.

Кластери виступають центрами кристалізації нових форм економічних зв'язків, виконують роль структуроутворюючих елементів в процесі глобалізації економіки.

Отже, вигоди від створення кластерів галузі України очевидні. Створення наукової парадигми реалізації інноваційних перетворень підприємств тваринництва реалізується в рамках системи АПВ України та передбачає визначення ключових стратегічних напрямів здійснення довгострокової інноваційної політики та формування сприятливого інвестиційно-інноваційного середовища.

Важливими напрямками розвитку інноваційної діяльності за умов глобалізації економічних процесів, є застосування біотехнології як об'єкту інновацій, енерго- та ресурсозберігаючих технологій.

Інноваційний процес в АПК є комплексним, керованим процесом, спрямованим на створення, впровадження і використання принципово нової або модифікованої аграрної технології, що задовольняє конкретні потреби аграрних утворень і забезпечує останнім економічний, технічний або соціальний ефект.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український тлумачний словник економічної лексики [Текст] / А. Шимків; наук. ред. С.В. Слухай. К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2004. 432 с.
2. Алімов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія. К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. 540 с.
3. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
4. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2005. 292 с.
5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
6. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація: монографія. К.: КНЕУ, 2003. 394 с.
7. Арич М. І. Порівняльний аналіз динаміки та структури фінансово-економічних результатів підприємств молочної промисловості України // Бізнесінформ № 2 '2014, с.181-185/
8. Артимонова І. В. Основні напрями формування інформаційної системи управління маркетинговою діяльністю сільськогосподарських підприємств регіону. Економіка та управління АПК. 2011. № 81. С. 3–9.
9. Бабанова Ю.В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса. URL: <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>.
10. Бажал Ю.М. Інвестиційно-інноваційні ресурси економічного зростання. Стратегія економічного розвитку України, 2000. № 1. С. 34-36.
11. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями: навч. посіб. Київ. нац. екон. ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 152 с.
12. Баланси споживання основних продуктів харчування населення України. Державна служба статистики. Відповід. за випуск Прокопенко О.М. С. 34.

13. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик А.О. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. Львів: ЛКА, 2001. 182 с.
14. Белокопытов А. Инвестиционная составляющая эффективного использования ресурсного потенциала в сельском хозяйстве / А. Белокопытов, О. Жарова // АПК: экономика, управление. – 2009. – № 7. – С. 49–53.
15. Березіна О.В. Економіка підприємства: навчальний посібник: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/2181>.
16. Білотор Л.В. Сутність і напрями розвитку інноваційної діяльності в АПК. Вісник Кременчуцького державного політехнічного ун-ту: наукові праці КДПУ. Кременчук: КДПУ, 2002. Вип. 4 (15). С. 5-7.
17. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента. Т.1. / Бланк И.А. – К.: Эльга – Н., Ника-Центр, 2001. – 348 с.
18. Бодрова І.І. Європейський досвід удосконалення адміністративно-територіального устрою / Ірина Іванівна Бодрова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/jeuropejskij-dosvid-udoskonallennja-administrativno-teritorialnog-481/>
19. Бойко В.І., Коржинський М.П., Козак О.А. Молочне скотарство: проблеми і напрями його подальшого відродження. Економіка АПК, 2004. № 12-с. С. 32-35.
20. Бондарчук Н. В. Аналіз основних показників розвитку інноваційного потенціалу України / Н. В. Бондарчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 8. – С. 64-66
21. Борщ Л.М. Зовнішні і внутрішні джерела інвестицій у національній економіці. Вісник УАДУ при Президентові України, 2002. № 3. С. 75-78.
22. Борщ Л. М. Інвестування: теорія і практика / Л. М. Борщ, С. В. Герасимова. – К. : Знання, 2007. – 685 с.

23. Бузько І.П., Вартанова О.В., Голубченко Г.О. Стратегічне управління інвестиційною та інноваційною діяльністю підприємства. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.
24. Буряк А.В. Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств : [монографія] / А.В. Буряк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 204 с.
25. Бухвостов Ю.В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора): дис.канд.экон.наук /Ю.В.Бухвостов.-М.,2009.-262с.
26. Варналій З. С. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Д. С. Покришка // Стратегічні пріоритети. - 2014. - № 2. - С. 49-54.
27. Величко Н.М. Реалізація стратегії інноваційної діяльності підприємства у конкурентному середовищі. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2009. № 11 (141). Ч. 2. С. 149-154.
28. Воронин, А.В. Использование кластерного анализа для выбора локальных стратегий [Текст] / А.В. Воронин // Проблемы и перспективы управления экономикой и маркетингом в организации. – №1. – 2001.
29. Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств : [монографія] / І.І. Вініченко. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 444 с.
30. Волощук К.Б. Інвестиційні пріоритети сучасного розвитку аграрного підприємства / К.Б. Волощук // Економіка АПК. – К.:ІАЕ УААН, 2010. – №8. – С. 68-72.
31. Волощук К.Б., Лісевич Н.А. Особливості інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2019. Вип.3-4. 12с. (*Index Copernicus*, РИНЦ)
32. Волощук К.Б., Лісевич Н.А. Реалії стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції птахівництва. Науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький, 2019. № 2 (43). С.55-62

33. Гайдук Л. А. Інноваційні фінансові інструменти залучення інвестицій / Л. А. Гайдук // Фінанси України. - 2012. - № 10. - С. 68-75. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu\\_2012\\_10\\_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_10_7)
34. Гайдучький А.П. Методологічні та методичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості аграрного сектора. Вісник аграрної науки, 2002. № 7. С. 73-75.
35. Гайдучький П.І. Розвиток багатоукладного господарювання та конкурентоспроможного агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2001. № 4. С. 19-23.
36. Гайдучький А.П. Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. Економіка України, 2003. № 2. С. 69-73.
37. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 386 с.
38. Гаркавенко, С. С. Маркетинг [Текст]: підручник для вузів / С.С. Гаркавенко. – К.: Лібра, 2002. – 712 с.
39. Геєць В.М. Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття. Банківська справа, 2003. № 4 (52). С. 16-21.
40. Глобальный инновационный индекс 2017 г.: в рейтингах лидируют Швейцария, Швеция, Нидерланды, США и Соединенное Королевство. Женева, 15-06-2017. PR/2017/808. URL: [http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2017/article\\_0006.html](http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2017/article_0006.html)
41. Геєць В.М., Семенюченко В.П. Інноваційні перспективи України: монографія. Х.: Константа, 2006. 272 с.
42. Гитман Л.Дж. Основы инвестирования. Пер.с англ./ Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк – М.: Дело, 1999. – 427 с.
43. Гончаров Ю., Касич А. Науковий потенціал як фактор розвитку інноваційно-інвестиційної системи України. Економіка України, 2007. № 3. С. 42-51.

44. Гордійчук А.І. Інноваційний розвиток галузей сільського господарства та ефективність їх функціонування. Науковий вісник НУБІП, 2010. Випуск 146.
45. Гринько Т. В. Формування механізму інноваційного розвитку підприємства / Т. В. Гринько // Інвестиції: практика та досвід. -2011. -№ 7. - С. 18-22
45. Громов О.А. Напрями удосконалення фінансово-інвестиційного забезпечення розвитку інноваційного аграрного підприємництва / О. А. Громов // Вісник СевНТУ. Серія: Економіка і фінанси. – 2013. – Вип. 138. – С. 55-60.
46. Гунин В.Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». / В.Н. Гунин, В.П. Баранчеев, В.А. Устинов, С.Ю. Ляпина – М.: ИНФРА–М, 2000. – 272 с.
47. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.
48. Демяненко М.Я., Гудзь О.Є., Стецюк П.Л. Оцінка конкурентоспроможності агроформувань (теорія та практика). К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 302 с.
49. Денисенко М.П. Організаційно-економічний механізм інвестування: монографія. К.: Науковий світ, 2001. 414 с.
50. Динесенко М.П., Михайлова Л.І., Грищенко І.М. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія. За ред. докт. ек. наук, проф., акад. М.П. Денисенка, проф. Л.І. Михайлової. Суми: ВТД «Унів. книга», 2008. 1050 с.
51. Діденко Є. О. Імідж підприємства як один з факторів його конкурентоспроможності / Є. О. Діденко, М. С. Лавринець // Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna, Austria, 2016. – Р. 23-27.

52. Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 246 с.
53. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії // Фінанси України. – 2000. – №11. – С. 114–117.
54. Друкер П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальное решение // Пер. с англ. М. Котельниковой / П. Друкер. – М.: ФАИР – ПРЕСС, 1998. – 274 с.
55. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування / А. П. Дука. - К. : Каравела, 2012. - 432 с.
56. Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
57. Економічна активність населення України 2017: стат. збірник. Відп. за вип. І. В. Сенік. Київ: Державна служба статистики України, 2018. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/07/zb\\_EAN\\_2017.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf)
58. Євстафієва Ю.М., Бучковська В.І., Заходим М.В. Тваринництво Кам'янецьчини. Збірник наукових праць ПДАТУ, 2017. Ч. 1. Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2017. С. 234-235.
59. ЄВРОПА 2020. Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання. Повідомлення Комісії. Європейська Комісія. Брюссель, 03.03.2010 COM(2010)2020 остаточна версія. URL: [old.minjust.gov.ua/file/31493.doc](http://old.minjust.gov.ua/file/31493.doc)
60. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про племінну справу у тваринництві» від 21 грудня 1999 року № 1328-XIVІІ. Урядовий кур'єр, 2000. 26 січня.
61. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» № 1602-ІІІ від 23.10.2000 р. Офіційний вісник України, 2000. № 16. С. 21.
62. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 р.» від 21.12.2016 р. № 1801-VІІІ. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.

63. Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.rada.kiev.ua>.
64. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 3 лютого 2004 р. № 1407-IV.
65. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 433-IV від 16.01.2003 р. Голос України, 2003. № 28 (3028).
66. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11.07.2001 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.rada.gov.ua>.
67. Закон України «Про стимулювання розвитку машинобудування для агропромислового комплексу» від 07.02.2002, № 3023-III. Електронний ресурс. Джерело доступу: [http://search.eigozakon.ua/1\\_doc.nsf/link1/f023023.html](http://search.eigozakon.ua/1_doc.nsf/link1/f023023.html).
68. Задорожній А. А., Туринський В. М. Тенденції розвитку племінного птахівництва/А.А.Задорожній, В.М.Туринський [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem\\_biol/Sp/2012\\_2/12aazrpp.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Sp/2012_2/12aazrpp.pdf)
69. Заходим М.В. Розвиток прав власності молокопереробних підприємств. Економіка АПК, 2010. № 2-с. С. 35-41.
70. Заходим М.В. Сучасний стан і тенденції розвитку молочного скотарства в Україні. Інноваційна економіка, 2016. № 1-2 (61). С 53-59.
71. Зомбарт В. Буржуа: этюды по истории духовного развития современного экономического человека; Евреи и хозяйственная жизнь / Зомбарт В. ; пер. с нем. Давыдова Ю. Н., Сапова В. В. — М. : Айрис-пресс, 2004. — 617 с.
72. Зомбарт В. Современный капитализм : В 3-х т. — М. ; Л. : Госиздат, 1930— 1931.
73. Зубець М.В., Саблук П.Т., Тивончук С.О. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2008. № 12. С. 3-8.



74. Зубець М.В., Володін С.А. Кластерний підхід інтеграції та інноваційно-інвестиційного розвитку АПК. Вісник аграрної науки, 2009. № 11. С. 5-8.
75. Іванишин В.В., Стельмахук А.М., Леськів І.Ю. Інституційно-інноваційне забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції. Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки», 2018. № 1 (38). С. 5-15.
76. Іванишин В.В. Інноваційне забезпечення оновлення техніко-технологічної бази підприємств АПК. Економіка АПК, 2010. № 1. С. 128-133.
77. Іванишин В.В. Методологічні основи техніко-технологічного переоснащення сільськогосподарського виробництва. Економіка АПК, 2003. № 12. С. 3-5.
78. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентоспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246-252.
79. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: [навчальний посібник] / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
80. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [Саблук П. Т., Кісіль М. І., Коденська М. Ю. та ін.] ; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 478 с.
81. Історія економічних вчень: Підручник / За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. – К.: КНЕУ, 1999
82. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : моногр. / М. П. Денисенко, Л. І. Михайлова, І. М. Гриценко, А. П. Гречан та ін.; за ред. проф., акад. М. П. Денисенка, Л. І. Михайлової. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. — 1050 с.
83. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : Навчальний посібник / М. А. Йохна, В. В. Стадник // . – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.

84. Калашнікова Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектора економіки / Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 79–84.
85. Канінський П.К., Канінський М.П. Підвищення ефективності аграрного виробництва: монографія. К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. 432 с.
86. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010 - 2017 роки. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
87. Касьяненко В. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 4. С. 200–204.
88. Кейнс Дж.М. Избранные произведения. [пер. с англ.]. М.: Экономика, 1993. 411 с.
89. Кобушко І.М., Гусейнова Е.І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2011. № 2. С. 124-130.
90. Коваленко Н.В. Інноваційний тип розвитку національної економіки, як необхідна умова ефективної інтеграції у світове господарство. Прометей, 2010. № 1. С. 24-26.
91. Колтинюк Б.А. Інвестиційні проекти: підручник для вузів. – 2 вид., перепрац., і доп. - Спб.: Видавництво Михайлова В.А., 2010. – С. 622.
92. Кот Л. Л. Ризики інноваційної діяльності підприємств / Л. Л. Кот // Теоретичні та прикладні питання економіки. - 2013. - Вип. 28(1). - С. 410-418. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe\\_2013\\_28\(1\)\\_54](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2013_28(1)_54).
93. Кравців В. С. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації : [монографія] / В. С. Кравців, М. І. Мельник, В. Б. Антонов. - Львів : ІРД НАН України, 2011. - 368 с.
94. Кропивко, М.Ф. Особливості формування регіональних агропромислових кластерів [Текст] / М. Ф. Кропивко, Д. І. Мазоренко, І. О. Белебега , В. В. Бакум // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 7 – 15.
95. Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2003. 233 с.

96. Кукурудза І.І. Інноваційна діяльність в регіоні: стан, проблеми, перспективи. Вісник економічної науки України, 2010. № 1. С. 67-70.
97. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов – М.: ЮНИТИ-ДАНА. - 2004.
98. Латинін М.А., Думенко О.В. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного управління. Право та державне управління, 2010. № 1. С. 130-134.
99. Лісевич Н.А. Тенденції інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами. Матеріали фахового журналу «Ефективна економіка» №2/4: Дніпро, 2019. 12с.
100. Лісевич Н.А. Податкове регулювання інвестиційного забезпечення розвитку галузі тваринництва. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. ЖНАЕУ. Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України. Житомир, 2015. С. 829-831.
101. Лісевич Н.А. Стан інвестиційного забезпечення розвитку галузі тваринництва. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції. ХУУП. Стратегічні напрямки соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації. Хмельницький, 2015. С. 175-177.
102. Лісевич Н.А. Державна підтримка розвитку інноваційно-інвестиційного підприємництва в галузі тваринництва. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи». Харків: ХНАУ, 2016. С.138-142.
103. Лісевич Н.А. Вплив інноваційних процесів на підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства Хмельниччини. Збірник IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання економічних наук» (м. Запоріжжя, 9-10 червня 2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С.62-65.

104. Лісевич Н.А. Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовтня 2017 р. «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів». Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2017. С. 67-71.
105. Лісевич Н.А. Економічна ефективність та стимулювання конкурентоспроможності підприємств галузі тваринництва. Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2. (20-22 березня 2018 р., м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2018. С. 187-189.
106. Лісевич Н.А. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку виробництва продукції тваринництва. Матеріали XXV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції el-conf.com.ua, 17 грудня 2018 р. «Наукові підсумки 2018 року». Вінниця, 2018. С. 19-29.
107. Лісевич Н.А. Аналіз стану та оцінка перспектив інноваційної привабливості сільськогосподарської галузі Хмельниччини. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування [www.economy-confer.com.ua](http://www.economy-confer.com.ua), 26 грудня 2018 р. «Світ економічної науки. Випуск 10». Тернопіль, 2018. С. 110-115 (включено до РИНЦ/RSCI).
108. Лудченко Я.О. Економічна ефективність інвестицій: монографія. К.: Вища школа, 2002. 191 с.
109. Лукінов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку. Економіка України, 1999. № 10. С. 4-9.
110. Лушкін В.А. Інвестиції та економічний розвиток. Житомир, 2002. 256 с.
111. Мазнєв Г.Є. Економічна ефективність інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві. Економіка АПК, 2011. № 6. С. 118-127.
112. Мазур Н. А. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н. А. Мазур // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 73–77.

113. Мазурок П. П. Історія економічних учень у запитаннях та відповідях / П. П. Мазурок. - К. : Знання, 2006. - 477 с.
114. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
115. Макаренко Є.В. Особливості інноваційного розвитку європейських країн. Проблеми науки, 2008. С. 39-42.
116. Макаренко П.М., Н.К. Васильєва. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва. Агросвіт, 2008. № 1. С. 17-20.
117. Макконелл К.Р., Брюс Л. Экономика. [пер. з англ.]. М.: Республика, 1997. Т 1, 2. 513 с.
118. Малік М.Й. Інноваційна діяльність як складова стратегії підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва. Економіка АПК, 2005. № 5. С. 155-157.
119. Малік М.Й., О.А. Нужна. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. С. 198-202.
120. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва. Фінанси України, 2004. № 5. С. 47-53.
121. Міхеєнко К.С Стратегія економічного розвитку м'ясопереробної промисловості: автореф. лис. канд. економ. наук.: 08.00.03 / К.С. Міхеєнко; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2007. – 20 с.
122. Маренков Н. Л. Основы управления инвестициями : учебник / Н. Л. Маренков. – Москва : Едиториал, 2003. – 440 с.
123. Markowitz H.M. Portfolio Selection / Harry M. Markowitz. // Journal of Finance. – 1952. – №7. – P. 77-91.
124. Марченко М. Словник-довідник. К.: К.І.С., 2005. 450 с.
125. Маршал А.М. Принципы экономической науки: в 2 т. [пер. с англ.]. М.: Прогресс, 1993. 736 с.

126. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл ; [пер. с англ.]. - Т. 1. - М. : Издательская группа "Прогресс", 1993.
127. Мацибора Т.В. Ризик як складова інвестиційного процесу. Економіка АПК, 2008. № 11. С. 90-92.
128. Мельник О.Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку [Текст] / О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 6 (120). — С. 18—25.
129. Мельник Ю.Ф. Концепція розвитку м'ясного скотарства України на період до 2010 року. Київ, 1999. 66 с.
130. Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку. Економіка АПК, 2009. № 1. С. 3-15.
131. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». 2007. № 12. С. 8-14.
132. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затверджена Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. № 49-р. Конкуренційне законодавство України: Юридичний збірник. Київ, 2002. 296 с.
133. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Затверджена постановою Кабінетом Міністрів України від 05.12.2007 р. №1379. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
134. Мешков А.А. Основные направления исследования инновации в американской социологии [Электронный ресурс] / А.А. Мешков. — Режим доступа : <http://www.ecsocman.edu.ru>.
135. Микитюк П.П. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2009. 304 с.
136. Михайловська О.В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів. Актуальні проблеми економіки, 2005. № 11. С. 101- 109.

137. Miller M.H. Financial innovation: The last twenty years and the next / M.H. Miller // Journal of Financial and Quantitative Analysis. — 1986. — № 21(4). — P. 459-471.
138. Місінкевич О.П., Лісевич Н.А. Якість молока як шлях підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства. ПДАТУ. Збірник наукових праць. 2014 р., №22. С.315-319.
139. Місінкевич О.П., Василюк С.І., Лісевич Н.А. Інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств Хмельниччини - шлях до підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства. Науково-практичний збірник (продуктивність агропромислового виробництва). Вид.: Київ, НДІ. 2014р. №25.-С.24-30.
140. Місюк М.В. Поліпшувати структуру підприємницької діяльності у виробництві м'яса. Економіка АПК, 2001. № 8. С. 117-120.
141. Місюк М.В. Регіональний вибір напрямів відродження свинарства. Економіка АПК, 2005. № 10. С. 39-41.
142. Месель-Веселяк В.Я., Мазуренко О.В. Методичні рекомендації щодо формування регіональних виробництв у м'ясопродуктовому підкомплексі. К.: ННЦ ІАЕ, 2006. 71 с.
143. Москалюк К.В. Теоретичні основи інноваційного потенціалу аграрної сфери України / К.В. Москалюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22(2). – С. 418-422.
144. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2004. 495 с.
145. Нікішина О.В. Методичні засади критеріальної оцінки та діагностики продовольчих ринків. Економіка харчової промисловості, 2010. № 2. С. 35-41. Режим доступу [http://nbuv.gov.ua/UGRN/echp\\_2010\\_2\\_9](http://nbuv.gov.ua/UGRN/echp_2010_2_9).
146. Наукова та інноваційна діяльність України: стат. збірник. Відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ: Державна служба статистики України, 2018. URL: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/09/zb\\_nauka\\_2017.pdf](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf)

147. Новая рамочная программа Европейского Союза по научно-технологическому и инновационному развитию "Горизонт 2020" с 2014 г. НИУ ВШЭ, Институт статистических исследований и экономики знаний, 2012. URL: [http://www.ved.gov.ru/moder\\_innovac/analitic/analytical\\_materials/obzor\\_gorizont\\_2020/](http://www.ved.gov.ru/moder_innovac/analitic/analytical_materials/obzor_gorizont_2020/)
148. Носова Є.А. Методика статистичного аналізу ринку молока та молочної продукції. Вісник Львівського ун-ту. Серія «Економіка», 2007. № 37 (2). С. 147-152.
149. Одинцов М.М. Прогнозування попиту і споживання продуктів харчування як чинник сталого розвитку продовольчого ринку регіону. Економіка АПК, 2007. № 4. С. 145-149.
150. Онегіна В.М. Складові інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва в Україні. Вісник Сумського національного аграрного університету, 2010. Вип. 9/2 (44). С. 135-139.
151. Орлова О. М. Управління інвестиційною діяльністю в регіоні: соціально-економічні аспекти та перспективи : [монографія] / О. М. Орлова. - Львів : [б.в.], 2012. - 196 с.
152. Основи економічної теорії (політекономічний аспект). [за ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренко]. К.: Знання, 1997. 297 с.
153. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік: стат. Бюллетень. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ :Державний комітет статистики України, 2015. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
154. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора. К.: Фенікс, 2004. 280 с.
155. Павленчик А.О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Автореферат на здобуття наук. ступеня к.е.н. Львів, 2008. 20 с.



156. Паламарчук Д. М. Методологія оцінки показників інноваційного процесу / Д.М. Паламарчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №10 (125). – С. 101-105.
157. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. К.: Лібра, 2002. 472 с. 161. Праця України у 2017 році: стат. Збірник. Відп. за вип. І. В. Сенік. Київ: Державна служба статистики України, 2018. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/07/zb\\_pu2017\\_pdf.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_pu2017_pdf.pdf)
158. Полянська А.С. Сучасні підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. праць. – 2010. – № 684. – С. 175–180.
159. Програма розвитку АПК України на період до 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: [www.uagra.com.ua/analytics/materials/programa-rozvytku-apk-ukrainy-na-period-do-2020-roku](http://www.uagra.com.ua/analytics/materials/programa-rozvytku-apk-ukrainy-na-period-do-2020-roku).
160. М. Портер. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов/Майкл Е. Портер; Пер.с англ.М.:АльпинаБизнесБукс,2005.454 с.
161. Риккардо Д. Начало политической экономии и налогообложения. Сочинения. М.: [б. и.], 1995. Т. 1. 318 с.
162. Рожко О.Д. Інноваційно-інвестиційна спрямованість бюджетної політики в Україні / О.Д. Рожко. – Фінанси України. – № 1.– 2011. – С. 64-72.
163. Саблук П.Г. Стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку. Економіка АПК, 2002. № 12. С. 9. 209
164. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. Економіка АПК, 2007. № 2. С. 3-9.
165. Саблук П.Т. Про концентрацію державної підтримки на здійснення заходів з впровадження сучасних технологій сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції та виробництво соціально значущих видів сільськогосподарської продукції з врахуванням вимог СОТ. Матеріали доповіді на Відділені аграрної економіки та земельних відносин УААН, м. Київ, 26.10.2007 р. К.: 2007. 13 с.

166. Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.
167. Самуельсон П. Экономика. М.: НПО «Аляюн», 1993. Т. 2. 611 с.
168. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто. – М.: Прогресс, 1990 – 296 с.
169. Саранчук Г.М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності. Інноваційна економіка, 2010. № 1. С. 26-32.
170. Сільське господарство України за 2012 рік: стат. збірник. За ред. Н.С.Власенко; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2013.
171. Сільське господарство України за 2014 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2015.
172. Сільське господарство України за 2015 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2016.
173. Сільське господарство України за 2017 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2018. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2018/zb/09/zb\\_sg2017\\_pdf.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf)
174. Сільське господарство України за 2018 рік: стат. збірник. Відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2019. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2019/zb/09/Zb\\_sg\\_2018%20.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2018%20.pdf)
175. Сіренко Н.М. Інституціональне середовище інноваційного розвитку аграрного сектора. Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2011. Вип. 3. С. 18-23.
176. Словник інноваційних слів. [ред.-упор. О.С. Мельничук]. К.: Головна редакція УРЕ, 1974. 775 с.
177. Словник сучасної економіки Макмілана [пер. з англ.]. К. Арт Ек, 2000. 640 с.
178. Смит А. Исследование о природе и причина богатства народов: в 2 т. М.: Наука, 1993. Т 1. 569 с.

179. Смолій Л. В. Інвестиційне забезпечення аграрних підприємств регіону / Л. В. Смолій // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 65–67.
180. Соловйов В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: Монографія/ Соловьев В. П., Кореняко Г. І., Головатюк В. М. – Київ: Феникс, 2008. – 224 с.
181. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році: стат. Збірник. Відп. за вип. А. Фризоренко. Київ: Державна служба статистики України, 2018.
182. Стародубцева О.А. Инновационный менеджмент: учебное пособие. Н.: Изд-во НГГУ, 2000. 103 с.
183. Стельмашук, А. М. Інноваційно-інвестиційне забезпечення інтенсифікації агропромислового виробництва / А. М. Стельмашук // Інноваційна економіка. – 2008. – № 4. – С. 100-107.
184. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004- 2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції”. Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
185. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: Матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді 17 червня 2009 р. / За загальною ред. професора В. І. Полохала. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 632 с.
186. Супіханов Б.К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ. Економіка АПК, 2007. № 5 С. 44- 49.
187. Тарнавська Н. П. Концептуальні положення моделі управління гнучкістю підприємства / Н. П. Тарнавська, І. О. Демків // Бізнес Інформ. - 2017. - № 2. - С. 307-317. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf\\_2017\\_2\\_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_2_47)
188. Татаренко Н.О. Теорії інвестицій / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник – К., 2000. – 345 с.

189. Тваринництво України. 2018р.: стат. збірник. За ред. Ю.М. Остапчука; відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2019.URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2019/zb/05/zb\\_tu\\_2018.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/05/zb_tu_2018.pdf)
190. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 217 с.
191. Тивончук С.О. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах (концептуальні та методичні положення) [Текст] / С.О. Тивончук, Я.О. Тивончук // Економіка АПК. - 2013. - № 2. - С. 93-100.
192. Томас В. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В.Томас, М. Дайламі, А. Дерешвар та ін.; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 350 с.
193. Томпсон В. Справочник по вдохновению / В. Томпсон. – Минск: Символ, 2009. – 256 с. 26.
194. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. Избранное.- М., 1997.
199. Уколов В.Ф., Галайда В.А., Мазин С.С. Инновационный менеджмент в государственной сфере и бизнесе: учебник. – М., 2009.
196. Уткин Э.А. Инновационный менеджмент / Э.А. Уткин, Г.И. Морозова, Н.И. Морозова. – М.: АКАЛИС, 1997. – 208 с.
197. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / Р.А. Фатхутдинов. - 5е изд. - СПб.: Питер, 2005. - 448 с.
198. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/29\\_DWS\\_2011/Economics /6\\_95585.doc.htm](http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Economics /6_95585.doc.htm)
199. Хучек М. Инновации на предприятиях и их внедрение. - М.: Луч, 1992. - 148 с.
200. Шарп У.Ф., Александер Г.Д., Бэйли Д.В. Инвестиции.-М.:ИНФРА-М, 1998.-1027с.

201. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. М. : Изд-во "Прогресс", 1982. 454 с.
202. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века [Текст] / Ю. В. Яковец ; Междунар. ин-т П. Сорокина - Н. Кондратьева. - М.: Экономика, 2004.- 444 с.
203. Янковська О. І. Особливості інновацій в сільському господарстві / О. І. Янковська. // Економіка. Управління. Інновації. - 2010. - № 2. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui\\_2010\\_2\\_54](http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_54).
204. European Innovationg Progress Report 2006 – Luxembourg: Office for Official Publicatios of the European Communities, 2006. – 252 p.

**ДОДАТКИ**

**Частка кількості підприємств, що самостійно впроваджували  
інноваційну продукцію (товари, послуги) та/або технологічні  
процеси, з розподілом за розміром підприємств; % до загальної  
кількості інноваційно активних підприємств відповідного  
угруповання**

|   | Усього      |             | У тому числі |             |             |             |             |             |
|---|-------------|-------------|--------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
|   |             |             | Товари       |             | Послуги     |             | Процеси     |             |
|   | 2016        | 2018        | 2016         | 2018        | 2016        | 2018        | 2016        | 2018        |
| <b>Усього</b>                           | <b>61,3</b> | <b>69,9</b> | <b>27,7</b>  | <b>40,1</b> | <b>10,3</b> | <b>13,6</b> | <b>48,3</b> | <b>45,3</b> |
| Малі підприємства                       | 60,2        | 69,7        | 21,4         | 37,8        | 11,3        | 16,4        | 48,7        | 44,5        |
| Середні підприємства                    | 61,1        | 69,5        | 31,7         | 39,4        | 9,2         | 12,3        | 47,2        | 45,2        |
| Великі підприємства                     | 65,1        | 71,0        | 41,5         | 47,6        | 9,1         | 8,1         | 48,9        | 47,6        |
| <b>Інші види економічної діяльності</b> | <b>55,1</b> | <b>61,8</b> | <b>10,9</b>  | <b>19,5</b> | <b>16,8</b> | <b>25,1</b> | <b>45,5</b> | <b>42,6</b> |
| Малі підприємства                       | 54,6        | 61,1        | 10,3         | 20,6        | 15,8        | 25,5        | 44,9        | 39,4        |
| Середні підприємства                    | 55,5        | 67,1        | 13,7         | 17,8        | 17,6        | 25,6        | 46,6        | 50,7        |
| Великі підприємства                     | 58,8        | 53,8        | 7,8          | 16,1        | 23,5        | 21,5        | 48,0        | 46,2        |

**Внутрішні витрати на виконання НДР за галузями наук за регіонами  
у 2018 році; тис. грн**

|                           | Усього            | У тому числі     |                   |                 |                             |                 |                   |
|---------------------------|-------------------|------------------|-------------------|-----------------|-----------------------------|-----------------|-------------------|
|                           |                   | природничі науки | технічні науки    | медичні науки   | сільсько-господарські науки | суспільні науки | гуманітарні науки |
| <b>Україна</b>            | <b>16773724,5</b> | <b>3456954,0</b> | <b>10678573,7</b> | <b>616103,8</b> | <b>975952,0</b>             | <b>687913,7</b> | <b>358227,3</b>   |
| Автономна Республіка Крим | ...               | ...              | ...               | ...             | ...                         | ...             | ...               |
| <b>області</b>            |                   |                  |                   |                 |                             |                 |                   |
| Вінницька                 | 49056,2           | 6363,0           | 11507,9           | 2223,8          | 27979,3                     | 337,0           | 645,2             |
| Волинська                 | 18434,7           | 4982,4           | 6821,0            | –               | 4068,2                      | 2263,1          | 300,0             |
| Дніпропетровська          | 2029774,4         | 45518,6          | 1902543,8         | 26729,0         | 50104,1                     | 4867,3          | 11,6              |
| Донецька                  | 16235,9           | 9177,6           | 2151,9            | 1742,6          | 3163,8                      | –               | –                 |
| Житомирська               | 30654,6           | 3844,5           | 6885,9            | 601,5           | 16515,9                     | 2711,4          | 95,4              |
| Закарпатська              | 75107,8           | 39673,5          | –                 | 3875,7          | 28933,5                     | 2230,6          | 394,5             |
| Запорізька                | 1387903,5         | 3089,9           | 1354690,2         | 1868,8          | 26690,0                     | 1383,0          | 181,6             |
| Івано-Франківська         | 47914,5           | 5504,9           | 24717,8           | 4120,5          | 12950,3                     | 53,0            | 568,0             |
| Київська                  | 410794,7          | 66411,1          | 195969,1          | 2110,3          | 144269,8                    | 1724,7          | 309,7             |
| Кіровоградська            | 100762,4          | 3749,2           | 80882,2           | –               | 14154,0                     | 1285,9          | 691,1             |
| Луганська                 | 36880,6           | 17880,8          | 3740,5            | 8953,5          | 5362,8                      | 943,0           | –                 |
| Львівська                 | 426789,7          | 161446,6         | 145045,7          | 19325,7         | 41290,9                     | 27049,3         | 32631,5           |
| Миколаївська              | 330694,5          | 10101,6          | 277192,5          | –               | 18095,1                     | 5506,7          | 19798,6           |
| Одеська                   | 299189,8          | 137373,7         | 61905,0           | 29171,9         | 51526,6                     | 16140,4         | 3072,2            |
| Полтавська                | 80723,4           | 6771,8           | 33973,1           | 650,8           | 19438,1                     | 8334,2          | 11555,4           |
| Рівненська                | 19323,8           | 1138,5           | 5591,8            | –               | 8965,6                      | 3169,2          | 458,7             |
| Сумська                   | 182433,3          | 35312,1          | 103970,7          | 6665,4          | 21663,4                     | 14808,2         | 13,5              |
| Тернопільська             | 30195,3           | 7896,7           | 10210,9           | 1000,0          | 8778,5                      | 2071,4          | 237,8             |
| Харківська                | 3144459,8         | 686665,7         | 2128767,8         | 141178,7        | 125227,5                    | 59499,7         | 3120,4            |
| Херсонська                | 81190,7           | 11246,8          | 3498,9            | –               | 62665,0                     | 1399,6          | 2380,4            |
| Хмельницька               | 21286,9           | 1134,9           | 6540,1            | –               | 12082,0                     | 1529,9          | –                 |
| Черкаська                 | 98571,8           | 29254,2          | 35122,0           | 460,0           | 31537,6                     | 1707,4          | 490,6             |
| Чернівецька               | 87928,1           | 28244,0          | 38104,5           | 341,9           | 19705,9                     | 910,3           | 621,5             |
| Чернігівська              | 49238,5           | 11843,3          | 8093,5            | –               | 26670,2                     | 1910,0          | 721,5             |
| <b>міста</b>              |                   |                  |                   |                 |                             |                 |                   |
| Київ                      | 7718179,6         | 2122328,6        | 4230646,9         | 365083,7        | 194113,9                    | 526078,4        | 279928,1          |
| Севастополь               | ...               | ...              | ...               | ...             | ...                         | ...             | ...               |



**Кількість великої рогатої худоби у підприємствах;  
на 1 січня; тис. голів**

|                              | 1991           | 2001          | 2011          | 2015          | 2017          | 2018          | 2019          |
|------------------------------|----------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| <b>Україна</b>               | <b>21083,3</b> | <b>5037,3</b> | <b>1526,4</b> | <b>1310,2</b> | <b>1213,9</b> | <b>1166,6</b> | <b>1138,1</b> |
| Автономна<br>Республіка Крим | 767,4          | 139,8         | 27,5          | ...           | ...           | ...           | ...           |
| <b>області</b>               |                |               |               |               |               |               |               |
| Вінницька                    | 1057,7         | 337,7         | 105,4         | 96,5          | 88,1          | 84,8          | 81,4          |
| Волинська                    | 756,4          | 183,7         | 67,4          | 57,8          | 50,4          | 44,9          | 44,7          |
| Дніпропетровська             | 1174,9         | 213,3         | 37,3          | 34,9          | 33,9          | 34,0          | 31,9          |
| Донецька                     | 991,0          | 192,3         | 81,1          | 47,1          | 33,2          | 29,9          | 27,6          |
| Житомирська                  | 949,1          | 320,9         | 87,0          | 62,7          | 56,3          | 54,9          | 55,4          |
| Закарпатська                 | 223,8          | 23,4          | 4,7           | 3,4           | 2,9           | 2,1           | 1,9           |
| Запорізька                   | 1022,9         | 190,2         | 33,1          | 22,9          | 20,2          | 20,2          | 19,3          |
| Івано-Франківська            | 315,4          | 40,4          | 8,7           | 11,8          | 11,9          | 12,7          | 12,2          |
| Київська                     | 1161,0         | 302,5         | 99,1          | 87,7          | 86,0          | 85,0          | 82,9          |
| Кіровоградська               | 815,9          | 124,8         | 33,2          | 26,6          | 26,8          | 26,3          | 25,8          |
| Луганська                    | 787,4          | 124,5         | 39,5          | 28,2          | 19,8          | 17,8          | 16,8          |
| Львівська                    | 695,8          | 103,5         | 24,2          | 20,8          | 19,3          | 18,2          | 17,6          |
| Миколаївська                 | 710,4          | 103,9         | 21,9          | 19,2          | 17,2          | 17,4          | 17,2          |
| Одеська                      | 960,9          | 192,9         | 39,7          | 28,8          | 25,4          | 23,1          | 22,0          |
| Полтавська                   | 1154,1         | 364,5         | 161,4         | 163,5         | 154,2         | 147,3         | 142,8         |
| Рівненська                   | 644,2          | 177,2         | 42,1          | 33,0          | 31,6          | 30,8          | 29,4          |
| Сумська                      | 847,0          | 290,1         | 93,5          | 86,1          | 81,0          | 78,8          | 74,9          |
| Тернопільська                | 644,1          | 132,4         | 26,6          | 28,4          | 27,8          | 28,6          | 30,8          |
| Харківська                   | 1203,8         | 338,4         | 96,8          | 96,9          | 95,2          | 88,2          | 88,7          |
| Херсонська                   | 787,5          | 107,1         | 16,5          | 15,9          | 15,6          | 14,9          | 15,4          |
| Хмельницька                  | 931,3          | 315,5         | 81,2          | 73,6          | 71,7          | 68,6          | 67,5          |
| Черкаська                    | 866,2          | 311,5         | 133,7         | 125,5         | 121,5         | 117,9         | 117,5         |
| Чернівецька                  | 324,6          | 59,8          | 14,8          | 11,2          | 9,1           | 8,5           | 8,0           |
| Чернігівська                 | 1290,5         | 347,0         | 149,7         | 127,7         | 114,8         | 111,7         | 106,4         |
| <b>місто</b>                 |                |               |               |               |               |               |               |
| Севастополь                  | ...            | ...           | 0,3           | ...           | ...           | ...           | ...           |

**Виробництво м'яса всіх видів у підприємствах; у забійній масі; тис.т**

|                           | 1990          | 2000         | 2010          | 2015          | 2016          | 2017          | 2018          |
|---------------------------|---------------|--------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| <b>Україна</b>            | <b>3099,0</b> | <b>438,1</b> | <b>1134,4</b> | <b>1463,4</b> | <b>1489,9</b> | <b>1483,0</b> | <b>1533,6</b> |
| Автономна Республіка Крим | 147,7         | 12,7         | 83,9          | ...           | ...           | ...           | ...           |
| <b>області</b>            |               |              |               |               |               |               |               |
| Вінницька                 | 154,0         | 24,8         | 23,0          | 272,1         | 288,4         | 283,1         | 314,1         |
| Волинська                 | 76,4          | 12,4         | 47,5          | 80,3          | 83,7          | 74,8          | 76,2          |
| Дніпропетровська          | 202,5         | 33,6         | 175,0         | 197,1         | 208,8         | 227,5         | 218,3         |
| Донецька                  | 162,0         | 20,7         | 64,5          | 59,9          | 60,0          | 60,5          | 61,4          |
| Житомирська               | 105,7         | 21,8         | 8,3           | 10,8          | 10,4          | 10,1          | 10,5          |
| Закарпатська              | 33,4          | 2,8          | 1,8           | 2,7           | 2,9           | 2,7           | 1,6           |
| Запорізька                | 152,8         | 21,2         | 27,8          | 31,5          | 27,5          | 22,6          | 21,1          |
| Івано-Франківська         | 61,7          | 5,1          | 18,0          | 41,4          | 35,9          | 35,8          | 40,2          |
| Київська                  | 195,8         | 34,5         | 149,9         | 169,3         | 149,2         | 171,6         | 172,6         |
| Кіровоградська            | 117,3         | 13,3         | 7,8           | 16,1          | 17,0          | 16,2          | 15,8          |
| Луганська                 | 117,7         | 11,6         | 24,2          | 3,5           | 3,4           | 3,2           | 1,7           |
| Львівська                 | 111,3         | 6,7          | 51,9          | 60,6          | 65,6          | 70,7          | 77,0          |
| Миколаївська              | 109,0         | 14,4         | 5,9           | 4,3           | 3,8           | 3,5           | 3,6           |
| Одеська                   | 158,9         | 19,7         | 9,5           | 8,0           | 8,0           | 8,2           | 7,4           |
| Полтавська                | 170,7         | 24,1         | 24,9          | 50,1          | 53,2          | 46,5          | 42,6          |
| Рівненська                | 67,7          | 11,9         | 13,4          | 15,3          | 16,2          | 17,2          | 20,6          |
| Сумська                   | 107,1         | 18,0         | 11,3          | 14,5          | 15,8          | 14,7          | 15,6          |
| Тернопільська             | 85,7          | 11,9         | 7,9           | 23,6          | 21,7          | 22,1          | 25,6          |
| Харківська                | 174,5         | 22,6         | 32,9          | 45,7          | 47,5          | 38,0          | 32,2          |
| Херсонська                | 132,1         | 15,0         | 7,2           | 11,8          | 10,1          | 8,7           | 9,3           |
| Хмельницька               | 109,7         | 22,9         | 16,5          | 31,0          | 31,6          | 30,2          | 32,6          |
| Черкаська                 | 150,1         | 27,4         | 291,4         | 280,6         | 292,4         | 282,2         | 301,4         |
| Чернівецька               | 55,1          | 5,2          | 11,8          | 15,2          | 16,3          | 14,3          | 14,9          |
| Чернігівська              | 140,1         | 23,8         | 18,1          | 18,0          | 20,5          | 18,6          | 17,3          |
| <b>місто</b>              |               |              |               |               |               |               |               |
| Севастополь               | ...           | ...          | 0,0           | ...           | ...           | ...           | ...           |

**Виробництво молока всіх видів у підприємствах; тис. т**

|                           | 1990           | 2000          | 2010          | 2015          | 2016          | 2017          | 2018          |
|---------------------------|----------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| <b>Україна</b>            | <b>18634,1</b> | <b>3668,7</b> | <b>2216,6</b> | <b>2669,2</b> | <b>2705,6</b> | <b>2765,7</b> | <b>2755,5</b> |
| Автономна Республіка Крим | 801,0          | 111,0         | 32,3          | ...           | ...           | ...           | ...           |
| <b>області</b>            |                |               |               |               |               |               |               |
| Вінницька                 | 948,1          | 205,8         | 139,6         | 193,0         | 194,0         | 198,1         | 204,0         |
| Волинська                 | 572,6          | 101,6         | 71,7          | 74,9          | 77,9          | 83,5          | 87,5          |
| Дніпропетровська          | 1052,7         | 197,3         | 63,5          | 81,7          | 75,9          | 70,4          | 70,9          |
| Донецька                  | 1085,6         | 179,1         | 128,5         | 83,3          | 79,8          | 77,1          | 71,3          |
| Житомирська               | 692,9          | 186,0         | 88,8          | 101,0         | 104,9         | 112,0         | 116,1         |
| Закарпатська              | 177,7          | 16,9          | 6,0           | 3,5           | 3,8           | 2,9           | 2,0           |
| Запорізька                | 893,2          | 138,7         | 35,4          | 32,5          | 33,5          | 36,8          | 37,2          |
| Івано-Франківська         | 239,2          | 30,5          | 11,3          | 16,7          | 17,5          | 18,5          | 17,5          |
| Київська                  | 1296,1         | 290,6         | 196,7         | 212,8         | 210,6         | 223,9         | 222,1         |
| Кіровоградська            | 741,5          | 100,6         | 40,7          | 51,2          | 56,3          | 57,7          | 61,6          |
| Луганська                 | 783,6          | 100,4         | 52,4          | 41,9          | 37,4          | 33,3          | 30,8          |
| Львівська                 | 588,1          | 66,0          | 22,9          | 25,6          | 26,2          | 28,2          | 28,9          |
| Миколаївська              | 584,0          | 91,2          | 29,2          | 37,8          | 40,3          | 41,6          | 46,3          |
| Одеська                   | 806,6          | 152,0         | 42,1          | 36,9          | 33,9          | 32,7          | 32,3          |
| Полтавська                | 1065,3         | 273,0         | 302,5         | 424,8         | 428,6         | 424,6         | 394,0         |
| Рівненська                | 482,5          | 92,0          | 42,3          | 63,2          | 73,7          | 78,9          | 76,0          |
| Сумська                   | 802,7          | 213,0         | 142,8         | 175,1         | 175,2         | 176,3         | 173,9         |
| Тернопільська             | 493,1          | 72,9          | 34,5          | 58,8          | 63,7          | 72,8          | 79,2          |
| Харківська                | 1133,0         | 279,4         | 175,2         | 232,6         | 237,3         | 240,0         | 240,0         |
| Херсонська                | 688,7          | 98,6          | 26,1          | 40,0          | 40,8          | 42,7          | 45,1          |
| Хмельницька               | 685,7          | 194,3         | 102,3         | 152,6         | 154,8         | 161,0         | 168,4         |
| Черкаська                 | 834,3          | 241,3         | 216,0         | 294,0         | 296,1         | 300,6         | 291,6         |
| Чернівецька               | 284,3          | 38,0          | 19,6          | 17,4          | 15,5          | 14,0          | 13,7          |
| Чернігівська              | 901,6          | 198,5         | 193,8         | 217,9         | 227,9         | 238,1         | 245,1         |
| <b>місто</b>              |                |               |               |               |               |               |               |
| Севастополь               | ...            | ...           | 0,4           | ...           | ...           | ...           | ...           |

**Рентабельність усієї діяльності підприємств за видом економічної діяльності "Тваринництво" (код 01.4 відповідно до КВЕД-2010) з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2012 – 2018 роки; тис. грн**

| <b>Тваринництво</b>  | <b>Чистий прибуток<br/>(збиток)</b> | <b>Затрати<br/>діяльності</b> | <b>Рівень<br/>рентабельності<br/>(збитковості),%</b> |
|----------------------|-------------------------------------|-------------------------------|--|
| <b>2012 рік</b>      | <b>6823280,0</b>                    | <b>30000388,9</b>             | <b>22,7</b>  |
| Великі підприємства  | к                                   | к                             | к  |
| Середні підприємства | к                                   | к                             | к  |
| Малі підприємства    | 201477,0                            | 3383415,0                     | 6,0  |
| Мікропідприємства    | -38418,0                            | 777000,9                      | -4,9   |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2013 рік</b>      | <b>6274057,3</b>                    | <b>31464732,9</b>             | <b>19,9</b>  |
| Великі підприємства  | 3073227,0                           | 6393835,0                     | 48,1   |
| Середні підприємства | 3174270,7                           | 21057312,0                    | 15,1   |
| Малі підприємства    | 26559,6                             | 4013585,9                     | 0,7  |
| Мікропідприємства    | -73248,2                            | 768812,6                      | -9,5   |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2014 рік</b>      | <b>6928161,2</b>                    | <b>39611339,3</b>             | <b>17,5</b>  |
| Великі підприємства  | к                                   | к                             | к  |
| Середні підприємства | к                                   | к                             | к  |
| Малі підприємства    | 43771,9                             | 5430148,2                     | 0,8  |
| Мікропідприємства    | -108259,0                           | 1025968,5                     | -10,6  |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2015 рік</b>      | <b>13742139,3</b>                   | <b>54149649,9</b>             | <b>25,4</b>  |
| Великі підприємства  | 6700016,0                           | 19361453,0                    | 34,6   |
| Середні підприємства | 5879405,1                           | 27940365,3                    | 21,0   |
| Малі підприємства    | 1162718,2                           | 6847831,6                     | 17,0   |
| Мікропідприємства    | -21866,6                            | 1306869,0                     | -1,7   |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2016 рік</b>      | <b>7 074 846,7</b>                  | <b>57 820 607,5</b>           | <b>12,2</b>  |
| Великі підприємства  | 2 789 121,0                         | 17 866 341,0                  | 15,6   |
| Середні підприємства | 3 667 981,1                         | 32 095 469,7                  | 11,4   |
| Малі підприємства    | 617 744,6                           | 7 858 796,8                   | 7,9  |
| Мікропідприємства    | -60 965,6                           | 1 503 383,9                   | -4,1   |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2017 рік</b>      | <b>8 264 640,6</b>                  | <b>52 170 918,1</b>           | <b>15,8</b>  |
| Великі підприємства  | 2 279 774,0                         | 10 281 687,0                  | 22,2   |
| Середні підприємства | 5 129 464,0                         | 32 329 731,4                  | 15,9   |
| Малі підприємства    | 855 402,6                           | 9 559 499,7                   | 8,9  |
| Мікропідприємства    | -45 667,9                           | 1 781 228,8                   | -2,6   |
|                      |                                     |                               |  |
| <b>2018 рік</b>      | <b>4 065 082,5</b>                  | <b>67 936 997,8</b>           | <b>6,0</b>   |
| Великі підприємства  | 3 077 062,0                         | 12 492 540,0                  | 24,6   |
| Середні підприємства | 4 231 541,7                         | 40 129 955,9                  | 10,5   |
| Малі підприємства    | -3 243 521,2                        | 15 314 501,9                  | -21,2  |
| Мікропідприємства    | -1 608 587,1                        | 3 967 245,5                   | -40,5  |

**НІБУЛОН**

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ  
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО  
вул. Фалєєвська, 9-Б, Миколаїв, 54030, Україна  
юридична адреса:  
Каботажний спуск, 1, Миколаїв, 54002, Україна  
тел.: +38(0512) 35 23 44; +38(0512) 35 45 68; +38(0512) 58 04 04  
факс: +38(0512) 50 01 91; +38(0512) 58 04 05  
E-mail: [mail@nibulon.com.ua](mailto:mail@nibulon.com.ua), <http://www.nibulon.com>

49 10 09 30218

№ 11/143

на №

від

**ДОВІДКА**

про апробацію результатів наукового дослідження

Лісевич Наталії Анатоліївни

Стратегія інноваційного розвитку України повинна бути простою й зрозумілою, з чіткими й реальними пріоритетними напрямками розвитку, які справді можливо реалізувати за відповідний період, як намагання одержати на ринку конкурентні переваги та максимізувати прибуток; забезпечення престижу підприємства та швидке вирішення проблем, що можуть виникнути на виробництві; посилення конкурентної боротьби, зростання попиту споживачів; вивчення наукових новинок та їх впровадження у виробничий процес з метою поліпшення результатів діяльності підприємства.

Результати наукових досліджень автора свідчать про необхідність дослідження та вивчення інновацій та інвестицій з урахуванням результативності і напрямку інноваційного процесу, що зосереджується безпосередньо у виробництві, зберіганні, транспортуванні та реалізації сільськогосподарської продукції, є його складовою частиною та набуває нового соціально-економічного сенсу таких видів інновацій та інвестицій можливих при наявності платоспроможного попиту реального сектору економіки на результати наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Матеріали дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни мають наукову значимість, використовуються спеціалістами філії «Мрія» ТОВ СП «НІБУЛОН» при плануванні управлінських та організаційно-виробничих показників підприємства; при прогнозуванні напрямків інвестування філії, при розрахунках оцінювання ефективності інвестування інноваційного розвитку; при обчисленні показників збільшення рентабельності виробництва продукції залежно від результатів і витрат за рахунок впровадження виключно нових науково-технічних розробок, які забезпечують лідерство у виробництві нових продуктів, організації бізнес-процесів, визначають конкурентоспроможність, продуктивність та перспективи розвитку підприємства з очікуваною ефективністю.

Методичні підходи та рекомендації, сформульовані в дисертації та методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, були використані при розробці Програм розвитку тваринництва у Кам'янець-Подільському районі на 2010-2020 роки та використовуються в практичній діяльності підприємства.

Директор філії «Мрія»  
ТОВ СП «НІБУЛОН»



А.В.Кучмар





## ФІЛІЯ "ПТАХОФАБРИКА "АВІС"

ПРИВАТНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

«АГРОХОЛДИНГ АВАНГАРД»

вулиця Вербецьке шосе 1, село Гуменці

Кам'янець-Подільський район

Хмельницька область, Україна, 32325

Від 07.12.2017 № 128

### ДОВІДКА

про апробацію результатів наукового дослідження  
Лісевич Наталії Анатоліївни

Надана Лісевич Наталії Анатоліївни в тому, що результати її наукових досліджень свідчать про необхідність застосування кластерного підходу, який є необхідним підґрунтям для відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку, досягнення високого рівня та конкурентоспроможності економіки, як найбільш визнаною протягом останніх років та ефективною організаційною формою розвитку виробництва продукції тваринництва в інноваційній сфері, на основі об'єднання суб'єктів інноваційної діяльності в інноваційні кластери на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів. Автором доведено, що проведення комплексного дослідження пріоритетних напрямів і перспектив подальшого функціонування вітчизняного ринку продукції та виходу українських виробників на світовий ринок вимагає забезпечення збереження та реалізації інтелектуального потенціалу; впровадження сприятливої фінансової, кредитної, податкової та митної політики; запровадження системи страхування ризиків державою; створення єдиної правової бази щодо інноваційно-інвестиційного розвитку. Практичну цінність має розрахунок загальної потреби коштів, запропонована динаміка показників формування та використання біологічного капіталу птахівництва філії "Птахофабрика "АВІС" ПАТ "Агрохолдинг Авангард" для оперативного управління протягом 2010-2018 років.

Матеріали дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни мають наукову значимість, використовуються керівниками і спеціалістами для оцінки можливостей оновлення виробництва, запровадження інновацій, практичну цінність мають інноваційно-інвестиційні пріоритети виробництва продукції тваринництва. Методичні підходи та рекомендації, сформульовані в дисертації, методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, прогнозування напрямків інвестування та шляхів інноваційної діяльності були використані при розробці Програм розвитку тваринництва у Кам'янець-Подільському районі на 2010-2020 роки та використовуються в практичній діяльності підприємства.

Директор



Лактіонов М.В.



# УКРАЇНА

## ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ, ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

вул. Свободи, 70 м. Хмельницький, 29000

тел.: 79-46-33, факс 72-05-96, E-mail: [dagro@adm-km.gov.ua](mailto:dagro@adm-km.gov.ua). Код ЄДРПОУ: 33709631

*619 20.11.2018 N 03-01/724*

### ДОВІДКА

про апробацію результатів наукового дослідження

Лісевич Наталії Анатоліївни

Надана Лісевич Наталії Анатоліївни в тому, що результати її наукових досліджень свідчать про необхідність застосування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку шляхом пошуку перспективних інвесторів, можливих джерел інвестування та ефективних фінансових ресурсів, які на відміну від наявних безпосередньо використовуються на формування нових ідей та знань, впровадження нових винаходів, наукових досліджень, результатів розробок; введення в дію нових досягнень у вигляді ресурсозберігаючих технологій, прогресивного обладнання та техніки, селекції тварин, нових видів продукції, продуктів харчування; формування наукоємного виробничого процесу, створення та дієвості інноваційної структури, застосування енергозберігаючих технологій, екологічних інновацій які відповідно дають змогу збільшити продуктивність, мінімізувати витрати та гарантувати безпеку навколишнього середовища, отримати більш якісні, корисні продукти, що мають оздоровчий та профілактичний ефект.

Матеріали дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни мають наукову значимість, використовуються керівниками і спеціалістами Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів облдержадміністрації при виборі форм планування, управління та організації виробництва, при розвитку кадрового потенціалу, інформаційному забезпеченні та дорадництві.

Методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, прогнозування напрямків інвестування та шляхів інноваційної діяльності були використані при розробці Програм соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2016-2019 рр. Методичні підходи та рекомендації, сформульовані в дисертації, методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, прогнозування напрямків інвестування та шляхів інноваційної діяльності були використані при розробці Програм розвитку тваринництва у Кам'янець-Подільському районі на 2010-2020 роки.

Директор департаменту



О. Омелянюк



## Приватне підприємство

### «Калинський ключ»

Україна, Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н, с. Калиня Тел./факс (03849) 90935

Р/р 26006010070584 в ПуАТ «ФіДОбанк» м. Київ

МФО 300175 код ЄДРПОУ 33409788, Ід. под. номер 334097822092, свід. № 200098075

19.10.2018 № 18/1

### ДОВІДКА

про апробацію результатів наукового дослідження

Лісевич Наталії Анатоліївни

4,2

Надана Лісевич Наталії Анатоліївни в тому, що результати її наукових досліджень свідчать про необхідність застосування виробничої програми, метою якої є пошук шляхів нарощення виробництва тваринницької продукції, урізноманітнення її асортименту та якісних характеристик, враховуючи особливості розвитку галузі, її тісний зв'язок з галуззю рослинництва, широке застосування різних форм організації виробництва як великих тваринницьких комплексів так і дрібних фермерських господарств. Вище зазначені особливості сприяють плануванню та ефективнішому управлінню галуззю, використовуються для узагальнення резервів збільшення основними джерелами яких є збільшення поголів'я та продуктивності, виконання якої створить сприятливі умови для інноваційно-інвестиційного розвитку.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Лісевич Н.А. в практику господарської діяльності ПП «Калинський ключ» використовуються при проведенні аналізу динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції тваринництва, обчисленні ефективності сучасного стану розвитку виробництва продукції тваринництва, проведенні оцінки сценаріїв інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва підприємства.

Матеріали дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни мають наукову значимість, використовуються спеціалістами ПП «Калинський ключ» для оцінки можливостей оновлення виробництва, запровадження інновацій. Визначені шляхи зростання обсягів виробництва молока та потреб у технічному забезпеченні ферм прийнято до впровадження ПП «Калинський ключ».

Керівник підприємства





**ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ  
АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Шевченка, 13, м. Кам'янець-Подільський  
Хмельницька обл., Україна, 32300  
Тел. (03849) 7-63-15, тел./факс (03849) 7-62-85  
E-mail: main@pdatu.edu.ua www.pdatu.edu.ua  
ЄДРПОУ 22769675



**STATE AGRARIAN  
AND ENGINEERING  
UNIVERSITY IN PODILYA**

13 Shevchenko Str., Kamianets-Podilskyi  
Khmelnytski region, Ukraine, 32300  
Tel. (03849) 7-63-15, tel./fax (03849) 7-62-85  
E-mail: main@pdatu.edu.ua www.pdatu.edu.ua

Подільський державний аграрно-технічний університет State agrarian and engineering university in Podilya Подільський державний аграрно-технічний університет State agrarian and engineering university in Podilya Подільський державний аграрно-технічний університет State agrarian and engineering university in Podilya

14 серпня 2019 р. № 71-01-523

**ДОВІДКА**

про впровадження результатів наукових досліджень

Лісевич Наталії Анатоліївни

Наукові результати дисертаційного дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни на тему «Інноваційно-інвестиційний розвиток виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами» використовуються в навчальному процесі Подільського державного аграрно-технічного університету в навчальній роботі при викладанні дисциплін «Інноваційний розвиток підприємств», «Товарно-інноваційна політика», «Стратегія підприємства», «Економіка підприємства», «Управління витратами» та у науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів, студентів університету при підготовці бакалаврів і магістрів економічного факультету. Окремі практичні рекомендації беруться до уваги при наданні консультацій студентам, які готуються брати участь у наукових конференціях і засіданнях наукових гуртків, участь у конкурсах.

Довідка видана для подання у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Проректор з навчальної,  
науково-інноваційної  
та міжнародної діяльності

Т.Л. Білик



**УКРАЇНА**  
**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ**  
**ВІДДІЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Огієнко, 74, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., 32300  
 тел./ факс (03849) 9-11-35 e-mail: [kragroprohm@ukr.net](mailto:kragroprohm@ukr.net)

04.12.2014 № 933/04-09/2014  
 № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

**ДОВІДКА**

про впровадження результатів наукових досліджень

Лісевич Наталії Анатоліївни

Надана Лісевич Наталії Анатоліївни про те, що вона брала активну участь у визначенні особливостей та розробці Програм розвитку тваринництва в Кам'янець-Подільському районі, орієнтованих в першу чергу на підвищення продукції тваринництва, тісно пов'язаних з існуючими районними проблемами і залежних від умов, які створюються для існування та покращення інвестиційно-інноваційного розвитку виробництва продукції тваринництва на місцевому рівні, що виступає одним з ключових напрямів державної політики сприяння розвитку інновацій та інвестицій в галузь тваринництва району і Хмельницької області.

Матеріали дослідження Лісевич Наталії Анатоліївни мають наукову значимість, використовуються керівниками і спеціалістами для оцінки можливостей оновлення виробництва, запровадження інновацій, практичну цінність мають інноваційно-інвестиційні пріоритети виробництва продукції тваринництва. Методичні підходи та рекомендації, сформульовані в дисертації, методика аналізу інвестиційної діяльності підприємств, прогнозування напрямків інвестування та шляхів інноваційної діяльності були використані при розробці Програм розвитку тваринництва у Кам'янець-Подільському районі на 2010-2020 роки.

Начальник відділу



Н. Сузанська